

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

Over dit boek

Dit is een digitale kopie van een boek dat al generaties lang op bibliotheekplanken heeft gestaan, maar nu zorgvuldig is gescand door Google. Dat doen we omdat we alle boeken ter wereld online beschikbaar willen maken.

Dit boek is zo oud dat het auteursrecht erop is verlopen, zodat het boek nu deel uitmaakt van het publieke domein. Een boek dat tot het publieke domein behoort, is een boek dat nooit onder het auteursrecht is gevallen, of waarvan de wettelijke auteursrechttermijn is verlopen. Het kan per land verschillen of een boek tot het publieke domein behoort. Boeken in het publieke domein zijn een stem uit het verleden. Ze vormen een bron van geschiedenis, cultuur en kennis die anders moeilijk te verkrijgen zou zijn.

Aantekeningen, opmerkingen en andere kanttekeningen die in het origineel stonden, worden weergegeven in dit bestand, als herinnering aan de lange reis die het boek heeft gemaakt van uitgever naar bibliotheek, en uiteindelijk naar u.

Richtlijnen voor gebruik

Google werkt samen met bibliotheken om materiaal uit het publieke domein te digitaliseren, zodat het voor iedereen beschikbaar wordt. Boeken uit het publieke domein behoren toe aan het publiek; wij bewaren ze alleen. Dit is echter een kostbaar proces. Om deze dienst te kunnen blijven leveren, hebben we maatregelen genomen om misbruik door commerciële partijen te voorkomen, zoals het plaatsen van technische beperkingen op automatisch zoeken.

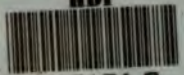
Verder vragen we u het volgende:

- + *Gebruik de bestanden alleen voor niet-commerciële doeleinden* We hebben Zoeken naar boeken met Google ontworpen voor gebruik door individuen. We vragen u deze bestanden alleen te gebruiken voor persoonlijke en niet-commerciële doeleinden.
- + *Voer geen geautomatiseerde zoekopdrachten uit* Stuur geen geautomatiseerde zoekopdrachten naar het systeem van Google. Als u onderzoek doet naar computervertalingen, optische tekenherkenning of andere wetenschapsgebieden waarbij u toegang nodig heeft tot grote hoeveelheden tekst, kunt u contact met ons opnemen. We raden u aan hiervoor materiaal uit het publieke domein te gebruiken, en kunnen u misschien hiermee van dienst zijn.
- + *Laat de eigendomsverklaring staan* Het “watermerk” van Google dat u onder aan elk bestand ziet, dient om mensen informatie over het project te geven, en ze te helpen extra materiaal te vinden met Zoeken naar boeken met Google. Verwijder dit watermerk niet.
- + *Houd u aan de wet* Wat u ook doet, houd er rekening mee dat u er zelf verantwoordelijk voor bent dat alles wat u doet legaal is. U kunt er niet van uitgaan dat wanneer een werk beschikbaar lijkt te zijn voor het publieke domein in de Verenigde Staten, het ook publiek domein is voor gebruikers in andere landen. Of er nog auteursrecht op een boek rust, verschilt per land. We kunnen u niet vertellen wat u in uw geval met een bepaald boek mag doen. Neem niet zomaar aan dat u een boek overal ter wereld op allerlei manieren kunt gebruiken, wanneer het eenmaal in Zoeken naar boeken met Google staat. De wettelijke aansprakelijkheid voor auteursrechten is behoorlijk streng.

Informatie over Zoeken naar boeken met Google

Het doel van Google is om alle informatie wereldwijd toegankelijk en bruikbaar te maken. Zoeken naar boeken met Google helpt lezers boeken uit allerlei landen te ontdekken, en helpt auteurs en uitgevers om een nieuw leespubliek te bereiken. U kunt de volledige tekst van dit boek doorzoeken op het web via <http://books.google.com>

HDI

HW 2A00 0

~~Ms. A. 9. 2. 1. 3~~ KE 991

Harvard College Library

DUTCH HISTORY

JOHN LOTHROP MOTLEY
MEMORIAL COLLECTION

FROM AN ANONYMOUS GIFT

BYVOEGSELS

EN

AANMERKINGEN

VOOR HET EERSTE DEEL.

D Y A O M G S E L S

W M

A V A M I E R K I N G E N

1000 HILL STREET DENVER

#

~~1812~~

~~1830~~

BYVOEGSELS

EN

AANMERKINGEN

VOOR HET

EERSTE DEEL

DER

VADERLANDSCHE

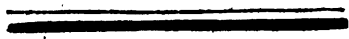
HISTORIE

VAN

JAN WAGENAAR.

DOOR

M^r. H. VAN WYN, M^r. N. C. LAMBRECHTSEN,
M^r. ANT. MARTINI, E. M. ENGELBERTS
EN ANDEREN.

TE AMSTERDAM, BY
JOHANNES ALLART,
MDCCKC.

Nett. 2473.1.3

Joliffe Library
Mottley Collection
July 11 1908

De Uitgever aan den Leezer!

By het Bericht van Inteekening, in 't laatst van den voorleeden Jaare uitgegeeven, heb ik ter uwcr kennisse gebragt de Naamen van sommige Heeren, aan wier hulp en medewerking, Gy deeze Byvoegselen en Verbeteringen voor de Vaderlandsche Historie te danken hebt. — Thans oordeele ik my verplicht U eenige nadere opening te geeven, van de betrekking, die zy en ieder hunner tot dit Werk hebben.

Niet zonder veel moeite is het my gelukt Hun Ed^s. en eenige andere Liefhebbers der Vaderlandsche Geschiedenisfen, te overreeden ter bevordering van myn oogmerk, byzonder uit aanmerking van het gewigt en de uitgestrektheid der onderneeming. Dan, daar de wensch en het vooruitzicht van mischien eenigzints bevoororderlyk te zyn aan het algemeene nut, hen heeft aangemoedigd, om zich niet geheel aan myne verlangens te onttrekken, dagt ik het van nut te zyn, om de naamen van sommigen hunner openlyk te melden, ten einde U niet geheel in 't onzekere te laten, aan welke pennen Gy deeze Ophelderingen, Vermeerderingen en Byvoegsels, onder anderen, en voornaamlyk te danken hebt.

Ondertusfchen moet ge de vier Heeren, welker Naamen in het gedrukt Bericht gemeld zyn, niet beschouwen als Hoofdbestuurers deezer Onderneeminge, die na voorafgaande voorafpraak, deeze gewigtige taak op zich hebben genomen, en met onderling overleg en medewerking op een beraamd plan arbeiden. Onderscheide omstandigheden, zo wel als de afstand hunner Woonplaatzen, zo van elkanderen

ren als van de Drukkers, zouden dergelyke overeenstemming, hoe wenschelyk anders, niet hebben toegelaaten. — Veelmin besluite iemand, dat het aandeel, 't geen ieder der genoemde Heeren tot het grootte Werk zoude bybrengen, eeven groot zy of voor de Heeren VAN WYN en ENGELBERTS eeniglyk bepaald tot de tydvakken in het meergemelde bericht aangewezen, met uitsluiting van anderen; terwyl het overige tydvak, dat is het geheele Werk, sedert de Afzweering van Philips of eeniglyk of voornaamlyk tot de taak der twee andere genoemde Heeren zoude behooren.

De Heer ENGELBERTS nam, wel is waar, de herziening van de geschiedenis der Oude Batavien bepaaldelyk voor zyne rekening en de Heer VAN WYN begeerde, in zyne ruime taak, niet verder verbonden te zyn, dan zo ver de Graaflyke Regeering tot de Afzweering van Philips zich uitstrekt; maar nimmer bedoelden zy hier mede uit te sluiten, het geen het gewigt en de uitgestrektheid deezer tydvakken van de medewerking en behulpzaamheid van andere kundige Mannen, met zo veel reden verwagten mag; of het geen zy zelfs tot opheldering van andere gedeelten der Vaderlandsche Geschiedenis zouden meenen te kunnen bybrengen; zo als ten bewyze van dit laatste de Heer VAN WYN zyne Aanmerkingen reeds heeft begonnen met Wagenaars Vierde Boek, en dus veel vroeger, dan in 't Bericht van Inteckening was toegezegd.

Dat de Heeren LAMBRECHTSEN en MARTINI de behandeling van zekere tydvakken niet opzctlyk op zich namen, sproot voort uit onderscheide oorzaken; en zal niemand ten aanzien van eerstgemelden Heer vreemd voorkomen, wanneer hy zich erinnert, welk eene aanmerklyke schade aan deszelfs

zelfs Boeken en Papieren, waar van veele tot op-
heldering der Vaderlandsche Geschiedenisfen zouden
hebben kunnen dienen, by de bekende Plundering
van den 30 van Herfstmaand 1787, binnen de
Stad Vlisfingen, is toegebracht.

De Aanmerkingen en Byvoegfels, zo van de ge-
noemde Heeren als van verscheiden andere zeer
beroemde Kenners van 's Lands Historie, die zich
wel hebben willen verbinden, om ieder het zyne,
tot moeder volmaakting des ontworpen plans, zoo
veel het hunne tyd en omstandigheden toelaaten,
by te draagen; zullen, zonder afzonderlyke mel-
ding van naamen, of eenig ander kenteken,
geplaatst worden in de orde, waar in het verhaal
der zaaken by WAGENAAR voorkomt.

Indien iemand hunner nu of dan van hunnen
grooten Voorganger moest verschillen, zult Gy,
myne Landgenooten! (dit verzoeken zy) zulks
als geene vermetelheid aanmerken. De weg der
dwaaling toch ligt naast die der waarheid: —
Wat stervelling kan dan alle misstappen vermyden!
Hy die 't minst dwaalt, is de grootste man, en
als zodanig mag men billyk 's Lands voornaamsten
Historieschryver JAN WAGENAAR beschouwen,
na wiens onsterfelyk Werk en treffend overlyden,
echter nog verscheide hem onbekende stukken uitge-
komen zyn, en zeer vele gedaecten der Vaderland-
sche Geschiedenis, door den arbeid van voorname
Mannen zyn bekend gemaakt of opgehelderd; in
welker naspooring, voor zo verre zy, in dit kort
bestek, min of meer zouden kunnen te stade komen,
men alle vlyt heeft aangewend; byzonder ook ten
opzichte van eenige Verbeeteringen, die men ver-
meende, door wylen den geleerden Profesfor SCHRA-
DER op dit werk van Wagenaar voorheen gemaakt
te zyn, dan omtrent welken men sedert in 't zekere

onderricht is, dat ze niet meer gevonden worden.

Indien de poogingen van zo veele Geleerde Mannen, die ten iven nutte wel hebben willen werkzaam zyn, iets mogen toebrengen tot opheldering der geschiedenis van ons Vaderland, zullen zy hunne moeite voldaan rekenen; vooral indien zy daarby mogen ondervinden die bescheidenheid en toegeevenheid waarop zy, in deezen, billyke aanspraak meenen te mogen maaken.

Eindelyk neem ik nogmaals deeze gelegenheid waar, om alle liefhebbers van het Vaderland, die iets ter opheldering, verbetering of volmaaking der Vaderlandsche Geschiedenissen, zouden kunnen toebrengen op het ernstigst te verzoeken, om hunne aanmerkingen, byvoegfels of oorspronglyke stukken, aan my, zo ras mogelyk, te willen toezenden, zullende daar van met erkentenis het vereischte gebruik gemaakt worden.

NB. Voor hun, welke deze Byvoegfels plaatsen achter ieder Deel der Vaderlandsche Historie, kan de generaale Tytel uitgesneden, en alleen die behouden worden, waar op staat: Byvoegfels en Aanmerkingen op het Eerste Deel; — zynde de generaale Tytel alleen geschikt voor de Koopers deezer Byvoegfels, die reeds te vooren bezitters van de Vaderlandsche Historie waren; welken na den geheelen afloop der Werks, algemeene Tytels, waar by de Byvoegfels in bkwame Boekdeelen verdeeld zyn, zullen worden bezorgd.

BYVOEGSELS

E N

AANMERKINGEN

OP HET EERSTE DEEL.

Bl. 2. reg. 7. „Zy zelve hebben oudtyds geloofd, dat zy de afkomstigen waren van zekeren God Tuisto, die uit de aarde voortgekomen was, enz.” Men kan aan de woorden van TACITUS een zeer goeden zin geven, wanneer men met verplaatsing van de *comma* leest „zy haalen in hun oude gezangen op, dat TUISTO en zyn zoon MANNUS, die uit de aarde gesprooten was, de oorsprong en stigters van hun geslacht zyn (a).” Het geen juist overeenstemt met het verhaal van de schepping by Mozes, volgens wien de eerste *Man* door God uit de aarde voortgebracht wierd, waar van de gedagtenis even als van andere dingen, door over-

(a) *Celebrans Carminibus antiquis TUISTONEM Deum, terra editum et filium Mannum originem gentis conditoresque.* TACIT. de Morib. Germanorum Cap. II.

overlevering onder de *Germaanen* kan voortgeplant zyn, welke by de *Grieken* en *Romeinen* reeds lang verloren was gegaan. Alleen dwaalden de *Germaanen* hierin, dat zy meenden onmiddelyk uit God te zyn voortgesprooten; dit hadden zy met veele oude volken gemeen; maar dat zy anders omtrend God, als den eersten oorsprong vry egte begrippen hadden, blykt uit het geen TACITUS schryft van de *Semnonen*, de oudsten en voornaamsten der *Sueven*, waar van ook de *Batavieren* aftamden, „ dat zy wel het begin van hun volk uit de aarde afleiden; maar God als den opperbefstierder van alles vereeren, aan wien al het overige onderworpen is en gehoorzaamheid bewyzen moet” (b).

Bl. 3. onder aan, en bl. 4. „ Men weet dat de Rhyne — zig, eertyds, niet verre van zyn uitloop in den Noorder Ocean; in twee armen deelde.” Zoo spreekt WAGENAAR met TACITUS, maar volgens CÆSAR, MELA en PLINIUS heeft de Rhyne nog een dertien arm gevormd, welke waarschijnlijk de Richte is by Utrecht, die zich eerst in het Meer Flvo en vervolgens ook in de Noordzee door verscheide monden ontlaste. Deze arm omringde de overige eilanden, waarop de oude Inwooners, op welken wy zoo wel als op de *Batavieren* en *Cantnesaten* betrekking hebben; namelyk de *Friesen*, de *Cauchen*, de *Erstjabonen*, de *Sturiers* en de *Marsatiers* door PLINIUS geplaatst worden. Op de Kaart, by de Vaderlandsche Historie ge-

(b) Idem ibid. C. XXXIX.

gevoegd, vindt men ook de drie monden van den Rhyu, volgens PROLEMÆUS behoemd. Het is evenwel een misflag, wanneer men in deeze Kaart de *Waal* en de *Maas* elk op zich zelven naar zee ziet loopen, daar zy in elkander moesten vloeijen, om aan dien kant het eiland der *Batavieren* te vormen. Zie voor het overige de oude Schryvers, welke elk een onderscheide bedoeling hadden, met elkander vereffend in den Alouden Staat der Nederl. derde Zamenpraak.

Bl. 4. reg. 8. „*Welks lengte van ouds op 80,000 schreeden begroot werdt.*” Volgens CÆSAR; het geen juist uitkomt, wanneer men begint te meeten waar de *Waal* voor 't eerst in de *Maas* valt, en er byvoegt het geen de zee sedert dien tyd van ons Land heeft weggenomen. Maar wanneer men meet, van daar de *Waal* uit den *Rhyu* vloeit, krygt men 100,000 schreeden volgens PLINIUS.

Bl. 7. reg 5. van onder. „*In grooten getale begeeven zy zich met de Kimbren, Tautonen en andere Volken op weg.*” De *Ambronen* en *Tigurinen* voegden zich naderhand by hen. Te zamen maakten zy een ontzagchelyk heit van driemaal honderd duizend strydbare mannen uit. PLUTARCHUS gist, dat het getal nog veel grooter geweest is, en dit moet zoo zyn, indien de gefneuvelden en gevangenen van deeze Volken naar waarheid zyn opgegeeven.

Bl. 8 reg. 5. van ond. „*Zommigen verhaalen, dat er wel tagtig duizend Romeinen en Bondgenooten der Romeinen sneuvelden.*” Toen de beide legers van MALLIUS en CÆPIO door de *Cimbren* en hunne *Zwitzerfche* Bondgenooten vers-

nield wierden, sneuvelen deeze tagtigduizend *Romeinen*; behalven veertigduizend slaaven en zoetelaars. Zy hebben daar en boven onder PAPIRIUS CARBO, CASSIUS en SCAURUS AURELIUS zwaare verliezen geleeden. In 't geheel wierden er vyf burgemeesterlyke Legers, volgens TACITUS, verslagen. En het zou met *Rome* gedaan geweest zyn, indien zy niet door het beleid van MARIUS gered was.

Bl. 10. reg. 7. van onder. „*Dat er wel honderd en veertigduizend zouden gesneuveld zyn.*” Na dat zy zich van elkander gescheiden hadden, zyn eerst de *Ambronen*, daar na de *Teutonen* en eindelyk de *Cimbren* verslagen. De *Teutonen* verlooren honderd-duizend dooden, en zestig duizend gevangenen: — de *Cimbren*, die van deeze nederlaag onbewust bleven, tot dat zy zelf geslagen wierden, nog meer. Het geheele verlies word op een onderscheide wys door PLUTARCHUS, FLORUS, EUTROPIUS en anderen door WAGENAAR aangehaald, begroot: maar met elkander beloopt het meer dan driemaal honderd duizend man, behalven de Vrouwen en Kinderen. De *Tigurinen*, die alleen over bleeven, zyn naderhand verstrooid, en deeze verbaazende menigte is meerendeels versmolten.

Bl. 14. Reg. 15. „*In de breedte — tusfchen de Waal en de Maas bepaald was.*” Het eiland der *Batavieren* werd volgens de nauwkeurige bepaaling van TACITUS door den *Rhyn*, de *Waal* en de *Maas* gevormd, dus behoorde alles, wat tusfchen die rivieren lag, tot dit eiland. Derhalven moet de streek Lands, welke de *Batavieren* op de vaste Kust van *Galliën* beslagen heb-

hebben, het zy terstond, het zy ten tyde van CÆSAR, aan den overkant van de *Waal* en de *Maas* gelegen hebben. Dan deeze mislag wordt veroorzaakt door het niet in een vloeijen van de *Waal* en de *Maas*. Hier in komt de text met de Kaart overeen.

Bl. 15. reg. 7. van onder. „*Zy waren harde en rouwe menschen, groot, grof en sterk van lichaam.*” Men moet zich alle de *Batavieren* niet verbeelden als ruuw en plomp, schoon zy groot van lighaam en zwaar gespierd van leden waren; dan zouden de *Romeinsche* vrouwen en zelfs de wellustige *Romeinen* op hen niet zoo verslingerd zyn geweest. De vrouwen der *Batavieren* zullen min schoon geweest zyn, dan de mannen, voor zoo verre men de eelheid en teerheid, als een noodzakelyke vereischte in de vrouwelyke schoonheid rekent, welke men by haar niet verwagten kan, maar aan den anderen kant hebben de ryzigheid van haare welgevormde lighaamen, haare gezondheid, haare sterkte, en boven al haare ingetogenheid, haar boven veele tedere schoonen van deezen tyd doen uitmunten, — tot goede echtgenooten en vrugtbaare moeders van gezonde sterke kinderen gemaakt. — Men beschouwe vry de *Batavieren* als kinderen van de natuur, eenvoudig, maar tevens onschuldig in hunne zeden, — die zich meer door een *instinct* dan door wetten lieten bestuuren: — evenwel zy hadden zulke goede inrigtingen in het burgerlyke, overeenkomstig de omstandigheden, waar in zy geplaatst waren; — zulk eene orde in hunne legers en zulke goede beginselen in den Godsdienst, dat zy zich daarin van

de wilde Volken geheel onderscheiden, en waardig zyn buiten de betrekking, die wy op hen hebben, van naby gekend te worden, waar toe de volgende beschryving meest uit de oude bronnen van CÆSAR en TACITUS geput, en in de Aloude Historie der *Nederlanden* breeder uitgeleid, genoegzaame gelegenheid verschaft. — Wy merken dit daarom aan, op dat men niét meenen zoude, dat de *Batavieren* in een te voordeelig licht geplaatst wierden. Wyl de *Germaanen* ten tyde van TACITUS zelfs een onvermengd volk waren, mag men alles wat van hen in 't gemeen gezegd wordt, op de onderscheide volken en ook op de *Batavieren* toepassen. Was er iets byzonders, dat het eene volk boven of behalven het andere bezat, dit heeft TACITUS niet verzwegen: maar hier in doet hy de *Batavieren* dubbele eer aan. Hy maakt van hun met zyne byzondere aanmerkingen een aanvang, niét by geval, maar om dat zy onder al deeze Volken de *voornaamsten waren, vooral in dapperheid*. — En voor zoo ver zy uit de *Catten* waren gesprooten, welke tot het *Suevisch* bondgenootschap behoorden, mag men het geen tot lof van deezen gezegd wordt, ook wel op de *Batavieren* toepassen (c). Men kan hier uit zien, in welk een zin men het zeggen van onzen WAGENAAR moet opvatten: „zy waren gelyk het gros der *Germaanen* harde en rouwe menschen.” — Het goed character der *Batavieren* kan men ook opmaaken uit het Bondgenootschap, dat tusfchen hen en tusfchen de *Romeinen* heeft plaats gegreepen, zoo dra zy

(c) TACITUS de Morib. Germ. C. XXX. XXXI. XXXII. XXXVIII.

zy aan dit volk bekend wierden. Hier mede wierden zy boven de andere *Germaanen* terstond vereerd, gelyk *TACITUS* dit ook in dien zin in het 29ste Hoofdstuk van de Zeden der *Germaanen* by brengt. De *Romeinen* en alereerst de doorschrandere *CÆSAR* moeten terstond een zeer voordeelig denkbeeld van de *Batavieren* opgevat hebben, waarin zy by de uitkomst niet bedroogen zyn. Van de overige bewooners van deeze Landstreeken kunnen wy geen even gunstig getuigenis goeven, ten zy men alleen de *Cauchen* uitzonderd, waar van een gedeelte volgens *PLINIUS* op een der eilanden van den *Rhyn* zich gevestigd heeft (d). — Deeze *Cauchen* of *Chaucen* maakten een zeer talyk en alleredelst volk onder de *Germaanen* uit, het welk zyne grootheid door geregtigheid handhaafde. Zonder begeerte naar eens anders bezittingen, zonder onmagt gerust en afgezonderd, berokkenden zy geene oorlogen; wierden zy door geene invallen of strooperyen verwoest. En dit was een voornaam bewys van hunne sterkte, dat zy het door verongelykingen zoo ver niet bragten, dat zy de overhand behielden. De wapenen waren nogthans by allen vaardig, en wanneer de zaak het vorderde, ook de heirlegers, manschap en paarden in menigte. En wanneer zy stil zaten, behielden zy denzelfden roem (e). — *CÆSAR* schryft wel, dat een groot deel van de Eilanden van den *Rhyn* door ruuwe en *Barbaarsche* men-

(d) *PLINIUS* L. IV. C. XV.

(e) *TACITUS*. De *Moribus Germ.* C. XXXV plaatst de *Chaucen* gelyk hy ze noemt, naast aan de *Frisen*. Het verschil tusschen hem en *PLINIUS* bestaat maar in de verplaatsing van eene letter

menschen bewoond wierd, maar dit moet men op allen niet toepassen, vooral niet op de *Batavieren*, van welken hy reeds van te vooren gesproken had, maar alleen op die by de verscheide uitloopen van den *Rhyn* digt aan Zee woonden, welke gerekend wierden zich met visch en eyeren van vogelen te voeden. Men kan hier uit opmaaken, op wie *CÆSAR* meest het oog heeft. De bewoonders van de Zeekusten waren en zyn nog doorgaans ruwer, dan hunne oyerige Landsgeooten (f).

Bl. 16. reg. 4. „*Trouw.*” Dat de *Germaanen* hier in boven de *Galliërs* verre uitmunteden, hebben de *Romeinen* ondervonden. Wanneer de *Germaanen* eindelyk onder *ARMINIUS* tegen hunne onderdrukkers opstonden, bleeven de *Batavieren* nog aan hun woord getrouw, tot dat zy door de mishandelingen der *Romeinsche* Gezaghebbers lang getergd, zich ook daarvan ontslagen rekenden.

„*Herbergzaam.*” Dit waren zy in den hoogsten graad. Zy hielden het ongeoorloofd Vreemdelingen te mishandelen. Elk die tot hen kwam, om welk eene oorzaak het ook was, beschermden zy tegen alle ongelyk, en hielden ze voor heilig. Ieder huis stond voor hun open, en alle leeftogt was met hun gemeen. *TACITUS* bevestigt dit getuigenis van *CÆSAR* met de sterktste bewoordingen. „Elk ontving den Vreemdeling naar zyn vermogen aan een wel voorzienen disch. Wanneer de voorraad ontbrak, wierd hy, die zoo even
Gast-

(f) *CÆSAR de bello Gallico, L. IV, C. X.*

Gastheer was; de wegwyzer van den Vreemdeling. Zy gingen ongenoodigd naar het naastte huis, het kon niet scheelen waar, want zy wierden overal met dezelfde beleefdheid onthaald, en geen wonder, want iemand der stervelingen onder zyn dak niet te willen ontvangen, wierd voor een ondaad gerekend (g).” Deeze trek van menschlievendheid doet de *Batavieren* en *Germaanen* eer aan, en herinnert ons aan de Aartsvaderlyke tyden, waarvan men veele spooen by hen ontdekken kan.

Bl. 16. reg. 5. „Zo *kuisch*, dat men byna van geene hoerery onder hen hoorde.” In geene deugd muntten de *Germaanen* meer uit dan in deeze, zegt TACITUS (h). Zy onderhielden de huwelyksverbintenissen zeer naauwkeurig, en waaren byna de eenigsten onder de geenen, die ter onderscheiding van *Grieken* en *Romeinen*, *Barbaaren* genoemd wierden, welke zich met ééne vrouw vergenoegden. Er waren eenige weinigen, welke hier van een kleine uitzondering maakten, niet uit wellust, maar tot vermeerdering van hun aanzien. — Zoo leefden de vrouwen in eene welbewaarde kuischheid, en wierden nog door de verlokfelen der schouwspelen, nog door de aanprikelingen der liefde bedorven. Van geheime minnestreken hadden de mannen zoo min als de vrouwen eenige kennis. Zoo er al eene zich aan overspél schuldig maakte, wierd zy terstond streng gestraft en ten toon gesteld. —

Voor

(g) CÆSAR de bello Gallico. L VI C. XXIII. TACITUS de Moribus Germ. Cap. XXXI.

(h) TACITUS ibid. C. XVIII. XIX.

Voor eene gemeen gemaakte kuischheid viel ook geene verschooning. Geene schoone gedaanten, nog jeugd, nog middelen, konden aan eene onteerde vryfter eenen man bezorgen. Niemand lachte daar om de ondeugden. Bedorven te worden en te bederven, wierd daar geenszins voor *de bon ton* gehouden, of als *galanterie* aangemerkt. Hoewel de jonge lieden lang naakt liepen en vry onder elkander verkeerden, leefden zy echter kuisch. Het voorbeeld en gezag hunner ouderen hielden hen in toom. — *De goede zeden deden by hen meer uit, dan elders de wetten.*

Bl. 16. reg. 5. van onder. „*De Germaanen waren zoo op het dobbelen verslingerd, dat zy zig niet ontzagen somtyds alles, zelfs tot hun eige vryheid toe te verspeelen.*” Dit schynt ongelooflyk, wanneer men de heerschende zugt tot vryheid en onafhankelykheid by de *Germaanen* in aanmerking neemt, maar wanneer men by de beschaafde volken ziet, hoe veelen, die de beste gelegenheid hadden, om zich op allerleye wyze schuldeloos te vermaaken, door de raazende drift tot het spel zich vervoeren laten, en zichzelve, hunne vrouwen en kinderen, in een onherstelbaare armoede storten, kan men dit nog veel meer draagen in de *Germaanen*, welke weinig bronnen voor eene nuttige tydkorting, en egter zeer veel ruimte van tyd over hadden: by welken ook het lyf-eigenschap in lang zoo veele ellenden niet opleeverde, als een volslage behoefte, in deelen tyd, voor menschen, die zichzelve moedwillig van hunnen welstand beroofd hebben. — Indien TACITUS niet hier en daar een naedeel-

ge trek had laten invloeyen, zou men zyne ſchoone Verhandeling over de Zeden der *Germaanen* voor een lofſchrift aanzien.

Bl. 17. reg. 4. „*Moedernaakt.*” Men zal dit moedernaakt gaan in de zwaarſte koude by *MELA* bezwaarlyk gelooven, ſchoon het door gelykuidende berigten, en de ondervinding beweezen wordt; dat het menſchelyk lighaam zwaare koude verdraagen kan, wanneer het van kindsbeen daar aan gewend is (1). Onderwyl moet men niet overal, daar van naaktheid geſproken wordt eene volſtrekte ontblooting, maar dikwerf alleen het gemis van bovenklederen, of een geringe dekking verſtaan. Ook moet men onderscheid maaken tuſſchen den gemeenen hoop en de aanzienlyken, welke zich toen zoo wel als nu, meer dekten en vercierden.

Bl. 17. reg. 7. van onder. „*De dragt der vrouwen was geenszins van die der mannen onderscheiden.*” Dit moet men wel van de ſtof der kleding, waarvan zy weinig verſchet hadden: maar niet van de vorm verſtaan. Deeze was by alle volken, die zich klededen, tuſſchen de mannen en de vrouwen onderscheiden. En het blykt ook hierin, dat de *Germaanſche* vrouwen aan het bovenkleed geen mou-

(1) Volgens den Heer VAN OUDENDORP zou men dit *naakt gaan* alleen tot de kindsche jaaren, en de *felſte koude* tot den arbeid moeten brengen, waar van *MELA* van te vooren ſprak. Men zou dan moeten leezen: *Exercent bellando animos, corpora ad consuetudinem laborum, maximo frigore vel maxime frigoris. Nudi agunt ante quam puberes sint. Vide edit. d. Gronovii di. 1748. p. 1023.*

mouwen hadden, maar borst en armen meest bloot droegen, welke by de mannen gedekt waren.

Bl. 18. „*Rosagtig of goudgeel hair.*” Dit vindt men nog op onze Zee- en Landdorpen, onze Eilanden en overal daar de minste vermenging van vreemden landaart plaats heeft. Geen wonder dan, dat deeze kleur van ouds voor een groote schoonheid by onze Landgenooten gehouden wierd.

Bl. 19. reg. 5. „*Ook was ieder huis van een ruime Werf omringd.*” Dit vloeyde meest uit eene zugt tot vryheid, welke in alle bedryven der *Germaanen* den boventoon hield, en niet zoo zeer, — of uit vrees voor brand, waarom zy weinig gaven, wyl zy weinig te verliezen hadden, en hunne woningen zelfs bouwden; — of uit onkunde voort, gelyk *TACITUS* vermoedt. — Wyl zy hunne huizen opfloegen, waar een bron, een beek, een boschje hen daar toe uitlokte, was het geen wonder indien zy verspreid woonden. Daafom verkozen zy ook niet, zich in Steden te besluiten. En hebben zy dezelve na de aankomst der *Romeinen* (1) beginnen te bouwen, zy bleeven egter lang zeer weinig in getal. Deeze waren meer vastigheden om in tyden van nood voorraad, wapenen en menschen te bergen, dan Steden, om daar in bestendig verblyf te houden.

Bl. 20. reg. 1. „*Van leezen en schryven waren de mannen zoo wel als de vrouwen t'eeneemaal onkundig.*” Ik zou dit geenszins zoo algemeen durven stellen. Wanneer men zich herinnert, dat de *Galliers* schryven en leezen kon-

(1) Zie de Noot van *WAGENAR* op deeze bladzy No. 1.

konden, gelyk uit de gedenkschriften van CÆSAR blykt, — en uit de overblyffelen der noordfche *Germaanen* ziet, dat zy van onheuchelyke tyden hun eige fchrift zoo wel als hun eige taal gehad hebben; kan men bezwaarlyk gelooven, dat de overige *Germaanen*, welke nog meer gemeenfchap met vreemde volken hadden, daar niets van wisten: — dat zelfs hunne Vorften en Edelen daar niets van wisten, ook toen zy reeds lang met de *Rombinen* eené zeer gemeenzaame verkeering gehad hadden, gelyk het was, toen TACITUS dit fchreef: „Mannen zoo wel als Vrouwen weeten van de geheimen der letteren niets.” Maar wanneer men in aanmerking neemt, dat hy van de *geheimen* der letteren fpreekt, na dat hy van te vooren gezegd had, dat geene aanklofelen tot onkuischheid, geene verleidingen by hen plaats hadden, en er op laat volgen: de overfpefen zyn onder zo een talryk volk zeer weinig; kan men zich niet inbeelden hoe TACITUS in dit hoofdstuk, dat geheel van de huwlykstrouw en huwlykspflichten fpreekt, tot den inval zou hebben kunnen komen, om tufchen beide te laaten invloeyen: „mannen en vrouwen kunnen leezen nog fchryven.” Of hy moest deeze kunften onder de aanleidende gelegenheden tot onkuischheid en overfpefel tellen: maar zoo zou men de fpraak en alle middelen, waar door men zyne gedagten aan een ander mededeelt, hier ook onder kunnen rekenen. — Wy gelooven daarom, dat hy er de geheime tekenen en minnetreken door verftaat, waarvan men zich by de *Romeinen* in de fchouwfpellen, by de maaltyden en an-
de-

dere zamenkomsten bediende, om elkander te verstaan en affpraaken te maaken, welk men by OVIDIUS opgenoemd vindt. En dan bewyst deeze plaats van TACITUS in dit geval niets (k).

Reg. 5. „’t Voervolk bediende zich, behalven deeze wapenen, van Werpſchichten.”

De Wapenen, welke TACITUS optelt, zyn gewis de voornaamſte, waar mede ruiters en voetknegten van verre en van naby vogten: maar het waren de eenigſte niet. Gebrek aan yzer bragt doorgaans te wege, dat de voorſte gelederen alleen van ſpiesſen, werpſchichten, en ook van zwaarden voorzien waren. Maar een gebrande ſtok van hard hout, eene knods, en andere middelen dienden den eenvoudigen Germaan, die zich meest op zyn dapperen en ſterken arm verliet, tot een wapentuig. —

Om deeze redenen bedienden zy zich ook niet van pylen nog boogen, maar zeer veel van ſteenen, het zy om er mee te houwen, het zy om er mee te werpen. Zulke ſteenen van allerleiye grootte en gedaante vindt men nog veelvuldig in de oude graven in ’t Landschap Drenthe en andere gedeelten van *Duitschland*. Zommige zyn rond en van gebakke aarde, andere aan het eene eind ſcherp, als wiggen, van natuurlyke ſteenen gewerkt, meestal met een rond gat. Deeze laatſte noemt het gemeen donderbeitels.

Bl. 21. reg. 22. „Weinig lieten zig de Eaſaviſche mannen — aan den Landbouw, waar-

in

(k) Zie TACTUS de Morib. Germ. C. XIX en de Aloude Staat, bl. 168. 173. 174. 175. van het eerste Deel.

in zy zeer onbedreeven waren, geleegen liggen." Wanneer TACITUS schreef; dat men den *Germaan* zoo ligt niet overreden zal om het land te ploegen, en den oogst te verwagten, dan de vyanden uit te slaagen en wonden op te doen — terwyl zy meer hun bloed dan hun zweet veik hebben; en CÆSAR voor hem: de *Germaanen* leggen zich op den landbouw niet toe, maar brengen hun leeven met de jagt of met den kryg door; moet men dit zoo niet verstaan, dat zy den landbouw geheel verwaarloosden, maar dat zy meer werk van de jagt en kryg, dan van den Landbouw maakten. Hoe zouden zy in den ouderdom anders denzelyven kunnen waargenomen hebben? JULIUS CÆSAR laat de *Tenceren* en *Usipeeten* verhuizen, om dat zy van de *Sueven* geduurig gekweld en in den landbouw verhinderd waren. En van de *Sueven*, het oorlogszugtigste volk van gansch *Germaniën*, verhaalt hy, dat maar een gedeelte van hun teffens te velde trok, en een ander gedeelte te huis bleef, om den akker te bouwen; en zo vervingen zy elkander, op dat nog de landbouw, nog de kryg verwaarloosd wierden. By de *Batavieren*, welke men rekent uit de *Sueven* gesprooten, zal het niet anders geweest zyn, en volgens CÆSAR en TACITUS had niemand een zekere hoeveelheid gronds in eigendom, maar de Landen wierden jaarlyks door de Vorsten en Overheden onder allen, die tot een volk behoorden, by wyken verdeeld, zoo veel en waar het hun goed dagt. De ruimte van grond maakte de verdeeling gemakkelyk, jaarlyks wierden dezelve verwisfeld, en er schoot altoos land over.

over. (1). Tot deeze zeldzaame gewoonte, meenden de *Germaanen* redenen te hebben. Zy vreesden, dat men anders de zugt voor den kryg aan den landbouw mogt opofferen; — zyne landpaalen van tyd tot tyd zoeken uit te breiden; — dat de armen en onvermogenden door de ryken zouden ingeflokt worden. — Zy voorzagen, dat men zich dan op het bouwen van duurzaame en gemakelyke huizen toelaggen, — het verduuren van hitte en koude ontwennen, — en de begeerte tot rykdommen aankweken zoude. Zoo wierd de evenredigheid der bezittingen best bewaarden de volflage verarming voorgekomen. — En waaraan zouden zy den zwaaren arbeid, aan welken zy hunne lighaamen, volgens CÆSAR en MELA (m) buiten den oorlog van jongs af gewenden, befteed hebben, indien het niet voornaamelyk was aan den Landbouw? Uit alle deeze aanmerkingen blykt het niet alleen, dat men de uitdrukking van CÆSAR, *agricultura non student*, met veel bepaaling verftaan moet, even als het vooraf gaande *sacrificiis non student*, maar men ziet ook de wysheid van dit groote volk in deeze schikkingen, die zo wel met hunne staatsgesteldheid strookten, ten sterkten doorblinken. — Het mesten was niet zeer nodig, wyl zy het land, dat jaarlyks over-

(1) CÆSAR de Bello Gallico. L. VI. C. XXII. en L. IV. C. I. TACITUS de Moribus Germ. C. XIV. XV. en XXVI.

(m) MELA heeft CÆSAR in het derde Hoofdstuk van zyn derde Boek meestal gevolgd, en hy zou beter gedaan hebben, indien hy zich alleen aan hem gehouden had, dan zich op onegte berigten te verlaaten, welke geenszins op de *Germaanen* in het algemeen kunnen toegepast worden. Dit merken wy vooral aan ten opzigt van het eeten van raauw vleesch.

overschoot, braak lieten leggen en meest Gerst teelden. — Met het aanleggen van Boomgaarden en Moestuinen hielden zy zich niet op, maar bedienden zich van 't geen Wouden en Bosfchen opleverden.

Bl. 23. reg. 12. „*Weinig werks maakten — de Batavieren, van het begraaven der doode Lyken.*” — Dit moet men weder in vergelyking verftaan. Al het kostbaare en omflagtige 't welk door de *Romeinen* en andere Volken, zelfs ook door de nabuuren der *Germaanen*, de *Galliërs* by hunne begraafenisfen en lykbrandingen in het werk gesteld wierd, kwam by hen niet te pas. Evenwel toonden zy, zoo veel hunne omftandigheden toelieten, alle agting voor hunne overledene vrienden, en zогten derzelve nagedagtenis, zoo veel mogelyk te vereeuwigen. De natuur moest by hen vergoeden, het geen aan de kunst ontbrak. Eene met oplettendheid opgerigte hoop van zeer groote steenen rondom het graf over eind gezet, en met nog grooter steenen overdekt, strekte tot een denkteken, dat de eeuwen verduuren kon; daaronder plaatfte men de as van de Overledenen, in aarden kruiken of *urnen*, tusschen laagen van kleinere steenen. — Men maakte ook wel eene groote cirkelronde aardhoop boven het graf, welke met zoden bedekt wierd, of een ruime grafkelder van natuurlyke steenen, welke by elkander voegden, en zorgvuldig met kleinere keyen aangevuld wierden. Op den bodem van deeze kelders wierden de *Urn*en met de verbrande

overblyffels tusfchen eene beftaating nedergezet, de opening geftopt, en alles met aarde overdekt. Niettegenftaande zoo veele eeuwen verloopen zyn, kan men zulke Lykheuvels zeer wel onderfcheiden van andere, die door de natuur zyn opgeworpen. Men vindtze nog heden in *Duitschland*; — zelfs in de *Nederlanden* in *Overyffel*, maar voornaamelyk in 't Landschap *Drenthe*. In de *Noordfche* Ryken heeft men dezelve overvloedigft aantroffen, en men heeft zich wel verbeeld, dat het aloude overblyffels der *Noordfche* Volken zyn, ook daarom, wyl *TACITUS* van deeze gedenkstukken geen gewag maakt. Anderen in tegendeel klimmen op tot de tyden der *Cimbren*. Dit egter is zoo wel niet te beflifen, als het zeker beflist is, dat dezelve verblyfplaatzen der dooden zyn, het zy dan van oude *Germaanen* in 't gemeen, het zy dan van *Cimbren* of andere *Noordfche* Volken, welke ook tot de *Germaanen* gerekend moeten worden. Dit blykt uit de lykbusfchen en uit de fteenen wapenen van allerleye gedaante, welke by de overleedenen pleegen begraven te worden. — Men heeft ook daarom al van onheuglyke tyden aan deeze begraafplaatzen den naam van *Hune-* of *Hunnebedden* gegeven, het geen zommigen wel om de *Hunnen* heeft doen denken, die een groot gedeelte van *Europa*, evenwel niet aan deezen kant, overftroomd hebben: maar het geen waarfchynlyk niet anders betekend, dan doodenbedden of rustplaatzen van overleedenen, even

even gelyk een *Hunekleed* een doodkleed betekent (n).

Reg. 17. „*De Wapenen, en somtyds het Paard van den Overledenen, werden in 't vuur geworpen.*” Het omleiden van het Ryspaard, het draagen en ophangen der Wapenen by de begraaffenis van Krygs-oversten, zyn hier van nog overblyffels.

Reg. 24. „*Diep lagen de Batavieren, zoo wel als de andere Noordsche Volken, in de afgodery des Heidendoms gedompeld.*” Indien men de *Germaanen* onder de *Noordsche Volken* reket in tegenstelling van anderen, welke veel zuidelyker woonen, waar onder vooral de *Grieken* en *Romeinen* in aanmerking komen, zou men hier uit kunnen opmaaken, dat het in dezen opzigte even slegt, zoo niet slegter by de *Batavieren* en andere *Germaanen* gesteld was, als by evengenoemde Volken. Indien WAGENAAR dit heeft willen zeggen, is het hem geenszins kwalyk te neemen, wyl meest alle onze Schryvers in 't zelfde begrip staan. — En geen wonder, wyl zy hier het gezag van TACITUS, zeker een der naauwkeurigste Geschiedschryvers, voor zich hebben. Dan wy meenen op zeer goede gronden, in dit geval van TACITUS te mogen afwyken, en te beweeren, dat onze Voorouders de voornaamste beschaafde Volken in 't stuk van den Godsdienst, den loef affaken.

Het berigt van TACITUS omtrend de Godhe-

(*) Zie PICARD en VAN LIES, over de *Drentsche* Oudheden.

heden der *Germaanen* moet terstond verdagt voorkomen, wanneer men dezelve onder vreemde naamen, waar onder zy by *Grieken* en *Romeinen* geëerd wierden, hoort voorstellen. Waren de *Germaanen* een *origineel* Volk, dat met anderen weinig of geen gemeenschap had, gelyk TACITUS hen zelf aanmerkt, hoe kwamen zy aan de denkbeelden en naamen van MERCURIUS, HERCULES, MARS, ISIS, enz., welke hun geheel vreemd waren, of hadden zy dezelve van de *Romeinen* aangenomen? Behalven dat het bezwaarlyk te gelooven is, dat zy, die in allen opzigte zich aan het oorspronkelyke nationaale hielden, in zulk een gewichtig stuk zich naar de denkwyze van vreemden reeds ten tyde van TACITUS zouden geschikt hebben; — blyft dan nog over te vragen, welke was dan hunne oorspronkelyke Godsdienst? en deezen behoorde TACITUS ons zoo wel als hunne oorspronkelyke Zeden opgegeeven te hebben. Dan de *Romeinen* waren in het stuk van den Godsdienst gewoon, zoo veel mogelyk, het geen zy by andere Volken aantreffen, naar hunne eige denkwyze uit te leggen, en daar door konden zy ligtelyk hunne Godheden overal vinden, waar maar eenige overeenkomst in de naamen of in den eerdienst was. Op hunne berigten kunnen wy daarom in deezen opzigte het allerminst aan, de berigten van TACITUS zelf niet uitgezonderd. Om overtuigd te zyn, hoe deerlyk hy den bal dan wel eens mislaat, wanneer hy over den Godsdienst van andere Volken wil oordeelen, leeze men het geen hy

van

van de Jooden schryft (o). Men behoorde hem dan zoo gereedelyk niet geloofd, veel min behalven de Goden en Godessen, waarvan TACITUS meldt, nog veele anderen aan de *Germaanen* toegeschreeven te hebben. (p), even of het eene eer was voor de oude bewoners deezer landen, in eene raazende bygeloovigheid met de beroemde Volken der oudheid gelyk te staan. -- Neen, wy hebben veel eer reden om te gelooven, dat hunne Godsdienst even oorspronkelyk en eenvoudig geweest is, als alle hunne zeden en inrigtingen, en dat daarom CÆSAR veel digter aan de waarheid is, wanneer hy schryft, dat de *Germaanen*, de Zon, de Maan en het Vuur, het welk hy onder den naam van VULCAAN voorstelt, vereeren. Intusschen zullen wy best doen, TACITUS met TACITUS te vergelyken, om deeze gereedelyk aangenomen gevoelens in derzelve onbestaanbaarheid te doorzien. Op het geen hy van den oorspronk der *Germaanen* zegt, in het tweede Hoofddeel, hebben wy reeds in 't begin onze Aanmerkingen gemaakt. — Zoo onbegrypelyk zyne berigten over de Goden der *Germaanen* op zich zelf zyn; — zoo ongelooflyk het is, dat zy, die zich zeer weinig met den Koophandel bemoeiden, MERCURIUS voor hun voornaamsten God zouden gehouden hebben; — zoo zeer moet het ons ver-

(o) TACITUS Histor. L. V. C. 2, 3; 4, 5. VOLTAIRE en anderen, welke hun werk maaken om MOZES en zyne *Israëlieten* in het verschtelykste licht te doen voorkomen, hebben er zich even daarom zeer greetig van bediend.

(p) Zie onder anderen ELIAS SCHEDIUS *de Ditt. Germanis.*

verbaazen, wanneer hy in 't zelfde negende Hoofdstuk van de Zeden der *Germaanen* laat volgen: „ voor het overige oordeelen zy uit de grootheid der Hemellingen, dat de Goden nog binnen muuren beslooten, nog in eenige menschelyke gedaante konnen afgebeeld worden. Zy wyden wouden en boschen, en noemen met de naamen der Goden dat verborgene, het geen zy met enkele eerbiedenis hunner harten aanschouwen.” Hoe verheven zyn deze denkbeelden! hoe zeer overeenkomende met het bestaan en waardigheid der Godheid! Is het te gelooven, dat zy, die dezelve aangenomen hadden, en bleeven, vonden, zoo maar op goed geloof Goden zouden overgenomen hebben, welken zy niet kenden? — Of zoo zy zich hier toe door de *Romeinen* lieten beleezen, waarom volgden zy hen in hunnen uiterlyken eerdienst ook niet naar, welke zoo veel bekoorlyks voor de zinnen had, Goden, die welker als menschen op aarde, in een menschelyke gedaante verkeerd hadden, konden immers wel afgebeeld en in tempelen begreepen worden. Maar neen, de *Germaanen* en *Batavieren* rekenden de Hemellingen, welke zy verëerden, daar veel te groot toe; ten bewyze, dat zy eene andere Godheid, of zo ge wilt, andere Goden verëerden. — Maar, welken God of Godheden verëerden zy dan? Dit is de groote vraag, welke zeer moeijelyk te beantwoorden valt, om dat de eige berigten van onze *Germaanen* niet tot ons overgekomen zyn, en de berigten der *Grieken* en *Romeinen* ruim zo gebrekkig moeten wezen, als die van

on-

onze reizigers omtrend den Godsdienst van vreemde Volken. Het naaste berigt zouden wy kunnen krygen uit de *Edda* en andere oude *Noordfche* Schriften, waar in wel veele Fabelen voorkomen, aan welke deeze Volken boven de andere *Germaanen* overgegeeven waren, maar ook veele waarheden. En daaruit zien wy, dat zy eenen God gekend hebben, welke van Eéuwigheid is, en tot in Eéuwigheid leeft: — die Alweetend is, en der menschen doen ziet en opmerkt: — Almáchtig, de Schépper van Hemel en Aarde: — die de Waereld als zyn Ryk regeert en voor alles wat groot en klein is zorgt, — en daarom ALFADUR, of aller Vader genaamd wordt (q). — En dat deeze denkbeelden by de oude *Germaanen* waarlyk plaats greepen, dat dezelve als oorspronkelyke, en niet uit den Christelyken Godsdienst ontleende, mogen worden aangemerkt, kunnen wy uit TACITUS zelfs opmaaken. De *Germaanen* geloofden, dat God in hunne heirlegers tegenwoordig was, en daar het opperste gebied voerde (r). De *Semnonen*, de oudsten en aanzienlyksten der *Sueven*, vierden hunne nationale Godsdienstige vergaderingen in een heilig Bosch, waar niemand in ging, dan met een band gebonden, om zyne minderheid en de magt der Godheid aan te duiden. Zoo hy by geval neder viel, mogt hy niet opgerigt worden nog opstaan, hy wierd langs den grond

(q) Zie T. ARNKIELS, Eröffnung vom der *Cimbrischen und Meisternächstischen Völker*. I. th.

(r) TACITUS de Moribus Germ. C. VII. X.

grond gewenteld. — Al deeze Godsdienstige plegtigheid zag daar op, dat het beginfel van het Volk als 't waare van daar; — God, *de beheerscher van alles, daar tegenwoordig was, aan wien al het overige onderworpen is, en gehoorzaamheid bewyst (s).* —

Hierom maakten zy in alle onderneemingen van eenig belang van wichelaaryen gebruik; om de wil der Godheid, waar aan alles onderworpen was, te mogen weeten. En den Godsdienst bragten zy overal te pasfe; omdat zy geloofden, dat de Godheid niet alleen by hunne Oorlogen en Godsdienst-plegtigheden, maar ook in hunne Raadsvergaderingen, by het sluiten hunner Huwelyken, en by alle handelingen van belang, tegenwoordig was (t). Wanneer men hier by nu vergelykt, hetgeen wy uit het tweede Hoofdstuk over den oorspronk der menschen, en uit het negende bygebragt hebben, waar wy van het oneindig en geestelyk bestaan van God, zulke betaamelyke uitdrukkingen aantreffen, blykt het klaar, dat zy van een Eeuwig en Alömtegenwoordig Opperweezen, als den Schepper en bestierder van het Heelal, inderdaad verheeve denkbeelden gehad hebben. En deeze is het; van welken TACITUS reeds in 't tweede Hoofdstuk onder den naam van TUISTO, melding gemaakt had. By LIVIUS wordt hy THEUTHATHES of THEUTH, dat met den naam God veel overeenkomst heeft; en by de *Galjiërs* wierd hy THIS of DIS genaamd, welken

(s) Ibid. C. XXXIX.

(t) Ibid. C. X. XI. en XVIII.

ken CÆSAR verkeerdelyk voor den PLUTO of DIS der Romeinen en Grieken hield, en waaruit ook deezen den oorspronk van hun geslagt afleiden. Zoo hebben wy dan eindelijk een God, onder een oorspronkelyken naam by de Germaanen en Galliërs, die met elkander van eene herkomst waren, gevonden.

Bl. 24. r. 1. „Zy hadden behaven deezen nog verscheiden mindere Godheden.” Uit het gezegde van onzen Geschiedschryver moet men opmaaken, dat de Zon, de Maan en het Vuur de voornaamste Godheden der Germaanen waren. — Zy waren de eenigsten, welke CÆSAR, wiens oog aan zichtbaare Godheden gewoon was, als voorwerpen van een Godsdienstigen eerbied ontdekken kon, maar zy waren de Opperste niet. — Deeze God was geheel onzichtbaar, wierd alleen met den eerbied des herten aanschouwt en bleef daarom voor CÆSAR geheel verborgen. Opmerkelyk is het intuschen, dat de Goden, welken CÆSAR opnoemt, geheel van TACITUS verzwegen worden, die in tegendeel van Goden spreekt, waar van CÆSAR niets meldt. Wy hebben reeds gezegd, dat wy ons in het opnoemen van deeze Goden liever aan CÆSAR dan aan TACITUS houden, want het is veel waarfchynlyker, dat zy even als de Persiaanen en andere oude Volken, voor de Zon, de Maan en het Vuur godsdienstige eerbied betoonden, dan dat zy enkel de Goden der Romeinen zouden gekend en geëerd hebben. Maar wy hebben ook bewezen, dat zy boven deeze een Almagtig, Eeuwig en Onzichtbaar Wezen erkenden, waar van alles en dus ook

Zon en Maan haaren oorspronk ontleenden. — Dan niettegenstaande de egte begrippen, welke van dit Opperwezen onder de *Germaanen* van geslagt tot geslagt waren voortgeplant, schynen zy inderdaad ook aan Goden van minderen rang geloofd te hebben; of aan verheve Wezens, welke, uit den ALFATHER voortgesproten en aan denzelven geheel onderworpen, door hem wierden gebruikt tot het uitvoeren van zyne bevelen, en het bezorgen van zyn uitgestrekt gebied. (u) — Zy schynen geloofd te hebben, dat de Godheid niet alleen door haaren algemeen invloed, maar door middel van deeze Wezens in alle belangryke voorwerpen tegenwoordig was; en op dezelve werkte. Daarom hadden zy een grooten eerbied voor de Zon; de Maan, de Planeeten, de Elementen, de Rivieren, en Bronnen; Boschen en Boomen; de Steenen en voor de Aarde in 't gemeen. Zy erkenden het nut, dat daar uit voortvloeide, en eerbiedigden in dezelve de Wysheid, Goedheid en Almagt van de eerste oorzaak. Behalven deeze voortreffelyke Geesten, welke veel nader by de Godheid kwamen, dan de menschen, met haar een onmiddelyke gemeenschap oeffenden, voor welke zy een meer dan gewoonen eerbied hadden, is het niet onwaarschynlyk, dat zy de gedagtenis van enkele Grondleggers, Weldoeners en Verlosfers van hun geslagt met een dankbaare erkentenis vereerd, en by eene toeneemende overgeloofigheid als Goden, schoon van een min-

(u) Zie-ARNIEL over den *Simbriſchen* Gozendienst. I Deel.

minderen rang gediend hebben. Immers by de Noordsche Volken, uit wier oude Gedenkschriften wy in deezen opzigte weder het meeste licht moeten haalen, waren eenigen bekend, waar van de drie voornaamsten zyn, THOR, AUDIN, of ODIN, dezelfde met Woden en, FRYGA of FREIA (y). Wy hebben meer redenen te gelooven, dat de mindere Goden der *Germanen* zulke of diergelyke naamen gehad hebben, dan dat zy MERCURIUS, MARS, JUPITER, HERCULES, ISIS, CYBELE of CASTOR en POLLUX zouden genoemd zyn; te meer, om dat wy de spoooren van deeze naamen in die der dagen *Woensdag* of *Wodensdag*, *Donderdag* of *Thorsdag* en *Vrydag* of *Freyasdag*, ontdekken kunnen. Zao eerden zy zelfs by lèevenden lyvé hunne moeders Godessen, waar van verscheide naamen en bewyzen op de oude overblyffelen ons door de *Romeinen* bewaard zyn, welke men in het kostbaar werk van GRUTERUS en elders vinden kan. — Wy hebben dit stuk van gewigt wat breeder moeten behandelen, om voldoende reden te geeven van een gevoelen, waar in wy zoo verschillen van onzen WAGENAAR en andere *Vaderlandsche* Schryveren.

„Zy hadden behalven deeken, nog verscheiden mindere Godheden, welke getal door hunne gemeenschap met de *Romeinen* niet zal afgenomen zyn.” Het is niet te denken, dat de *Batavieren* zoo zuiver en onvervalscht in

(y) Zie ARNKIEL over de *Cimbrische Helden Godheden*, welke echter met veel omzigtigheid moct gelezen worden.

in hunne zeden en godsdienst gebleeven zyn, als zy voor hunne verkeering met de *Romeinen* waren, maar wy gelooven egter niet, dat die verbastering zoo ras en zoo sterk is toegenomen, als men zich doorgaans verbeeldt. Men moet onder het oog houden, dat de *Romeinen* hunne Godheden over al meenden te vinden, ook daar zy niet waren, en daarom in dit geval niet te vertrouwen zyn. WAGENAAR handelt egter voorzigtiger, dan veele anderen, indien hy den dienst van deeze Goden eerst afleidt van de verkeering met de *Romeinen*, met welken de *Batavieren* hier en elders in het *Romeinsch* gebied lang eené nauwe verkeering hielden, maar dan blykt het, dat het geene oorspronkelyke Godheden waren. De beeldtenissen en opschriften, welke men hier en in *Germanien* gevonden heeft doen niets uit, terwyl dezelve door *Romeinen* gemaakt en in de *Latynsche* Taal volgens de begrippen der Konstenaars, of derzelve Beeldscheeren gesteld zyn. Deezen hebben ligtelyk van een WODEN, MERCURIUS, van een dapper Kaerel of Held wiens gedagtenis de *Germaanen* vereerden HERCULES gemaakt. Men heeft voor lang opgemerkt dat er verscheide HERCULESSEN geweest zyn, of liever, dat men aan veelen, die in lighaamskragten en dapperheid uitmuntten, den naam van HERCULES gegeven heeft; wonder zou het dan zyn zoo het dapperste Volk, dat ooit op den aardbodem leefde, de oude *Germaanen*, ook geene HERCULESSEN, schoon onder een anderen naam by hen bekend, gehad had. Men vergelyke TACITUS zelf hier over in
zyn

zyn drieënveertigste Hoofdstuk. „By de *Naharyalen*, welke tot het *Lygisch* bondgenootschap behoorden, was een oud gewyd bosch. Een Priester in een vrouwelyk gewaad, heeft 'er het opzigt over, maar de Godheden noemt men op zyn *Romeinsch* CASTOR en POLLUX. De naam van die Godheid is ALCIS. Geene afbeeldingen, geen spoor van eenen uitlandischen Godsdienst kan men 'er ontdekken. Evenwel worden zy als broeders, als jongelingen vereerd” (w). De *Romeinen* hadden twee jonge Goden onder deeze naamen. Zy troffen iets dergelyks by de *Germaanen* aan, in het verëeren van twee jongelingen en broeders, welke zich by hun Vaderland verdienstelyk gemaakt hadden. — Reden genoeg om hun CASTOR en POLLUX te noemen, schoon zy daar te huis hoorden, en een anderen naam voerden.

Bl. 24. reg. 7. „*Oude Schryvers verzekeren ons, dat beide HERCULES en MARS onder de Germaanen met beesten, — MERCURIUS ook met menschenoffers geëerd zyn geweest.* Verg. bl 27. reg. 7. van onderen. Het komt zeer ongelooflyk voor, dat de *Germaanen* aan MERCURIUS, dien men by de *Romeinen* niet als een voornaamste Godheid aanmerkte en met wien de *Germaanen* eigenlyk geen

(w) Apud *Naharyalos* antiquæ religionis lucus ostenditur. Præsides sacerdos muliebri ornatu, sed *Deos* interpretatione Romana *Castorem, Pollucemque* memorant. Ejus numinis nomen ALCIS. Nulla simulacra, nullum peregrinæ superstitionis vestigium. Ut fratres tamen, ut juvenes venerantur.

geen tiifsel hadden, menschelyke offerhanden, en aan Krygs-goden, gelyk HERCULES en MARS alleen beesten zouden toegewyd hebben. Hier in heeft zeker TACITUS mis. Dan, konden wy op dien grond ook de menschelyke offerhanden ontkennen! maar neen, zy maaken een vlek uit in het character van onze Voorzaaten. Van de *Semnonen* getuigt TACITUS dit nog eens, en by de nederlaag van VARUS, wierden 'er verscheide voornaame *Romeinen* geofferd: maar men kan hier uit teffens opmaaken, dat deeze offerhanden niet dan by plegtige gelegenheden, welke zeldzaam voorvielen, en in den Oorlog plaats hadden. Men gebruikte er of misdadigers, of gevangenen toe, omtrend welke men toen volgens het recht van den oorlog naar welgevallen meende te mogen beschikken. Verscheide beschaafde Volken hebben zich aan menschelyke offerhanden schuldig gemaakt, de *Grieken* en *Romeinen* niet uitgezonderd. Zelfs is *Israël* er meermaalen toe vervallen: — en het is ligt te begrypen, wanneer de mensch in de gunst der Goden belang stelt, en weet dat er niets dierbaarer is, dan het leven van een mensch, dat hy hier toe zyn toevlugt neemt, als hem een beter weg van verzoening niet bekend is (*).

Bl. 26. reg. 2. „*Anderen agten met geen minderen grond, dat men de Maan, en byzonder de nieuwe Maan onder den naam van Nehalennia geëerd heeft.*” Dit gevoelen heeft de meeste en geleerdste voorstanders: dan, hoe gemakkelyk deeze afleiding van den naam is, ver-

(*) MICHA 6: 6, 7.

vervalt dezelve terftond, wanneer men deeze *Nehalennia* voor eene plaatselyke Godin houdt: dan moet zy ook een *Germaanschen* en niet een *Latynschen*, veel min een *Griekfchen* naam hebben, waarom wy het even voorafgaande gevoelen, liever zouden omhelzen, en evenwel willen wy met WAGENAAR gaarn be-
kennen, dat ons omtrend de naambetekenis en dienst van deeze vrouw niets zeker voorgekomen is. — Uit onze even voorafgaande Aanmerking, kan men zien, dat men op de bygevoegde vercierselen van een korf met vrugten, toortfen en hoornen des overvloeds, een windhond en *Genien*, zoo min als op de beeldtenissen van JUPITER en NEPTUNUS aan kan. Alles is door Beeldhouwers en Kunstenaars, welke de *Romeinen* met zich voerden, volgens hunne begrippen vervaardigd. Alle de opschriften zyn in hunne taal, en daarom moest ook de naam van deeze Godes in 't *Latyn* overgegooten, waar door die zoo veranderd is, dat men den waaren oorspronkelyken niet ontdekken kan. Zy moest ook met eene *Romeinsche* Godes vergeleeken worden, en hier kwam DIANA het meest in aanmerking. TACITUS leert ons, dat zy veel eerbied voor zommige Vrouwen hadden, in zoo verre, dat zy ze tot Godesfen maakten, en dit wordt ons in verscheide opschriften opgehelderd en bevestigd, welke aan zekere Moeders — Godesfen toegeëigend zyn. Nu waren de *Romeinen* zoo toegeevend, dat zy hun Godsdienst aan geen overheerd Volk opdrongen, maar veel eer de plaatselyke Godheden overnamen en vereerden. En zulk
eene

eene heilige moeder of Godes zal NEHALENNIA, of hoe zy eigenlyk mag geheeten hebben, ook geweest zyn. — Zulk eene was TAMFANA in 't land der *Marsen*; en mischien ook die moeder, welke onder het bondgenoodschap der *Reudignen* in een heilig bosch geëerd wierd, waar van de *Romeinen* CYBELE gemaakt hebben: ten zy zy onder den naam *Herthum* of *Hertha* de Aarde als eene der Hoofdstoffen — als onze algmeene moeder vereerden (y).

Bl. 27. reg. II. „*De Romeinen, die de Ingezeetenenen deezer Landen, buiten twyffel verscheiden nieuwe Godheden hebben leeren kennen, hebben hun zoo 't schynt, ook Tempels, Altaaren en Beelden, ter eere van de Goden leeren oprigten.*” Dan moesten de *Germaanen* van hunne oorspronkelyke betaamelyke begrippen door de *Romeinen* geheel afgebragt zyn. Men kan dit nog uit de afbeeldingen van JUPITER, NEPTUNUS, en NEHALENNIA, nog uit de tempelen en altaaren voor haar gebouwd, en aan haar toegewyd opmaaken. De *Romeinen* waren het volgens voorheen gelegde gronden, aan wien men dit alles moet toeschryven. Of zoo de *Germaanen* omtrend zulken, die zy als menschen kenden, maar aan welken zy goedvonden, om dat zy er iets Goddelyks in ontdekten, by haar leeven of na haar dood godsdienstige eer te bewyzen, een anderen voet gehouden (z); —
voor

(y) TACITUS de Mor. Germ. C. XL.

(z) Idem C. VIII. Wy geeven in bedenking of men niet in 't laatst van dit Hoofdstuk leezen moet — *Complures alias venerati sunt non adulatione, sed tanquam facerent Deos*, in plaats van

voor haar zekere heiligdommen afgezonderd hebben, en toegeftaan, dat er eenige afbeeldingen van haar gemaakt wierden; wy kunnen egter nog niet denken, dat zy omtrend het voorwerp van hun hoogften eerdienst, — het opperfte Wezen, op dezelfde wyze gehandeld hebben.

Bl. 27. r. 6. van onderen, „ *De Priesters, die den offerdienst waarnamen; hadden daarboven veel gezags in de besturing van het volk.*” WAGENAAR schryft te regt aan de *Germaanen* en *Batavieren*. en Priesters en offerdiensten toe; het welk zommigen op gezag van CÆSAR beide ontkend hebben. CÆSAR egter heeft dit nimmer gezegd; maar alleen, dat zy van de *Galliërs* in veel en opzigte verschilden, vooral hier in, dat zy geene *Druiden* hadden, en zoo dikwerf niet offerden als de *Galliërs*. Hunne offerdienst bepaalde zich, zoo veel wy hebben kunnen nagaan, enkel tot de plegtige nationale byeenkomsten in hunne Heiligen boschen; en daar toe waren Voorgangers of Priesters noodig, om denzelven voor en in naam van 't gantsche volk te verrigten. Al hadden zy dan geene *Druiden*, die by de *Galliërs* den tweeden rang uitmaakten, zy hadden evenwel volgens TACITUS hunne Priesters; en deezen waren van een grooten invloed, (schoon zy veel minder te zeggen hadden, dan de Geestelykheid by de *Galliërs*;) om dat de *Germaanen* het gezag van den Godsdienst in alle zaken

van *hoc tanquam*. De tegenstelling, — de volkomenheid van den zin — schynen dit te vorderen, en — het geen in der daad by de *Germaanen* heeft plaats gevonden.

ken van gewigt lieten gelden. Hier in, zo zy het al niet deden uit overreding, dat het Opperwezen by alle hunne handelingen tegenwoordig was, en het opperste gebied voerde, gelyk wy voor ons gelooven; hier in volgden zy de regelen van gezonde staatkunde, zoo men aan dit openhartig — niet ergdenkend Volk eene Staatkunde mag toeschryven. — Hoe zouden hunne Vorsten of Koningen, als zy die hadden, eene natie, die geheel gewapend, geheel vry, op haare vryheid zoo gezet was, byna zonder wetten hebben kunnen leiden of de talryke volksvergaderingen in orde bestieren? — Hoe zouden de bevelhebbers hunne Medeburgers in dwang hebben kunnen houden, en, de hachelykste ondernemingen met bereidvaardigheid ter uitvoer doen brengen, zoo zy zich van de godsdienstige indrukken niet ter rechter tyd bediend hadden? Daarom waren de openbaare raadpleegingen der Godheid uit naam der natie, zonder welke zy niets ondernamen; — het opleggen van stilzwygen en het geheele recht van bedwang (*jus coërcendi*): in hunne Staatsvergaderingen; — en vooral de strafoeffening in de krygslegers alleenden Priesteren aanbevolen, op dat men meenen zou, dat zy niet als op 't bevel van hunnen Hertog, maar van God zelve, welken zy (a) geloofden, dat by de strydenden tegenwoordig was, gestraft wierden. Zoo wierden zy beide tot gehoorzaamheid en dapperheid door den Godsdienst verpligt.

Bl.

(a) Tacitus de Mor. Germ. C. VII. X. XI.

Bl. 27. reg. 4. van onderen, „*Veel eerbieds bewees men ook onder de Batavieren van zeker slag van Waarzegsters.*” De naamen van MARTHA, VELLEDA; GANNA; JETTHA en andere meer, zyn zelfs voor de vergeetelheid bewaard. AURINIA schynt eene algemeene benaaming geweest te zyn, welke men aan deeze vrouwen gaf, die boven anderen *alles onderzogten of veel wisten*, en uit deeze waarzeggende vrouwen, zyn waarschylyk de H. Moeders en Godesfen gesprooten. „De *Germaanen* veragteden nimmer de raadgeevingen der vrouwen nog haare antwoorden, wyl zy meenden, dat 'er iets heiligs en vooruitziende by haar was; en veelen bragten het door deeze kunst zoo ver; dat zy als Godheden geëerd wierden; gelyk VELLEDA en wel eer AURINIA en zeer veel anderen, niet uit vleyery, maar als of zy ze tot Godesfen maakten” (b). — Zy schynen de vrouwen onder die weezens gerekend te hebben, welke voor Goddelyke openbaaringen, of onmiddelyke inspraaken, meer geschikt waren dan de mannen, die den wil des Hemels uit hunne wicheaaryen moesten opmaken.

Bl. 29. reg. 7. „*Dikwils wierd ook het lot geworpen; welk door de Priesters op eene zeer plegtige wyze geschiedde.*” WAGENAAR heeft hier oog op de zonderlinge wyze van looten; waar van TACITUS als de allerge woonste eerst gewag maakt. Zy sneeden een tak van een vrugtdraagen den boom, en

(b) TACITUS *lib. c. VII.*

kapt en dien in kleine stukken, welke zy met zekere merken tekenden. Dan strooiden zy dezelve in 't wilde uit op een wit kleed. Indien men van wegens den Staat raadpleegde, nam de Priester, maar in byzondere gevallen de vader des huisgezins elk van deeze twygjes driemaal op, na dat hy de Goden gebeden, en eerbiedig ten Hemel opgezien had. Vervolgens wierden de opgenome stokjes verklaard volgens de gestelde merken (c).

Bl. 33. reg. 1. „*Dikwils behielden zy hunne waardigheid maar een jaar.*” De plaats van CÆSAR, waarmede WAGENAAR dit bewyst (op lett: v.) ziet op de gewoonte der *Galliers*, welke jaarlyks hunne eerste magistraatsperzoonen veranderden, het welk men van de *Germaanen* niet met zekerheid zeggen kan. De Oversten verdeelden wel jaarlyks de landeryen onder elk regtsgebied, dan daar uit volgt niet, dat zy eerst elk jaar op nieuw verkozen wierden. Het is waarschynlyk, dat zy zich niet altoos op denzelfden voet gedraagen, maar naar de gelegenheid geschikt hebben, waarom men aan het hoofd van het zelfde volk dan eens koningen, dan geene vindt. Dit is byzonder het geval met de

Ba-

(c) Het is zonderling, dat de Engelschen by hunne Schipbreuk en verblyf op de *Pelew- of Palops-Eilanden* iets dergelyks waargenomen hebben (*). De Koning ABBA THULE gebrüikte by elke gewigtige gelegenheid bladen, die aan riemen gesneden, en op den rug van den middelsten vinger gelegd wierden, om daar mee te wichelen.

(*) Reize naar de *Pelew-Eilanden*, van H. WILSON.

Batavieren. Intusfchen moeten wy van deeze Koningen, of van hunne Vorsten, en derzelve magt geen al te groot denkbeeld maaken. De *Romeinen* gebruikten de naamen, die het gefchikst in hunne taal fcheenen. — Wanneer er een Opperhoofd was, noemden zy hem Koning (*Rex*): maar wanneer de magt by veelen verdeeld was, fpraaken zy van (*Principes*) Vorsten of Voorften. *CÆSAR* bedient zich dikwerf van het woord *Magistratus*. Het volk had in vrede en oorlog de hoogfte magt aan zich behouden, en daarom moest hetzelve in alle gevallen van gewigt zamengeropen worden, of in zekere vastgeftelde of in buitengewoone vergaderingen (*d*). De mindere zaaken mogten de Vorsten afdoen, en de meerdere moesten zy volgens het besluit van het volk volbrengen. Dus hadden zy in deezen opzigt alleen een uitvoerende magt. —

Wy moeten, eer wy hier van afscheiden, nog 't een en ander van de Staats- en Krygsinrigtingen der *Germaanen* zeggen. Driederley of zoo ge wilt tweederley rang had by hen plaats, de Adel en het Volk: de derde foort, welke lyfeigenen waren, kwamen eigenlyk niet in aanmerking nog in den kryg, nog in de raadsvergaderingen (*e*). Deeze Lyfeigenen, die

(*d*) Tacitus de Morib. Germ. C. XI.

(*e*) Tacitus maakt geduurig onderscheid tusfchen den Adel en het Volk. (*Nobilitas* en *Plèbs*) Zie Cap. VII. XXII. Men moet het woord *Plèbs* in geen anderen zin verftaan, dan het by de *Romeinen* in onderscheiding van de *Patricii* en *Equites* gebruikt wordt. — Zy waren, zoo wel als de Edelen, Stemgeregtigen; — Vrygeboore mannen.

die zy voor hun geld kogten, in den oorlog wonnen, in hun dienst gebooren wierden, of welke zich zelve als lyfeigenen overgaven, wierden niet als de gewoone Slaaven in het huis en huislyke bezigheden gebruikt. Elk had zyne wooning en hield daar in huis naar welgevallen. Alleen had hy maar zorg te draagen, dat hy de bepaalde menigte van koorn, vee of kleederen jaarlyks aan zyn Heer bezorgde: hier mede had hy in zyn staat van afhankelykheid voldaan. Het gebeurde zeer zeldzaam, dat zy van hunne Heeren geslaagen, met arbeid of gevangenis geplaagd, of op eenige andere wyze mishandeld wierden. Zy hadden het dus veel beter, dan de Slaaven van veele Christenen, en mogen vergeleeken worden by de lyfeige boeren in *Rusland* en *Poolen*. Evenwel gebeurde het, dat zy in oploopenheid en gramschap door hunne Heeren om 't leeven gebragt wierden, als of zy vyanden waren, zonder dat zy zich dorsten te weerstellen. — Zomtyds wierden zy vry gelaaten; maar dan hadden zy nog weinig voorregten boven de lyfeigenen, zelden hadden zy iets te zeggen in het huisselyk, nimmer in het Lands-bestuur. — Zoo jaloers waren zy op de voorregten, welke den vryen burger alleen toekwamen. By volken, die zich door Koningen lieten overheerschen, wierden de Vrygelaatenen, wel eens boven de Vrygeboornen en Edelen verheeven (f). De Edelen en de Vrygeboornen (*nobiles* & *ingenui*) regeerden dus gemeenschappelyk, het zy met, het zy zonder ee-

(f) TACITUS de Morib. Germ. C. XXV.

eenen zoogenaamden Koning. De voornaamste posten wierden aan de Edelen overgelaten, om dat zy wegens het aanzien, dat zy meest door hunne dapperheid en braafheid moesten verwerven en staande houden, het best een vry volk konden bestuuren: maar zy moesten er *door het gansche volk toe verkooren worden, en daarom zorg draagen, dat zy hun vertrouwen wonnen en behielden (g)*. Wanneer de Staat in den oorlog gewikkeld was, zag men niet naar geboorte, maar naar dapperheid. Elk wierd dan even na gerekend, terwyl elk verplicht was zyn leeven voor het Vaderland in de waagschaal te stellen. — Hoewel dit niet zoo zeer een pligt, alswel een eer, een voorregt gerekend wierd, de wapens voor den Staat te voeren. Niemand vermogt dit, ten zy dezelve hem hier toe bekwaam gekeurd en verlof gegeven had. Dan wierd de Jongeling plegtig of door een der Vorsten, of door zyn Vader, of door een nabestaande op den landdag met een Schild en Framee vercierd, tot een lid van het Gemeenebest en deelgenoot van alle voorregten verklaard: — zelfs wel, wanneer hy van een uitmuntenden adel was, of van zeer verdienstelyke ouderen afftamde, in den rang der Vorsten verheeven. Deeze wapenen wierden nimmer afgelegd, zelfs niet op de Landsvergaderingen en by de maaltyden. Zoo wierd elk van jongs af tot den krygsdienst vrywillig geworven, en uit zalke Vrywilligers bestond de gansche krygsmagt van den Staat. Men ken-

(g) Tacitus de Morib. Germ. C. VII. XII.

kende geene bezoldelingen of staande krygsmagt, maar deeze jongelingen, welke zich onder opzigt begaaven van zulken, die ouder van dagen en in dapperheid beproefd waren, vervulden derzelve plaats. Het was hun geen onëer zich in 't gevolg van zulken te be-
 geeven. Naar dat zy het verdienden, wierden zy volgens het oordeel van hun Hoofd bevorderd. Dit gaf een groote nayver onder deeze Volgelingen, om de eerste plaats te bekleeden en onder de Opperhoofden, om de meesten en bekwaamsten onder hun opzigt te hebben. Zy maakten hun aanzien en hun magt uit, terwyl het hun in vrede tot luister en in den oorlog tot eene beschutting verstrekte, met een groot aantal uitgeleezene jongelingen omringd te zyn. — Wanneer het tot een vegten kwam, was het schande voor een Opperhoofd overwonnen te worden, en schandelyk voor zyn gevolg, hem in dapperheid niet te evenaaren. Zelfs was hy voor al zyn leeven *infaam* en veragtelijk, welke den sryd verlaaten had, terwyl zyn Opperhoofd nog overig was. Hun voornaamste krygsplicht en krygseed was hem te beschermen, voor hem zich in de bres te stellen, hem er de eer van te geeven. Hier door maakten zy zich zelf by vreemde natien beroemd en gevreesd, — in zoo verre, dat eene Staat te minder aan vyanden bloodgesteld was, naar maate zy een grooter aantal had van zulke Opperhoofden en srydbaarre Jongelingen. Deeze benden wierden wel niet betaald, evenwel van al het geen zy noodig hadden voorzien door hunne Opperhoofden, en daarenboven,
 wan-

wanneer zy het verdienden tot aanmoediging beschonken met een oorlogspoord of een uitmuntend wapentuig. Met de onkosten, welke hier toe vereischt wierden, was de Staat niet bezwaard, maar zy wierden in den oorlog door den buit goed gemaakt. — Wanneer de vrede aanhield, begaven zy zich in dienst by de oorlogende volken (*h*); — of deden volgens CÆSAR, wel voor eige rekening een stroom in de landen der Nabuuren, het welk vooral ziet op de *Galliërs*, wyl deeze volken elkander niet konden draagen. Voorheen waren de *Germaanen* de zwaksten, dan ten tyde van CÆSAR moesten de *Galliërs* zwigten (*i*). — Anders bestonden de gewoone inkomsten der Opperhoofden, en ook der Koningen in eene grootere uitgestrektheid landeryen, welke naar elks waardigheid verdeeld wierden, — in vrywillige toelagen, — in boetens en in geschenken van nabuurige volken, het zy by gelegenheid van gezandschappen, het zy wanneer zy hen in den oorlog hadden bygestaan, waar toe zy zich van de *Galliërs* ook wel lieten gebruiken. — Voor't overige ziet het vooral op deeze Jongelingen, het geen men op de gansche natie heeft willen toepassen. „ En gy zult ze niet zoo ligt bepraaten, om den akker te beploegen, en den oogst in te zamelen, dan wel vyanden uit te daagen, en wonden te verdienen, want het schynt haare fiere jeugd laag en traag met zweet en arbeid te verkrygen, het geen zy voor bloed konden mag-

(*h*) TACITUS C. XIII. XIV.

(*i*) CÆSAR de Bello Gall. L. VI. C. 24.

magtig worden." — Men kan hier uit opmaaken, dat zy geene gelegenheid verzuimden, om zich in het krygswerk te oeffenen, en ten dien einde altoos moesten gereed zyn. Maar behalven deezen, was elk burger op het eerste opontbod vaardig, om de wapenen aan te gorden en voor het Vaderland te stryden. Dit was de algemeene heirvaart, waaraan het gantsche volk deel had; en waar toe daarom ook de Aanvoerers en Opperhoofden door hetzelfde verkoren wierden. — Wy noemen het een algemeene Heirvaart, om dat elk Ambt of *Distrikt* daar toe een zeker gedeelte manschap leveren moest, welke by elkander onder hun eige Bevelhebbers dienden. De overigen bleeven te huis, om het Land te bewaaren en den akkerbouw waar te neemen (*k*). Zy dienden niet alleen zonder bezolding, maar waarschynlyk moest elk voor zynen leeftogt zorgen, welken zy nevens hunne vrouwen en kinderen op wagens en karren met zich voerden (*l*). Van deeze maakten zy, wanneer zy zich nederfloegen, een soort van borstweering, Wagenburgen. De oorlog kostte dus den Staat weinig. Met den buit, den roem, en de verdediging van het Vaderland, vergenoegden zich de stryders. En of dit nog niet genoeg ware, wierden zy ten sterksten aangemoedigd door den Godsdienst, wyl zy de onsterfelykheid, een staat na dit leven en de gelukzaligheid van allen, die in den oorlog sneuvelden, geloofden. — Maar men kan

(*k*) TACITUS *de Mor. Germ. C. XIII. XIV. CÆSAR de bello Gallico. L. IV. C. 3.*

(*l*) TACITUS. *ibid. C. VII. VIII.* Zie den alouden Staat der Nederl. veertiende en vyftiende Zamenf.

kan hier ook uit opmaaken, dat de veldtochten niet lang konden duuren. Met een enkel gevegt wierd dikwêrf de zaak afgedaan; en zoo er geene vrede getroffen wierd, of een van beide partyen geheel het onderspit delfde, wierd er een nieuwe veldtocht ondernomen.

Bl. 35, r. 8. van ond. „*Dus wierd de Staat geregeerd, niet naar beschreeven wetten, maar alleenlyk naar die der natuure en der gewoonte.*” Indien de *Batavieren* leezen nog schryven konden, hadden zy, nog eenige *Germaanen* oorspronkelyke beschreeve wetten, maar daar het eerste niet beweezen is, kunnen wy in het laatste geval ook niets beslifen. *TACITUS* zegt wel, in zyn negentiende hoofddeel, dat de Heer W. het oog op heeft, dat de goede Zeden by hen van meer kragt waren, dan elders goede. Wetten: maar daar uit volgt niet, dat zy geene wetten hadden: dezelve zullen alleen weinig in getal geweest zyn. *TACITUS* zelf geeft ons het een en ander uit de oude *Germaansche rechten*, zoo in het burgerlyke als in het lyfstraffelyke op. — Zoo spreekt hy van de Erfstellingen; — van de Bloedwraak en derzelve Verzoening in het twintigste en een-en-twintigste hoofddeel; — van de straf op het Overspel, in het negentiende, en op andere misdaden, welke naar den onderscheiden aart met het leeven of met geld geboet wierden, in het twaalfde hoofddeel van de zeden der *Germaanen* (m).
Bl.

(m) Wy zouden deeze *Germaansche Rechten* gaarn opgegeeven hebben, zoo wy niet vreesden het ge-
maak-

Bk 44. reg. 11. „ *Deeze slag viel voor, ——— daar de Waal en Maas zich met elkanderen vermengen.*” CÆSAR zegt by de zamenvloeying van de *Maas* en den *Rhyn*. Deeze beide rivieren zyn door de *Waal* vereenigd, en dus moet men vooronderstellen dat het geweest is, daar deeze uit den *Rhyn* voortspruit, ten zy het laager is voorgevallen, waar de *Maas* en den *Rhyn* zich onmiddelyk vereenigen, indien zulks toen al heeft plaats gehad. Dan zou deeze nederlaag omtrend *Woudrichem*, en in 't eerste geval by *St. Andries* voorgevallen zyn. Men kan hier weder geene opheldering uit de kaart krygen, waar de *Waal* geheel ontbreekt en de zamenvloeying van *Maas* en *Rhyn* eerst by den uitloop in de Noordzoe gesteld wordt.

Bl. 46. reg. 17. „ *Onder zyne voornaamste heldendaaden gerekend.*” JULIUS CÆSAR heeft toch met zyne beide invallen in *German-*

maakte bestek der byvoegselen verte te buiten te zullen gaan. Dezelve hebben reeds meer plaats beslaagen, dan wy ons voorgesteld hadden. Maar wyl het Staatsbestuur der *Germaanen* zoo uitmuntend, zoo overeenkomstig is met de oorspronkelyke rechten van den mensch, hebben wy er niet willen over heenloopen. Wy beroepen ons in dit geval op een der bevoegdste Rigters, den grooten MONTESQUIEU. Wy willen liever, om het getal der bepaalde vellen, waar aan de Ditgeever zich zoo veel mogelyk houden wil, niet te zeer te buiten te gaan, onze aanmerkingen over de volgende geschiedenissen der *Batavieren*, in dit eerste en de twee volgende boeken, waarin de Heer WAGENAAR vollediger is, inkorten, en den Leezer wyzen tot het geen wy verwagten, dat daar over in den *Alouden Staat en Geschiedenissen der vereenigde Nederlanden*, breeder zal gezegd worden.

manien zeer weinig uitgevoerd buiten de schade, welke hy de *Sicambren* de *Tenctren* en *Ufipeeten* heeft toegebracht. TACITUS erkent zelf, dat hy niet ongestraft hunnen grond vyandelyk betreden heeft; den grootsten roem heeft hy met het konstig en vaardig zamenstellen zyner bruggen over den snelvloeyenden *Rhyn* verworven. Voor 't overige is al 't gevaar, dat *Duitschland* van zyne overwinnende wapenen dreigde, in rook verdweenen (n).

Bl. 46. reg. 3. van onderen., „ *Onder deeze Burgerfchappen wil men, dat ook de Batavieren geweest zyn.*” Het is vry zeker, dat deezen onder de burgerfchappen geweest zyn, welke door den plotslyken inval van CÆSAR en het gerugt zyner wapenenbewoogen wierden, om schielyk aan de hand te komen, en dit was nog een van de voornaamste vrugten van den overtocht van CÆSAR. Wanneer men zich herinnert, dat de *Batavieren* het eerst aan de beurt lagen; dat zy het kwaad te verantwoorden zouden gehad hebben, indien zy alleen het spits hadden moeten afbyten, daar hunne naaste naburen waarschylyk de overige Burgerfchappen waren; vooral daar zy nog een onlangs gevestigden Staat uitmaakten; zal men zich niet verwonderen, dat zy met den Overwinnenden CÆSAR liever een aaneemelyk verdrag wilden sluiten, dan zich aan den onzekeren kans des oorlogs waagen, waarby de *Belgen*, de *Sicambriers*, de *Tenctren* en *Ufipee-*

pee-

(n) Tacitus de Morib. Germ. C. XXXVII.

peeten zoo slegt gestaan hadden. Dat zy het gevaar, het welk den *Germaanen* van de *Romeinsche* Overmagt te eniger tyd dreigde, niet inzagen, moet men aan gebrek van staatkunde toeschryven: in tegendeel zullen zy zich veel goeds beloofd hebben van de bescherming van zulke magtige Bondgenooten tegen de overmagt van andere *Germaanen*; waarvan zy nog zoo onlangs de drukkende ondervinding hadden; niet tegenstaande hunne betrekking op dezelve.

Bl. 49. reg. 3. „*Even zoo min blykt het, of de Batavieren even als het overige deel van Gallie onder het gebied der Romeinen gerdakt zyn.*” Men moet zich herinneren, dat onze *WAGENAAR* volgens de meeste waarschijnlijkheid het eiland der *Batavieren* tot *Gallien* betreft. Het geet zy aan de overzyde van de *Maas* en *Waal* buiten het Eiland bezaten behoorde er althans toe; maar de inwoners zelfs zyn en blyven van oorsprong en zeden *Germaanen*. Daar de *Galliërs*, gelyk *W.* te regt aanmerkt, allen cynsbaar, en de *Batavieren* van alle lasten en schattingen geheel vry waren; daar zy alleen als bondgenooten, broeders en vrienden van 't *Romeinsche* Ryk hetzelfde, wanneer de nood het vorderde, met manschappen en wapenen ondersteunden, blykt het, dat zy niet op denzelfden voet als de overheerde landschappen behandeld wierden: — zelfs niet na den opstand van *CIVILIS* tegen de *Romeinen*. Men kan de uitdrukking, *een gedeelte van 't Romeinsche Ryk*, op meer dan eene wys verstaan, en men moet onder het oog

oog houden, dat het *Romeinen* waren, welke deze geschiedenissen beschreeven en altoos naar zich toe rekenden, waar van *CÆSAR* geenszins uit te zonderen is.

Bl. 51. P. 1. van onderen. „*Werd deze opstand voornaamlyk door soedoen der Batavische ruiteren gedempt, en dus de Gallische oorlog ten einde gebragt.*” Dat de hulpbenden der *Germaansche* bondgenooten in den *Gallischen* oorlog, (van den *Brittannischen* kunnen wy nog ten hunnen opzicht niet met zekerheid spreken,) de grootste diensten aan *CÆSAR* beweezen; en verscheide maalen, wanneer de zege twyffelagtig was, denzelven door hunne dapperheid, en geweldige aanvallen, waar tegen niets bestond, hebben beflist, gevolgt *CÆSAR*: zeer edelmoedig in zyne gedenk-schriften. De gevallen, hoe zeer opmerkelijk, zyn te veel om hier by te brengen. Alleenlyk, daar hy van de *Germaanen* altoos in 't gemeen spreekt; zou het ligtelyk aan een nationaale partydigheid toegeschreeven worden, dat wy de voornaame eer daar van aan onze Voorzaaten geeven: dan dat dit met recht geschied blykt uit de herinnering van *CIVILIS* aan de *Galliers* zelfs, dat door de *Bataafsche* ruitery, de *Aeduen* en *Arvernors*; de voornaamsten in dezen opstand, te ondergebragt waren. (o) en uit den grooren rol, welke de *Batavische* booven al de *Germaansche* ben-

(o) TACITUS Histor. L. IV. C. 14. en 17. Volgens PLUTARCHUS, in 't Leeven van OTHO, was de *Batavische* ruitery de uitgelezendste onder alle de *Germaanen*. Laater geschiedschryvers, vooral onder de hedendaagsche *Germaanen*, zouden dit gaarn verduisteren.

benden gespeeld hebben, na dat zy zich door hunne standvastigheid en diensten noodzaakelyk gemaakt hadden, zelfs in de oogten van de *Romeinsche* krygsmacht; hoe nayverig dezelve anders op hun naam, en gewoon was met een laatlunkende kleinachting alle andere volken te behandelen. Dat zy in laater tyd grooten roem in *Brittanniën* behaald, en den zoogenaamden opstand tegen de *Romeinen* gedempt hebben, is zeker (p).

Bl. 62. r. 10. „*Dat hy eertlang al de deelen van Germanië zoo zeer onder bedwang bragt.*” Dat het in lang zoo breed niet uitzag met de onderbrenging van *Germaniën* is by de uitkomst gebleeken. *TACITUS* erkent rondborstig, dat nog de *Samniten*, nog de *Carthaginensen*, nog *Spanjen*, of *Vrankryk* zelfs de *Parthen* niet, ooit meer werk aan de *Romeinen* gegeven, en zwaarder neerlaagen aan hun toegebracht hebben, dan de *Germaanen*, welke zich nimmer op hunnen bodem ongewroken bestooken lieten. Sedert twee honderd en tien jaaren, toen hy dit schreef, had men er de handen vol aan: in de laatste tyden hebben de *Romeinen* dikwyler van wegens hen zegenpraalen gehouden, dan hen inderdaad overwonnen (q). En nog veel minder voordeel zouden de *Romeinen* behaald hebben, indien geduurige oneenigheden de *Germaanen* niet hadden verzwakt, welke daarom door de *Romeinen* listig wierden onderhouden.

Dee-

(p) Idem *ibid.* Lib. II. C. 28.

(q) *TACITUS* de *Morib. Germ.* C. XXXVII. *Proximitis temporibus triumphati magis quam victi sunt.* Zie ONZEN WAGENAAR zelf, bl. 209.

Deeze was hunne gewoone Staatkunde by alle gelegenheden, waar de wapenen niet te pas kwamen, of te vergeefs gebruikt werden. En vooral wist de veinzende TIBERUS zich hiervan zeer wel te bedienen.

Bl. 62. en 63. „*De Kaninefaaten hadden zig de ongenade der Romeinen op den hals gehaald.*” Het geen hier door TIBERIUS is volvoert, schryven anderen te onregt aan DRUSUS toe. De *Caninefaaten*, welke het Eiland der *Batavieren* aan den kant der Noordzee besloegen, worden ook wel doorgaans gerekend onder de Burgerfchappen, die een Verdrag met CÆSAR slooten, maar zullen zich tegen de *Romeinen*, nu zy eenige ruimte hadden, verzet hebben. Dat zy de gemakkelykften niet waren, is uit het vervolg zeer ligt op te maaken.

Bl. 64. r. 9. „*Drie Keurbenden sneuvelden, nevens alle de hulpbenden en derzelver Bevelhebbers.*” Onder deeze hulpbenden zyn gewis ook toen *Batavieren* geweest, welke onder hunne Hoofden geduurig gebruikt en geoeffend zyn in de *Germaansche* oorlogen (r). Zoo bevonden zy zich naderhand onder CARIOVALDA in 't Leger van GERMANICUS, den Overwinnaar van ARMINIUS. Men mag dit eene onvoorzigtigheid noemen, dat zy de *Romeinen* tegen hunne landgenooten styfden; maar, nu zy zich eens in een naauw verbond met de eerften ingelaaten hadden, vonden zy zich verpligt daar aan te voldoen. Zoo ver ging hunne standvastigheid. Daarom
zei-

(r) TACITUS Hist. IV. C. 12.

zeiden onze *Friefche* landgenooten, VERRITUS en MALORIX, met recht, wanneer hen ten tyde van NERO in den Schouwborg de plaatzen aangewezen wierden, voor de Gezanten van die volken geschikt, welke in dapperheid en vriendschap met de *Romeinen* uitmunteden, „ dat geen volk in dapperheid en trouw de *Germaanen* te boven streefde.” Men kan ondertusfchen uit deeze zwaare nederlaag en de vrees voor de gevolgen zien, hoe ver het er van daan was, dat de *Germaanen* te onder gebragt waren.

Bl. 70. r. 17. „ 't Huis te Britten.” Hoe ook de oorspronkelyke naam van dit gebouw, de tyd en het oogmerk van deszelfs stigting mag geweest zyn, het kan niet alleen aan den uitloop van den middelmond des *Rhyns*, zoo 't noodig is, nog meer waarfchynlykheid byzetten: maar ook tot een onbetwistbaar bewys verftrekken, dat onze Kusten voorheen zich zeer veel verder in Zee hebben uitgestrekt, en dat de Duinen, welke men aan zich zelven geheel over gaf, door geduurige overstuiving, het Land aan de Zee ten prooi gelaaten hebben. Dit blykt ook onwederfpreekelyk uit de Boomftronken, welken men daar en elders nog voor onze Stranden in Zee aantreft. Men kan hier in de redenen vinden, waarom in de nabyheid der Duinen van ouds een gansche reeks van voornaame Lusthoven zyn aangelegd. De aangenaamheid en vrugtbaarheid van den oort, door verscheiden Spranken van den *Rhyn* doorfneeden, en toen ver genoeg van de Noordzee verwyderd, gaf er aanleiding toe. — Wy hebben deeze fondamente van het zoogenaamde huis te *Britten*,
by

by eene zeer laage. Zee ontbloot gezien; en willen geenszins tegenspreken, dat het een zeer oud, en misfchien een *Romeinsch* gebouw geweest is: maar wy vinden den omtrek van het Hoofdgebouw klein gehoeg voor een Sterkte van eenig belang. Ook zou men; indien deszelfs stichting van deezen tyd af al gerekend moet worden, van deeze Sterkte gewag vinden in den oorlog tusfchen de *Romeinen* en de *Batavieren* ten tyde van *CIVILIS*.

Bl. 76. r. 5. van onderen. „*Dogter van WAROMIR Legerhoofd der Batavieren.*” Anderen noemen haar verkeerdelyk *UKROMIR*. Men zou hier uit intusfchen byna besluiten, dat niet alle *Batavieren* de zyde der *Romeinen* gehouden hebben. — *ARMINIUS*, op wien de *Duitschers* zich nog zoo veel laten voorstaan, verloor by deeze nederlaag niet alleen alle voordeelen, welke hy by de overwinning op *VARUS* behaald had; maar ook het vertrouwen zyner Nacie; en eerlang het leeven. Zyn rusteloos en heerschzugtig karakter deed hem zoo lang vrugteloos woelen; tot dat het de *Cherusten* zelven verdroot en hy door zyne eige Aanverwandten (s) wierd omgebragt.

Bl. 80. r. 15. „*Eene School opgerigt had; in welke de Batavifche Jeugd in de Romeinfche Taal en Zeden onderwezen wierd.*” Dat de *Romeinen* overal, waar zy eenigen invloed hadden; hun werk maakten; om de *Romeinfche* taal gemeen te doen worden; fchoon zy de volken by hunne Wetten; godsdienstige en burgerlyke Gewoonten lieten blyven; lydte geen tegenspraak; en dus is het niet onwaar-
fchyn-

(s) *TACITUS Ann. L. II. C. 28:*

fchynlyk, dat zy by hunne vrienden de *Batavieren* ook hier van hun werk gemaakt hebben: maar men poogt te vergeefs uit SUTTONIUS in het leeven van CALIGULA te bewyzen, dat er eene letterkundige School, uit welke hy eenige jonge Gyzelaars heimelyk liet weg brengen, op het Eiland der *Batavieren* toen reeds gevonden wierd, zoo lang het niet bewezen is, dat zulks daar is voorgevallen. Men heeft uit enkel medelyden met onze *Batavieren*, in vooronderstelling, dat zy nog leezen nog fchryven konden, hen zoo dra mogelyk de gelegenheid door de *Romeinen* willen verfchaffen, om dit te leeren. Intusfchen, konden wy de vroege oprigting van Schoolen onder de *Germaanen* door de *Romeinen* met grond beweerden, dan zou het nog vreemder luiden, wanneer TACITUS zoo lang naderhand onder TRAJAAN in den gewoone zin zou gefchreeven hebben: „mannen nog vrouwen weeten iets van de letteren.”

Bl. 83. r. 4. „*Baduhenna*.” Deeze is waarfchynlyk eene van die Moeders of Godesfen by de *Friefen* geweest, waarvan wy op Bl. 31. gefproken hebben.

Bl. 88. r. 8. van ond. „*De Tooren van Cala of eigenlyk Kalla*.” Dezelve was volgens van LOON drie vierde van een uur beneden het *prætorium* AGRIPPINÆ gebouwd. SUTTONIUS verhaald, dat CALIGULA een zeer hoogen Tooren tot een Vuurbaak voor de Schippers als een bewys zyner overwinning op BRITTANNIEN op die hoogte, waar hy zich even in Zee begeeven had, liet oprigten (s).
Dit

(s) SUTTONIUS CALIGULA C. XLVI.

Dit was het grootste nut, het geen zyne overkomst en voorgewende overwinning te weeg bragten. De overeenkomst van naam baart zeker vermoeden, dat deeze Tooren aan den uitloop van den Midden-Rhyn door hem gestigt is, indien men maar bewyzen kon, dat ons Land het toonneel geweest is van al de buitenspoorigheden, door deezen Keizer gepleegd. Uit SÜETONIUS en DIO CASSIUS in het leeven van CALIGULA blykt het, dat hy, nu de schat van den Staat, door zyne Voorzaaten opgelegd, baldadig verkwist was, onder voorwendfel van zyne *Bataafsche* Lyfbenders voltallig te maaken en tegen de *Germaanen* te oorlogen, niet anders bedoeld heeft, dan de ryke Wingewesten van *Spanje* en *Vrankryk* uit te plunderen, daar oneindig meer te haalen was, dan by de *Batavieren*. Schoon hun Eiland ook tot de *Galliën* gerekend wierd; schoon hy over den *Rhyn* getrokken, maar terstond weder te rug gekeerd is, maakt dit nog geen bewys uit, dat dit juist in den verst afgelegen oord van *Galliën* en wel in ons Eiland geschied is; — Hier was zeker goede gelegenheid om naar *Brittanniën* over te steeken, maar nog beten aan de eigenlyke *Gallische* Kust. Hy wierd van den Vader van BRINIO; een *Caninesfaat*, bespot; maar daar uit volgt niet, dat zulks in het land der *Caninesfaaten* of in deszelfs nabyheid geschied is. Het was eene dolle onderneeming, de Galeyen van drie Riemen, waar mede CALIGULA zyn korten Zeetocht gedaan had, voor een gedeelte te land naar *Rome* te voeren, maar

hoe verder men deezen afstand neemt, hoe veel grooter de moeielykheid dezer onderneeming wordt. En dat alles schynt te beslisen: indien CALIGULA zich hier onder de *Batavieren* opgehouden, en *Germaansche* Gyzelaars, uit het Schóol op zyn bevel heimelyk weggebragt, had laten agterhaalen en in ketenen wegvoeren; behoefde hy tot een teken van voorgewende overwinning over de *Germaanen* geen en der grootste *Galliërs* uit te zoeken en te beveelen, dat zy hun hair veranderen, en de *Germaansche* taal leeren zouden, om voor overwonnenen van dien landaart in zyn zegenpraal te kunnen doorgaan. Daarom heeft men dien tooren met meer waarfchynlykheid in *Galliën* geplaatst; en wel volgens MONTFAUCON, die zelfs eene afbeelding van deszelfs overblyffels levert, by *Boulogne* (u). Intusfchen verloren onze Voorzaaten er niets by, terwyl het hun nog tot voordeel nog tot eer kon verftrekken zulk een monfter te herbergen, het welk overwonne Volken, Bondgenooten en Romeinsche Burgers op eenen voet behandelde; zoo dat niemand veilig was van zyne Bezittingen, — ja van zyn leeven. ... Ryk te zyn was de grootste misdad, en bloedvergieten de grootste wellust van CALIGULA, van wien men niet meer behoest te zeggen, dan dat hy wenschte, dat het *Romeinsche* Volk maar één hals had, op dat hy het vermaak mogt hebben van het zelve met eenen slag te vernielen. Wy verliezen er niets by, dan de zekerheid

(u) MONTFAUCON Tom. IV. Supplem. Tab. 50.

heid van de stigting van den Tooren van *Calla* of *Caljaart*, en van den verbaazenden aanwas in vermogen by een volk, het welke men by het Verbond maaken met CÆSAR zoo arm rekent, dat het geene schatting kon draagen, en zich toen met den handel niet bemoeide. — Het bestaan van een overblyffel, dat men den Toorn van *Calla* of *Caljaart* pleeg te noemen, door zoo veele eenpaarige getuigenissen bevestigd, trekken wy in 't geheel niet in twyffel, te minder, om dat wy gelooven, dat onze kusten zich nog veel verder, ten minsten zoo ver als de *Bree veertien* hebben uitgestrekt; maar die onbedenkelyke spoedige aanwas van vermogens, welke CALIGULA zou bewogen hebben, om heel uit *Italien* de goederen van zyne zusters en andere kostbaarheden te ontbieden, om dezelve hier ten duursten te verkoopen, is ons altoos verdagt voorgekomen. Schoon de natuurlyke gelegenheid van ons Land aan den uitloop van vermaarde Rivieren, tuschen *Gallien* en *Germanien*; — het aankomen en afvaaren der *Romeinsche* Schepen; het verblyf van de Keurbenden en eene menigte *Romeinsche* Kooplieden, waar van onze Auteur in 't vervolg (y) spreekt, van tyd tot tyd eene aanmerkelyke verandering, — en ten laatsten een gunstigen zamenloop voor den Koophandel te wege gebragt hebben.

Bl. 91. r. 2. van ond. „ *Ondernamen de Cauchen met hunne Roofschepen, de kusten van Gallie onveilig te maaken.*” W. vindt zich niet buiten reden verlegen, om dit gedrag
der

(y) Bl. 123.

der *Cauchen* met het lofelyk getuigenis, dat TACITUS van hun character geeft, over een te brengen; dan men moet in aanmerking neemen, dat zy niets meer ter Zee nitvoerden, dan het geen de andere *Germaanen* dikwerf te land gewoon waren te doen, vooral tegen de *Galliërs* hunne gezwoore vyanden: — niets meer, dan het geen *Christenen* zich zoo dikwerf tegen hunne nabuuren veroorloofd hebben. PTOLOMEUS maakt onderscheid tuschen groote en kleine *Cauchen*, en wie kan beslissen of zy beiden even zeer dit getuigenis verdienden, of wie hunner aan deeze rooveryen eigenlyk deel nam: mischien het uitschot der natie, gelyk doorgaans. Intuschen is dit het eerste tydperk, in de geschiedenissen aangetekend, van de Zeevaart onzer Voorzaaten, en daarom is dit geval voor ons te opmerkelyker; te meer om dat de Vlootvoogd uit het midden van ons Land oorspronkelyk was. Dit vooronderstelt eene kundigheid, welke hy zeker in den *Romeinschen* landdienst niet opgedaan had.

Bl. 98. r. 7., „*Niet lang hier na wierdt er wederom eene overwinning op de Britten behaald.*” Deeze zaak was van veel grooter omflag, dan enkel het overmeesteren van het eiland *Mona*. Terwyl P. SÜETONIUS, Stedehouder van *Brittannien*, hier mede bezig en van de hand was, ontstond er een gevaarlyke opstand in *Groot-Brittannien*, waar toe de *Romeinen* zelfs aanleiding gaven. PRASUTAGUS, Koning der *Icenen*, liet eene vrouw en twee dogters na, welke hy, om haar des te meer bescherming te bezorgen, zyne erf-

fe-

fenis met den Keizer liet deelen. Dan de grouwzaame *Romeinen* maakten zich meester van zyn geheel Ryk, plunderden de Ingezeten- en, verkogten de aanzienlyken voor Slaaven; schonden zyne Dogters en geesfelden zyne Weduwe. BOUDICEA, zoo was haar naam, bragt hierop al haar Volk op de been, rok- kende ook de *Trinobanten* op; maar wierd ongelukkig geslagen, na dat er wel 70,000 *Romeinsche* Burgers en Bondgenooten omge- bragt waren. Waarop zy haar leeven met vergift eindigde (w).

Bl. 108. reg. 6. van ond. „*Dat men hen van den bystand dier alledapperste mannen beroofde.*” De *Romeinsche* benden waren kort te vooren op 't zwaarste door de agt *Bata- vische* Ruiterbenden gehoond. Wanneer men nu zulk eene taal hoort voeren by een *Romeinsch* Geschiedschryver, kan men nauw- lyks te groote gedagte maaken van de dap- perheid der *Batavieren*, waar by de *Romei- nen*, volgens eige belydenis, niet haalen konden. Dit bevestigt alles wat te vooren, byzonder ten opzigt van het krygswezen, tot lof der *Batavieren* gezegd is.

Bl. 117. reg. 6. „*KLAUDIUS CIVILIS was gewoon zich by SERTORIUS en HAN- NIBAL te vergelyken.*” Dat hy deeze be- roemde Veldheeren, vooral den laaften in- beleid en standvastigheid geenszins evenaarde, heeft de uitkomst geleerd. Zeker had hy zyne verdienste, maar het komt ons voor, dat wy doorgaans zoo wel als de *Ger- maa-*

(w) TACITUS Annal. L. XIV. C. 29-38.

maanen van hunnen ARMINIUS, te veel ophef van een man maaken, welke by ons sterk verdagt is, dat niet zoo zeer eene belanglooze zucht voor zyn Vaderland en de vryheid zyner Landsgenooten, hoe zeer by dezelve voorwendde! de edele dryfveeren van zyne onderneeming geweest zyn, als wel wraakzucht en eige grootheid.

Bl. 118. r. 20. „*Zy persten er ook oude en magtelooze Lieden toe.*” Schoon het den naam had, en het by de *Batavieren* ook niet anders gemeend was, dan dat zy een vry Volk waren en alleen als bondgenooten van het Ryk aangemerkt wierden, welke zich daar toe vrywillig aangeboden, en zich als zoodanig naar hun vermogen getrouw gedraagen hadden: blykt het uit dit alles, dat de *Romeinen* van dit goed vertrouwen en van hun overmagt een schandelyk misbruik maakten. De *Batavieren* hadden daar door alle wettige reden tot eenen algemeen opstand, zoo het een opstand mag gerekend worden, alle Verbintenissen te verbreeken met iemand, dié zyn woord schent, en ons van alle rechten gewelddadig beroofd.

Reg. 23. „*De onbejaarden zelve, als zy maar van eene schoone en ryzige gestalte waren, gelyk de Bataaffche jeugd doorgaans was, wierden tot onkuisheid weggesleept.*” De Heer W. komt hier een weinig te rug van het geen hy op Bl. 75. van de lighaamsgestalte der *Batavieren* gezegd had. Het geen hy hier uit TACITUS bybrengt, als een andere reden van misnoegen, doet hen ten opzigt van hun zedelyk character zoo veel eer aan, als de *Romeinen* schande. Van het een

een en ander wist zich CIVILIS zeer wel te bedienen, om de verbittering onder de *Batavieren* ten hoogsten top te doen klimmen en hem als den Verlosser van dit schandelyk juk gewillig te volgen.

Bl. 120. r. 3. „*Geene twintigduizend man hebben kunnen uitmaaken.*” Het is niet wel mogelyk de sterkte der *Romeinsche* Krygsmagt in deeze landen te berekenen. De legioenen, wanneer ze voltallig waren, maakten veel meer Koppen uit, dan onze Geschiedschryver opgeeft; maar terwyl dezelve niet voltallig waren, kan men er in 't geheel geene gisning op maaken.

Reg. 14. „*In een heilig woud.*” Het is alzoo vreemd wegens eenige overeenkomst van benaaming, die men tusfchen een heilig Woud en *Schaken-* of *Sacren-bosch* meent te vinden, te besluiten, dat daar de byeênkomst gehouden is, als het ons oneigen voorkwam van *NEHALENNIA* de nieuwe Maan te maaken. Te meer vreemd is 't, wanneer men hier een woord uit twee taalen wil zamenstellen. Zoo zoekt men op alle mogelyke wyze te bepaalen, het geen, gelyk W. te regt aanmerkt, geheel onzeker is.

Bl. 127. r. 10. „*Zyne Moeder en Zuster en aller huisvrouwen en Kinderen-beval agter het leger te staan.*” CIVILIS handelde hier niet anders, dan de *Germaanen* in hunne veldslagen gewoon waren, waar zy hunne liefste Panden met zich voerden, om getuigen van hunne dapperheid te zyn, om door haar van noofddruft verzorgd, en wanneer zy gekwetst raakten bygestaan te worden,
ter

terwyl zy niet schroomden de wonden van haare Kinderen en Mannen te tellen, en uit te zuigen (x).

Reg. 3. van onderen. „KLAUDIUS LABEO, *Overste der overgeloopen' Batavischen vleugel, in een burgerlyk geschil met Civilis geraakt zynde, werdt naar de Friezen weggevoerd.*” Waarin dit geschil, het geen TACITUS *oppidanum certamen* noemt, bestaan hebbe, is niet moeijelyk te gisfen. Een nayver tegen het groot gezag, dat CIVILIS zich aanmatigde, heeft hem, mischien onder voorgeeven, dat het recht van dat Ambagt, waar toe hy behoorde, daar door benadeeld wierd, aangespoord, om zich daar tegen te verzetten. Zyn character komt in 't vervolg in een zeer ongunstig licht voor. Niettemin was het eene groote onvoorzigtigheid van CIVILIS in den eersten aanvang op zulk eene harde wyze een man te behandelen, die van het grootste nut had kunnen zyn, en aan de algemeene zaak den grootsten dienst beweezen had. De schuld van het geen naderhand door hem uit wraakzugt bedreeven wierd, valt daar door voor een groot deel op CIVILIS.

Bl. 140. r. 19. „*De Caninefaaten en Batavieren een klein gedeelte der Galliën.*” Zy die het Eiland der *Batavieren* onder *Galliën* rekenen, bedienen zich ook voornaamelyk van dit gezegde van CIVILIS, maar hier staat tegen over, dat Cerialis in zyne redenvoering, welke wy by TACITUS vinden, CIVILIS en zyne *Batavieren* wel degelyk on-

(x) TACITUS de Morib. Germ. C. VII.

onder de *Germaanen* telt. En zoo waren zy ook in der daad, niet tegenstaande *CIVILIS*, toen hy de *Trevieren*, die tot de *Galliërs* behoorden, in zyne belangen zocht te krygen, zyn volk en hunne nabuuren ook tot de *Galliërs* berekende. Het land, dat zy bewoonden kon er des noods alleen onder betrokken worden, gelyk wy te vooren met *W.* hebben aangemerkt, en zoo wordt deeze twist best beslist.

Bl. 171. r. 14. „*Werdt de stryd met Steenen, Kogels en ander Werpgeveer aangevangen.*” Zommigen hebben getwyffeld, of de oude graven, waar in men zoo veele steenen Wapenen gevonden heeft, wel aan de *Germaanen* moesten toegeschreeven worden, om dat *TACITUS* van dezelve in zyn zesde Hoofdstuk van de zeden der *Germaanen* geen gewag maakt. Dan hier spreekt hy er uitdrukkelyk van, en het blykt daar uit, dat zy by hem onder den algemeenen naam van Werpgeveer (*Misfilia*), het geen ook hier voorkomt, begreepen moeten worden (y).

Bl. 174. r. 10. „*CIVILIS — deelt een aanval op de Romeinsche Bezettingen, die in vier byzondere Legerplaatsen lagen.*” Wyl *CIVILIS*, zoo hy het al van te vooren niet wist, tot zyne schade geleerd had, hoe
wel

(y) *TACITUS* Hist. L. V. C. 17. maakt onderscheid tusfchen *Saxa en Glanæs*, by *W.* door Kogels vertaald. Men kan er gevoegelyk die ronde, van kley gebakke Schyven, (*disci*) met een ronde opening in 't midden voorzien, door verstaan, waar van wy op bl. 14. spraken. De *Saxa* waren de andere wapenen van Vlinten, Vuursteenen of Agaaten gevormd. Zy schynen ze meest gebruikt te hebben om te werpen, waar toe zy met een houten Steel voorzien waren.

wel de *Romeinen* zich in hunne vastigheden wisten te verdedigen, en hoe kwalyk het de weinig gedekte *Batavieren* ter hand stond dezelve aan te vallen, moest hy vooral deeze wanhoopige onderneeming niet begonnen hebben, maar de sterkten der *Romeinen* met zamengevoegde magt een voor een hebben zoeken te dwingen. Nu wierd alles te gelyk, en dus te veel gewaagt.

Bl. 180. f. 1. 3; *De Germaanen hadden de Keurbenden kunnen verdelgen. Ook waren zy 't van zins geweest; doch door CIVILIS omgezet.* CIVILIS, die schrander genoeg was, om te doorgronden, hoe de *Batavieren* in 't algemeen omtrend hem gezind waren, en daar uit begreep, dat hy het niet zou kunnen vol houden, wilde by tyds op een veiligen aftocht denken; en daarom de *Romeinen*, die zy gemakkelyk hadden kunnen afmaken, deezen dienst bewyzen; welke ligtelyk al zyn voorledene misdryven tegen het Ryk zoude opweegen. Dan hy toonde hier mede, hoe slegt de herstelling der vryheid aan hem betrouwd was. Hy moest niets begonnen, of het zoo lang hy kon doorgezet hebben, vooral nu, nu de kans zoo schoon stond.

Bl. 181. f. 8. van ond. 5, *Dat men den val niet verder laten komen moest.* Uit deeze gesprekken kan men opmaaken hoe zeer CIVILIS by kleinen en grooten zich verdagt en gehaat gemaakt had. Hy zou zeker de eerste en ook de laatste niet geweest zyn; welke dus voor de trouwste daaden beloond wierd; maar zy hebben te veel blyken gezien; dat hy onder een schoonen schyn voornaamlyk

be-

bedoeld heeft, zich zelf te wreken wegens den hoon, hem door de *Romeinen* aangedaan, en zyne grootheid op de puinhoopen van hun gezag te vestigen. Hierom kon hy geen mededinger dulden. C. LABEO, wierd schielijk door hem op dezelfde wyze behandeld, als hy zelf door de *Romeinen* behandeld was en voor andere Opperhoofden, zal hy ook ondraagelyk geweest zyn. Niet zonder reden wordt hy verdagt gehouden, dat zyne uitzigten zich nog veel verder, dan het Opperbevel over de *Batavieren*, en zelfs tot het gebied over de *Galliërs* zouden uitgestrekt hebben.

Bl. 182. reg. 18. „ *Dis weet men, dat het van een onderling verdrag gevolgd is.*” Zoo waren zy, nu de poogingen der *Batavieren* tot herstelling hunner onafhankelykheid mislukt waren, volgens de voorspelling van CIVILIS, dezelfde als van te vooren. Cerialis, welke zulke gunstige voorwaarden aan de gansche Natie, zonder uitzondering zelf van CIVILIS, toestond, moet of by zich zelve overtuigd zyn geweest, dat de *Romeinen* zelfs aanleiding tot den opstand gegeven hadden, of liever de zaak op den ouden voet hebben willen herstellen, dan zyne magt, die reeds in 't uiterste gevaar geweest was, aan eenen wanhoopigen tegenstand der *Batavieren* waagen. Hy geeft hier in een voorbeeld van wel beradene toegeevendheid, het geen der navolging waardig is. De oorlog der *Batavieren* heeft om-trend twee jaaren geduurd, juist toen de *Joodsche*, onder TITUS, den Zoon van VESPASIANUS, gevoerd wierd.

Bl. 184. reg. 10. van onderen. „ *Hebben de*

de Batavieren de volkome nederlaag der Britannen helpen bevorderen." Men ziet hieruit, hoe veel beter het voor de Romeinen was, door gemaatigdheid de Batavieren te behouden, dan door wraakzucht hen te vernielen en zich zelve van nuttige Bondgenooten te berooven. Inrusfchen was het er zeer ver van af, dat al de inwooneren van het Eiland *Brittannien* een volkome nederlaag ontvangen hadden. W. had reeds bl. 98. gezegd, dat het gansche Eiland ondergebracht was; maar de veelvuldige en kort na elkander herhaalde opstanden hebben getoond, niet alleen hoe hard het *Roomfche* juk voor de inwooners viel, maar ook hoe onvolkomen hunne onderbrenging was. De *Caledoniërs* onder anderen waren nog in 't geheel niet in 't bezit van hunne vryheid, midden in hunne bergten, gestoord; en de muur door HADRIANUS in *Brittannien* begonnen en door SEYERUS voltooid ter beveiliging van het *Roomfche* gebied, bewyst dit ook ontegenzeggelyk, dat het geheele eiland hier niet toe behoorde.

Bl. 191. r. 7. v. ond. „Of misfchien zyn de oude openbaare wegen toen verbeterd." Dit is wel het waarfchynlykfte. De Romeinen waren gewoon van het eene einde van hun gebied tot het andere door alle de Wingewesten en de Landen hunner Bondgenooten openbaare Straatwegen, met onnoemlyke moeite en kosten aan te leggen, om daar door voor hunne legioenen en krygsvoorraad, voor den Koophandel en alle andere nuttige zaaken een gereeden weg te baanen. Zy ontzagen zich niet tot dit oogmerk, hoogtens te flegten,
steen-

hoogen, en Dyken of steenen Muuren in moerasfige Gronden aan te leggen. Dit was byzonder hier het geval, en de overblyffels van zulk een weg, jammer dat het alleen overblyffels zyn! worden nog in de Zype en in de Zuiderzee gevonden (z).

Bl. 194. r. 4. „'t Zy om datze hem de moorders van zynen Voorzaat PERTINAX hadden helpen ontwapenen.” Men zou ligtelyk de *Batavieren* kunnen verdenken, wyl zy tot de lyfbenden des Keizers behoorden, dat zy de hand geleend hadden — aan het vermoorden van den deugdzaamen PERTINAX, wanneer deeze al de misbruiken door een herstelde krygstugt onder de benden zegt weg te neemen: — en aan het veilen van het *Roomfche* Keizerryk aan den meestbiedenden! waar door de laffe DIDIUS JULIANUS aan de regeering kwam; maar neen, zy waren toen niet met de *Pratoriaanen* vereenigd, zy maakten een afgezonderd Corps uit, het geen door SEPTIMIUS SEVERUS zoo zeer niet vereerd zou zyn geworden, indien het hier eenig deel aan had: maar wy gelooven ook niet, dat zy gebruikt zyn tot het ontwapenen der *Pratoriaansche* benden. Als SEVERUS zich van het Keizerryk meester gemaakt had, en Rome met zyn zegenpraalend heir naderde,
be-

(z) Men kan hier over in 't breede VAN LOON in zyne aloude *Hollandsche Historie* bl. 169. enz. en den Heer R. PALUDANUS in zyne *Oudheidkundige Verhandelingen* nazien. — Jammer is het dat deeze kundige Regent door veelvuldige bezigheden, gestadige ziekten en vroegtydigen dood belet is geworden, deeze naspooringen voort te zetten.

beval hy aan de *Tribuunen* van deeze lyfwagt, dat zy met hun volk hem buiten hunne legerplaats, welke voor de muuren der Stad gevestigd was; ongewapend zouden te gemoet gaan, als of zy naar de spelen gingen of den Keizer in statie verzelden: wanneer zy dit deden, en de uitvoerders van den moord overleverden, maakten de zendelingen van S. S. hen wys, dat alles in goede orde, en vergeeten zou zyn. Dan het was er zeer ver van daan. De Keizer liet hen omcingelen, zoo dra zy in zyne nabyheid gekomen waren, en door de *Illyrische* of *Slavonische* benden met gevelde Spiessen geheel van alle Krygstekenen en hunne kleine cierlyke Zwaarden, welke zy altoos by zich hadden, berooven. Hy verweet hen voorts hun misdryf en bandeze honderd mylen van de Stad *Rome*. In hunne plaats rigtte hy eene veel grootere Lyfwagt op uit alle de uitgelezendste benden van allerleye natien, daar dezelve te vooren meest uit *Italien* gekoren wierden. Een getal van vyftig duizend welgewapende vreemdelingen, die geheel afhingen van een Heer die hun wel betaalde, maakte hem nog gevaarlyker voor den Staat, en wel ras wierden deeze werktuigen van geweld niet min verderfelyk voor hunne Meesters (a).

Bl. 169. r. 6. „*Op een togt naar Brittanje, eenige jaaren laater ondernomen.*” SEPTIMIUS SEVERUS ondernam deezen togt in zyn ouderdom, niet alleen, om dit onrustig Eiland in orde te brengen, maar ook om zyne Zoonen, die een onverzoenlyken
haat

(a) HERODIAN. HIST. L. IV. C. 7.

haat tegen elkander hadden opgevat, beter in orde te houden, en door algemeen belang aari elkanderte verbinden. De oudste heette eigenlyk **BASSIANUS ANTONINUS CARACALLA**, en men denkt; niet zonder grond van waarfchynlykheid, dat deeze de **CARRACUL** is waar van **Ossian** in zyne Gezangen gewag maakt: De groote overeenkomst van naam en tyd doen hier veel uit. **SEPTIMIUS** ftierf op het Eiland; zyne Zoonen trokken even verbitterd naar *Rome*; waar **GETA** door **CARACALLA** wel ras in den schoot van zyne moeder vermoord wierd (b).

Bl. 198. r. 1. „Onder de regeering van **ALEXANDER SEVERUS** was er nog eene *lyfwagt* van Germaanen; *waarschynlyk van Batavieren*. — — *van de Germanische Lyfwagten is hy omgebragt.*” Men zou hier uit opmaaken, dat de *Germaanen* niet alleen, maar zelfs onze *Batavieren* zich aan het vermoorden van deezen besten Vorst, wiens dood door den Raad en het volk welmeenend betreurd wierd; hadden schuldig gemaakt; maar ik vinde dit nog by **HERODIAAN** hog by **AELIUS LAMPRIDIUS**. De laatste stelt de omstandigheden twyffelagtig; maar dit alleen zeker, dat hy van het krygsvolk omgebragt is. **HERODIAAN** verhaalt; dat **SEVERUS** door het jonge krygsvolk, over 't welk hy **MAXIMYN** tot Opperhoofd gesteld had; en het welk op eenen afstand gelegerd was; na dat zy hun Bevelhebber; een *Tracier* van geboorte; een
Schaap-

(b) Idem.

Schaapherder van beroep, tot Keizer hadden uitgeroepen, in zyne tent is overvallen en nevens zyne moeder vermoord. De Legioenen hebben dit zoo min als de Lyfbenden verhinderd. Misnoegd, om dat SEVERUS een schandelyken vrede van de *Germaanen* met geld gekogt had, het geen vooral de *Galliërs*, tot wier ontzetting hy toegeschoten was, tegen den borst stiet, en om dat hy zich te veel door zyne moeder liet bestuuren, verzetteden zy zich te minder tegen den snooden MAXIMYN, welke zich door zyne lighaamssterkte en dapperheid had gezien gemaakt (b).

Bl. 202. r. 10. en 210. r. 18. „*By deeze gelegenheid zyn de Franken in 't Eiland der Batavieren gevallen. — — De Franken, die van deezen tyd af als vaste bewooners omtrend den Rhyn, — en ook van Batavia moeten worden aangemerkt.*” Wanneer men de weder opwellende zugt tot verhuizingen, — den rykdom van *Galliën*, de goede gelegenheid en het toeneemend vermogen van deeze landen in aanmerking neemt, is het geen wonder, dat eenige *Germaansche* volken, die zich *Franken* noemden, daar door wierden uitgelokt. De *Batavieren*, zoo men deezen oorspronkelyken landaart niet onder de *Franken* betreft, hadden steeds de zyde der *Romeinen* gehouden, en zich daar door gehaat gemaakt. Het *Romeinsche* ryk begon sterk naar den ondergang te hellen, en de onderdrukte volken wyd en zyd het juk af te werpen; geen wonder dan, dat hetzelfde zyne vyanden als

VOOR-

(b) HERODIAN. L. VI. C. 17.

voorheen zoo min in ontzag kon houden, als zyne bondgenooten beschermen. De *Bavieren* waren door het geduurig leveren van Manschap en het deel, dat zy nu en dan in het verlies der *Romeinen* gehad hadden, merkelyk verzwakt en konden zelf zulk een aanval niet doorstaan. Dit alles maakt het waarfchynlyk, dat zy gaande weg verdweenen of onder andere Natien verfmolten zyn; fchoon hun naam nog eenige tyd in weezen blyft. Indien ondertusfchen het gevoelen van MONTFAUCON (d) en anderen doorgaat, dat de *Franken* zich voornamelyk hier gevestigd en van hier hunne uitvallen te water en te land tot in *Griekenland* en *Afrika* toe gedaan hebben, ftrekt het weder tot roem van deeze landen, dat zy zulke onderneemende inwooners gehuisvest, en naderhand de wetgeeevers van *Europa* voortgebragt hebben; — want fchoon PROBUS hen zelfs gedwongen mag hebben om voor de *Romeinen* het land te botuwen en andere *Roomfche* Keizers hen gevoelige flagen toebragten, het heeft niet lang geduurd, of zy hebben zich geheel vry gemaakt.

Bl. 300. Laatste regel. „*Ingezetenzen van Nederfaxenland, beneden Nieuwmegeen.*” Deeze woorden fleunen, by WAG., zo hier, als elders, op 't getuigenis van onzen ou-

(d) MONTFAUCON *Les Monuments de la Monarchie Françoise*. Tom. I. Terwyl met het verval des *Roomfchen* Ryks ook de Letteren van tyd tot tyd vervallen zyn, en het gaande weg meer aan volledige berigten ontbreekt, zullen wy hier mede onze Aanteekeningen over de *Bavieren* befluiten, om eenige plaats voor een nieuwe *Epeke*, te laaten, die met het vierde Boek begint.

ouden (e) Hollandfchen Kronykschryver, MELIS STOKÉ (want KOLYN is, zedert de eerste uitgave, door Hem verworpen) by wien zy ook, als genoeg bekend is, gevonden worden; doch waar omtrend de nieuwe Uitgever zegt, (f) „dit *Neder-Saxen* — is niets.”

Ik beken gaarne noch den naam van *Nedersaxen*, met opzicht tot ons land, noch de juiste strekking van dien *beneden Nieuw-megen* en, wyders, *westwaarts*, tot daar de *Schelde in zee valt* en, *Oostwaarts*, tot de *Lawwers of Elye*, by eenig Schryver, voor de *dersiende* eeuw, (KOLYN is ook by My verdrag) ontmoet te hebben. In die eeuw zelve vinde ik 'er niets van, dan alleen in een verhaal der tochten van JULIUS CÆSAR, by JACOB VAN MAERLANT, tydgenoot van MELIS; die, in de hier onder aangehaalde plaats, van dien Vorst dus spreekt: (g)

- „ Dat hi *Niemagen* maken dede,
- „ Als *teenen pale* in ere hoechede,
- „ Dat hi van den berghe dor ronnen
- „ t'Lant tote daer adde en verwonnen;
- „ *Want daer beneden berch en dal*
- „ *hiet doe NEDERSASSEN al.*

't Geen echter aantoot, dat soortgelyke denkbeelden niet alleen by STOKÉ huisvestten; midlerwyl de vergelyking van zyn verhaal, met dat van MAERLANT, duidlyk genoeg doet zien, dat Zy elkander niet uitgeschreven hebben, en dus, waarlyk, *ouder* boeken, op wel-

(e) *Vaderl. Hist.* Ie. D. bl. 218, 285, 290, 292, en 321.

(f) MEL. STOK. Ie. B. v. 41—50. uitgave van HUYDESCOPER.

(g) *Spieg. Hist.* IIe. D. bl. 7.

welken MELIS zich beroept, (*h*) hier van gewaagen konden: hoe zeer ik, zonder meerder grond, zekerlyk op die oude boeken geen den minsten staat maake; te minder, daar, wat Nieuwmegen betrefte, de kundigste-lieden hetzelfde niet tot den tyd van JULIUS CÆSAR brengen, (*i*) en de Romeinsche Schryveren, zo min van die plaats, als van *Nedersaxenland*, spreken.

Veelligt is het denkbeeld van dit *Nedersaxen*, en zyne grenzen, geboren uit een verward begrip, 't welk men zig van de bedryven der aloude Saxers gemaakt hadt.

Deezen naamlyk, hadt men, overal, aangetroffen, als een zeer beroemd Volk, 't geen, van over de *Elve* oorspronglyk, (*k*) zig in deeze *laage*, of *neder* landen, byzonder na 't vertrek der Franken, zeker verre hadt uitgestrekt, en aan welker Bondgenootschap veele, omstreeks woonende, Volkeren, zich onderschikt hadden; met naame de *Friezen*, die, gedeeltelyk, met een groote menigte Saxers naar Brittannie waren overgestoken, en met hun vermengd geworden; waar na niet alleen dat Ryk den naam van *Saxen*, maar ook de hier verlatene grond dien van *Oud-saxen*, gedragen hadt; onder welke laatste benaaming ook *Friesland*, somtyds, begreepen wierdt; (*l*) even zeer als MAERLANT spreekt van

„ *Vrie-*

(*h*) I. c. Ie. B; v. 41.

(*i*) ALTING *Natit. Germ. infer.* p. 1. fol. 104. voc. NOVIO-MAGUS.

(*k*) PROLOM. lib. 2. C. XL.

(*l*) Zie deeze *Aanmerk.* op bl. 384. r. 9.

„*Vrieslant in Nedersasfen.*” (m)

Die vermenging van denkbeelden, nopens *Friesland* en *Oudfaxen*, kan ook, by laater Schryveren, de *Schelde*, ten grenz aan *Nedersaxen* gegeven hebben, om dat Zy, in de achtste eeuw, of vroeger, de Friezen mede aan die Rivier, (n) zo wel als aan de Lauwers en Elve, vonden. Terwyl, eindelyk, uit MAERLANT's bovengezegde, is op te maaken, dat men *Nedersasfen* zynen aanvang deedt nemen *beneden Nieuwmegen*, nadien men waande, dat CÆSAR deeze plaats gebouwd, en hier de grenzen van 't Roomsche gebied bepaald hadt.

Deeze Aanmerkingen laten maar toe dit alles, als mede of STOKES, voor de woorden *die Scelt*, mischien *de Jescelt* (de Yssel) gelezen hebbe, (zo als, thans, een zeer geleerd Man vermoedt,) slegts met den vinger aan te roeren, om eens, door kundiger hand, te doen opvatten.

Bl. 301. reg. 20. „*De zee kust van Gallie, zo 't schynt, tot aan den Ryn en de wooningen der Franken toe, werdt bewoond door de Armorichen.*” Welke agting ik voor onzen treflyken Schryver hebbe, zie ik echter geen grond genoeg, om met hem en anderen, de wooningen der Armorichen, (zoo als ik mede voor *Arborichen*, by PROCOPPIUS, meen te moe-

(m) MS. *Spiegel Histor.* 3. P., 8e. B., C. 49. In de Historiëche Werken van BEDA (L. 1. C. 14,) zoek ik het woord *inferiores* te vergeefs by *Saxones*; Hy onderscheidt ook de *Saxon* en *Friszen*, by hunnen overtocht. Doch onze BEKA (*Histor. Ultraj. f. 8.*) slaat een anderen weg in; „*Sicut* (zegt hy) *Anglicana promit Historia, Saxones inferiores, qui vulgo dicuntur Fresones, cum innumera classe, Britannicam ex-pugnauerunt insulam*”

(n) *Vad. Hist.* 4e. B. bl. 359.

moeten lezen,) tot aan den *Ryn* uit te strekken.

't Is waar, PROCOPIUS noemt ze Nabuuren der *Franken* (Φραγγων ἰχόμενοι) toen de laatsten nog aan den *Ryn* huiz hielden; maar, zo die woorden, al eens, in den aller bepaaldsten zin zouden moeten opgenomen worden, agt ik het niet veilig genoeg, op 't eenig getuigenis van deezen Schryver, die, te meermaal, in de Frankische zaaken dwaalt, aan te gaan, wanneer het met dat van andere goede Schryveren (n) niet strookt.

Dat men „ in *overoude tyden*, door de „ *Burgerschappen der Armorichen*, dat ge- „ deelte van 't eigenlyk Gallie verstondt; 't „ welk, aan den zee kant gelegen zynde, „ tegenwoordig *Bretagne* genoemd wordt, „ heeft WAGENAAR voorheen, te recht, uit CÆSAR, die een ooggetuigen was, geleert (o). Hy vermeent echter, dat „ men, *naderhand*, „ deeze benaaming ook wyder hebbe uitge- „ strekt; onder de *landstreek der Armorichen*, „ welke, met die der *Nerviën*, onder één' Be- „ velhebber van wegen de Romeinen, stondt, „ begrypende de gantsche Zeekust van het „ eigenlyk en Belgisch Gallië, tot aan den „ *Rynkant* toe; behalven verscheiden' meer „ landwaards in gelegen' gewesten; die, schoon „ verre van Zee, echter, om dat ze onder één- „ nen Bevelhebber stonden, met eenen ge- „ meenen naam, onder de *Tractus Armoricanus*, of *aan zee gelegen' Landstreek*, be- „ greepen waren.”

't Is

(n) *Moscow Geschiedt. der Tussch. Ile. D. bl. 33 en 34, XVII. (r).*

(o) *Fed. Hist. Ie. D. bl. 276.*

't Is zo; de *Notitia Dignitat. Imperii*, een zeer gewigtig stuk der oudheid, by WAGENAAR, tot staaving van bovengemeld gevoelen, aangehaald, itelt, in de LXI. afdeeling, den *Armorischen*, en *Nervischen' Tractus*, onder één Opper-Krygsbevelhebber (*Dux*), en sommigen brengen de *Nervien* tot aan den *Ryn* (p).

Doch, voor eerst, vinde ik, tot noch toe, by geen Romeinsch, of middel-eeuwsch Schryver, (q) dat de grenzen der *Nervien*, laat staan der *Armorichen*, die meer zuidelyk lagen, noch de vereenigde *Tractus Armoricanus* en *Nervicanus*, zig tot den *Ryn* uitstrekten; in tegendeel, de plaatzen, onder dien *Tractus*, in de *Notitia Imperii* zelve vermeld, te weten *Grannona*, *Blabia*, *Veneti*, *Ofismii*, *Mannatia*, *Aleto*, *Constantia*, *Rotomagum*, *Abrincata* en *Grannonum*; die, gedeeltelyk, ook door CÆSAR (r) onder de *Armorische* reeds waren opgeteld, zyn, blykbaar gelegen tusshen de *Loire* en de *Seine*.

Ten anderen, indien al in de *Notitia Imperii* (s) de beide bovengemelde *Tractus*, of de *Armorische* alleen, waren aangewezen tot den *Ryn* te loopen, zou men hier uit niet moeten besluiten, dat de *Armorichen* zelve, dat is één bepaald Volk van dien naam, zoo als het by PROCOPÍUS voorkomt, zig thans tot die Rivier zouden uitgestrekt hebben; daar

(p) DU BOS, Hist. de l'establissem. de la Monarch Franç. liv. 1. c. 8. p. 84.

(q) Men zie korthedshalven VALES. *Notis. Gall:* op *Armorica*, en de Schryvers aldaar aangehaald.

(r) L. c. lib. 7. Cap. 75.

(s) VALES: l. c. en D'ANVILLE *Notice de la Gaule*, op *Armoricanus Tractus*, *Grannona* enz.

daar immers die *Notitia*, niets anders zynde dan een Lyst der Romeinsche hooge Burgeren Krygs-Ambten, benevens de uitgebreidheid van der zelve gebied, niet dient om een juiste beschryving te geven van de ligging der Landen of Volkeren; maar hier alleen aanwyst den voet, waar op, zoo als wy nu zouden spreken, de *militaire Commandementen*, in de Wingewesten en op derzelve grenzen, *gereguleerd* waren; doch welke *Commandementen* dikwyls zig veel verder uitstrekten, dan de hoofdplaatzen of Volkeren, naar welken zy den naam voerden: gelyk, onder anderen, daar uit blykt, dat, na men 'er in gesproken heeft van *Grannonna* en de overige bovengemelde plaatzen, welker Oversten onder den Opper-Bevelhebber van den Armorischen en Belgischen *Tractus* stonden, 'er terstond op volgt, dat, echter, onder den *Tractus* der *Armorische* en *Nervische* grenzen nog behoorden vyf Wingewesten; te weten, dat van 't eerste en tweede *Aquitanie*, van *Senonie* en van het tweede en derde deel van 't *Lyonneesche*: zo als ook kundige Mannen reeds hebben doen zien, dat, byzonder, de *Armorische Tractus* niet dan oneigenlyk, somtyds gezegd wierdt meer landwaarts in gelegen te zyn geweest; en dat ook de *Nervische*, alleen op dezelfde oneigenlyke wyze, somtyds voorkomt de *Morinen*, (die aan de Vlaamsche kust woonden) in zich bevat te hebben (t).

Daar ik dan nergens de Armorischen zelve

aan

(t) Zie GHESQUIERE. n notis, ad *Acta Belg. Sanctor. Seleu.* Tom. I. p. 378. (7).

aan den *Ryn* ontmoet, behalven, met omschryving, by PROCOPIUS; daar oude en laatere Schryvers hen, in tegendeel, plaatzen in *Bas-Bretagne* en *Normandie*, of wel tusfchen *Loire* en *Seine*; en daar dit, zelfs door de aangehaalde plaatzen uit de *Notitia imperii*, wordt bevestigd, meen ik, behoudens beter oordeel, dat het geen hier van deeze Volkeren verhaald wordt, tot de *Franfche* Historie behoort, en byzonder de overwinning, door KLOVIS, op dezelve behaald (u). Men houde my ten goede, wanneer ik, hier en fomtyds in 't vervolg, van onzen WAGENAAR durve verfchillen. Hy gunde my dit, 't zy zonder waan gezegd, by zyn leeven, en ik volg altyd deezen, mynen ouden en grooten Meester, wanneer ik de waarheid zoek.

Bl. 313. reg. 17. „ *Men kan ligtelyk opmaaken, dat deeze Warners, in het tegenwoordig Rynland, gewoond hebben*”.

TACITUS plaatst de *Warners* by de *Anglen*, aan de *Oostzee*; (v) PLINIUS fchikt de *Varienen* met de *Burgundiërs*, *Carinen* en *Guttonen* onder de *Wandaalfche* Volkeren, die, deels over de *Elve*, deels over den *Weisfel*, moeten gezogt worden; (w) en, daar PROCOPIUS weder de eenigfte is, die van *Warners* tusfchen den *Oceaan* en den *Ryn* gewaagt, loopen de gedachten van Kundigen hier ver-uit een. De beroemde LEIBNITZ, onder anderen, hielt

(u) Zie *Vaderl. Hift.* bl. 308. en vergelyk DU BOS, l. c. Tom. 2. Hv. 4. Ch. 3. p. 56, *feqq.*

(v) *Vaderl. Hift.* bl. 314.

(w) *Conf. SPENER Notis. German. Antiq. P. 1. L. 4. C. 1. § 15. p. 147 et 148.*

hielt het voor onwaarschynlyk, dat dit Volk zich tot den *Ryn* zou hebben uitgestrekt (x).

Ik spreek niet tegen, dat, in het verhaal van PROCOPIUS, duisterheden zyn; ik zie zelfs, dat hy elders, (y) ten tyde van JUSTINIAAN, dat is om denzelfden tyd, waar van hy hier spreekt, van *Warners* omtrend de *Deensche* grenzen, en dus niet verre van de *Oostzee* en de *Elye*, gewaagt.

Dan, daar het over bekend is, dat de *Saxen*, *Friezen* en *Anglen*, te midden der vyfde eeuw, naar *Groot-Brittannie* trokken; dat hier door veel lands, ook naar den *Ryn* toe, ledig geraakte; en 'er niets meer met den aart der Noordsche Volkeren over een kwam, dan de verlatene Wooningen der Nabuuren met de hunne te ruilen; komt het my, om deeze byzondere redenen, gevoegd by den naam van meer dan eene plaatz, niet onwaarschynlyk voor, dat, thans, ten minste een deel der *Warners* digter naar den *Ryn* kan zyn afgezakt, en het overig gedeelte, veel ligt noch een tyd lang, hunne voorige Woonsteden behouden hebben.

Als echter onze WAGENAAR, en anderen, de *Warners* in het tegenwoordig *Rynland* plaatzen, spreekt het van zelve, dat men dit niet te bepaald moet opvatten. PROCOPIUS zegt wel, dat zy tot den *Oceaan* en den *Ryn* doorgetrokken waren, en dat die Rivier hen, ten halven stroome, van de Franken scheidde; welk laatste men gevoeglykst van den

(x) *Script. rer. Brunsvicens.* T. I. p. 51. Conf. FALCKE *Tradit. CORBEJENS.* fol. 15.

(y) *Hist. Gotb. lib. 2. p. 260. Edit. GAOT.*

den regter Ryn-arm kan verstaan; maar hy zegt niet; hoe ver zy; noordelyk op; langs de Zee; of binnen 's Lands, zich uitstrekten. Men vindt niet ver van *Staveren*; in *Friesland*; en dus veel noordoostelyker op; een oude plaats; *Warns* genaamd; doch ik moet aan kundiger overlaaten; of deeze tot dit Volk eenige betrekking kan hebben. MASCOU drukt zich zeer algemeen uit, als hy hen; tusfchen de *Elye* en den *Ryn* tot aan zee; plaatst (z):

Bl. 313. (4) „*Daar is nog een brief voor handen*”. enz. Men heeft, met reden; aangemerkt, dat deeze brief, ook in de oudste handschriften, gezamenlyk aan de Koningen der *Herulen*, *Warners* en *Turingers* houdende, die Vorsten, denkelyk, niet ver van den anderen, en aan het *Frankisch* Ryk; daar toen KLOVIS regeerde; grensden; (a) 't geen aan het denkbeeld der verhuizing van de *Warners* naar den *Ryn* behulpzaam is:

't Blykt, voorders, uit dien Brief, dat EURIK; Vader van ALARIK; koning der *West-Gothen*, op wiens Ryk het KLOVIS gemunt hadt; deezen drie Volkeren, voorheen, veel diensten beweezen en van buitenlandsche aanvallen bevryd hadt; waar voor de *Oost-Gothische* Koning THEODERIK; met wien zy mede in vriendschap stonden; thans erkentenis, ten behoeve van ALARIK; vorderde. 't Kan zyn, dat SIDONIUS, onder den algemeenen naam van *Saxers*; wier afgezanten hy, nevens die der *Herulen*; aan 't hof van EURIK zegt gezien te hebben;

ook

(z) l. c. B. 14. C. 30. p. 217.

(a) MASCOU, l. c. XI. B. C. 22: W. 40. en 41.

ook *Warners* bedoelde (*b*). Na EURIKS dood, en noch meer na 't verlaan van ALARIK, door KLOVIS, viel de kragt van 't *West-Gothisch* ryk geweldig; en, daar de magt der Franken, toen, evenredig toenam, eischte het belang der aangrenzende Volkeren, en dus ook der *Warners*, (die men niet vermeld vindt of, en welke, party in den kryg namen) de laatsten meer te ontzien. Dit kan een byzondere reden zyn geweest der aangelegenheid, welke ook HERMEGISKEL in het huuwen eener Oost-Frankische Vorstin, klein dochter van KLOVIS, stelde.

Bl. 322. (5) In het Pergament Handschrift der Academische Bibliotheek van Leiden, 't geen ik niet jonger dan van de negende eeuw agte, lees ik, ter hier aangehaalde plaats, *Diuionense castrum*, en, naderhand, *muri Diuionenses*.

Bl. 324. reg. 3. „*De Saxers, onder zyne Regeeringe. — in Italië gevallen zynde.*” Zyne is hier SIGEBERTS. Men leest by WARNEFRIDUS en GREGORIUS VAN TOURS, (*c*) dat de Saxers, zig, met ALBOIN, Koning der Langobarden, naar Italiën begevende, KLOTARIS en, na hem, zyn Zoon SIGEBERT, hunne landen, onder de Swaben (*Suavi*), en andere Volkeren, verdeelden. Zy schynen dus, naar deeze lezing, niet onder SIGEBERTS regeering in Italië eerst gevallen, maar, onder dezelve, naar hun land te rug gekeerd te zyn, FREDEGARIUS (*d*) zegt, dat THEODEBERT die

(b) SIDON. Apollin. *lib. 8. epist. 9.*

(c) *De gestis Longobard.*, l. 2. c. 6. GREGOR. TURON. l. 5. c. 15.

(d) *Epist. Fredegar.* c. 68.

die Saxen naar Italië gezonden hadt; en, zeker, deeze Vorst oorloogde aldaar (e); doch wyl hy, (zie WAGENAAR bl. 319.) in 547 reeds overleedt, strookt dit alles niet, met den togt van ALBOIN, die, in 't jaar 568 voorviel, (f) en dus onder SIGEBERT moet gebeurt zyn, en geenen anderen.

Bl. 325. reg. 10. „Terwyl 'er, van de Sueven, die maar zes duizend sterk waren, niet meer dan vier honderd en tagtig bleeven.” In de, by WAGENAAR bl. 325, aangehaalde plaats van WARNEFRIDUS, wordt, lib. 3. Cap. 7. wel gezegd, dat 'er vier honderd en tagtig Sueven (dat zyn Swaben, naar wien de hier betwiste landstreek, zedert, den naam van *Swabigou*, in 't Halberstadsche, gekregen heeft) (g) verslagen wierden, en zes duizend Saxers overbleeven; doch zonder dat van de oorspronglyke sterkte van het *Suevisch* Leger gewaagd wordt. Men vindt het ondertusfchen by GREGORIUS, (h) even zo, als het onze WAGENAAR, die dus niets op eigen gezag meldt, uit Hem aanhaalt. Dan, wanneer ik overweeg, dat de tekst van GREGORIUS, ter gemelde plaats, lam is, en dat FREDEGARIUS (i) vyf duizend vier honderd agt en tagtig verslagen Swaben, of Sueven, optelt, met byvoeging, dat de overigen de overwinning behaalden, zonder mede van 't oorspronglyk

(e) GREGOR. TURON. l. 3. c. 32.

(f) P. WARNEFRID l. c. lib. 2. C. 7.

(g) Zie MEIBOOM *rer. Germanic.* T. 1. fol. 670.

(h) *Hister. Franc.* l. 5. c. 15.

(i) *Epit. Hist. Franc.* c. 76.

lyk getal van hun Leget te gewaagen, zoudé ik liefst denken, dat deze twee Schryvers bedorven zyn; en het, voor my, met de eenvoudige lezing houden van WARNEFRIDUS, die zeer wel sluit.

Bl. 324 en 325. Mèt opzicht tot deezé tyden is nog merkwaardig een plaats van FORTUNATUS, een Schryver der zesde eeuw, die, in zeker Gedicht aan LUPUS; Hertog van Champagne; tot roem van deezén, zegt, dat Hy de *Saxers* spoedig overwonnen en geslagen hadt, aan den inham van den Stroom *Bordaa* (k); dat is, zo als MASCOU, reeds voor my, heeft aangeteekend (l), de *Burdo* van WILLIBALDUS (in 't leeven van BONIFACIUS) of het nog tegenwoordig bekend *Boerdiep*, of *Middelzee*; in Friesland. Deezé Vekslag dan mèt de *Saxers*; en wel, zoo als ik liefst uit de woorden van FORTUNATUS zou opmaaken; van dat gedeelte deezes volks, 't geen niet ver van de Deénsche grenzen woonde; viel voor op *Frieschen grond*; onzeker of en welk deel 'er dit Volk in gehad hebbe, en of zy hier ook mede onder den algemeenen naam van *Saxers* begreepen zyt. Zeker genoeg schynt het, dat dit alles gebeurde voor den dood van SIGEBERT: want niet alleen doet FORTUNATUS, in dit zelve gedicht, deezen Vorst leevend voorkomen (m), maar

Hy

(k) L. 7. Carm. 7. by DU CHESNE T. 1. fol. 499r
*Qua tibi sit virtus, cum prosperitate superna,
 SAXONIS & DANICI gentis, cito victa, probat;
 BORDAA quo fluvius, sinuoso gurgite, currit;
 Hic adversa acies, Te Duca-cassa, ruit.*

(l) L. c. XIV. B. C. 9. not.

(m) *Auspitium palma te Sigebertus habet h. c.*

hy verhaalt ook elders, dat CANO, na onder de Frankische koningen THEODERIK, THEODERT, THEODEBALD EN KLOTARIUS, de hoogste Ambten bekleed te hebben, en nu, door Koning SIGEBERT, tot Dischgenoot verkoren te zyn, in zynen *ouden dag*, twee Zoonen tegen de *Saxers* verlooren hadt (n).

Bl. 338. „Wicus Portus, *maerschylyt Wyk te Duurstede.*” Die de gedagten van HADRIANUS VALESIUS, BALUSIUS, en VAN DE WALL overwoogen heeft, zal, zoo ik meen, niet twyffelen, of *Wicus Portus*, hier vermeld, is geenzints *Wyk te Duurstede*; maar veel eer zekere oude Koopstad of Haven, ook eenvoudig *Wicus*, meest *Quentovicus*, of *Kentovicus*, in de Larynsche Schriften der middeleeuwen, genaamd; thans niet meer in wezen, maar voorheen gelegen in Picardien, omstreeks *Estaples*, en, even als nog die plaats, aan den mond der Rivier *la Canche*, voorheen *Quantia*, en *Cancia*, (van welke zy haar naam kreeg) dicht by Zes, en niet verre van het Klooster *Saint Josse sur Mer* (o).

Bl. 357. „Utrecht aan, of ter wederzyde van *denzelven* (Ryn) gelegen.” Men zie hier over nader de Brieven, tuschen den kundigen WAGEMAAR en my, voorheen gewisfeld (p); en 't geen yders, ten betooge der oude ligging van Utrecht aan *wedersyde van den Ryn*,
te

(n) FORSTIATUS li. c. *norm.* 16. fol. 302. et 303. *Conf. du CANGE*, in *nos. Convisa. in Glossar.* deze *Cano* heerde onder de *Optimatus Palaisii*; zoo als aa gemacht worden.

(o) Vid. *VALG. Hist. Gall. in nos. QUANTA.* VAN DE WALL over *Quentovicus*, in *Ferband. Meinsch. der Ned. Letterk.* 1c. D. bl. 89—92. en *Acta SS. Belg. Sol. T. 5. p. 435 ff. P. 44. 437. (c).*

(p) *WAGEN. Brieven*, Num. LI—LIV. bl. 162—166.

meeste uitgestrektheid was, hadt uitgemaakt.

Ik zal, voorders, niet zeggen, dat men ook, nog in de elfde eeuw, van *Vlaanderen*, als aan *Friesland grenzende*, gewaagd vindt, (z) waar door men, gevoeglykst, Zeeland *bewester* Schelde dient te verstaan; doch daar, in de zeer oude aanmerkingen, of verklaaringen, op de vroegste Friesche Wetten, de Rivier *Sincfala*, of *Cincfala*, als de *uiterste* grenz van Friesland naar het *Westen* bekend is (a), komt het my merkwaardig voor, dat men, niet alleen de *Sincfala*, (een naam die zedert, door *Singfalle* (b) *Singfallum*, *Sinkafallum* (c), *Sincval* (d), *Cincval* (e), *Cuicval* (f) enz. gespeld of bedorven is,) nog voor het midden der 13e. eeuw, als een *Zeehaven* (die, gelyk men weet, meermaals naar den voorby lopenden stroom pleegen genoemd te worden) aan den *Westhoek van Vlaanderen*, by *Damme* ontmoet; maar dat men, zelfs reeds over vyf honderd jaren, by een Schryver van dat gewest, getuigd vindt, dat de *Sincval*, tusfchen welke en de Wezer, oudtyds, de Friezen woonden, geen andere stroom was, dan die, toen, en zeker reeds eenige tyd te voren, het *Zwin* gezegd wierdt.

De Heer ALTING, dagt bereids aan
Zwin,

(z) LAMBERT. Schafnab. ad annum 1071.

(a) *Iax Frifon*. Tit. 1. § 10; Tit. 14. § 9.

(b) *Oude Friefche Wetten*, in 1782 uitgegeven, 1 St. 3 D. § 10. bl. 137. *Vergelyken met de uitgave van CAMMINGA, van de 15de eeuw (dit).*

(c) *Verhandel. GRON. Genootfch.* 3. D. bl. 6, en v. WICHT O. *Fr Landr.* 16. B. C. 58. bl. 100.

(d) MAERLANT. *zie hier* bl. 89.

(e) *Zie hier* bl. 87.

(f) *Zie hier* l. c.

Zwin, doch hy grondde zich byzonder op de woorden van STROKE

„ Die *Scelt* was dat Westende *sine*
„ Also als si valt in de Zee.”

in welken hy, verkeerdelyk, de *Sineval* of *Sincfala* meende te vinden (g); daar STROKE, overeenkomstig onzen vroegen spreektrant, alleen het *West-einde der Schelt* verstonde, en *sine* een byvoeglyk, geensziants een eigen naamwoord is. Maar daar, voor, en na ALTING, kundige mannen mopens de ligging der *Sincfala* zeer van den anderen verschillen; daar men 'er, by voorbeeld, of het *Helium*, of het Val van Urk, of zeker verlopen Water, omtrend het Dorpje *Waal*, by Texel, of de beek *Kinheim* in Westvriesland door verstaat (h), zal het, hoop ik, niet te onpas zyn, by deze stof nog een weinig te vertoeven.

a) Dat de *Sincfala* in *Vlaanderen* lag, schynt my te blyken uit de woorden van den ouden Aanteekenaar op ADAM VAN BREMEN, (i) een Schryver der XIe. eeuw; wanneer hy, verhaalende op wat wyze men, van haven tot haven, uit Jutland naar *Accharon* (ik denk *St. Jean d'Acree*) moest vaaren, zig dus uitlaat. „ Van *Ripa* tot *Cuicval* in *Vlaanderen*, — en van *Cuicval* tot *Prol* „ in Engeland”.

CON-

(g) *West. Germ. tofer. pars. ult.*, voc *Freda* et *Sincfala* fol. 160 et 161 *seqq.*

(h) *SICCAMA, ad leg. Frisov.* p. 125, en 126. *DOULA Annal.* 178. 6. p. 290. *EIND. Chron. Zool.* p. 58, § 10. *MARTH. Anal. Vis. avl.*, in 4to. T. 4. p. 16. (1) en VAN DE SPIEGEL *Overz. der Vaderl. Recht.* bl. 29.

(i) ADAMUS BREMEN, de *Situ Danie* fol. 56, *Schol.* 75, *edit. Fabric.*

CONRING (k) heeft reeds opgemerkt, dat hier *Circval* uit *Sincfal* (ik denke eerder uit *Cincval*) bedorven was. En waarlyk, daar de Ouden boven de *i* geen punt, somtyds ook geen schrapjen, stelden, was niets merklyker, dan zich tuschen *si* en *is*, by 't uitschryven, te vergisfen. *Circval* ook is in Vlaanderen niet bekend. SICCAMA heeft *Sindval* en *Sendval* by den Aanteekenaar gelezen; 't zy, denk ik, by vergisfing, of, om dat 'er in de uitgave van 1579, door VELLEJUS (die ik echter niet gezien heb, maar die hy kan gebruikt hebben) dus misfchien stonde. Sommige berispen hem ligt te sterk (l).

b) Dat de *Sincfala* eertyds niet verre van *Damme* liep, zo dat een *Zeehaven*, of *Zeeboezem*, daar omtrend, noch in de XIIIe. eeuw, gewoonlyk dus genaamd wierdt, blykt uit een Charter van den jare 1241; by 't welk THOMAS, Grave van Vlaanderen, aan die van Vlaamsch Muiden solvryheid geeft, „ binnen zyne Stad, *Damme*, en overal binnen de *Haven*, die gewoonlyk *Cincval* „ wordt gezegd; ook by Nieupoort, en „ Dinkerke.” Woorden die, in een giftbrief van 1275, herhaald worden (m), alwaar men *Sincval* voor *Cincval* leest.

c) Dat het water voor *Damme*, (thans een geringe landplaats, doch in 't welke RIGORD en BRITO getuigen, dat, ouwlinks, veel honderde Schepen liggen konden) ook in de XIIIe. eeuw het *Zwin* geheten wierdt, is bekend, onder an-

(k) *De Orig. Jur. Germania*. p. m. 55. et 56.

(l) SICCAMA l. c. en HUIDSCOPER op STOKS L. D. bl. 143—145.

(m) Apud KLEIN, *Hist. Crit. Com. Holl.* T. 2. p. 2. p. 2031 en 1032. *conf.* Tom. 1. p. 2. p. 150. (1)

anderen, uit STOKK; die, van de Vlaamsche Zee kust spreekende, *den Dammetten Zwene* (n) noemt. JAN de Iste, Graaf van Holland, noemt het *Zwin* een *markt-plaatz* in *Vlaanderen*, (a) in een, onuitgegeven, Charter van 't jaar 1298. d) Dat, eindelyk, de *Sincfala*, tusfchen welke en de Wezer, de Friezen woonden, geen andere froom was, dan het zedert genoemde *Zwin*, (een woord dat, dikwils, kwalyk (p) gelezen is) zegt duidelyk JACOB VAN MAERLANT, de meestberoemde Vlaamsche Schryver van zynen tyd, in het nog ongedrukte gedeelte van zynen *Spiegel Historiael*; welk stuk my, door den Heer CLIGNET, zynen jegenswoordigen Bezitter en Uitgever, beleefdelyk ten gebuik is toegeftaan. Zyne aanmerkelyke woorden zyn deeze (q).

22 *Alle*

(n) z D. 6 B. v. 1149. en aldaar HUYSCOPER.

(a) *Perg. Regiss. van Leenk. van Holl. E. l. 40. fol. 2. vfo.*

„ *Borghenfe civitatis de Groninghe suo mercatoris qui hactenus*
 „ *in Flandria ad forum ibidem qui Swin appellatur cum*
 „ *suis mercimoniis se transferre confaaverunt, nunc ad portum*
 „ *nostrum, qui Mosa appellatur (men leete op de beteekenis*
 „ *van portus) in Dordraço — suo alias in terra nostra —*
 „ *mollis cum suis mercimoniis abhinc infra se transferre desiderant.*”

„ (p) ALTINO l. c. fol. 166. heeft te recht *Suis* gelezen, voor
 „ *Suis*; met welk woord men deze Vlaamsche Zeehaven ver-
 „ keerdelyk genoemd vindt, by den Abt Menco in *Math. Anal.*
 „ *vet avi, Tom. 2. in 4to fol. 173. en Tom. 3. in 8o., pag. 258.*
 „ Zoo leest men ook by MIERIS, *Gr. Charterb. Ic. D. bl. 428.*
 „ in een gift van WOLFAARD v. BORSLEN, van 't jaar 1282.
 „ *die erfneffe — byten dien enden Steene, dat loept door Sandych*
 „ *Peire.*” voor *Zwene*; galyk ik duidelyk vinde in E. L. 13;
 „ *Car. C. f. 118. van de Leenkamer van Holland.* Welk Zeeuwfche
 „ *Zwene* men echter met het Vlaamsche niet moet warren.

„ (q) 3e. Partij, 8e. B. cap. 93. In het voorgaande 89e.
 „ Hoofdstuk, zegt by van Gyot van Vlaanderen;

„ *Die al wo heest vij jaar*„ *Graue geweest ouer waer*„ *Alfo men XIIe. jaer forseef*„ *En LXXXVI daer overbleef.*

Om deezen tyd dan is ook het bovenstaande geschreven.

- „ *Alle die lieden ghemeenlike*
 „ *Die lancs der Zee saten hene*
 „ *Tusfen d'Wezere en ten Zwene*
 „ *Dat tien tiden hiet Sincval*
 „ *Wart ane gode bekeert al*
 „ *Bi Willebrorde bi Willade*
 „ *En bi Bonifacis predicade*
 En eenige regels verder
 „ *Dit lant dat wi noemen al*
 „ *Tusfen d'Weseren en Sincval*
 „ *Dat was al breet ende lanc*
 „ *On'r coninc Puppyns bedwano*
 Wyders noch
 „ *T folc dat vp ter zee woent al*
 „ *Tusfen d'Wesere en Sincval*
 „ *Dat wi Vrieselant heten bi namen.*
 En eindelyk
 „ *Teenen tiden quam sulc geval*
 „ *Den Volke dat tusfen Sincval*
 „ *En ter Wesere sat alleene*
 „ *Dat daer was ene scare gemene*
 „ *En altemale Vriesen hieten.*

(d. i. genaamd waren)

Men ziet welken hoogen ouderdom men, reeds in MAERLANTS tyd, aan de *Vlaamsche Sincval* toekende; en zo men het door hem gezegde by het verder boven aangehaalde voegt, agt ik waarschynlykst, dat men het *Zwin* voor de *Oude Sincfala* te houden hebbe; en dat dus daar, of daar omtrend, de *uiterste Wester-grenz* van het oude Friesche ryk moet gezogt worden. Ik herhaal *daar*, of *daar omtrend*; want wie weet niet, hoe zeer de stroomen in de Nederlanden, zedert

de oudste tyden, verlopen zyn, en aan welke verandering de Waterstaat van ons Land, nog daaglyks, onderhevig is? Ik houde het zelfs daar voor, dat de *Sincfala*, eertyds, meer zuidwaarts af, langs het, uit haaren stroom, by Damme, en daar omstreeks, aangewonnen land, gelopen hebbe; tot dat zy, na verscheide gedaante wisselingen, deels uit voorgevallen bedykingen gesprooten, eindelyk, in veel kleiner begrip, onder den naam van het *Zwin*, is bekend gebleven by het jegenswoordig *Sluis in Vlaanderen*; niet verre van waar sommige Landkaarten den loop van het *oude Zwin* eenigzints aanwyzen.

Moet men hier ondertusfchen om het *Zwin* denken, dan gevoelt men te ligter, waarom, in volgende tyden, de uiterste grenz van Zeeland *bewester Schelde*, voorheen een deel van *Friesland*, mede door het *Zwin*, (zo als het zelve byzonder in de 13e. eeuw was,) onder den naam van *Heidene-zee*, enz. is bepaald geworden; waar over nader (r).

Bl. 360. reg. 3. „Cisfi, dat is; aan deeze zyde van het *Vlie*.” WAGENAAR, hier handelende over de beteekenis van BEDA'S *Frisia citerior*, of *Friesland aan deeze zyde*, schynt my de woorden der Friesche wetten (gelyk Hy ze noemt) niet by te brengen, om aan te toonen dat de Friezen dezelve in den zin van BEDA verstonden, en dus *bewesten* 't *Vlie*, alwaar die Schryver zyn werk te boek stelde; maar, zaaklyk, te willen zeggen, dat BEDA'S *citerior Frisia* zich misfchien uitstreckte tot

(r) PAULUS de Orig. nexus feudat. Flandr. inter et Zeeland p. 50
(s) en KLUIT Hist. Critic. Gem. Holl. T. 1. p. 2. 112.

tot het *Vlie*; welke Rivier, ook in de Friefche Wetten, en wel in de woorden *Cisfli*, als een *fcheiding* van dat gewest, voorkomt. Dit zou ook kunnen fluiten met het onmidlyk hier op volgende. „Doch mifchien heeft *Friesland* „aan deeze zyde zig maar tot aan den mid- „delften *Rynmond* uitgetrekt;” te weten, weder in den zin, niet der *Friefche* wetten, maar van *BEDA*, wiens woorden alleen Hy verklaarde. Indien echter *WAG.*, in tegendeel, de woorden *Cisfli* moogt hebben opgenomen, als *bewesten* 't *Vlie*; te weten *naar de zyde van Engeland*, of ons tegenwoordig *Holland*, beging hy, zeker, een kleinen mislag; wyl het *Cisfli* der Friefche wetten, (of liever aanmerkingen op dezelve) tufchen het *Vlie*, de *Lauwers*, en de *Wezer*, als bekend is, begroepen was (s).

Bl. 370. reg. 9. „*WOLFRAN* *ftondt vaardig om Hem te doopen*”. 't Is zeer twyffelagtig of *RADBOUD*, van wien hier gefproken wordt, gedoopt zy, en wel door den *Bifchop WOLFRAN*. De tyd-rekenkunde levert hier veele zwarigheden op, die eerder het tegendeel zouden doen denken, en *WOLFRAN*, in 719, als reeds overleden befchouwen (t). Doch, daar *Vader GHESQUIERE* deeze ftof, in 't leeven van dien *Bifchop*, binnen korten, nader ftaat te behandelen, en my meldt, met dugtige redenen te kunnen aantoonen, dat *WOLFRAN* nog ten deezen tyde niet geftorven was, zal

(s) VAN DE SPIEGEL I. c. bl. 29.

(t) KLUIT I. c. *Excurs. I.* Tom. I p. 2. p. 7. *ffq.*

zal het veiligst zyn, tot na de lezing van dat stuk, alle oordeel uit te stellen.

Bl. 377. reg. 21 en volg. „*Sommighe heddendaagsche Schryvers willen dat de Friezen van deezen tyd af, door de Hertogen, die de Frankische Vorsten aanstelden, zyn geregeerd geworden.*” DANIEL (u), hier aangehaald, zegt, dat, na 't sneuvelen van POPPO (dien hy, op 't voetspoor der meeste Ouden, Hertog noemt.) (y) „*Toute la Frise (fut) réunie, a la couronne; c'est a dire, que desormais elle n'eut plus de Ducs de la nation Frisonne, comme auparavant,*” en hy doet 'er straks op volgen, „*la Frise eut donc depuis des Ducs, ou Gouverneurs, Francois.*” Men leest, omtrend woordelyk, 't zelfde by VELLY (w).

Indien dus ook de woorden van onzen Schryver op zodanige Hertogen zien, *welken geen Friezen van geboorte waren*, betuig ik, met Hem (x), dat my hier van geen blyk, „in „oude Schryvers, is voorgekomen”.

Maar, wanneer Hy, terstond daar op, doet volgen, „*Wy zullen in 't gevolg zien, dat onze Kronyken, in laater tyd, nog van Koningen der Friezen gewaagen, van welken niet blykt, dat zy, door de Frankische Vorsten, aangesteld zyn,*” vereischten deeze woorden eenige overweeing.

„De Franken, (zegt (y) zeer wel onze trefly-
ke

(u) *Hist. de France*, T. I. p. 337.

(v) Zie ook EMMIUS *Res. Fris.* L. IV. l. 57.

(w) *Hist. de France*, Tom. I. p. 334.

(x) I. Deel, bl. 278.

(y) *Vad. Hist.* II. D. bl. 14 en 15. EMMIUS L. c. fol. 54.

„ ke W A G E N A A R) hadden de gewoonte
 „ van den zogenaamden *Koning* over een
 „ Volk, 't welk zy overwonnen hadden, de
 „ Regeëring, onder eenen minderen titel van
 „ *Hertog*, of *Graave*, in handen te laten,
 „ mits hy den Ryke getrouwheid beloofde:
 „ Zo schynen zy ook in Friesland gedaan te
 „ hebben, alwaar de overwonnen' Koning,
 „ van de Friezen eenen tyd lang als Koning,
 „ van de Franken slegts als Hertog aange-
 „ merkt werd.

Deeze woorden, schoon aldaar tot een' eenigzins laateren tyd, naar 't schynt, betreklyk, vermeen ik echter dat, met alle reden, op 't gebeurde, in Friesland, in 't laatste der zevende, en het begin der achtste eeuw, kunnen toegepast worden; daar my, naamlyk, niet alleen geen voldoende bewys is voorgekomen, dat de Franken, zedert de behaalde overwinningen op de Friesche Koningen, van deeze hunne, genoeg bekende, gewoonte zouden zyn afgeweeken, maar ik, by de oudste Frankische Schtyveren, die van deezen tyd gewaagen, en voor tydgenooten mogen gehouden worden, (z) RADBOUD, na hy ten jaare 694 door PIPYN VAN HERSTAL, wierdt synsbaar gemaakt, nimmer anders, dan onder den naam van *Hertog*, vermeld vinde; ten duidelyken blyke, dat,
 reeds

(z) *Gesta Francorum Regum*, by DU CHESNE, T. I. p. 719; Welke Schryver, p. 720, zegt, te leeven onder THEODERIK, Zoon van DAGOBERT. THEODERIK stierf in 't jaar 737.

In *Constin. FREDEGAR* 2^a, L. c. 102, 104, 105, 106, p. 769 en 770. Loopende tot de krooning van Koning PIPYN (d. i. 't jaar 752.) en op last van densz Oom, CHILDERIK, geschreeven.

Vita Pipini, l. c. p. 599. Leept tot 754, of den dood van Bonifacius.

reeds Hy, (laat staan dan zyne Opvolgers,) als zoodanig, thans by het Frankische Hof, en de Natie, bekend was.

't Is waar, 'er zyn middeleeuwfche Schryvers, die deezen RADBOUD *Koning* blyven noemen (a); doch, behalven dat zy veel jonger zyn, dan de bovengemelden, wordt van Hem weder met den naam van *Hertog* gefproken, in yeele anderen, die, of ouder zyn, of met hun in ouderdom, weinig verschillen (b); om van lateren, als AIMONUS, ADO en MARIANUS SCOTUS, enz. niet te gewaagen (c).

Die verschillenheid, ondertusfchen, der be-naaming van *Koning* en *Hertog*, omtrend één en denzelfden Vorst, in verscheide gefchriften, fchyns geen eenvoudiger, noch natuurlyker reden te hebben, dan dat, na de affchaffing van den Koninglyken titel door de Franken, dezelve echter nog, een' tyd lang, op den tong en in de pen der Friezen, aanwezig bleef; welker gefchriften onder 't oog der *Fuldifche*, en andere Jaarboekfchryvers, (*Fulda*, weet men, was door BONIFACIUS, dien grooten Apostel van de Friezen, gestigt,) (d) zeer ligt kunnen gekomen, en door hun, ten deele, gevolgd zyn.

Wat onze Kronyken betrefse, zy zyn (de Friefche daar onder begrepen) alle te jong, om, in deezen, iets tegen de *Frankifche* te kun-

(a) *Annal. Fuld.* L. c. T. II. f. 531. Petr. Biblioth. L. c. T. III. l. c. p. 540. *Chron. Hildesheim*, L. c. f. 504. *Lamb. Schafnaburg. Herm. Contract. ad annum 715.*

(b) *Chron. Moiffac.* by MARTENI en DURAND, *Mansu*, T. V. p. 887. *Annal. Met. apud du Chesne*, T. 2. p. 266 en 267.

(c) BUCHN. ad Hed. L. c. fol. p. 12.

(d) *Annal. Fuld. ad ann 744.*

kunnen beslissen, en, daar ze verschillende Schryvers volgen, zyn zy ook den anderen ongelijk. Van hier, dat de *Egmondor Kronyk* RADBOUD, nog in den jaare 694, *Koning*, doch naderhand, dus na zyne nederlaag, *Hertog*, noemt (e); zo als hy by STORKE en MAERLANT altyd gezegd wordt (f); terwyl men hem, in werken van laater tyd, meest *Koning* heet (g).

Ik moet echter niet verzwijgen, hoe, in 't overpude Vervolg op FREDGARIVS, gewaagd wordt van koningen der Wenden, en Friezen, (*Reges Winidorum, seu Frisionum*) (h); doch, indien deeze plaats niet bedorven is, en agter 't woordje *seu*, (dat is, in den styl der middeleeuwen, *etiam, ook*) 't woord *Duces* (*Hertogen*) niet uitgevallen zy, is het, uit aanmerking van het te voren gezegde, te denken, dat *Reges* hier geen *Koningen*, maar *Gebieders* van een Landschap, of liever *legeren* dus *Veldheeren* aanduidt; in welke betekenis dit woord niet alleen gemeen is (i), maar ook opmerkelyk; dat de *Wenden* of *Winidi*, hier by de Friezen gevoegd, een *Slavisch* volk waren, van welken men leest, dat zy, door de overeenstemming van allen, niet door 't gezag van éénen, bestuurd wierden (k).

Bl. 384. reg. 9. » *Het Volk van het Land.*

(e) *Chron. Egmondan.* edit KLUIT. p. 6 & 8. ubi Not. 22, Conf. L. c. *profat* § 3. & 5.

(f) L. B. v. 92. *Uitg. van HUYDECOOPER.* v. 152, 182, 206. en MAERL. Ms. L. 5. p. 85. c. 49.

(g) BRUN. *Chron.* p. 9. *Hera* p. 26. *GLERB.* der *laga Land.* bl. 17.

(h) by DU CHESNE, T. I. f. 773.

(i) *SERMAPA, Classar. in usq. DIX.*

(k) PROCOP, *Hist. Goth.* L. 3. p. 338.

Landschap der Oude Saxers." Aldus worden by de Engelsche, voornaamlyk, en Duitsche Schryveren gezegd, die oorspronglyke Saxers, welken in Germanie gebleven zyn, na dat een deel derzelven, te samen met eenige Anglen, Friezen, enz. omtrend het midden der vyfde eeuw, zich in *Brittannie*, hadt ter neder gezet.

Nopens de meer of minder uitgestrektheid van *Oud-Saxen* verschilt men merkelyk. (1) Ik spreek geheel niet tegen, dat men er de *Friezen* somtyds onder verstaan hebbe, maar meen echter, dat dit altyd niet doorgaa, noch zeker blykt uit den brief van Paus GREGORIUS, ahier aangehaald. BEDA (m) zegt, dat de Anglen en Saxers van *Brittannie*, oorspronglyk waren van de *Friezen*, *Ruginen*, *Deenen*, *Hunnén*, *Oud-Saxers* en *Brukeren*; Hy onderscheidt ze dus, en die doet ook de *Angel-Saxische Kronyk* van GIBSON, wanneer zy verhaalt, dat de *Friezen* de *Oude Saxers* (*Eald Seaxna*) ter zee by stonden. (n) Ik onthoude my, om de kortheid, van meer voorbeelden!

BEDA noemt dit *Oud-Saxen* ook, ten zynen opzichte, als in *Engeland* schryvende, het *Overzeefche Saxen*, (*transmarina Saxonia*); een naam, die men, hier te Lande, en verders aan deeze zyde van de *Britsche Zee*, wederkeurig gaf aan *Engeland*; (o) welke laat-

(1) Zie GRUEN, *Observat. Antiquit. Romanæ et German. N°. VI. p. 79. seqq.*

(m) l. c. lib. 5. C. 10.

(n) *Chron. Saxon. Edit. GIBSON. ad annum 885. p. 87.*

(o) GRUEN, l. c. p. 94.

laatste bewoording men weet, dat eerst in algemeen gebruik kwam, toen die van Saxen (van waar noch *Essex*, *Sussex*, *West-Sex*) 'er buiten geraakte (p).

Bl. 394, reg. 13. „*Wat er van Adelbert en Klomens eindelyk geworden zy, is my niet gebleeken*”. Men vindt (q) dat zy, in de Roomfche Kerkvergadering van October 745, door Paus ZACHARIAS, zyn afgezet en in den ban gedaan.

Bl. 408, reg. 8. van ond. „*Paus ZACHARIAS hadt, al in 't jaar zeven honderd agt en veertig, het Bisdom van Ments tot een Aarts-Bisdom verheeven*.” De Giftbrief, by welke Utrecht ook onder Ments gesteld wierdt, is geteekend den 4 November, in het XXXIle. en XIe. jaar der Regeering van Keizer KONSTANTYN, de Ve. *indictio* (r).

MIRÆUS, hier ter plaatze aangehaald, heeft, zeer wel, uit SIRMOND aangemerkt, dat deeze KONSTANTYN, (gezegd *Coproonymus*) tweërlei jaartal in zyne Charteren gebruikte: 't eerste, zedert den 20^{en} April, 720, toen hy nevens zyn Vader was begonnen te regeeren; het tweede zedert den 18^{en} July, 741, toen, na 's Vaders dood, hem alleen 't gebied in handen viel. Hier uit volgt dat het XXXIle. en het XIe. jaar deezer onderschei-

(p) GRUPEN, L. c. in *Abbadl. de Itag.*, Hengist. L. c. p. 17.

(q) *l'Art de verifier les dat.* fol. 189. edit. 1770.

(r) MIRÆUS, *Notis. Eccles. Belg.* T. 1. f. 641. *Data pridie idus Novembris, imperante CONSTANTINO Imperatore, Anno XXXII P. C. ejus Anno XI, Indictionis 7.*

scheidene tydperken, ons, op den 4^{en} November, tot het jaar 751 brengen.

Wat de *Indictie* betrefte; de Ve. viel in 752; doch, daar men geen twee overeenstemmende Jaarmerken, om één enkeld dient te veranderen, maar wel, des noods, één om twee, is het eenvoudigste, dat men hier IV, voor V, leeze; 't geen ons weder wyst naar 't jaar 751, 't welk ik dus agte het waare te zyn.

't Is zo, dat, in den Gunstbrief zelve, BONIFACIUS gezegd wordt XXV jaaren in Duitschland te hebben gepredikt, zedert hy Bischof was geworden, dat is, zedert 723 (s); 't welk ons zou brengen op 748, en, zo my dunkt, de grond zal zyn, waar op onze oplettende WAG., niet gewoon iets zonder reden ter neder te stellen, dit jaar voor dat der gifte zal gehouden hebben.

Dan, daar noch de regeerings-jaren van KONSTANTYN, noch dat der *indictie*, op het jaar 748 toepasselyk zyn, schynt het my niet geraaden, naar dit getal van XXV, de drie overige jaarteekeningen te veranderen; en ik zoude, daarom, met den beroemden MARRILLON, alhier, liefst XXVIII voor XXV leezen (t).

Bl. 409. Not. „Treibetum *id est* Vztricht,” Dat hier door *Uxtricht*, niet ons *Utrecht*, maar *Maastricht*, gevoeglykst, dient verstaan te worden, vertrouw ik, elders, genoegzaam te

(t) SERRAR. *Rév. Mogenlaar*. p. 579.

(s) Zie ook *Batev. Sacra*. f. 54.

te hebben aangetoond (u). Men zie wyders over de oudheid en 't vroege aanzien van Maas-tricht. *Acta SS. Belg. set. T. 1. p. 321. seqq.*

Bl. 422. reg. 9. van ond. „ *Saxers; die belooven moesten, dat zy hunne Vryheid en vaderlyk Erfgoed verbeuren wilden, zoo zy immer ongetrouw waren.*” Tot zódanig een belofte dwong men, gewoonlyk en onder eede; de Duitsehe volkeren; en 't is aanmerkelyk, dat de woorden, hier door *vaderlyk erfgoed* uitgedrukt, in 't Latyn niet alléén door *alodium, proprietas, hereditas*, maar ook door *patria* (*Vaderland*) verwisfeld worden; (v) in welken laatste zin, men zou kunnen denken aan een verbond, om, by afval, zig vrywillig buiten den lande te doen verplaatzen. Immers zo begrypen het sommigen (w), en, naar het schynt, niet zonder reden.

Bl. 430. r. 9. v. ond. „ *Koning KAREL benam hún het recht op hun Vaderlyk erfgoed enz.* Zie myne Aantekening op *Vaderl. Hist.* 5. B. bl. 421

Bl. 442. reg. 2. „ *Met dit jaar (agt honderd en een) eindigde de bloedige Saxische en Friesche Kryg, die, naar sommige aantekeningen, drie en dertig jaaren geduurd hadt.*”

Twee zaken verdienen hier naargespoord te worden. *Eerstelyk*, het jaar, waar op de *Saxische Kryg eindigde. Ten tweede*, in welken zin, men denzelven ook *Frieschen Kryg* zou kunnen noemen?

Wat

(u) *Verhandl. der Zeeuwsche Maatsch. te Vliss. 3. D. bl. 231-234* en BONDAM, op het *Charterb. van Gelderl.* 16. f. M. 33. (b)

(v) Zie *Annal.* EGINH. LOISEL, FULD: en Met. *ad ann 777.*

(w) *Versuch einer Geschichte Kayf. KARLS des Grossen.* p. 63.

Wat het eerste betrefte: verre de meeste Frankische en andere, oudste Schryvers brengen dit einde tot den zomer der jaaren 803, of wel 804 (x); en men komt tot dit laatste jaar, wanneer men 33 jaaren opwaarts telt van 772; toen, in de Lente, op den Landsdag te Worms, deeze Kryg beslooten, en, in den daar op volgende zomer, doorgezet wierdt (y).

Nopens de tweede Vraag, moet ik tot een grond leggen, dat de *Friezen*, byzonder die aan deeze zyde van de *Wezer* woonden, my, na het jaar 785, toen Zy en de Saxen, door de Franken, geslagen wierden, niet blyken met dit laatste Volk in volstrekten oorlog geweest te zyn (z).

Wel is waar, en ik heb dit voorheen reeds toegestemd, dat, onder den naam van *Saxers*, somtyds ook *Friezen* verstaan worden; maar hier uit volgt niet, dat dit altyd zoo zy; het tegendeel is reeds gebleken, (zie aantek. op bl. 384. reg. 9.) en men moet dit dus niet veronderstellen, ten zy bygaande omstandigheden het vorderen; een geval waar voor ik, omtrend deezen tyd, in de Frankische geschiedenis geen volledigen grond zie. Wanneer 'er in den oorlog, die met 785 eindigde, iets voorviel, waar in de *Friezen*, *gemengd* waren, by voorbeeld, in het jaar 784, (a) spraken die

(x) Zie, behalven den, by WAG. aangehaalden, *PACTA SAXO*, ook LAMB. SCHAFFNAB, en SIGEB. GEMBLAC. op 803. Doch op 804. de *Annal Loifel. Vita Car. M. Auct. inc. Monach. Egolism. Annal. Bertin*: en anderen, by DU CHESNE.

(y) *Vaderl. Hist.* Ie. D. bl. 419.

(z) I. c. bl. 430.

(a) *Vita Car. M. inc. Auct. et Monach. Egol. ad ann. 784.*

geschiedenissen van Hun met naame. Zoo doen zy mede, als dit Volk den Franken, tusfchen 785 en 804, (b) *byftondt*, en dit was dan, immers, natuurlykst ook te wachten, zo het, in dien tyd, met de Franken hadt *geoorloogd*. Maar van dit laafte vinde ik geen gewag, dan op het jaar 797, by een enkel Schryver, in een enkel geval, en waar van dan noch de overigen zonder het woord *Friezen* gewaagen (c).

Als ik hier by voege, dat; toen Graaf DIRK, in het jaar 793, door de Saxers aan de Wezer geflagen wierdt, de Friezen in zyn leger dienden, (*Vaderl. Hift. Ie. D. bl. 440.*) en men in hun landfchap *Rhiuftri*, 't geen zig tot aan die Rivier uitftrekte, in rust was, worde ik gesterkt in het denkbeeld, dat de Friezen, zedert het bovengem. jaar 785, niet meer tegen de Franken zullen geoorloogd hebben, of dat, indien zy al eens naar de Wapenen greepen, dit van geen gevolg zal zyn geweest, en dus in geen volftrekten zin den naam van *Friefchen Kryg* konde draagen; immers niet met betrekking tot het *geheele Volk*, daar alles, zoo 't my waarfchynlykst voorkomt, zich meest, of eeniglyk, zou hebben moeten bepaalen tot hen, die, *tusfchen de Wezer en de Elve*, en *tusfchen de Elve en den Eider*, woonagtig waren, byzonder in *Wigmodie*, of het Breemfche

(b) Zie de meeste Schryvers boven, op (a), by DU CHENE; byzonder op de Jaaren 789 en 791.

(c) *Annal. Francor. apud MARTENE et DURAND, var: Monum. Tom. 5. fol. 906.* 't geen ik voor 't zelfde werk aanzie als de Chronyk van MOISSAC, maar door verfchillende handen gefchreven. RICHARD DE St. VICTORE, mede aldaar aangehaald, is een Schryver der 15de eeuw; en, buiten dien, liggen zyn woorden te algemeen, om 'er iets uit te befluiten.

sche (d), 't geen onze WAG., te regt, aantekent, dat, nog in de dertiende eeuw, (immers met betrekking tot het Graaffschap *Stade*.) tot Friesland gerekend wierdt (e); maar 't welk echter buiten de grenzen lag van 't oude Landschap van dien naam; dat, als bekend is, volgens de oudste aantekeningen, op de vroegste Friesche Wetten, by de *Wezer* eindigde.

Dat de Kryg na 785 den Friezen aan *de* zee zyde van de Wezer niet betrof, denk ik des te eerder, wyl het, naar leiding der Frankische en andere Kronyken, boven, gedeeltelyk, aangehaald, en byzonder in de verzamelingen van DU CHESNE EN BOUQUET te vinden, my zeker genoeg voorkomt, dat, na 'er tuschen de Franken en de Saxers, zedert het jaar 785 tot 793, een, van de Saxische zyde geveinsde, vrede plaats greep, welke, in dit laatste jaar, door een opstand der Oost- en Westphalische Saxers, wierdt afgebroken (die zedert, by *Sintfeld*, in 794, de nederlaag kreegen,) het toneel des Saxischen oorlogs meer *Noord*, of *Noord-oostwaards* op. en over de Rivier de Wezer zal verplaatst zyn. Immers, KAREL de Groote toog, in 795, reeds naar de *Elve*; hy verwoeste, in dit en de drie volgende jaaren, de landstreeken tuschen dien stroom, en de Wezer, by welke hy, en wel in 797, overwinterde; doch, verneemende, in 798, dat de over-Elbische Saxers (toen *Noordluiden*

(d) FÜRBER. *Annal. Pbrls.* p. 72.

(e) *Vaderl. Hist.* II. c. D. bl. 368.

den gezegd) zyne Gezanten hadden omgebragt, trok hy wyder op, en *over de Elve*. Hier sloeg hy hen, en nam, naar de gewoonte van die tyden, Gyzelaars met zig, tot verzekering van der overwonnenen trouw en onderwerping. 't Is denkelyk dat, hier ter plaatze, in 't kort weder een opstand volgde, alzo 'er anders geen reden schynt te zyn, waar om hy gezegd wordt, in 802, dézelve landen weder te hebben verwoest, en, eindelyk ook, in 804, uit het over-Elbische *Wigmodie*, *Hortingau*, (Kedingerland) en *Rosogau* (Altenland) een goed aantal Saxers vervoerd, door zyn ryk verdeeld, en dus een einde gemaakt te hebben van den Saxischen Kryg, door middel van 't Verdrag, by onzen WAG. (bl. 443) vermeld. In dit verdrag, ondertusfchen, worden weder geen *Friezen*, noch by den *Poëta SAXO*, noch by anderen genoemd; en ik durve, dierhalven, het zelve, zonder nader bewyz, tot die Natie, immers tot die aan *deezze* zyde de Wezer, niet volstrekt betreklyk maaken. 't Is waar, onze opmerkzame WAG. zegt zeer wel, dat *deezze* Dichter „ op andere plaatzen van zyn werk „ te kennen geeft, dat de *Friezen*, zo wel „ als de *Saxers*, den Frankischen ryke, *na* „ *deezzen tyd*, onderworpen geweest zyn.” Dan de woorden *na deezzen tyd*, moeten niet zo opgevat worden, als of zy betekenden *zedert*, (dat is) *na het tydftip*, en *uit hoofde van* dit Verdrag: want op het, in den text hier aangehaalde, jaar 806, zegt alleenlyk de *Poëta SAXO*, dat KAREL de Groote, ten dien tyde, zyn ryk verdeelende onder zyne drie

Zoonen, de Saxers en Friezen aan KAREL, den oudsten deezer, afltondt; en, op 't jaar 814, dat de Voorzaten (let wel) van dien Keizer, over de *Friezen* reeds geheerscht hadden, maar dat de Vorst zelve de *Saxers* aan zig onderworpen hadt; terwyl men verder, by hem, op het jaar 772, duidelyk zien kan, wie hy door de *Saxers* verstondt; na dien hy dezelve aldaar in drie Volkeren verdeelt, te weten *Westphalers*, *Oostphalers*, en *Angariën*; die, zeker, geen van allen tot de *Friezen* behoorden.

Bl. 442. reg. 8. „Karel voerde een getal van tienduizend Saxers, die ter wederzyde de Elve woonden, met Vrouwen en Kinderen, in Frankryk.” Wat dit getal betrefte, ik vinde hetzelfde in een Werk (f), voor eenige jaaren uitgekomen, op 100 duizend begroot; maar in 't cyffer zal ligt een letter te veel staan; immers, ik zie 'er elders geen voorbeeld van, EGINHARD, by WAG. aangehaald, spreekt van tien duizend; in de Jaarboeken, die men hem toeschryft, wordt gezegd (g), dat hy alle die geen en vervoerde, die over de *Elve* en in *Wihmuodi*, of het *Breemsche*, woonden; welk woord alle men echter niet te ruim moet opvatten. De plaats werwaards de vervoering geschiedde, noemen de Jaarboeken van EGINH. *Francia*; in zyn leven van Karel den Grooten staat *Gallie* en *Germanie*. Doch *Francia* kan die beide betekenissen lyden; te meer, daar elders, (h)

ge-

(f) *L'Art de verif. les Doc. edit. 1770. f. 536 Col. 2.*

(g) EGINH. *Annal. ad ann. 804. Annal LOISEL, ceter.*

(h) *Chron. brevo. By DU-CHESNE, T. III. f. 129.*

gezegd wordt, dat zy door 't geheel Frankisch Ryk verdeeld wierden. Laater Schryvers (1) hebben, op 't spoor van den Vlaamschen MEYERUS, vermeend, dat een deel Saxers byzonder naar Vlaanderen wierden vervoerd. My bleek, schoon 't zyn kan, hier niets van, oók zelfs niet by MAERLANT, uit wien de Vlaamsche Schryvers, zoo ik merke, veel ontleend hebben. SCUBACK schreef, in *Duitschland*, een Latynsche Verhandeling, over deze Vervoering; die ik, onder 't schryven deezes, vergeefsch gewagt heb.

Bl. 443. reg. 16. „*Men gaf of liet hunden eernaam van vrye Luiden.*” Zeer voorzigtig drukt zig hier WAG. uit. Het komt my aanmerkelyk voor, dat soortgelyke vryheden, als waar in nu, in 't algemeen, de Saxers begrepen wierden, door de Franken voorheen, aan *sommigen* hunner, zo lang zy niet afvielen, waren toegestaan; en dat dus *deezes* al vroeger voor *vrye Luiden* gehouden zyn. Dit blykt nader, uit het geen men (*alhier* bl. 429.) nopens 'sKonings aanstelling van Graaven over de Saxers, die uit de Edelsten van dien landaart gekoozen wierden, reeds op het jaar 782 aangetekend vindt. Ook pleegde Koning Karel raad, ten jaare 791, (bl. 433.) met eenige Saxers en Friezen; die dus, zig vroeger hebbende onderworpen, en getrouw gebleeven zynde, ook toen reeds, vry geagt wierden. Voeg hier by, dat, in 't jaar 797, een deel der Saxers, uit

(1) FURMER. *Annal. Paris.* L. IV. p. 72. F. SJOERDS *Jaarb. van Friesland.* I. D. bl. 447.

niet verscheiden oorden van Oost- en Westphalen, op een Ryksdag te Aken, verscheenen; alwaar, *met hunne bewilliging*, veele zaaken, hun Land, en hunne rechten raakende, besloten wierden, en zy verders *toestemden*, zig aan zekere boete te onderwerpen, die onder de Franken in zwang was; 't geen in het stuk, 't welk daarvan nog overig is, wordt uitgedrukt, door, *placuit omnibus Saxonibus*. Woorden, die niet minder aanmerklyk zyn, dan het inroepen van hunne Wet, of zogezegde *Euva* (k): om niet te zeggen, dat zy, in de instelling der Saxische Bisdommen; (welken by zommigen, zo ik agt zonder voldoende grond, verdragt wordt gehouden,) door Karel den Grooten zelve verhaald worden (l) met de *oude vryheid* begiftigd te zyn. (*Pristinae libertati donati.*) Waar in die Vryheid bestond, blykt grootendeels uit dit Verdrag; 't geen verders overeenkomt met de handelwyz der Franken omtrend andere vrye Volken; die, gedoopt wordende, hun eige Wetten behielden, vry verklaard wierden van schattingen, of toegestaan zig zelve te schatten; mits zy, als Bondgenooten, den Oppervorst, wiens Landsdagen door hun, met recht van stemming, bygewoond wierden, in den oorlog zeker getal van manschap leverden; zaken die de geheele Frankische Historie door blyken. Die vryverklaring van eenige Volken kunnen de Franken van de Romeinen overgenomen hebben (m).

Bl 445.

(k) *Copie. Saxon 797. apud BALUZ. T. L. f. 275. et 273.*(l) *Copie. Reg. Francor. T. L. 246. edit. BALUZ.*(m) *PLINIVS: Hist. Natur. lib. IV. C. 17. zie ook hier L. B. bl. 183.*

Bl. 445. „Verdichten *open brief der Friezen*, „zo 't heet, door KAREL den Grooten *verleend*.” Er is nog een oud afschrift van deezen brief, op de Leenkamer van Holland (n), overig; 't geen my, by aandagtig inzien en overweeging, gebleken is, hier en daar, niet in zaken, maar in woorden, te verschillen met de bekende Uitgaven, en dus ook met die, welke men vindt in de Charterboeken van MIERIS en SCHWARTZENBERG. Op het einde van dit afschrift, worden WENCESLAUS, Koning van Bohemen, en eenige andere Vorsten, (die, of nimmer, of niet ten tyde van KAREL den Grooten, heerschten) als getuigen genoemd, en het stuk, met deze gebrekkige tydrekening, beslooten, „*Actum et datum La-* „*teran anno dominice incarnationis CCCCLIX* „*indictione decima*.” 't Geen het meest overeenkomt met het Afschrift, in het Hunsinger Wetboek, by VON WICHT (a); daar egter 't jaartal CCCCLIX gelezen wordt; en welk stuk Hy meende in 't jaar 1252 geschreven te zyn; dan 't geen men, onlangs, heeft aangetoond niet zeker te wezen (p).

Hoe zeer ik niet twyffele, met onzen WAG., of de bovengem. open brief der Friezen is een verdigt stuk, komt hy my echter vry oud voor, en byeengeraapt voor den tyd van WILLEM DEN TWEEDEN, Graave van Holland, en Roomsche Koning. Zie hier myne redenen.

1°. De afdeeling van het Register der Leenkamer

(n) In het Pergament Register E. L. 12. bl. 2, vfo. en 3.

(o) Oost Frief. Landr. Voorber. p. 5°.

(p) O. Fr. Wett. 1c. st. bl. 111. en HALSMA *Hunsing. Landr. in Verhand. Gren. Genootsch.* 2, d. bl. 64, en *Voorber.* bl. 6.

samen met 's Vorsten bevestiging en andere stukken, Friesland betreffende, in 't gemelde Register kan zyn geboekt. Zonder dat, verder, uit dit te boek stellen of bevestigen, eenig meerder blyk van egtheid voor 't oorspronglyk privilegie geboren wordt; hebbende men te regt aangemerkt, dat de confirmatie in algemeene woorden is bevat (y), en uit zulke Keizerlyke brieven (w) geen zekere besluiten zyn op te maaken. Eén voorbeeld, meen ik, zal, ten bewyze van dit laatste, genoeg zyn. Keizer Rudolph, die ook in 1276 dit zelfde privilegie bevestigde, deedt het mede, in navolging van eenigen zyner Voorzaten, en wel met toestemming van de Keurvorsten, ten jaare 1283, omtrent alle privilegien, welke Albert en Rudolph, Hertogen van Oostenryk, hem vertoond hadden, dat aan hunne Landen voorheen, onder anderen (zo zy zeiden) door de oude Roomsche Keizeren JULIUS CÆSAR en NERO, zouden gegeven geweest zyn (x). Vergun my aan zulke oorspronglyke stukken niet veel geloof te hegten!

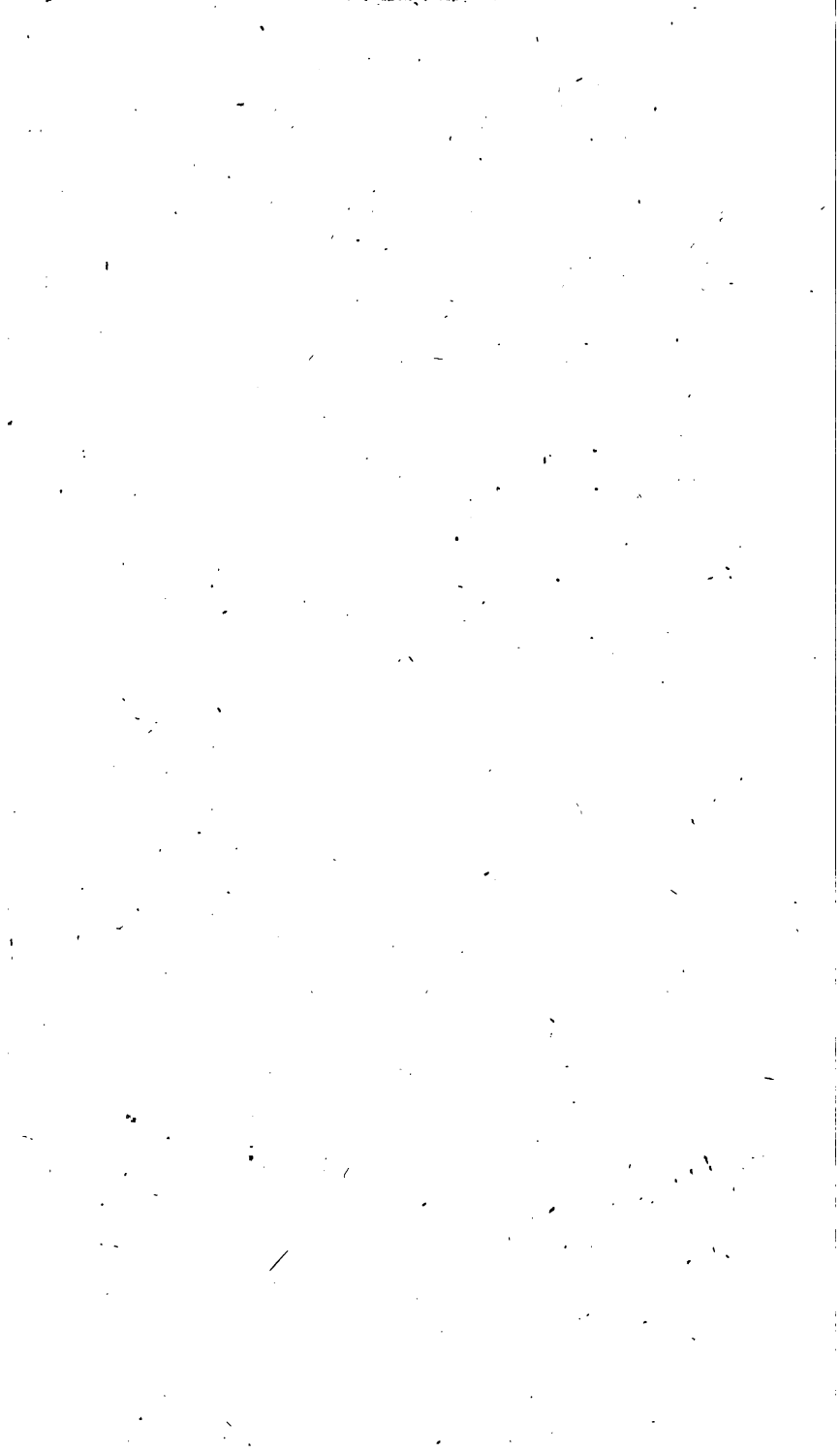
(y) MEERMAN, *Geschied. van Graaf WILHEM den II. L. B.* bl. 204.

(w) O. Fr. W. I. s. p. 112 en 113.

(x) DU MONT, *Corps Diplom. Supplém.* T. II. fol. 142.

BYVOEGSELS

EN

AANMERKINGEN

VOOR HET TWEEDE DEEL.

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

PHYSICS DEPARTMENT

CHICAGO, ILLINOIS

BYVOEGSELS
EN
AANMERKINGEN
VOOR HET
TWEEDE DEEL
DER
VADERLANDSCHE
HISTORIE.

VAN
JAN WAGENAAR.

DOOR

M^r. H. VAN WYN, M^r. N. C. LAMBRECHTSEN,
M^r. ANT. MARTINI, E. M. ENGELBERTS
EN ANDEREN.

TE AMSTERDAN BY,
JOHANNES ALLART,
M D C C X C.

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY

1954

BYVOEGZELS

E N

AANMERKINGEN

OP HET TWEEDE DEEL.

Bl. 3. reg. 9. van ond. „ *De Saxers zyn, uit het Land beneden Nieuwmegen, of naar hunne oude Wooningen, omtrend de Wezer en Elve, te rug gedreeven enz.*” Over 't Land beneden Nieuwmegen heb ik reeds, op bl. 69 en volg. gesproken.

Dat de Saxers tot omtrend de *Wezer en Elve* enz., zouden te rug gedreeven zyn, durve ik niet vast stellen. SIGEBERT, een Schryver der XIe. eeuw, zegt dat *Hamelant* (a) in de *Saxische* Landstreek (*pagus Saxonie*) was gelegen; en een zekere SARACHO (b), ten dien tyde Abt van Corbei, plaatst, uit een, in zynen tyd reeds oud, Register, *Zutphen, Duisburg*, (dat is Doesburg,) *Lathem, Deventer,*
enz.

(a) LEIBNITZ *Scriptor. rer. Brunsvic. T. 1. p. 294 et 312. Conf. Prefat. N. 26.*

(b) By FALCKE. *post Tradit. Corbej. fol. 39 et 40. Conf. fol. 1.*

enz. in die zelfde Landstreek; en, daar alle deeze plaatzen aan den rechter oever des *Gelderschen Ysfels* te vinden zyn, heeft men, onlangs, (c) op deeze en andere gronden, zeer waarfchynlyk gemaakt, dat dus de West Saxen zig, nog te dien tyde, tot die Rivier uitftrekten, die, teffens, een fcheiding tusschen hen en de Friezen maakte; welken, voor 't overige, Noord-Oostlyker op, tot de Lauwers en nog verder, (als WAG. wel zegt, bl. 4.) gevonden wierden. Ten Zuid Oosten lag de Betuwe *buiten* Friesland (d).

Bl. 4. r. 10. van ond. „Westwaards *tot aan de Schelde.*” Zie myne aanmerkingen alhier, bl. 83. en volg. Bezuiden deeze Rivier, tot aan de Seine, vindt men de Zeekust bepaaldelyk de *Frankische (Maritima Francia)* genaamd. (e) Zy, die, in vroege gefchriften, van *Ostenna*, in Friesland, gewaagd vinden, en hier door *Ostende* verstaan, (f) dwaalen, myns bedunkens, en ik zou dit eerder voor Heusden, een zeer oude Stad in ons tegenwoordig Holland, opvatten.

Bl. 5. reg. 2. „Leezen (*van*) en Schryven — *waren de Ingezeten en deezer Landen, in overoude tyden, onkundig.*” Dat dit zo algemeen niet moet verstaan worden, hebben anderen, (g) en ik zelve, voorheen, tragten aan te toonen (h).

Bl.

(c) BONDAM. *Charterb. v. Gelderl. Ic. D. Ic. St. bl. 17. 18. 217. enz.*

(d) *Annal. Bertin. ad annum 750. 751.*

(e) *Acta SS. Belg. Sel T. 2. p. 79.*

(f) MEYERUS p. 22. *ad annum 1022.* en SPENER *Notit. German. Med. p. 416.*

(g) Zie deeze *Byvoegz. bl. 10—14.* op 't *Ic. Deel.*

(h) *Nieuwe Bydragen. 2 D. bl. 187—228.*

Bl. 6. r. 26. „Schoolen waren 'er, — in welken de Spraakkunst — werd onderweezen.“ In de hier aangehaalde plaats, by WAG., bedoelt men, eigenlyk, de *Latynsche taal*; want KAREL de Grootte bragt (staat 'er) de Meesters daar toe van *Rome*. Als men egter nagaat, hoe, onder dien Vorst, alle Kunsten en Wetenschappen bloeiden, en hoe veel werks hy van de *Frankische taal*, (welke met die der overige Duitche Volkeren, met name Friezen en Saxers, alleen in tongval verschilde) gemaakt heeft, in zo verre, dat hy niet alleen de oude Duitche Gedigten (*Barbara carmina*) (i) deedt verzamelen, maar zig ook toelag op het maken eener Spraakkunst in deeze zyne moedertaal, is 't voeglyk te denken, dat men mede het lezen en schryven in dezelve, openlyk, zal onderweezen hebben; te meer, daar men, lange voor KARELS tyd, hier reeds voorbeelden van schynt te ontmoeten. CHILPERIK, Koning der Franken, liet, reeds in de zesde eeuw, de Steden van zyn Ryk aanschryven den Kinderen eenige nieuwe Letters te leeren, welke Hy by de oude gevoegd hadt (k). Dit, immers, ondersteekt het gebruik van openbare Schoolen in de Landtaal,

Bl.

(i) *Poëta Saxo. Lib. 5. f. 182.* Zie ook *l. c. ad annum. 777.* en *vita Ludgeri*, by DU CHESNE T. 3. f. 981. C. ten bewyze dat, byzonder aan de Saxen, den naam van *Barbari* gegeven wierd.

(k) GREGOR. TURON. *Hb. 5. C. 45.* Die letters worden verschillend opgegeven en uitgelegd. Schoon 't hier de plaats niet is dit, breedvoerig, te behandelen, kan ik egter niet nalaten; met een woord, aan te merken, dat men, in 't Leidsche Handchrift, 't geen ik tot de 9e. eeuw bringe, op eené wy-

Bl. 7. r. 2. „ *Deeze Schriften wierden, op bevel van Lodewyk den Vroomen, in Duitfche Digtmaat, overgebracht.*” Sommigen vermoeden, dat de berymde overzetting, door eene onberymde, zal zyn voorgedaan, van welke de beroemde PEZIUS, in deeze eetw, een blad zou gevonden hebben, 't geen hy aan ECCARD toezondt; die het zedert uitgaf. 't Verdient onderzoek, of dit stuk zo oud, en een gedeelte deezer beryming nog overig zy in de Cottoniaanfche Bibliotheek (1).

Bl. 8. r. 9. „ *De fchatting van Paarden en Koeyen, toont wel, dat hun Land weinig meer witleverde*” Men heeft hun egter ook die fchatting kunnen opleggen, om dat by de Friezen en Saxers (van welken hier gefproken wordt) die dieren beter dan elders gevonden wierden.

Bl. 8, reg. 5. van ond. „ *Friefche Mantels.*” Zy waren gevoerd of enkeld, en bestonden uit een vierkant stuk, van aanmerkelyke grootte; zo gemaakt, dat zy, over de fchouders geflagen, voor en agter de voeten raakten, doch, aan de zyden, maar even de knien dekten. Zeer in zwang waren zy by de Franken; tot dat deezen, in navolging der Galliers, zeer korte Mantels begonden te draagen. Men leest, dat KAREL de Grootte die

wyze, verfchillende van alle, my bekende, gedrukte Uitgaven, leest „ *Addit autem et litteras litteris nostris.*

„ *id est. ω. ficut Greci habent. ac. the. uui. quarum Characteres*

ω ac. the. uui.

„ *hi sunt o. ψ. Z. T.*”

(1) ECCARD. *Vest. Monum. Quatern.* p. 42 et 43. en VON SAELEN *Sol. Litt.* p. 276. et seqq.

die nieuwe dragt niet verboodt, als dezelve, wel minder dienſtig in het daaglyks leeven, maar bekwaamer voor den oorlog agtende: doch dat hy, zedert, bemerkende hoe de Friezen hier van misbruik maakten, door, aan de Koopers, het zelfde geld voor de korte, als voorheen voor de lange en groote af te nemen, beval, dat niemand zyner Onderdanen hun, voortaan, den ouden prys zou toetellen, ten zy voor de levering van groote en ruime Mantelen (*m*). Men ziet hier uit, hoe, reeds in de negende eeuw, de pryswetten, hier te Lande, de winzugt beteugelden, die, overal, vroeg gebooren is. Ondertusſchen zyn deeze, of een ander foort van Friefche Mantels, nog lang hier na, ook by andere Volkeren, beroemd gebleven (*n*).

Bl. 12. r. 2. van ond. „*Veeltyds kreegen de Landſtreeken den naam naar den Graave.*” Hier volgt egter niet uit, dat deeze Graafſchappen geen *eigen* naam hadden. Anderen hebben daar van het tegendeel doen zien (*o*).

Bl. 17. r. 9. „*Wy zien, dat zy (de Hertogen en Graaven) de byzondere Natien, onder hun gebied woonende, naar derzelve byzondere wetten, regeeren moesten.*” Die grondregel was zo zeker, dat de Frankiſche Koningen zelve zig daar aan onderſchikten, in geſchillen, hunne byzondere erflyke goederen raakende, en
in

(*m*) *Monach. Sangall. l. 1. C. 26. Conf. Capitul. 803. C. 5. Edit. Baluz T. 1. f. 864.*

(*n*) Zie DU CANGE *Glossar. in voce Sagum.* en WACHTER *Glossar. in voce Fries. pannus crassus, et villosus. Gall. Drog de Frise*

(*o*) *JUNGIVS Antiquit. Benthem. p. 87 et 88.*

in *Saxen* gelegen. Men vindt 'er een voorbeeld van in Keizer *LODEWYK* den *Vroomen*, die zig, ten jare 852, derwaarts begaf, ten einde, in een algemeene Vergadering, te rug gave te vorderen van zodanige bezittingen, als zyn Vader en Voorouders hem nagelaten hadden, maar, door Anderen, aan zig getrokken waren. 't Gevolg was, dat hy de gezegde bezittingen, by vonnis der *Regtsgeleerden van die Natie*, te rug bekwam. (p) Men moet zig niet verwonderen, hier *Saxische* Regtsgeleerden te vinden; maar mag ze voor dezelve houden, die, elders, onder den naam van *Wyzen*, *probi homines*, en wat dies meer is, nog lange na dien tyd, bekend zyn; zo als ook *WAG.* met betrekking tot *Friesland*, reeds (I^e. B. bl. 445) *Willemarus* en *Saxmundus* onder de zodanigen heeft opgenoemd.

Bl. 17. r. 17. „Met toestemming.” enz. Zie hier Aanmerking op Bl. 22. r. 8.

Bl. 18. r. 10. „*Daar de byzondere Volkswetten en Frankische inzettingen zweegen, hieldt men zig aan het Roomsche Regt.*” Zeet wel spreekt *WAG.* ook van *Frankische* Inzettingen. Deeze, *Capitularia* genaamd, en

(p) Zie hier de oorspronglyke woorden; die ik inlasfe, wyl my niet bewust is, dat van deeze plaats, door onze Schryveren, gebruik is gemaakt; *Profectus est in Saxoniam, ab eorum, vel maxime, causas judicandas, qui, a pravis & seditiosis Judicibus neglecti, & multimodis, ut dicunt, Legis suae dilationibus decepti. graves atque diuturnas patiebantur injurias Suberant & alia cause etiam, ad se Ipsam, spectantes, aspicientes; Possessiones videlicet, ab Avita, vel Paterna, proprietate, jure hereditario, sibi devotivae, quas oportuit ab iniquis servatoribus jussa repetitione legitimo domino restitui. Igitur — super annem — Visurgim habito Generali Conventu, tam causas Populi, ad se perlatas, justo absolvis examine, quam ad se pertinentis possessiones, Juridicorum Gentis decreto, recepit. Annal. Fuldae ad annum 852,*

en in algemeene Volksvergaderingen, door den Koning byeen geroepen, gemaakt, behelsden het algemeene regt der Natien onder 't Frankisch gebied, mitsgaders Byvoegingen, of Veranderingen, in derzelve byzondere Wetten. Na zy gemaakt waren, wierden (zo als ook van andere Wetten,) de afschriften den Bischoppen, Abten, Hertogen, Graaven enz., uit 'sKonings Kanselery toegezonden, om aan de Gemeente voorgelezen, en in trein gebragt te worden. (q). Wat het *Roomfche* regt betrefte, 't is zeker, dat men hier door verstaan moet niet het Wetboek van JUSTINIAAN, maar van THEODOSIUS, of liever 't kort Begrip van ANIANUS. Men vindt blyken dat, somtyds, de wetten van THEODOSIUS, in de *Capitalaria* gevoegd, tot een deel der Frankische Wetten aangenomen, en, als zodanige, aan alle de onderhorige Volkeren, met naame Saxers en Friezen, zyn voorgeschreven (r).

Bl. 19. r. 11. „*Honderd Mannen.*” 't Is wel denkelyk, dat Wy, even als de Saxers in Groot-Brittannien, mede *Tienmannen*, een foort van Regters onder de *honderdmannen*, zullen gehad hebben.

Bl. 19. r. 8. van ond. „*De Graaflyke (Regtdagen) moesten, — driemaal s'jaars gehouden worden. Doch of zulks ook by de Friezen geschiedde, blykt niet klaar.*” 't Is egter zeer denkelyk, en deeze stof is zeer opgehelderd, in een, onder de pers zynde, Werk (s).

Bl.

(q) BALUZ. *Præfat. ad Capitul. R. Fr.* §. 15. en van de SPIEGEL: *Oorsprong der Vaderl. Regten.* bl. 64.

(r) *Capitul. R. F. edit.* BALUZ. T. I f. 985.

(s) BONDAM *ad jas Casar.* l. 2, C, 43. p. 116-175. (g).

Bl. 20. r. 20. „Ook moesten zy een Panfier of Kolder aan het lyf hebben.” „Voeg 'er by een *Helm* op het hoofd.” (t) De Friefche Wetten, in de Landtaal befchreven, doch van laater tyd, eifchen nog omtrend dezelfde wapenrusting, van welke hier, op de Frankifche tyden, gefproken wordt (u). In de gewoone binnenlandsche Vergaderingen, moest men zonder lans, of fpeer, verfchy-
nen (v).

Bl. 22. r. 8. „Er werden Lands Wetten gemaakt, die door de ftemme des Vorsten niet alleen, maar ook, door de goedkeuring der Hertogen, Graaven, Bifchoppen enz. kragt kreegen.” Of, en zo ja, welk deel de Landzaten, onder de *Frankifche* Regeering, aan het maaken van *Landswetten* hadden, is, voor en na WAG., ernftig betwift. Volgens 't inzien, 't geen ik, behoudens beter oordeel, in deeze zaak hebbe, komt my dezelve, naar leiding der Frankifche Wetten en oudfte Schryveren, eenvoudig dus voor; dat het eigenlyk maaken, als maaken, dat is het vaststellen en beveelen van een Landfwet, ten deezen tyde, aan den *Koning* ftondt; doch in dier voegen, dat zulks geenzints van zynen blooten wil afhing, maar door de *toeftemming*, of, zo als WAG. zig uitdrukt, *goedkeuring* der *Voornaamften* (die ook fomtyds onder den naam van *Populus*, dat is *Volk*, voorkomen, en; ter overweeging der gemeene Landszaaken, door den Vorst, tot het houden van eene algemeene Vergadering, befchreven en tegenwoordig waren) moest worden vooraf gegaan.

K A-

(t) *Capitul. R. F. I. c. T. I. col. 509 §. 9.*(u) *Ord. Fr. West. I. D. bl. 34 §. 21.*(v) *Capitul. I. c. lib. 3; C. 22.*

AANMERK. OP HET II. DEEL. 9

KAREL de Kaale zegt, duidlyk, op 't jaar 864, dat, tot het in weezen brengen van een wet, zoo wel de *toestemming van 't Volk*, als de *vaststelling van den Koning* vereischt wierdt (w). Als een Koning der Franken-zelve dus spreekt, in een zyner Wetten, dient men, zoo ik agte, dit zeggen als een grond- en Staatsregel te beschouwen, waar aan de overige, verschillende, bewoordingen, met welken dit zelfde denkbeeld, op andere plaatzen der *Capitularia*, telkens, wordt uitgedrukt, veilig getoetst kunnen worden. Van hier, met betrekking tot het *Volk*, het, zo herhaald, gewag der *raadpleeging*, (*consultum* en *consilium*) *toestemming*, (*consensus*) *uitspraak*, (*decretum*, *judicatum*) van 's Konings Getrouwen (x); van hier de spreekwyzen, door de Koningen gebezigd, *na zy allen* (te weten 't *Volk*; *Populus*,) *zullen toegestemd hebben; het heeft ons en onzen Getrouwen goedgegagt; het heeft allen den Saxen goedgegagt* enz.: waar tegens, met betrekking tot den *Vorst*, (y) overstondt het *vaststellen, gelasten*, enz. (*constituere, stabilire, ordinare, cæc*) (z). Van hier, dat KAREL de Groote, wanneer men hem, (zoo als men in den ophef spreekt,) met gebogen kniën (*poplitibus flexis*) maar, (op 't einde) met den ernstigen aandrang, *indien Gy wilt dat Wy u getrouw blyven*, (*si nos*
fid-

(w) *Capitul. R. Fr.* Tom. 2. col. 177. §. 6. l. c. *Lex consensu Populi fit et constitutione Regis.*

(x) BALUZ. *Præfat. ad Capitul. R. Fr.* T. I. §. 7.

(y) *Capitul. R. Fr.* BALUZ. T. I. col. 394. c. 19. l. c. T. I. eo. 627. & 277. c. 3.

(z) l. c. T. II. col. 269. C. 2.

fideles habere vultis) verzogt hervorming te maaken in zyn byzonder bevel, nopens het te velde trekken der Geestlyken, dit verzoek, by voorraad (*modo*) wel inwilligde, doch 'er byvoegde, dat hy, om 'er een *Landswet* van te maaken, zulks in een algemeene Vergadering moest brengen; zoo als hy zedert (a) ook deedt. Van hier eindelyk, dat, wanneer het Volk (*populus*) over 't maaken van een Wet ondervraagd was, en allen dezelve toegestemd hadden, zy, zo wel als de *Koning*, die wet gewoon waren, eigenhandig, te onderteekenen (b).

Uit dit laatste egter gevoelt elk, dat men hier door *Allen*, of het *Volk* (een woord, 't geen, uit zyn aart, voor minder of meerder uitbreiding vatbaar is) niet het *geheel*, maar alleen de *Voornaamsten* van het zelve, die daartoe beschreven, en ter vergadering tegenwoordig waren, te verstaan hebbe: t. w., zo als WAG. wel zegt, *Bischoppen*, (ook *Abten*) *Hertogen*, *Graaven*, (welke laatsten, ieder door twaalf Schepenen, mannen van kennis, moesten verzeld zyn, of, des noods, dat getal met eenigen der beste Ingezetenen aanvullen,) (c) en anderen, door ambten, geboorte of goederen, meer of minder *aanzienlyke*, *edele*, of *vrye* luiden (d).

Alle

(a) l. c. T. I. col. 446—415.

(b) l. c. T. I. col. 394. c. 19.

(c) l. c. T. I. col. 605. c. 2.

(d) BALUZ. *pref. l. c.* SORBER *de Comitibus Germanorum* haalt §. 286—304 en § 310 't volgende aan, uit de *Annales Francorum. ad Ann. 788. In placito Ingelheimensi conveniunt Pontifices. Majores, Minores, Sacerdotes, Reguli, Duces, Comites, Praefecti, Civis, Oppidani*: die plaats is aanmerklyk, wyl 'er ook bewoonders van Burgen, of Steden in voorkomen. ROBERTSON *Histor. of Charles V. Vol. 2.* not 37. heeft ze ook. Maar alleen met aanhaaling van SORBER. l. c. §. 304. Mischien egter is de plaatzyke aanhaaling verkeerd; immers, ik heb die woorden te vergeeft in de Frankische Jaarboeken gezogt; schoon ik niet kan twyfselen, of zy zullen, hier of daar, gevonden worden.

Alle deezen waren den Koning trouw verschuldigd; de Hertogen, Graaven en andere hooge Ambtenaaren, byzonder, waren aan Hem, zo dra hy een Landswet, op bovengemelde wyze, vastgesteld, en bevolen hadt, als aan den Heer van 't bevel, (*Dominus mandati*) (e) omtrend de nakooming van dien, verantwoordelyk; uit zyn naam, en op zyn last, wierden de Landen bestuurd; hy stelde de hooge en laage Gezaghebbers en Magistraten aan en af; met één woord, hy was de Souverain, die, onder de wetten, en als Handhaver der wetten, het hoog gezag voerde, en boven allen uitstak; doch dit verhinderde niet, dat, naar de gronden der Frankische reggering, die zelfde Vorst tot het beraamen van *Landswetten*, even als tot de voorziening van andere groote Landszaken, niet voorby konde's Lands Voornaamsten (schoon deezen my niet blyken last van de Gemeente gehad te hebben) te beschryven, en geen besluiten te neemen, zonder den raad en toestemming van hun, die, te samen met de Geestelykheid, tot een ligchaam vergaderd, in deeze betrekking, niet als Ministers, (zo als zy anders waren en genaamd worden) (f), 's Vorstenperfoon, maar de, van s'Konings welvaaren en hoogheid onafscheide-lyke, belangens van Kerk en Staat (in welken zy, zo uit eigen hoofde, als wegens hunne bedieningen, de eerste, vermogendste en kundigste Leden uitmaakten,) vertegenwoordigden; en, in die betrekking, zo ik meen, *Senatores Regni* of

(e) FROTHARI *Episc.* XXVIII. apud BALUZ. *Præfat.* l. c. §. 19.
 (f) Capit. l. c. T. 2. p. 345. C. 1.

of Ryksraaden, (zie *Hincmar*, l. c. *Cap.* 34.) genaamd worden. Op welke wyze dit alles toeging; hoe de Leden, met een algemeenen naam, fomtyds, het *Volk* gezegd, ook, byzonder, die van *Majores* en *Magistratus*, in 't Latyn, ('t geen 's *Lands Grootsten*, en *Opperste Gezaghebbers* kan betekenen) gegeven wierdt; hoe die *Majores* weder in *Seniores* (van waar het Fransche *Seigneur*) eigenlyk *Oudsten*, en in *Juniores* of *Minores*, eigenlyk *Jongeren*, of *Minderen* verdeeld waren (g); hoe de *Majores* door *Eerstoelen* waren onderscheiden; hoe de Geestelyken, en Waereldlyken in verschillende *Kamers* raadpleegden; op welk een wyze, onder 't overweegen der zaaken, ('t geen fomtyds één, twee of drie dagen duurde,) KAREL de Grootte, (een orst van uitnemend veel menschen-kennis,) hunne gevoelens tot de zynen wist te leiden; verdient, in een beroemd Schryver der negende eeuw, te worden nagezien (h).

Bl. 27. r. 3. van ond. „ *Het — derde deel (der boeten in Italiën) genoot de Graaf. En sommige meenen, dat zulks ook hier te lande plaats hadt, 't welk my egter niet gebleeken is.*” Zedert WAG. schryven is dit stuk

(g) Men kan hier over deeze woorden niet uitweiden; zie DU CANGE in *Gloss.* op dezelyen. Als men, onderscheidenlyk, van *Maiores* of *Minores* Leden der Vergadering wilde spreken, schynen de *Windaen* den naam van *populus* (volk) gedragen te hebben, *Poëta Saxo ad annum 777*

Colleges reperit omnes

Pene Duces, Populumq. simul, totumque Senatium. Doch de geheele Vergadering schynt *Populus* te heeten, b. v., in NIT-HARD, *Hist. Ib.* I. by DU CHESNE T. 2. p. 362. *Missi Pippini, omnique Populo, qui presentes in Aquis. palatio adesse jussi fuerant.* Onder den eersten stam der Frankische Koningen noemde men, in Gallie, ook stedelyke Vergaderingen *conventus Populi*. MO-KRAU *principes de morale.* T. I. *Lettre a M. D. L. C.* p. 27. (d).

(h) HINCMBARUS *Epist. de ord. palat.* Car. III. C. 29. feqq.

stuk meer waarschynlyk gemaakt, ook in opzigt deezer Landen (i).

Bl. 31. r. 1. „*Dat zy (de Missi dominici,) in andere Graaffschappen deezer Landen, (buiten Vlaanderen en Gelderland) gezonden geweest zyn, is my nog niet gebleeken.*” Men leest, egter, op het jaar 837, in de Jaarboeken van S. BERTYN, dat de Noormannen een geweldigen inval in Friesland; met name Walcheren en Duurstede, gedaan hebbende, Keizer LODEWYK de Vroome, eenige Abten en Graaven derwaarts zondt, ter beteugeling der ongehoorzame Friezen, die geleegenheid tot het niet genoeg verdedigen dier plaatzen gegeven hadden. Deze waren dus Afgevaardigden van den Vorst, (*Missi dominici*;) naar Zeeland en het *Utrchtsche*. Die *Missi* bestonden, niet alleen uit Bischoppen, en Graaven, maar ook veelyds uit Abten, zo als de Frankische Wetten duidlyk leeren (k).

Bl. 40. r. 6. van ond. „*Keizer KAREL, dien — 't wee deedt, dat eenige Noormannen zyne handen ontkomen waren.*” De Keizer hadt nog meerder reden tot hartzeer. Niet alleen stierven, thans, byna alle Runderen in zyn leger, maar de sterfte, onder dat Vee, strekte zig over zyn gansch gebied, (l) en dierhalven ook over onze Landen, uit. Ook hadden de byzondere Graven, op de Grenzen, of Marken, elkander niet genoeg by, noch den vyand tegengestaan; waar over de Keizer hun zedert rekenfchap afvorderde (m). Bl.

(i) BONDAM. *Charth.* I. D. bl. 83. (e).

(k) l. c. T. I. fol. 789. c. 69 *Missi nostri, qui vel Episcopi, vel Abbates, vel Comites sunt. Vid. & apud Baluz. Cap. R. F. tom 2. fol. 31.*

(l) *Annal. Bertin. & Loisel. ad ann. 810.*

(m) *Copit. R. Fr. T. I. f. 478.*

Bl. 42. r. 3. van ond. „*Keizer LODEWYK gaf — den Saxers en Friezen het regt op hun Vaderlyk Erfgoed weder, van 't welk zy, ten tyde zyns Vaders, vervallen verklaard waren.*” WAG. beroept zig, alhier, op zyn gezegde, 4e. B., bl. 430; alwaar men, onder anderen, omtrend de jaare 784, en 785 deeze woorden vindt. „Koning KAREL benam hun het „regt op hun Vaderlyk Erfgoed, 't welk zy „eerst onder zynen Zoon, LODEWYK den „Vroomen, weder gekregen hebben.” Ik heb, op die plaats, den Lezer tot deeze gewezen, en dien 'er dus by stil te staan.

Hoedanig de zaak te verstaan zy, wierdt, over by na twee eeuwen, hevig getwist, byzonder tusschen de beroemde VAN DER DOES, Heer van Noortwyk, EMMER, en FURMER; drie mannen, die, hoe oneens de twee eersten het meest al met den laatstgenoemden waren, egter de onpartydige nakoomelingschap, na verloop van zo veel jaaren, en van zo veel twist, te samen voor zeer kundig in 'sLands Historie moet aanzien.

De vraag, (die zeker van gewigt is, als een geheele nanie, hoewel in over-oude tyden, dan nopens welken hier de stof loopt, raakende) de vraag, zeg ik, kan hier op nederkomen. *Waarom? Wanneer,* en aan *welke Saxers en Friezen,* heeft KAREL de Grootte dit regt ontnomen? Uit de oplossing van dit laatste, moet van zelve volgen, aan *wie* het, door LODEWYK, wierdt te rug gegeven.

Voor af moet ik zeggen, hoe het te bejammeren zy, dat, thans, geen afschriften der Vrede-verbonden tusschen de Franken en Saxers

Saxers getroffen, byzonder van de jaaren 784 en 785, meer voor handen zyn, en men, onder de oudste Schryveren, myns weetens, niemand ontmoet, die van de herstelling der Saxers en Friezen in 't Vaderlyk erfgoed, door Keizer LODEWYK, gewaagd, dan den zoogezegden *Astronomus*, of Starrekundigen (*n*); welken bynaam men hem gegeven heeft, uit hoofde hy verhaalt, van, ten jaare 837, door dien Vorst, over de beteekenis van zekeren, toen verschenen, Komeet, geraadpleegd te zyn. WAG. dan, beroept zig, en, zo ik vermoede, te regt, op den *Astronomus* alleen; en deeze, na verhaald te hebben, dat *HERIOLD*, Koning der Deenen, uit zyn ryk gejaagd, en tot Keizer LODEWYK gevlugt, door dien Vorst naar Saxen was gezonden, met last van aldaar te vertoeven, tot men hem hulpe, ter herkryging zyner Staaten, zou kunnen verschaffen, doet 'er, onmidlyk, op volgen, „ dat, ook op *dien* tyd, de Keizerlyke goe- „ dertierenheid, den Saxen en Friezen het „ regt tot hun Vaderlyk Erfgoed, 't geen „ zy onder zyn ('s Keizers) Vader, ter zaake „ van *ontrouw*, *wettiglyk* verlooren hadden, „ te rug heeft gegeven.” (*o*).

De

(*n*) In het 5e *B. Cap. 10.* der Larynsche Historie van de Franken, welke op den naam van *Aimonus* uitgaat, heeft men wel dezelfde woorden, als by den *Astronomus*; maar de eerste lezing kan doen zien, dat het slechts eene inlasung van laater hand zy. Ook is reeds, door *FURMARIUS* (*Annal. Pbris.* 1. 5. p. 220) getoont, en thans by *Kundigen* aangenomen, dat dit geheele 5e. Boek, niet aan *AIMONUS*, maar eenen jongeren Schryver, moet toegekend worden.

(*o*) *Vita Ludov. Pii. apud DU CHESNE. T. 2. fol. 296. anno 814.* „ *Quo etiam tempore, Saxonibus atque Frisonibus, jus paternæ hereditatis, quod, sub Patre, ob perfidiam, legaliter, „ perdidierant, Imperatoria clementia restituit.*”

De ontrouw der Saxers en Friezen was dan de reden geweest der wettige straf; en, als men herdenkt dat deeze Volkeren (p), ten tyde van KAREL den Grooten, by 't eindigen van een opstand, en 't hernieuwen der Vrede, gewoon waren zig plegtig te verbinden tot verbeurtenis, van vryheid, en erfgoed, ten behoeve van den Vorst en zyne Opvolgers, indien zy weder van 't Christelyk geloof, of de Frankische heerschappy afvielen, (waar van dus de Overwinnaar, by zodanig eenen naderen afval, zig wettiglyk konde bedienen,) mag men vermoeden, dat de Astronomus op een dezer gevallen het oog gehad hebbe.

De tyd *wanneer* schynt moeilyker te bepaalen. De Astronomus zwygt 'er van, en ik zie dus geen genoegzamen grond, om hier alleenlyk aan den oorlog, die met 785 eindigde, te denken; te minder, daar, in den drieëndertig jaarigen Saxischen oorlog, die opstanden telkens voorvielen (q), en dus die straf ook op andere tyden kon plaats hebben, en, zo ik denk, gehad heeft.

Dan, voornaamlyk, komt het 'er op aan, *wolke* Saxers en Friezen hier bedoeld worden? *allen*, of *een deel*, en, zo 't laatste, *welk deel*?

Op de jaaren 784 en 785 spreekten de Frankische Schryvers, zo ver ik zie, van een opstand der Saxers, en *een deel* der Friezen, omtrend de Wezer (r). Maar, zo men dit al

(p) *Vaderl. Hist.* 1e. D. bl 422. R. 9., en deze *Aanmerk.* op 1e D., bl. 99 Reg. 4. volg.

(q) *EGINH. de vita C. M. apud DU CHESNE T. 2. f. 96. B.*

(r) *Vita C. M. per Monach. Ecol., & per Auct. inc.; Regl. no. Annal. Loifel., Borsin. & Metensf. ad annum 784. Annal. auctior. ad annum 785.*

al eens van *alle* Saxers; (die egter, blykens de gefchiedenissen, telkens onder den anderen verdeeld waren,) verstaan konde, hoe zoude men het kunnen brengen tot *alle* Friezen? hoe, daar men, met opzigt tot dit laatst gemelde Volk, niet vindt, dat zy, die aan deeze, dat is, de westzyde, van de Wezer woonden, verder zyn afgevallen dan tot het *Flie?* (s) en hoe tot de Saxers en Friezen *beiden?* daar men leest, dat die twee Volkeren, zedert 785, als *vrye* Luiden, door KAREL den Grooten, zyn geraadpleegd, en, nevens andere Natien, op de algemeene Vergaderingen verscheenen (t).

Dat, wyders, 't *geheele* Volk der Saxers en Friezen niet moet beschouwd worden, als van hun erfgoed verftooken te zyn, schynt men te kunnen opmaaken, uit het geen men ons verhaalt, nopens den inhoud van het plegtig Verdrag, ten jaare 804, met KAREL den Grooten aangegaan, en met het welk de Saxische Kryg een einde nam. Dit Verdrag, door, of wegens dien Vorst, ontworpen, en van de Saxers aangenomen, (u) by het welk de bovengemelde Volkeren zig tot het Christelyk geloof, mitsgaders de gehoorzaamheid aan de Frankische heerschappy, verplichtten, en 't geen, in opzigt van hun, die, aan deeze zyde van de Wezer woonende, reeds voorheen vrye Luiden waren, als een bevestiging hunner vryheid kan worden aangezien (v), behelsde, voor 't overige, een *algemeene* Vryverklaring van de Saxers, en dus ook van de Friezen, welken

(s) *Faderl. Hist. Ic. D. bl. 429.*

(t) *l. c. bl. 433. en deeze Aanmerk. op 't Ic. D. bl. 105 en 106.*

(u) EGINHARD. I. c. C.

(v) *Zie dezes Aanmerk. Ic. D. bl. 105.*

er onder mogen behoord hebben (*w*). Die vryheid was van zulk gewigt, dat zy, naar eigen wetten beftuurd, en, voortaan, met de Franken, voor één Volk zouden gerekend worden: (*x*) Maar hoe paart dit alles zig met het denkbeeld, dat, des niet te min, de geheele Natie, volftrekt zoude verftooken zyn geweest van haar Erfregt? Is het wel te denken, dat zulke dappere Volkeren, als de Saxers en Friezen overal befchreven worden; Volkeren, te famen zig ftrekkende van den Eider tot de Schelde, en van welken, volgens het gelyktydig getuigenis van EGINHARD (*y*), de Saxers alleen, in de breedte, tweemaal zo veel gronds als de Franken, en, in de lengte, omtrend even veel grond als deezen, beftoegen; is het wel te denken, zeg ik, dat zulk een Volk tot zodanig Verdrag zoude gekomen zyn; daar op een altyd duurende Vrede hebben aangegaan, en, dat meêr is, maar egter uit de oudfte Schryveren blykt (*z*), zig hier tegen, geduurende den overigen leeftyd van KAREL, (die eerst in 814 eindigde, en dus, na 804, nog tien jaaren duurde) niet zoude hebben verzet? (*a*)

Ik

(*w*) 't Spreekt van zelve, dat men, onder dit woord *algemeen*, niet verftaan moet, die Slaaven der Saxers zelve. De Slaverny ging, ten dien tyde, gelyk men weet, by alle vrye Volkeren, in awang.

(*x*) Poëta Saxo. *ad annum* 803.

„ *Hoc sunt, postremo, Sociati foedere Francis,*

„ *Ut Gens et Populus fieret concorditer unus.*

Zie ook EGINH. l. c. *apud DU CHESNE*, p. 96. C.

(*y*) l. c. p. 99. B.

(*z*) Poëta Saxo. l. c.

(*a*) Men vindt by BALUZ; T. I. f. 250 *et seqq.*, en anderen, een *Capitulare*, dat geen jaartal heeft, maar 't geen sommigen tot 788, anderen tot later 173, allen tot KAREL den Grooten, brengen. 'Er wordt, § 29, in gezegd, dat hy, die een Graaf vermoordde, of die moord hadt aangeraden, zyn erfgoed

bo-

Ik oordeel dan liefst, dat 'er geen Verbeurtenis van 't regt op Vaderlyke erven, onder KAREL den Grooten, zal plaats gegrepen hebben, omtrend *alle* Saxers en Friezen: hoe zeer het, des niet te min, zeer wel zyn kan, dat een gedeelte, ja, in 't afgetrokken, een vry groot, maar, met betrekking tot zulke magtige Volkeren, niet *zo* groot gedeelte, van die algemeene Vryverklaring is uitgezonderd geworden, en onderhevig gemaakt, of gebleven, aan de bovengemelde Verbeurtenis, welke de Keizer, aan sommigen, by vroeger of laater opstand, kan hebben opgelegd. 't Is waar, de Astronomus noemt ze *Gentes*, maar dit woord, 't geen *Volkeren* kan beteekenen, kan ook voor een minder menigte genomen worden, en duidt, somtyds, als bekend is; zelfs byzondere Geslagten aan.

Welk deel onder die Verbeurtenis, tot den tyd van L O D E W Y K den Vroomen, bleef zugten, kan ik met geen volkomen zekerheid bepaalen. Wy zagen reeds, dat het woord, by W A G. door *Erfgoed* overgezet, onder verschillende Schryvers, verschillend wordt uitgedrukt, byzonder ook door *Vaderland*: (b) waar uit volgt, dat deeze straf, en opgevolgde gunst, betrekking kan hebben, of tot zulken, dien wel het verblyf in 't Vaderland, maar niet 't genot van hun Vaderlyk erfgoed, was gelaaten; of, tot zodanigen, die van bei-

(*hereditas*) verbeuren zoude. Die misdaadiger hadt dan ten minsten *erf* of *eigen*-goed. Indien men hier al door *hereditas* geen *Vaderlyk erfgoed* verstaan moet.

(b) Zie *Aanmerk.* op *Is. D. bl. 99. reg. 4. fgg.*, addé *Poika Saxo, ad annum 777.*

beiden deeze voordeelen waren verstooken geworden. In 't eerste geval, kan men niet wel eene bepaaling maken; in het laatste, schynt men van zelve geleid te worden, om aan dat deel Saxers, en, zo men wil, Friezen, te denken, 't geen, door KAREL den Grooten, ten jaare 804, uit het Over-Elbische, (c) als mede uit het, aan deeze zyde der Elve liggende, *Wigmodie*, *Hofstingau*, en *Rosogau*, naar Frankryk vervoerd was; gelyk mede aan anderen, reeds voor dien tyd, byzonder in de jaaren 796, 798 en 799 (d) uit hun land gevoerde, Saxische en Friesche Geslagten.

Hoe het zy, 't komt my aanneemelykst voor, dat men deeze, in het regt tot haar Vaderlyk erfgoed herstelde, Volkeren, 't zy zy te voren naar elders verplaatst waren, of niet, omstreeks de *Elve* zal moeten zoeken. 't Geen ik, byzonder ook daar uit, zoude opmaaken, dat de Astronomus deeze Keizerlyke gunst van LODZWK, onmidlyk, doet volgen, en als te samen bindt; met het vertrek van koning HERIOLD naar Saxen; door welk Saxen men hier, natuurlyk, verstaan moet, niet dat deel, 't geen het verste, maar, veel eer, dat, 't geen het naaste aan het Deensche Ryk gelegen, en dus het best tot een overtocht naar HERIOLDS Staaten geschikt was: waarom dan ook WAG., nu verder, zeer wel zegt, dat de Saxers en Abrodriten, (die, deels, in 't land der Ver-

voer-

(c) Chron. Moissac. ad annum 804.

(d) l. c. ad annum 796, 798 et 799.

voerden woonden) tegen den volgende winter, bevel kreegen, om, ten dienste van den Deenschen Vorst, een togt tegen GODEFRIEDS Zoonen te ondernemen.

Men moet, voor 't overige, gelyk somtyds gedaan is, de bovengemelde gunst van LODEWYK, niet verwarren, met een gebod van dien Keizer tot te rug gave van goederen aan eenige *getrouw geblevene (fideles)* Saxers, welke 's Keizers Ambtenaren, by 't aanslaan der bezittingen van de *Wigmodiers*, (die *ongetrouw (infideles)* genoemd worden,) met deezen laatsten hadden vermengd, en, *tegen alle recht (injuste)* mede het hunne ontnomen (*e*). Dit geval ook gebeurde niet in 814, maar in 't zesde jaar van 's Keizers bewind, en de twaalfde indictie, d. i. in 819.

Bl. 54. r. 11. „*Witlam*, — waarfchynlyk naby *Goereé* gelegen.” Dat by *Goereé*, en wel by de *Plek*, nog heden ten dage, de *oude Waereld* gezegd, en gelegen aan den Noordelyken hoek der Oostduinen, beneden den ingang der Haven van de Stede *Goedereede*, voorheen een aanzienlyke plaats lag, is uit de *Gefchiedenisfen* bekend, en my, noch *Pensionaris* der Stad *Brielle* zynde, door meêr dan een bewys, gebleken, waar van, zoo God my het leeven gunt, ik nader opening, by de uitgave der *Befchryving* van den Lande van *Voorne*, door *ADRIAEN TERLING*, hoop te doen, en reeds, gedeeltelyk, elders gedaan heb (*f*). Of egter deeze plaats, (in welkers nabuurfchap het, reeds over-

(e) VON SCHATEN, *Annal. Paderborn.* lib. 2. p. 65.

(f) *Mémoires de l'Acad. de Bruuxell.* T. 3. *Journal*, p. XL

overlange verdrongen, Slot van *West-Voorn*, mynsmeenings, zig bevondt,) het zoo vermaarde *Witlam*, *Witla*, *Wisland*, *Willant*, *Vitha*, en welke spelling het meer hebbe, geweest zy, zoude ik niet, en eêr het tegendeel, denken; byzonder ook, daar my de mond der Maze, by welken die Koopstad gelegen was, in de ge. eeuw, op deeze hoogte, niet bekend is. Men heeft onlangs vermeent, dat *Witla* aan de *Wiedel*, een Water, dat in de mond der Maze liep, was gelegen, en van hier zynen naam hadt; (g) welk gevoelen veel waarfchynlykheid voor zig heeft. Men vindt, tot in de 12e. eeuw, een Geslagt van *Witla*, (h) uit het welke COSTIN en WILLEM, zeker aanzienlyk Charter, na HUGO van Voorne, ondertekenden, in den jaare 1168. Dit Geslagt hadt, veelligt, tot deeze plaats betrekking.

Bl. 55. r. 2. „Zedert werden 'er andere Graaven, tot verdediging der Grenzen, aangesteld.” Ik vinde dit eigenlyk niet; maar wel, dat de Keizer, na hy van de ongehoorzaamheid eeniger Friezen was overtuigd geworden, tot beteugeling van die misdryven, eenige Abten en Graaven derwaarts zondt. De zaak egter kan zyn, en GEROLF, van wien straks WAG. spreekten zal, en die, denklyk, de Grootvader was van onzen Graave, DIRK den Eersten, 'er onder gehoord hebben. Immers, hy fchynt, niet onvoeglyk, dezelve te zyn, wiens nalaatigheid zedert ver-

(g) *Hist. Crit. Holl.* 1. c. T. 1. p. 2. p. 198.

(h) 1. c. T. 2. p. 1. p. 197.

vergeven, en hy, ten jaare 839, in zyne goederen, in Friesland, herstelt wierdt. (i) Dit laatste egter zoo zynde, vervalt het overlyden van dien Grave in 837, waar van ook alleen laater Geschiedschryvers gewaagen.

Bl. 56. r. 5. van ond. „KAREL, den jongsten, was, reeds te voren, deel in 't Ryk — toegelegd.” De Verklaaring van die verdeeling is elders te vinden, (k) byzonder met betrekking tot Gelderland.

Bl. 59 r. 3. van ond. „Een Landstreek — *Gaula Crusalia* genoemd, doch anderen melden — *Walcheren*.” De oorspronglyke tekst der, hier aangehaalde, Bertiniaansche Jaarboeken, schynt, in meer dan een opzigt, bedurven. *Gaula Crusalia* is onbekend, en HADRIANUS VALESIIUS, door DU CANGE, op JOINVILLE, met regt, in zynen tyd, een der geleerdste mannen van Frankryk geagt, las reeds *Gualacras*, dit is *Walcheren*; zo als men ook doet in de laatste uitgave. (l) Voor eenige jaaren heeft men (m) de woorden *Gaula Crusalia* verdedigt, op gronden, die, by de eerste leezing, zig zeer wel laten hooren; maar met zig zouden brengen een inval van HERRIOLD ten nadeele van Keizer LODEWYK, op een tyd, waar in zulk met de Historische waarheid schynt te stryden.

Bl. 60. r. 11. „LOTHARIUS gaf hun (den Saxers) — volkomen vryheid van Gods dienst.”

(i) I. c. T. 2. p. 1. p. 1. seqq. en deeze Aanmerk. op bl. 95. r. 16.

(k) BONDAM. l. c. *It. St.* bl. 22.

(l) *Notis. Galliar. in voce Walacria insula.* en BOUQUETTE *Collect. Script. Gall. F. VII. fol. 60.*

(m) HUYDEC. OP STOKER 2, D. bl. 179.

dienst." In de aangehaalde plaatzen, ziet men, dat **LOTHARIUS** dit eigenlyk deedt, ten behoeve der *vryen*, en *dienstbaren* (*Frilingi et Lazzi*) onder de Saxers, met byvoeging, dat deezen een oneindige meenigte, (*infinita multitudo*) uitmaakten, en straks niet alleen tot hunne oude zeden, en godsdienst wederkeerden, maar, zig den naam van *Stellingi* gevende (dien ik gisfe *herstellers* te betekenen, schoon anderen 'er een anderen uitleg aan hegten) (*n*), hunne Heeren uit het land dreeven. Dit schynt my een blyk, dat de *Ethelingi* of Edelen, die hier door *Heeren* zullen verstaan moeten worden, en den eersten Stand onder de Saxers uitmaakten, de zyde van **LODEWYK** zullen hebben aangekleeft. Die Stellingers wierden, binnen kort, egter, door **LODEWYK**, geflagen en vernietigd (*o*). Men moet ze dus met de Stelling Friezen, die daar na bekend wierden, niet verwarren.

Bl. 60. r. 15. „**LOTHARIUS**, — *op de vlugt gedreeven zynde.*" 't Was in deeze vlugt, dat Hy, die, te Aken, door zyne Broeders overvallen wierdt, den koninglyken, zig aldaar bevindenden, Schat, met zig sleepte. Hier onder bevondt zig een ronde, zilveren, tafel, (*discus*) van uitermaate grootheid en schoonheid, op welke de, toen bekende, deelen der Waereld, benevens den loop der Starren en Planeten, ten kunstigste, waren ingesneden; en die, veelligt, dezelve zal geweest zyn, van welke **KAREL** de Groote, by zynen ui-

(*) *DU CANGE Glossar. in voce Stellingi.*
 (o) *Annal. Berol. p. 379. in fol.*

uitersten wil, (p) spreekt, als, eigenlyk, uit drie ronden te samen gevoegd, en welke men ook, elders, schynt te bedoelen (q), wanneer 'er gewaagt wordt van een zilveren tafel, van drievormige gedaante, uit drie, zig vereenigende, Schilden bestaande, die, door **LODEWYK** den Vroomen, uit **KARELS** boedel, aangekocht wierdt. Dit onwaardeerbaar Pronkstuk, niet alleen een bewyz der smaak van die tyden, (waar in men meerder, op gouden en zilveren tafelen, soortgelyken afbeeldingen, b. v. van *Konstantinopolen* en *Rome*, blykens het Testament van **KAREL** den Grooten, plagt te graveeren) maar 't geen, thans, voor de Weetenschappen van oneindige waardy, en, denklyk, boven de Kaarten, die op naam van **PTOLOMEUS**, en anderen, uitgaan, zou te schatten zyn, wierdt toen, op den schendzicken last van **LOTHARIUS**, aan stukken gesneden, en den zyhen, tot een soort van Soldy, uitgedeeld (r).

Bl. 61. (3) „*Sommigen verstaan hier, door den Ryn, het Vlie*”. Dat men hier dien Ryn-arm, welke, by Katwyk, in Zee liep, verstaan moet, vertrouw ik, elders, duidlyk getoond te hebben, (s) en 't gevoelen van **WAGENAAR** bevestigd.

Bl. 65. r. 20. „*Men vindt aangetekend dat het Graaffschap van Holland, in den jaare agt honderd agtënveertig, een begin genomen heeft.*”

(p) Vita C. M. l. c. p. 105. by DU CHESNE.

(q) OPUS THEGANI by DU CHESNE. T. 2. f. 277.

(r) Annal Bertin ad annum 842.

(s) Verband. Maasch. v. Vliff. 30. D. bl. 260. Zie ook **BONDAM**. Gr. Charterb. 1. St. bl. 38.

heeft." 't Is zo, en de Schryvers, warren hier omtrent gestadig, byzonder die van het Bisdóm Minden, by welken men ook het jaar 873 en 878 ontmoet (f).

Bl. 67. r. II. „LOTHARIUS — gaf het bewind over gansch Friesland zo ver het, door de Noormannen, bestierd geweest was, aan zyn tweeden Zoon, LOTHARIUS." De Bertthiaansche Jaarboeken zeggen wel, dat de Keizer geheel Friesland aan dèezen zynen Zoon gaf, maar niet dat de Noormannen, over dit gantsche Gewest immer 't gebied voerden. Het tegendeel schynt elders te blyken; (u) en ik zou dus liever vermeenen, dat de Keizer Friesland, tuschen Ryn en Schelde, 't geen hem, by de verdeeling van 843, te Verdun, was afgestaan, aan zynen Zoon zal geschonken hebben; mooglyk, zelfs, niet als een Leen, gelyk men de Noormannen begiftigde, maar als een ryks erfdeel.

Bl. 73. (7) „De redenen, welken eenige Geleerden bewoogert hebben om de Gift (van Wasda) tot het jaar 968 te verschuiven, en LOTHARIS den II. voor den Schenker te houden, kan men zien in de Miscellan: Observat. T. 7. p. 2. p. 261." Inderdaad, de aldaar voorgebragte redenen, die ook, bevorens, grootendeels, door FURMERIUS en anderen aangemerkt waren (v), pleiten, ten sterkste, zo men DCCCCLXVIII, in plaats van DCCCCLXVIII, leze, voor dit laatste

(f) Apud LEIBNITZ. *Script. Rer. Brunsvic.* T. 2. p. 161. et MEIBOOM. *Rer. Germanic.* T. 1. p. 557.

(u) *Vaderl. Hist.* 2. D. bl. 65.

(v) *Annal. Pbris.* l. 8. p. 90.—95. vid. et ALTING *Notis. Germ. in f.* p. 2. p. 92 et 93.

ste gevoelen, en tegen dat, 't welk de Gift aan Koning **LODEWYK**, Zoon van **LODEWYK** den Vroomen, toefschreef, en door **WAG.** is gevolgd geworden. Ter overtuiging hier van kan het volgende strekken. De Kancelier **GEZO**, die, in plaats van den Aartsbischop **OTHELRIK**, het Stuk onder teekende, wordt in den tyd van **LODEWYK**, byzonder in 868, niet gevonden; en, integendeel, wierden die bedieningen, toen, door Anderen bekleed. Ook strooken dit jaar 868, en het 15e. jaar (zoo als de oudste leezing heeft) (*w*) van **LODEWYK**'s regeering, mitsgaders de 12e. Indictie (tydmerken die, op 't einde van den Brief, voorkomen) geenzints met elkander: daar, midlerwyl, zig alles doet vinden, wanneer men het Charter brengt tot **LOTHARIVS**, welke naam, zeer gemaklyk, uit dien van **LOTHOVICUS** is kunnen verschreeven, worden. 't Is immers bekend, dat de naam van **EMMA**, (op welkers verzoek de Gift wordt gezegd gedaan te zyn) eyen zeer door de Gemalin van **LOTHARIUS**, als door die van **LODEWYK** gedragen wierdt; dat ook, onder de regeering van eerstgemelden Vorst, welke van 12 November 954 tot Maart 987 duurde, een Hollandsch Graaf **DIRK**, (de tweede van dien naam) regeerde; dat toen **OTHELRIK**, Aartsbischop van Reims, zedert 962 tot 971, Opperkancelier was; in wiens afwezen **GEZO** meer Charteren blykt onderschreven te hebben. En daar men, tellende van November 954 tot April 969, nederkomt in het 15e. jaar van het

het bewind van **LOTHARIUS**, en in de 12e. *Indictie*, en, men by dit alles, nog voegen kan, dat de styl ook geheellyk van dien van **LODEWYK** verschilt, (zo als de nauwkeurigste Luiden in Duitschland mede bemerkte hebben) (x) en, in tegendeel, zeer met die van **LOTHARIUS** overeen komt, schynt men, immers zo lange het oorspronglyke niet gevonden is, te mogen denken, dat, waarlyk, dit Charter tot **LOTHARIUS** moet te huis gebragt worden, aan wien *Wasda*, schoon onder 't Ryksgebied van **OTTO** den 1^{en}, eigenlyk, liggende, met meer of minder regt, kan behoord hebben (y). Kunnende, voor 't overige, in het jaartal *na Christus geboorte*, ligtelyk de talletter *C*, in het midden, en de *I*, achter aan, uit de verdere cyffers gevallen zyn. Een yerandering, des te minder gevaarlyk, om dat, in allen gevalle, het jaar van 't Charter, al bleef men ook lezen 868, met dat der *Indictie* niet overeenstemt, en 'er dus, altyd, een Schryffteil schuilt. Sommigen, dit laatste erkennende, maar den naam van **LODEWYK** willende behouden, vermeenen, dat het jaartal *na Christus geboorte*, voor zeker in het oorspronglyk Stuk niet is uitgedrukt geweest; nadien **LODEWYK** die telling, nimmer, zou gebruikt hebben, en men zig daarom zou dienen te bepaalen tot het jaar 849, als waar in regeerings jaar en *indictie* overeen koomen (z). Dan ik meene, dat, wat het eerste betrefte, men zig vergist;

na-

(x) HEUMAN *de re Diplom. T. 2. p. 230. §. 15.*

(y) KLUIT. l. c. T. 1. p. 2. p. 178.

(z) HUYDEC. op STONE Ie. D. bl. 224.

nadien, hoe zeer ook de beroemde MABILLON dit dagt, anderen meer dan twintig Charteren van Koning LODEWYK hebben aangeteekend, in welken de jaartelling *na Christus geboorte*, gevonden wordt (a): terwyl, wat het laatste aangaa, het wel waar is, dat, in 849 het 15e. jaar van LODEWYKS regeering, met dat der *Indictie* overeenkomt, maar, egerter, die overeenkomst niet genoeg is, om het Charter tot dien tyd, te brengen; daar het, immers, hier niet genoeg is de regeerings jaaren van LODEWYK met de *Indictie* te doen strooken, wanneer, dien onverminderd, alle de overige, bovengemelde, zwarigheden, onvereffend blyven.

Bl. 74. r. 16. „*De gelegenheid van Wasda, is geheel onbekend.*” Daar, als WAG. wel zegt, *Walcheren* reeds lange te vooren bekend geweest was; daar *Wasda*, waar van men dan maakt *Meeren-Wasda*, (om het naar *Meere-Weda* te doen gelyken) door *Dordrecht* te verklaaren, my zeer gedrongen toefchynt, en niet minder, wanneer men 'er *Wafenaar* door verstaan wil (b); een afleiding die, mede, alleen rust op de naamspeling, en om dat het ook daar boschachtig was, (gelyk trouwens voorheen veele plaatzen hier te lande, die thans bebouwd en bewoond, of bevaaren worden,) denke ik, met voorname Oudheid-kundigen, hier liefst aan het Land van *Waes*; alwaar dus DIRK de II, tot wien ik meen dit Charter te behooren.

Graaf

(a) HEUMAN l. c. p. 199-216.

(b) MIRAUS op den CLERK der lage Landen, bl. 29. (a).

Graaf was, en in welk Graaffchap, hy, thans, een boschagtige Landstreek, van den zelven naam, in eigendom kreeg. 't Schynt, uit de vroegste Vlaamsche Kronyken (c), zeker genoeg te blyken, dat DIRK, aan WIGMAN, Burg-Graave van Gend, zynen Schoonvader, overleden ten jaare 967, in dit Burggraafschap, was opgevolgd, en dat daar aan ook 't land van Waes en de vier Ambagten onderschikt waren.

Nopens den naam *Wasda* kan men nog aanmerken; dat, daar wy, zo aanstonds, zagen, hoe het Charter, in welke deeze Gift voorkomt, hier en daar, by 't uitschryven, bedorven is, het ook in diervoege wel met dit woord kan gelegen zyn, en de letter D ingefloopen, (want men vindt elders, in de 9e eeuw, *Waes* gespeld door *Guasa* d: i: *Wasa*, door de gewoone verandering van *W*. in *Gu*) of uit een onduidlyke lezing geboren. In de drie Handschriften van STOKER, staat deeze letter duidlyk genoeg; maar by MAERLANT, die *Waeſte* schynt te hebben (d), is het woord zo onduidlyk geschreven, dat men 'er, byna even ligt, *Waesce* uit lezen zoude.

Bl. 76. r. 13. van ond. „*Onder de plaatsen*, die tot LODEWYKS aandeel behooren, worden — opgeteld, *Utrecht* enz.” Dat men, hier, door het Latynsche *Trajectum*, 't geen de oorspronglyke tekst heeft, niet *Utrecht*, maar *Maastricht* verstaan moet, verhoop ik,
el-

(c) MEJERUS. *Anal. Flandr. ad annum 967. Chron. S. BAVONIS apud LINDANUM. in Yeneramunda. p. 85 et 86.*

(d) Spieg. Hist. MS. 4 P. le. B. C. 46.

elders, genoegzaam te hebben aangetoond (e). Ook schynt het zeker, dat *Teisterband* en de *Betuwe* niet onder Friesland gerekend wierden, wyl zy hier, afzonderlyk van de twee deelen, die *LODEWYK*, thans, in dit gewest verkreeg, opgeteld worden.

Bl. 79. f. 16. „*ABDAGUS — Koning.*” Ik denk de naam van *Rex* hier weder alleen voor *Gebieder* moet worden opgenomen: 't Friesche *Graafschap*, 't geen hem hier toegeschreven wordt, bevestigt dit. Op gelyke wyze noemt men de *Graafschappen*, die *RORIK* in Friesland bezeten hadt, (zie hier *WAG.* bl. 87.) elders (f) het *Ryk*, (*Regnum*) d: i: 't gebied der Friezen.

Bl. 81. f. II. „*RAGINER; Hertog van Hasbain en Henegouwen, en RADBOUD, Heer van Friesland.*” *RAGINER* voert den naam van *Hertog*, (*Dux*) by de, door *WAG.* bl. 81. (o) aangehaalde, Engelsche Schryvers, die *Radboud* noemen *Princeps* van Friesland; welk woord kan beteekenen, dat hy de Voornaamste, of een der voornaamste Heeren, en mischien wel Hertog, van dat Landschap was. Ondertuschen zal ik, voor 't laatst, aantekenen, dat men, even als 't woord *Rex*, zo ook de woorden, *duces* en *principes*, niet altyd voor bepaalde titels, tot Landschappen betreklyk, moet opvatten. De Frankische, of onze, naast daar aanvolgende, Nederlandsche Schryvers en Charteren, kennen, voor zo verre my heugt,
geen

(e) Verhandel. Maatsch. v. Vliet. 3 D. bl. 226—236.

(f) *Chron. de Norimann. Gertis ann. 882. apud DU CRESNE*
T. 2. p. 5. 27.

geen *Hertogdom* van Hasbain of Henegouwen. In de Jaarboeken van METZ (g), wordt *Raginer* gezegt *Dux fidissimus*, doch zonder byvoeging van plaats, schynende, daar, die woorden door *zeer getrouwen Krygsbevelhebber* te moeten worden overgezet, en hy een der *Graven* geweest te zyn van het Lotharingsche Ryk (h). 't Geen ook best strookt met een oud Schryver, uit het Graaflyk geslagt van Henegouwen, (i) die den Kleinzoon van *Raginer*, (even als deeze, den toenaam van *Langhals* draagende,) nog in de 10e. eeuw, *Grave* van Bergen (in Henegouwen) noemt. Op gelyke wyze moet men de woorden *Hertog* HENRIK, by WAG. (bl. 88. alhier) voorkommende, zo ik meene, opvatten; nadien deeze, zeer in de Frankische Historie bekend, dezelfde schynt, die, elders, ook *Graaf* (*Comes*) gezegt wordt (k). Even als *Hertog* (*Dux*) BRUNO (alhier bl. 84. reg. 1.) een *Graaf* was (l).

Bl. 82. r. 17. „'t Is waarschynlyk dat, met alle deeze onderneemingen, meer dan een jaar verloopē zal zyn.” Men is, onder de oude en nieuwe Schryveren, nopens den juistē tyd der togtē van ROLLO, zeer onēens (m). Ondertuschen vindt men in de Frankische Geschiedenissen, dat de West-Friezen (*Fresones*

06-

(g) Ad. 898. apud DU CHEINE T. 3. f. 330.

(h) l. c. ad. 899.

(i) BALD. AVESN. Chron. p. m. 27. *L'art. de Vertif: les Dates* f. 629. et 630.

(k) *Annal. Franc. ad annum 866. 882—887.*

(l) *Annal. Fuld. ad annum 880.*

(m) Zie de plaatsen aangehaald in *Gesta Danor. extra Dani-*
am T. P. 264. en 265. cōti. *l'Art de v. l. d. l. c. f. 679.*

occidentales) ten jare 867, op de Noormannen een groote zege bevogten, en veel buits met zig gefleept hebben (n).

Bl. 83. r. 10. „*Het Ryk van Koning LODEWYK werdt — verdeeld.*” Die verdeeling wierdt, na gewoonte, wederzyds, bezworen. De Jaarboeken van *Fulda*, die met het Jaar 901 eindigen, verhaalen, dat de inhoud van dien eed, in de *Duitsche* taal gefchreven, toen nog, op fommige plaatzen, in wezen was (o). 't Is wel denkelyk, ondertusfchen, dat zy, in meer dan ééne taal, zal gefchied zyn. Zo vindt men, dat, by de Ryksverdeeling van 843, de Broeders LODEWYK en KAREL den Volke zwoeren, in de *Duitsche* en in de *Romansche* taal, zynde 't bedorven Laryn, 't geen men, toen, in West-Vrankryk fprak; waar op 't Volk weder, elk in zyn eigen taal, getrouwheid zwoer (p).

Bl. 84. r. Nota (q). „*Men vermoedt, dat Bajorzuna, Bergen op Zoom geweest zy.*” Men leest, in den, by WAG. aangehaalden, Schryver, dat „de Noormannen in *Gallie*, „fTROOPTEN, brandden, en, onder meer „plaatzen en Kloosteren, ook *Bajorzuna*, „alwaar een zeer groot deel *Friezen*, „woonde, aan de vlam op offerden (q).” Ik vinde, ondanks alle nafpooringen, deeze plaats
el.

(n) *Annal. Fuld. ad annum 876.*

(o) *l. c. ad annum 876. Sacramenti iustus, Theutonica lingua conscriptus, in nonnullis locis habetur.*

(p) NITHARD. *Hiflor. L. 3. sub anno 842.* en de Verklaaring van dien in FREHERUS *Re: German. T. 1. l. 72 seqq.*

(q) *Annal. Fuld. ad annum 880.* „*Nordmanni in Gallia, pradae et incendia exercent, et, inter plurima loca et monasteria, quae depopulati sunt, etiam Bajorzuna, ubi maxima pars Friflorum habitabat, incendio contremarunt.*”

elders niet vermeld; maar men zoude, uit het aangehaalde, kunnen opmaaken, dat dit *Bajorzuna* niet in *Friesland*, of in *Lotharingen*, maar in *Gallie* lag; alwaar ook de *Bocassini* (*Saxers* van oorsprong) oudtyds bekend waren; welken de Noorman *ROLLO*, van wien hier telkens gesproken wordt, ten hoogste beschadigde, en *Baïeux*, hunne hoofdstad, vernielde (r). Ik meen egter hier niets te mogen bepalen. Doch, dat hier *Friezen* woonden, bewyist niet, dat deeze plaatze juist in de *Nederlanden* moet gezogt worden; op 't jaar 886 vindt men, dat het beste gedeelte der Stad *Mentz* ook door *Friezen* bewoond wierdt (s).

Bl. 85. r. 8. v. o. „*Haslou, of Elslo, — niet verre beneden Maastricht.*” Dat men op deeze hoogte *Haslou*, ook *Haslon*, en *Aschloha* elders genoemd, zoeken moet, blykt, byzonder, ook daar uit, dat men, in de *Jaarboeken van Metz*, de *Steden Luik, Maastricht, en Tongeren* in deszelfs nabuurschap stelt (t).

Bl. 87. r. 9. v. o. „*Provintie van Friesland.*” Spreekt van zelve, dat men dit in den jegenswoordigen zin niet moet verstaan. Die naam betekent, in de middeleeuwfche *schriften*, eenvoudig, een landschap van meer of minder uitgestrektheid, en wordt met het woord *pagus* (*pays*) en dat weder met *Comitatus*, en *Ducatus*, (*Graafschap* en *Herzogdom*) verwisfeld. Men leest, op 't jaar 846, dat de *Deensche Zeerovers*, in *Friesland* val-

(r) Vid. *Gesta Danor.* T. I. p. 278.

(s) *Annal. Fuld. Lambec.*, ad annum 886. „*Optima pars Moguntiae Civitatis, ubi Frisones habitabant.*”

(t) *Annal. Motenfer.* ad annum 881.

walleride, *Provincien* en Kerken verbrandden (u); en, in zeker geschrift van Keizer OTTO, aan de Kerk van Utrecht, ten jaare 949 (v), wordt gesproken van *Provincien*, beneden Wyk te Duurstede, aan Zee. Ook wordt de *Beruwe Provincie* genaamd (w). Ondertusfchen schoon hier van de goederen, die RORIK bezeten hadt, en welken zyn Neef GODEFRID chans kroeg, gesproken wordt als onderscheiden, van de *Provincie van Friesland*, welke GODEFRID met GISLA, dogter van LOTHARIUS, ten huwelyk ontvong, zoude ik vermeen kunnen, dat, waarlyk, die Friefche Provincie en de voormalige bezittingen van RORIK van den anderen niet onderscheiden geweest zyn. Niet zo zeer, om dat de Schryvers dit alles op één jaar plaatzen, dan wel, om dat ik, tot nog toe, by een en denzelfden Schryver, geen gewag vinde van beiden die giften; terwyl, in tegendeel, zy, die van de gift der bezittingen van RORIK spreken, de Bruidsgave van Friesland niet aanroeren, en zy, die van de Bruidsgave verhaalen, een diep stilzwygen houden nopens de goederen, die RORIK, wel eer, bezat (x).

Bl. 88. r. 11. van ond. „*Doesburg aan den Yssel, of Duisburg aan den Ryn*, want dit is twyffelagtig.” Men heeft deezen twyffel, na WAG. schryven, merkelyk weggenomen,

(u) *Chron. de Northm. Gestis.* l. c. f. 505.

(v) HEDA l. c. p. 85.

(w) *Annal Met. en Regino ad annum 895.*

(x) Zie de Schryvers by WAG. hier aangehaald, en *Chron. de Norm. Gestis.* ad annum 882.

men, en doen zien, dat men hier liefst Doësburg te verstaan hebbe (y).

Bl. 90. r. 11. van ond. „*Zekere zyne Benden.*” In 't Latyn staat *Satellites*, welk woord WAG. (bl. 84. r. 5. en 17.) door *Lyftrauwanten* overzet. Ik versta 'er door *Oversten* zyner benden; voornaame Leenmannen, die weder hunne minderen onder zig hadden. Men leest duidlyk, van *Satellites* met *hunne Mannen*, op een plaats hier onder aangehaald, alwaar 'er de beroemde DU CANGE (z), Hoofdmannen der lyfwacht (*Capitaines des Gardes*) door verfont. Onze Graaf DIRK de Derde van Holland, wordt, als een voornaam Leenman van den Bischoep van Utrecht, dezes *Satelles* genoemd (a). Men zal, denk ik, niet dwaalen, met waarschynlyk te houden, dat deeze *Satellites* de byeenkomst bywoonden, in welken men leest (bl. 91.) dat de Noorman GODFRID wierdt omgebragt. Zy moeten, meen ik, van de overige Oorlogslieden, onderscheiden worden, die, by dat toeval, in de Betuwe, op een gegeven teken, uit hunne schuilplaats, opstooven.

Bl. 90. r. 5. van ond. „*HERISPICH.*” ALTING oordcelde, myne meenings, zeer wel, met dit door *Spyk*, in de Betuwe gelegen, te verklaren (b).

Bl.

(y) DE RHOER over Dorestadum. in *Verhandel. der Maatsch. van Pliff* 5. D. bl. 360 en volgg.

(z) *annal. Fuld. ad annum 880.* *Satellites cum suis Homi-*
nibus: en DU CANGE, in voce Satelles.

(a) DITMAR, *Cbron. apud LEIBNITZ Rer. Brunvic. T. I. f.*
495

(b) *Notis. German. infer. in voce Herispich.*

Bl. 90. l. 2. v. o. „*De Onderhandeling — wierdt 's anderen daags hervat.*” By 't eindigen der byeenkomst, op den eersten dag, was HENRIK, met Bischof WILLEBERT, des avonds, weder gekeerd naar zekeren intrek buiten de Betuwe; alwaar WILLEBERT, midlerwyl, GISLA, GODEFRIDS Gemalin, die haren Gemaal verzelde, tegen den volgenden dag by zig genoodigd en buiten de Betuwe gelokt hadt; kwanswyz, om met haar, (die een Staatkundige Vrouw was,) mede over den Vrede te handelen, doch, in der daad, op dat haar bywezen niet hinderlyk zyn mogte, aan den verraderlyken toelag, die HENRIK, op dienzelven dag, jegens GODEFRID, beslooten hadt uit te voeren (c). Ik teken dit te meerder aan, ten einde men zig niet van 't spoor der waarheid laate leiden, door de ingevoegde Prentverbeelding; in welke en veele anderen alhier, om dit eens voor altyd te zeggen, de hand van den Graveerder meerder, dan eene juiste navolging der Geschiedenis, te pryzen is. De Bischof wordt aldaar (immers ik weet niet, aan welken anderen Geestelyken men hier denken zoude) als tegenwoordig ver-
toont; en de moord zelve afgeschetst, als voorgevallen in een soort van open Gallery, in welke slegts GODEFRID, HENRIK, en de, in den tekst vermelde, Graaf EVERARD, by den anderen stonden; daar men, volgens de leiding der geschiedenissen, zig, veel eër, verbeelden moet, dat dit alles in een Tent, of
ander

(c) Regino ad annum. 885.

ander beslooten Vertrek, zal zyn gebeurd, binnen het welk de Noorman GODEFRID, (een Heer van de eerste geboorte en rykdom; want die Noordsche Vorsten waren, hier te lande, deels door rooven, deels door giften, Bezitters van zeer veel schatten en goederen geworden) zo wel als de Graaven HENRIK en EVERARD, elk verzeld van eenigen hunner voornaamste Krygsoversten, zig zullen bevonden hebben. Een gelyktydig Schryver getuigt, (d) dat HENRIK, vooraf, den Graave EVERARD hadt aangezet, om, *in het midden der Vergadering opryzende*, wraak te roepen, over het hem aangedaane ongelyk; 't geen geschied zynde, en GODEFRID bits antwoordende, deeze laatste, terstond, door EVERARD, met ontblooten zwaarde, zodanig was in 't hoofd getroffen, dat hy ter aarde viel, en, eer de zynen hem konden opregten, door de Officieren (*Satellites*) van HENRIK, wierdt doortoken en afgemaakt. Deeze laatsten zullen, toen, op het byzynde gevolg van GODEFRID zyn aangevallen; terwyl het afmaaken der overige, in de Betuwe zig bevindende, Noormannen, door 't verdere, nu voor den dag komende, Krygsvolk van HENRIK, zal geschied zyn.

Bl. 92. na r. 18. „ 't Verdient hier aange-

(d) Regino. l. e. „ *Persuadet* (HENRICUS) — Eberardo, ut, de injuria, quam patiebatur, in medio adfurgens se, proclamaret; et cum, a ferocis et Barbaris gentis homine, durius et contumeliosius verbum sibi esset prolatum, abique mora, evaginato gladio, cum summo animu, in capite percussit, antequam a terra elevari posset. Quid plura, ab Eberardo primo percussus, et Satellitibus HENRICI Confossus, GODEFRIDUS moritur, omnesque Normanni, qui in Batava reperti sunt, trucidantur.

getekend, dat, in de maanden *Mey, Juny en July* van den jaare 886, een onophoudelyke regen viel, die alle menschelyke geheugenis te boven ging, den Ryn, van zynen oorsprong tot aan Zee, buiten de boorden joeg, en alle veldvrugten bedorf (e)."

Bl. 92. reg. 4. van ond. „Hamelant, zyn-
de van ouds een gedeelte van de Veluwe." Dat *Hamelant* niet in de *Veluwe*, maar aan den regterboord des Gelderschen Ysfels moet gezogt worden, is onlangs, zeer geloerdelyk, betoogd (f).

Bl. 93. r. 5. „GEROLF, *schynt, sedert, diep in de gunst der Keizeren gestaan te hebben.*" De reden is niet ver te zoeken, als men, met voornaame Uitleggers, aanmerkt, dat hy Graaf van Teisterbant was; een Volk, 't geen (WAG. bl. 92.) zig onlangs, zo dapper tegen de Noormannen geweerd hadt.

Bl. 93. (1). *Suithardeshage, en de meeste andere plaatsen, in dezen Giftbrief vermeld, zyn, door den tyd, zo merkelyk van naam veranderd, dat de waare gelegenheid derzelve thans bezwaarlyk kan aangewezen worden.*" 't Is zo, en ik durve hier, mede, niets zeker bepaalen. De Karmeliet van Leiden houdt *Zuterdeshaga*, zo als 't by hem heet, voor *Hillegommerbeek*; terwyl, in opzigt van *Bodo-kenlo*, sommigen om *Boekel*, digt by Alkmaar, gedagt hebben (g).

Bl. 95. r. 4. „*Uit eenen zyner Brieven,*
des

(e) *Annal. Fuld. Lambec. ad annum 886.*

(f) *BONDAM Geld. Ch. 6. bl. 117. FALCKE Trad. Oorbej. t. 418.*

(g) *Annal. Egmund. C. 6. p. 6. Hist. Crit. Holl. T. 2. p. 4. p. 6. 1699.*

des jaars agt honderd en negentig." Het dunkt my uitgemaakt, dat deeze brief tot het jaar *agt honderd zes en negentig*, moet gebragt worden (h).

Bl. 95. r. 16. „*Onze Kronyken — verwarren hem (GEROLF) met eenen veel ouder' GEROLF, die, in den jaare agt hondert zeven en dertig, gesneuveld is.*” Ervaren Qudheidkundigen houden den *laatst*en voor den Vader van GEROLF, over wien WAG. hier spreekt; vermeenende, dat hy het was, die, door LOUDEWYK den Vroomen, in den jaare agt honderd negen en dertig, met verscheiden goederen in 't Hertogdom Friesland, en de landstreek (*Paragus*) Westergo beschonken wierdt, en, sedert inunnik geworden, eerst in agt honderd zes en zeventig, in de Abdy van Corbei, overleedt (i).

Bl. 96. r. 9. „*Zynen (d. i. GEROLFS) oudsten Zoon, DIRK, — den jongsten, — WALGER.*” Daar men de gift van Wasda op agt honderd agt en zestig, en die der Kerke van Egmond op agt honderd drie en zestig, in onze Kronyken, stelt, en beiden die giften ten behoeve van eenen Graaf DIRK gegeyen waren, volgde hier uit, dat, aan dien DIRK, van wien de Egmondsche geschriften meest gewaagden, om dat zy tot hem, als hunnen Begunstiger, de naauwste betrekking hadden, een' hoogen ouderdom moest worden toegeschreven; maar deeze grond, gelyk wy ten opzigte van Wasda reeds zagen, en nopens de Egmonder Kerke

na-

(b) BONDAM. l. c. bl. 45.

(i) FALCKE l. c. f. 291. 292. 297. (P) 445. 446. 454. *Seeq.*
Hif. Critic. Holl. (P) T. 2. p. 1. p. 2.

nader zien zullen, niet vast staande, en, in regendeel, die giften tot de *tiende* eeuw, behorende, zoude het, zo als sommigen vermoeden, zeer wel kunnen zyn, dat WALGER, en niet DIRK de *oudste* van GEROLFS zoonen geweest zy; de zaak is ondertusſchen bedenkyk. 't'ls waar, WALGER komt, reeds in 898, (bl. 95. by WAG.) en voorts in 914, te voren, in welk jaar hy gezegd wordt 's Keizers Bloedverwant, en ten Keizerlyken Hove in groot aanzien geweest te zyn, terwyl DIRK, myns wetens, voor den jare 916 niet bekend is: maar; in dat laatste jaar, en wel in zekeren Giftbrief ten behoeve van den Abt van Prume, ontmoet men, onder de Vorſten van het Ryk, *Graaf DIRK en Graaf WALGER*. Zo deezen, gelyk men gewoonlyk denkt, onze Gebroeders zyn, zou men, uit de rangſchikking der naamen, DIRK voor den *Eerstgeboornen* aanzien (k).

Bl. 101. r. 9. „*Sommigen hebben gegist dat hy (ODOKAR) dezelfde geweest is, die onze Kronyſchryvers DIRK den eerſten, Graave van Holland, genoemd hebben.*” Ik twyfel zeer, of, ooit, in oude en egte geſchriften, deeze naamen met den anderen verwisfeld zyn. ODOKAR, die elders ODACER heet (l), is, denk ik, dezelfde naam, als OÄCER. of ODOÄCER, met welken een Saxisch Vorst, reeds by GREGORIUS VAN TOURS, (m) voorkomt. De Vlamingen noemen

(k) *Chronicon Egmund. ad annum. 914. (72.) MART. et DUR. Velt. Scriptor. Monum. T. 1. p. 271.*

(l) *Annal. Metens. ad annum. 898.*

(m) *Rer. Francic. Lib. 2. Cap. 18.*

men hunnen derden Forestier, die in de negende eeuw stierf, mede ODOACER; (n) 't geen MAERLANT door AUDACRE ver-
taalt (o).

Bl. 101. r. 8. van ond. „Sommigen — vermoeden dat Durfos dezelve Vesting geweest is, die, in laater' tyd, den naam van Dordrecht gekreegen heeft.” REGINO, een Schryver der negende eeuw, noemt *Durfos* een allerveiligste plaats, niet gemaklyk te winnen, uit hoofde der moeraschen en veelvuldige uitstortingen, die de Rivier de *Maze* aldaar maakte (p). Maar ook elders, aan de *Maze*, by voorbeeld, in dat deel van Friesland, 't geen men gezien heeft aan GODEFRID den Noorman te zyn afgestaan, met naame de Betuwe, waren verscheiden plaatsen, ontoegankelyk, door de onnoemelyke afloopen van verschillende wateren, en ondoordringbare moeraschen (q). STRUVIUS meent, in zyne aanmerkingen op REGINO, dat *Durfos*, beteekene *Durbuy*, een bekende plaats in het Luxemburgische, daar ook de *Maze* loopt. Hoe het zy, ik zie zo min reden om *Durfos* op *Dordrecht*, als ODOACER op Graave DIRK t'huis te brengen; en onze

Graa-

(n) MEYERUS l. c. p. 11 & vfo.

(o) *Spieg. Hist. MS. 4 P. 1 R. C. 37.* waar uit men het *Andracus* in de *Synops. Hist. Flandr. C. 1.* verbeteren kan.

(p) *Ad annum 898. f. 97. edit STRUVI.* „*In quondam tutissimum locum, qui Durfos dicitur, intrat, ibique se communitis. — Rex — Castrum expugnare conatus est, sed minime prevaluit, propter paludes & multiplices refusiones, quas, in praedicto loco, Mosa fluvius facit.*” Conf. *Annales Saxo apud Eccard. Corpus Hist. Med. aevi. T. 1. p. 233.*

(q) REGINO. l. c. *ad annum, 885. f. 85.*

Graaven schynen, eerst in 't begin der *elfde* eeuw, den voet in, het zedert genaamde, *Zuid-Holland* gekregen te hebben, door 't opwerpen van een sterkte in de moerasfige bosschen der Merewede (*r*). Ook vinde ik, by een Schryver der tiende eeuw (*s*), dat, in den jaare 928, Koning HENRIK, toen meester van Lotharingen, den Ryn overstak, en het slot *Durofostum*, gelegen by de *Maze*, en toebehoorende aan zekeren Graave Boso, belegerde, waar op deeze zig, nevens RAGNER, (den opvolger, meen ik, van den genen, die hier by WAG. vermeld wordt,) en eenige Lotharingers, met de Koning verzoende. Dit slot, 't geen ik geen reden heb te vermoeden, een ander, dan het by WAG. voorkomende *Durfos*, geweest te zullen zyn, wierdt, sedert, door eenen Graave HERIBERT, op Boso, (aan wien het door den Koning weder ter leen kan afgestaan zyn,) gewonnen. In dit alles wordt van onzen DIRK niet gewaagd, en hy schynt dus tot alle deeze zaaken, en tot het slot *Durfos*, geen byzondere betrekking gehad te hebben.

Bl. 106. r. 10. van ond. „*Verscheiden Schryvers getuigen, dat Lotharingen, by 't BONS verbond, door KAREL, aan HENRIK, werdt afgestaan.*” Men oordeelt met reden, dat, by dit Verbond, Koning KAREL maar van een *gedeelte* van Lotharingen afstand gedaan heeft, en eerst in 925 (926), van het tweede deel; waar door dus gemaklyker bevat wordt,
op

(*r*) BALDERIC. *Noviom. Chron. Camerac.* l. 3. c. 19. p. 291.
(*s*) FRODOARD. by DU CHESNE, l. c. T. p. 599.

op wat grond, KAREL, nog in dien tusschen-tyd, bewind in Lotharingen gevoerd, en aldaar, in 922, onzen Graave DIRK kan begiftigd hebben. 't Is te bejammeren, dat geen dezer twee, zo merkwaardige, Verbonden meerder overig zyn, en men zig moet vergenoegen met een beschryving van den eed, en plegtige byeenkomst, die, by gelegenheid van den eersten afstand, tusschen de twee Vorsten, plaatz hadden (t).

Bl. 108. r. 17. „*Waarschynlyk is het — dat men 'er Fortrape of Voitrappen in Zuidbeveland voor houden moet.*” Die waarschynlykheid wordt minder, wanneer men elders geen spoor vindt, dat, in deeze eeuw, onze Graaven goederen in *Zeland* gehad zouden hebben: waar om ik ook, met sommigen, hier niet om *Kadzand* denken zoude. De juiste ligging van Fortrape is my onbekend.

Bl. 108. r. 8. van ond. (Het) „*blykt dat Koning KAREL, naar alle waarschynlykheid, Koning KAREL de Eenvoudige, op 't verzoek van Graave HAGANO, in 't jaar negen honderd twee en twintig, te Bladelle, een dorp in het Kwartier van Kempeland, Meijerye van 's Hertogenbosch, — Graave DIRK het erfgebied opdroeg.*” De bewyzen, door WAG. by gebragt, ten betooge, dat het erfgebied over de Egmondse Kerk, met haar toebehooren, geschonken is door KAREL den Eenvoudigen, op 15 Juny van den jaare negen honderd twee en twintig, voldingen, zo 't my toeschynt, vry zeker dit gevoelen; te meer, daar anderen reeds

reeds hebben aangemerkt, (*u*) dat de woorden, by den aanhef van dit Charter voorkomende, dezelve zyn, die men gewoon is, in de brieven van *deezem* KAREL, geenzints in die van KAREL den *Kaalen*, te vinden; dat ook HAGANO, (hier als Schryver vermeld, en die een ander is, dan Graaf HAGANO, op wiens verzoek de gift geschiedde) mede, als zodanig, in andere brieven van de eerstgemelden Vorst voorkomt. (*Histor. Crit. Holl. T. 2. p. 1. p. 17. (6).*) Uit al het welke volgt, dat het jaar DCCCLXIII, door een later hand, in een der affchriften, (want het oorspronglyke is niet bekend) zal gegleden zyn; te meer, daar KAREL de eenvoudige, zo ver men weet, de geboorte jaaren van den Heiland niet gewoon was, in zyne giften, te voegen.

't Heeft egter sommigen toegeschenen, dat deeze gift, door KAREL den *eenvoudigen*, met geen mooglykheid, ten bovengemelden *tyde*, en *plaatze*, is kunnen gegeven worden; byzonder, wyl KAREL, in het jaar 922, den ganschen Winter, in de Vasten, voor en na Paasch, ja zelfs de *geheele* maand *Juny*, onder de *wapenen* geweest zynde, en zulks *altyd* in *Vrankryk*, omtrend *Reims* en *Laön*, of, *over de Maze*, in *Lotteringen*, het niet te gelooven is, dat hy, in dien allerbenauwsten staat, met zynen HAGANO, op den 15 *Juny*, een *speelreisje*, (gelyk men het genoemd heeft) zoude gedaan hebben naar *Bladelle*; welke leezing men ook verwerpt, natuurlyker

(*) MISCELLAN. Observatt. Vol. 4. T. 1. p. 265. seqq.

ker agtende te denken aan „*Bladoldi villæ*, in 't Land van *Beauvais* (v).”

Dat KAREL de eenvoudige, den ganschen winter van 922, tot in Juny toe, gestadig onder de wapenen, in *Krankryk*, of *Lotharingen*, (in welk laatst Gewest hy veel Begunstigers hadt,) heeft doorgebracht, moet men, als eene, door gelyktydige Schryveren, bevestigde waarheid, toestaan (w); dat hy ook in *Juny zelve* onder de wapenen geweest zy, blykt, by die zelve Schryvers; maar ik kan, behoudens beter oordeel, niet zien, dat dit alles hem, volstrektelyk, beletten moest, zig, nog in die zelfde maand *Juny*, en wel op den *vyftiende* dier maand, te *Bladelle* in *Kempenland*, (mede tot *Lotharingen* behoorende,) te kunnen bevinden; te minder, daar dit, niet ter bejaaging van vermaak, maar, juist, ter verbetering zyner, zo zeer benauwde, omstandigheden kan geschied zyn. FRODOARD, op wien men zig, als op een gelyktydig Schryver, met reden beroept, leert, hoofdzaaklyk, met opzigt tot de *maand Juny*, (daar 't hier op aan komt,) dat KAREL de eenvoudige, na zig, drie agter een volgende dagen, omtrend de Stad *Reims*, gelegerd te hebben, alleenlyk op Zondag van Pinksteren, (die, in 922, op den *negenden Juny* inviel,) met die van de Stad in gevegt raakte; dat, *als toen*, eenigen der *Lotharingers* van KAREL's zyde gesneuveld, en veelen gekwetst zynde, de *nagt* dit gevegt eindigde; KAREL, op de *tyding*, dat de Benden van ROBERT, Her-

(v) HUYDEC. op *Stoke I D. bl. 215. 217. 218.*

(w) FRODOARDI *Chron. A. B. apud DU CHESNE, T. 2. p. 592.*

Hertog der Franken, zyn' tegenparty, de Stad *Laön*, en de, zig aldaar bevindende, schatten van zynen Gunsteling HAGANO, (in onzen brief vermeld) hadden vermeersterd, en een der Broederen van dezen gevangen, met zynen HAGANO *derwaarts* trok, verzeld van eenige Lotharingers, terwyl de overigen dier Natic naar huis keerden; dat, het binnen trekken in *Laon* hem geweigerd zynde, hy zig nederfloeg, aan de Rivier de *Serre*, naby *Crecy* (x), en ROBERT, niet ver van daar, aan de Rivier de *Ale*, in 't *Lyonnesche* (y); doch dat (zo als wy reeds zagen,) KARELS benden daaglyks af-, en die van ROBERT toence-mende, de Koning zig, *heimelyk*, uit het leger begaf, en, met HAGANO, over de *Maze*, dat is, *naar Lotharingen, vluchtte*. Waar op de Franken ROBERT tot Koning koozen, die, op den 30 Juny 922., gekroond wierdt

Als men nu overweegt, hoe de aart der zaake vermoedelyk maakt, dat KAREL, aangezet door zynen Gunsteling HAGANO, (aan wiens belangen, hy gewoon was ook zyne eigene te onderschikken, en wiens vermogen ten Hove, boven 's Lands Grooten, hem meest deezen oorlog berokkend hadt,) (z) zig, *terstond* na de nederlaag van den 9 Juny, van Reims naar *Laön*, flegts *twaalf* mylen (*lieues*) van een gelegen, zal begeven hebben, en wyders, *zoo dra* hy, te *Laön*, de poorten voor zig gesloten vondt, en dus hier niets verrigten kon-

(x) VALERIUS NOLIT. *Gallias. vices Sara.*

(y) l. c. *Pass Alca.*

(z) FRODOARD. l. c. f. 890. 's. *Con: a'. Ufferg.*

konde, ook, *wederom spoedig*, van deeze; voor hem, en zyne weinige manschap; on- veilige plaats, zal zyn doorgetrokken; tot by *Crecy sur Serre*; 't geen maar *drie* mylen verder is, zie ik niet, waarom de Frankische Vorst, met zyne kleine Magt, zig niet, ten minste binnen *twee* dagen, en dus uiterlyk op den *elfden* Juny, aan de laatst gezegde plaats, zou hebben kunnen bevinden; en als men hier by voegt, dat ROBERT hem, midlerwyl, met een grooter Leger, op de hielen volgde, wordt het, immers, zeer denklyk; dat Koning KAREL, in deeze beklemde omstandigheid, niet lange zal vertraagd hebben, zig te bedienen van de gelegenheid, die hem zyne, veelligt daar toe opzettelyk gekozene, Legerplaats aanbodt; om, door een heimelyke vlugt, zig over de Maze, en naar Lotharingen te begeven; een vlugt, die, zonder twyffel, op de *gezwindste* wyze voortgezet, den Vorst, gejaagd door zyn lot, en de vreeze voor een navolgend' Vyand, zeer mooglyk, tusschen den *elfden*, of *twaalfden*, en den *vyftienden* Juny, in 't beste jaargety, van omtrend *Crecy sur Serre*; tot *Bladelle* in *Kempeland*, kan gebragt hebben. Behoevende men thans niet angstvallig te onderzoeken, om wat reden hy juist deeze plaats kooz; daar, het zy hy hier korter of langer verbleef, dit buiten gefchil is, dat zy in *Lotharingen* was gelegen; dat *Lotharingen* steeds KARELS groote toevlugt was; dat hy zig, hier, verre van zyne Vyanden, digt by zyne Vrienden kan geagt hebben; waar onder ook onze Graave DIRK; zeer mooglyk dezelfde, die,
aan

aan 's Konings kant, by het verdrag te *Bon* tegenwoordig geweest was, en dien hy, thans, naar de gewoonte der *Frankische* Koningen (*a*), door giften aan zig verpligten wilde (*b*).

Dat wyders hier, door *Bladelle*, *Bladoldi Villa*, in 't Land van *Beauvais* zoude bedoeld worden, is my te minder waarschyntlyk, nadien, niet alleen, deeze Oorlog buiten die strecken, voor zo ver my bewust is, gevoerd wierdt, maar *KAREL* ook, om 't Land van *Beauvais* te bereiken, niet over de *Maze* hadt moeten trekken, maar zig, in tegendeel, te rug, en naar den kant dier plaatzen, welken in 's' *Vyands* magt waren, met naame *Laon*, hadt moeten begeven; 't geen, en tegen den aart der zaaken, en tegen 't verhaal des geschiedenissen loopt: die ons, verder, duidelyk leeren, dat, de kroon op 't hoofd van *ROBERT* geplaatst zynde, deez zynen Zoon *HUGO*, met eenige *Franken*, naar *Lotharingen* zondt, om *KAREL*, die hier nieuwe kragten moet gekregen hebben, te doen opbreeken van voor het Kasteel *Capremont* (d: i. *Chievremont*, thans een vervallen plaats, in 't *Luik-*
fche,

(*a*) *BONDAM*. l. c.

(*b*) By a *LEIDIS Chron. lib. 6. c. 7 p. 96.* en anders te, meest jongere, Schryvers, wordt *HAGANO* Oom gezegd van onze Graven *DIRK* en *WALGER*. Doch, om niet te gewaagen van het fabelagtig daarbygevoegde, dat deeze *HAGANO* een *Trojaan* was (tot welk geslagt men den onzen trouwens ook brengen wilde) strookt dit niet met de geringe geboorte, die gelyktydige schryvers heest toekennen; *vid* *FRODOARD*. l. c. p. 590. c. & *CONR. USPRIG*. l. c.; daar men, in tegendeel, *WALGER*, en dus ook zyn' Broeder, *DIRK*, in oude stukken, als een *Bloedverwant* des Keizers, vermeld vindt. *Chron. Egmund. ad annum. 914. Heda l. c. p. 59.*

D

sche, by *Bouvine*) (c) alwaar hy, te dieſe tyde, GISLEBERT, Hertoge van *Lotharingen*, die tot ROBERTS party was overgegaan, belegerde. Dan, uit welk beleg weder geenzints volgt, dat Koning KAREL, in de maand *Juny*, en sedert zyne vlugt, zig niet in *Kempeland* hadt kunnen bevinden; na-dien HUGO, eerst na ROBERTS Krooning, die op 30 *Juny* was gefchied, dit ontzet ondernam, en dus, ten vroegſte, in de maand *July*; waarom ook van de belegering van dit Slot, door Koning KAREL, niet ge-waagd wordt, dan, na reeds van die Krooning, en het overlyden van HERIVËUS, Aartsbisſchop van *Reims*, op den 2 *July* (d), geſproken was. Weshalven men geen reden heeft te veronderſtellen, dat KAREL, by zyne vlugt, en toen hy nog van manſchap ont-bloot was, *terſtond*, voor *Capremont* zou zyn gevallen, zonder zig bevorens elders op-gehouden te hebben.

Dat men, voor 't overige, niet alleen zedert één of twee, maar reeds voor vyf eeuwen, dit *Bladelle*, als in *Kempeland* gelegen, beſchouwd hebbe, blykt my, uit een onuit-gegeven plaatz van MAERLANT (e), alwaar men dien brief, over welke ik hier ſpreke, wel, in 't algemeen, met dezelve woorden, als by STROKE, ſchoon in 't begin wat bedor-ven,

(c) Staat der Nederl. X. d., bl. 195. Het komt elders onder den naam van *Kievermond* voor. *Annal. Saxo-*
spud ECCARD. Corp. med. ævi. p. 268 & 269. vid &
VALESIUS. notit. Gall., voce, Capremont.

(d) FRODOARD. l. c. p. 592 B.

(e) l. c. MS. A P. I. B. C. 45

ken, ontmoet (klaar bewyz, dat zy den anderen, of elk van hun eenen vroegeren uitgeschreven hebben) doch, met die verandering op het einde, dat, daar men, in **STOKE'S Handschrift A**, aldus leest:

„ *Tote Bladele tere Stede,*
 „ *dat een dorp es ende so heet*
 en in de twee anderen,
 „ *Tote Bladele tere Stede,*
 „ *dats een dorp, dat soe (so) heet*
 by **MAERLANT** gevonden wordt,
 „ *Tote Bladele in die Stede,*
 „ *Een Dorp dat vp de Kempene staet*

Bl. 114. r. 11. van ond. „ Zeker Latynsch Kronykschryver *verhaalt, dat DIRK de eerste, Graaf van Holland, in het vierde jaar der Regeeringe van Koning HENRIK, dat is, in het jaar negenhonderd drie en twintig, overleeden zou zyn*” “T is zo: maar die schryver; omtrend het midden der vyftiende eeuw geleefd hebbende, haalt (zo als ook onze nauwkeurige WAG., in de onderstaande noot, aanmerkt) de Kronyk aan van SIGEBERT VAN GEMBLOURS, in wiens gedrukte uitgaven het niet te vinden is; gelyk anderen reeds hebben aangemerkt (f). Of het in eenig handschrift van dien laatsten Schryver voorkomt, is my onbekend. Onze oudste en beste Kronyken

(N) JUNGIIUS. l. c. p. 89.

ken zwygen van den tyd zynes doods, en
MAERLANT zegt alleen

„ *Van hem en faghic nie,*
 „ *Hoe lange hi was in den liue.* (in het leeven)

Bl. 117. r. 9. „Omtrend deezen tyd — *Jron-*
gen zy (de Hunnen of Hungaaren) door,
 tot in Friesland, *alles vernielende*” enz. De
Hunnen, blykens de oudste Schryverer,
 ontrustten thans de Zeekust van *Gallie* en
Duitschland, aan geene zyde van den
Ryn(g); maar, dat zy tot in *Friesland* zou-
 den gekoomen zyn, is my nimmer gebleeken.
 By **MURIUS**, een’ jonger’ schryver, hier aan-
 gehaald, vinde ik alleen, dat, na ’t verflaan
 der *Hunnen*, (die byzonder in *Saxen* en
Thuringen gedrongen waren) door Keizer
HENRIK, de *Noormannen* en *Deenen*, in *Fries-*
land, te Water en te Lande, vielen, maar, door
 dien Vorst, mede verjaagd wierden: ’t geen
 hetzelfde geval schynt, van het welke **WAG.**,
 op de, hier volgende, bladz. van zyn werk,
 ten jaare 934 gewaagd, en het welk anderen
 op 935 brengen (*h*).

Indien dan niet blyken mogte, dat de *Hun-*
nen in *Friesland* gevallen zyn, zullen ook de
 overblyfzels der, hier vermelde, twee Schansen
 op de *Veluwe*, van deeze Volkeren geen naam
 ontleend hebben. Men dagt onlangs, en,
 mooglyk, met meerder grond, dat, in het oude
 Bosch

(g) REGINO ab anno. 924 usque ad 936.

(h) Conf: apud Struv, Corp. bistor. fol. 227. (86)

Bosch *Uunnilo*; het geen, onder andere: plaatzen op de *Veluwe*, reeds in een giftbrief van den Jaare negen honderd vyf en vyftig voorkomt, en 't welk men meent, niet verre van den, in den tekst genoemden; Uddelermeer te hebben gelegen, de naams oorsprong van de, zo gezegde; *Hunnenschanfen* te zoeken zy (i): dit woord *Hunnen*, trouwens, hadt ook andere betekenissen, gelyk men weet; en *Hunne-Bedden*, waren, denklyk, niet anders dan doodbedden, of begraafplaatzen (k).

Bl. 117. r. 4. van ond. „ *men vindt, by sommige Schryvers, dat onze Graaf DIRK de II. onder de baniere des Hertogs van Zwaben, tegen de Hunnen, gestreeeden heeft.*” De *Hunnen* zyn, byzonder in den Jaare 924. 926. 928. 934 of 935, door Keizer HENRIK, bevogten (l). In alle deeze jaaren was GISELBERT, Hertog van Lotheringen, die, in 929, met 's Keizers Dogter, GERBERG, huuwde, aan deszelfs zyde, behalven van 925 tot 928. (m) Uitgenomen dan in 926, zou men onzen Graave DIRK, indien hy waarlyk (dat op zig zelve zou kunnen zyn) een togt tegen deeze Volkeren bygewoond heeft, eerder zoeken onder de *Lotheringsche* banier, dan onder eenige andere, wyl *Friesland* onder *Lotharingen* behoorde. RUXNER, hier aangehaald, is een Schryver van te verdagte trouw, dan dat men alleen op zyn zeggen zou kunnen aangaan, no-
pens

(i) BONDAM l. c. bl. 31 en 32. (a.)

(k) VAN LIER Oudh. kund. Brieven. bl. 24.

(l) REGINO *Chron: ad illos annos.*

(m) BRODOARD *Chron. fol. 596. A. segg.*

pens iets, het welk, zoo als dit, van vroeger bewyzen ontbloot is: 't geen ik ook wil gezegd hebben van s' Graaven aanwezen op een tournooi te *Maagdeburg*; waar van mede, in den tekst van WAG., (n) gewaagd wordt; doch die zelve, en zeer voorzigtig, hier maar spreekt van *men vindt, en men leest.*

Bl. 123. r. 3. „Koning OTTO — stondt (*gantsch Lotheringen*) aan zynen Broeder, HENRIK, af.” Zo dan onze Graaf DIRK aan deezes zyde geweest is, (o) kan hy ook, thans, in zyne goederen hersteld zyn geweest, indien ze, gelyk in een' opstand meest plaats hadt, door OTTO waren verbeurd verklaard.

Bl. 125. r. 4. „*Sommigen onderstellen, dat de Gendsche Graaf DIRK, na 't overlyden van onzen DIRK den II., met deszelven Weduwe, HILDEGARDE, gehuwd — is.*” Andere meenen, dat onze Graaf DIRK DE II, met eene *Dogter* van den *Gendschen Burggraave*, WIGMAN, was gehuwd, en dat hy deezen zynen Schoonvader, in het Burggraaffschap van *Gend*, even als zynen Vader, in 't Graaflyk bewind hier te Lande, is opgevolgd. Dat 'er eene naauwe vermaagschapping, tusfchen onze Graaven, met die van den *Gendschen Burg*, en daar by behoorende Landschappen, is geweest, zo dat, uit dien hoofde, ook DIRK de Tweede, en zyn Zoon ARNOUD, aldaar Burggraaven geweest zyn, fchynt uit oude stuk-

(n) JUNGPIUS. l. c. p. 67 & 68.

(o) WAGEN. bl. 122.

stukken, klaar genoeg; ook hebben sommigen, onlangs, (*p*) aan deeze stof merkelyk licht bygezet. Dan, daar die vermaagfchapping, op verfchillende wyzen, kan zyn toegekomen, en ik gaarne bekenne, dat my, in de geflagtbereekening onzer vroegfte Graaven, nog zeer veele zwaarigheden, by mangel van egte, en, mag ik het zeggen, my voldoende, bewyzen, overblyven, is dit de reden, waarom ik (niet voorgenomen hebbende alle, maar flegts eenige, punten, by WAGEN. al of niet vermeld, kortelyk te behandelen) op 't voetspoor van dien voorzigtigen Schryver, veiligst geagt hebbe, zo hier, als elders, in deeze Aanmerkingen, dit stuk geheel niet, of flegts van ter zyde, aan te roeren; onder een leevendig verlangen, dat, eerlang, deeze wigtige stof, door kundiger hand, moge uitgewerkt, en der kennisminnende waereld medegedeeld worden.

By MAERLANT, (dat my eenigzints wondert,) vinde ik niets van de Gendfche Slotgraaven. Van Graave DIRKS Gemalin fprekende, zegt hy alleen.

„ Syn wyf hiet $\dot{y}$ (d: i: *Ver* of *Vrouw*)
HILDEGAERT.

Bl. 126. „Keizerinne THEOPHANA.” 't Verdient aanmerking, dat *Walcheren*, *Tiel*, *Herwerde* en *Nivelle* aan deeze Vorftin, door haaren Gemaal, Keizer OTTO II., ten huwelyke, in lyftocht gegeven wierdt, in den jaare negen honderd twee en zeventig, en dat
zy,

(*p*) *Histor. Crit. Hol.* T. I. p. 177 & 178.

zy, te *Nieuwmegen*, in het jaar negen honderd een en negentig, is gestorven; wordende egter niet *daar*, maar te *Keulen*, begraven. (q) Zy was een Grieksche Princes, Dogter van Keizer ROMANUS den Jongen, en zeer bekend met HILDEGARD, Gemalin van DIRK den II. (r)

Bl. 128. r. 16. „Men vindt niet, dat ARNOUD eenig Graaflyk bewind, uit hoofde van *Keizerlyke Brieven*, hier te Lande, geoefend heeft.” Dit niet vinden is, egter, geen genoegzaame reden, om de zaak in twyffel te trekken. Te meer, daar de erfopvolging, ook in andere Graaffchappen hier te Lande, met naame *Zurphen* en *Gelre*, niet voor de helft der elfde Eeuw gevonden wordt. (s)

Bl. 131. r. 3. van ond. „Daar is nog een brief voor handen, gegeven door zekeren Graaf AARNOUD, in den Jaare *negen honderd agt en negentig*.” Men meent thans, dat de Graaf, eerst in den jaare *duizend en drie*, of nog een jaar laater, overleden is. (t)

Bl. 132. r. 8 van ond. „In 't Burggraafschap van *Gend*, werdt Graaf AARNOUD, opgevolgd, door zynen *oudsten Zoon ADELBERT*.” Hy onderschryft zig voor zynen Broeder DIRK, in den, zo even gemelden, Brief van 998. Zy heeten 'er beiden, by s' Vaders leeven, *Graaven*.

Bl. 138. r. 10. „Een andere Zoon van WALGER, *Poppo*, genaamd.” Men heeft, myns

(q) DITMARS Chron. apud Leibnitz T. I. fol. 349 & 350.

(r) Histor. Crit. Holl. T. 2. p. 1 p. 33 & 34.

(s) BONDAM. Voorber. Ch. b. v. Geld. bl. 22.

(t) Histor. Crit. Holl. T. 1. P. 1. p. 38. (26.)

myns meenings te regt, onlangs, aangemerkt, dat deeze WALGER niet wel een *Broeder van DIRK den eersten* kan geweest zyn (u).

Bl. 139, r. 5. van ond. „ De Utrechtsche Bifchop *maatigde* zig hier *het regt aan*, om in het Bosch *Merwede* te jaagen” enz. Mifchien, is de bewoording van *aanmaatigen*, in opzicht der Utrechtsche Bifchoppen, hier te fterk. Dat het Graaffchap *Teisterbant* (v) reeds *erfelyk* zoude geworden zyn, is my, in 't zekere, niet gebleken, en men leest, onder tusfchen, dat, waarlyk, de Bifchoppen van *Utrecht*, thans, omftreeks de *Merwede*, goederen bezaten. Immers, uit zekeren Gifbrief van den jaare duizend agt en twintig, blykt duidlyk, dat Bifchop ADELBOLD, aan 't Klooster van 't heilige Kruis te *Utrecht*, gegeven hadt de Zwyndrechterwaard (w) aan de *Merwede* (*Swindrecht-weert, juxta Merwedam*) toen, in lengte en breedte, tien mylen en een half beftaande, en welke, aldaar, gezegd wordt, hem, reeds, door AZALA (mifchien ADELA, Dogter van Graaf WIGMAN van *Hamelant*) te zyn gefchonken. Ook getuigen gelyktydige Schryvers, dat de Bifchop, in de ruime Bofchen en moerasifche ftrecken der *Merewede*, een uitgestrekt Landgoed (*magnum pradium*) hadt; wordende Graaf DIRK, by deeze gelegenheid, Leenman (*Satelles*), en de

(u) BONDAM. l. c. bl. bl. 84. (k).

(v) Zie over zyne ftrekking de Schryvers, aangehaald by BONDAM. l. c. bl. 7. (a)

(w) MATTHÆI *fundat. Eccles.* p. 194. VAN DE WALL. *Privil. Dord.* 1e. D. bl. 5—8. (d) en (e).

de Bisfchop zyn Leenheer (*Senior*), gezegd: (x) hoe zeer ik niet denke, dat DIRK aldus met betrekking tot de *Merewede* heet; alzò hy wordt verhaald, dat goed den Bisfchop *entnomen* te hebben (y).

Bl. 140. r. 9. „Om zyn Vaderlyk erfgoed te verdedigen.” De reden van deezen Oorlog, aan de zyde van onzen Graave, was, volgens onze Kronyken, de zugt, om zig op de *West-Friezen*, die, door den Utrechtschen Bisfchop aangestookt, zynen Vader gedood hadden, te wreeken (z). Uit vreemde, maar gelyktydige, Schryvers (a), kan men, verder, opmaaken, dat deeze Friezen zig op den grond der *Merwede* hebbende nedergeslagen, (en dus, zo ik meene, op Bisfchoplyk gebied,) de Graaf hen verdagt hielt, van kwaade en voor hem nadeelige oogmerken; dat hy, daarop, dezelve, door andere Friezen, die aan zyne zyde waren, wist te overmeesteren, en ze in bedwang te houden, door 't opwerpen van zekere Vesting (die door die Schryvers niet genoemd wordt, maar niet zeer groot schynt geweest te zyn) (b), uit welke hy, federt, de *Tielenaars*, toen vermaard door

(x) DITMÁRUS l. c. p. 427. en

(y) L. G. & BALDRICUS *Chron.* p. 297.

(z) *Chron. Egmond:* ad annum. 1018. STOKK 16. B. V. 1009. a LEIDIS *Annal.* l. 9. C. 1. et C. 8.

(a) *Histor. Crit. Holl. T. 1. bl. 32—56. en T. 2. p. 1. P. 68. (6)*

(b) Zy heet, by ALPERTUS. l. c. C. 20. *Munitimacula, Munisio, Oppidum en Castellum. Oppidum* beduidt, meermalen, eenvoudig *Burg* of *Slot*, en wordt, in 't Latyn der middel eeuwen, dikmaals nitgedrukt door *Civitas. Civitates* noemt men in *Chron. Moissas.*, op 't jaar 808, 't geen de meest overigen (zie b. v. *Monach. Egoism. ad annum 807.*) noemen *Castella*.

door hunnen Koophandel, op eigen gezag Tol vergde; waar op, deezèn, gezamentlyk met den Utrechtschen Bischof en andere Geestelyken, hunne klagten, tegen Graave DIRK, ten Keizerlyken Hove bragten; zo als dit verder, by WAG., gemeld wordt (bl. 141.). Het heffen van Tollen zonder Keizerlyk verlos, stondt, zeker, den byzonderen Graaven, zoo lang zy geen Landsheerlyke Opper- magt (*superioritas territorialis*) bezaten, niet vry; men agtte dit een soort van roof; ook worden DIRKS Onderzaten (uit deezèn hoofde, zoo ik denke) by bovengem. gelykrydige Schryvers, maar, die aan 's Keizerszyde waren, *Roovers* (*Prædones*) gezegd. (c)

Bl. 143. r. 11. van ond. „De *Betuwe* — welke Landstreek, by een oud' Schryver, den naam van *Eiland* draagt.” Niet alleen toen, maar, reeds op den jaare 885, heet de *Betuwe* dus; hoe zeer men 't Latynsche woord, *insula*, ook door een *Waerd* kan verklaren (d). DITMARUS, hier by WAG. aangehaald, zegt alleen, dat de zamelplaats in zeker *Eiland*, of *Waerd* (*in Insula quadam*) geschiedde; doch 't is, uit den aart der zaak, zeer mooglyk, dat hy op de *Betuwe* ziet.

Bl. 144. r. 13. van ond. „Hertog GODEFRID nam deezè gelegenheid waar, om het grootste gedeelte zyner benden *aan land*
te

(c) ALPERTI *Chron.* l. 2. c. 20. Col. 118.

(d) REGINO *ad annum* 885. PALUDAN. oudh. kund. Verhand. bl. 47. en volg. WAG. bl. 90. alhier.

te zetten." Te *Flerdingen* namenlyk, of, zo als het ook gezegd wordt, *Flaridingun*, gelyk uit het, alhier kort voorgaande, blykt, en met den aangehaalden ouden Schryver, **ALPERTUS**, over een komt. Ondertusfchen, wanneer men let, aan de eene zyde, dat, volgens dien zelfden Schryver, de meergemelde Vesting (e) aan het strand van *Flaridingun* gelegen was, en, *aldaar*, in 't begin, door den Vyand omringd wierdt, en, aan den anderen kant, dat die zelfde Vesting; elders (f), verhaald wordt, in de landftreek der *Merewede* te zyn opgeworpen; fchynt men niet te moeten twyffelen, of *Flaridingun*. (d. i. *Vlaardingen*) was toen een algemeene naam van dat uitgestrekt Gewest, tot het welk ook de *Merewede* behoorde. Onze WAG. heeft zelve, zeer wel, aangetekend, (bl. 159.) dat **DIRK** de Vierde den naam van *Markgraaf van Vlaardingen* droeg, in den jaare 1046; en, verders, dat Hertog **GODEFRID** van Lotheringen doorfteken wierdt, in zyn slot, in 't *Graaffchap Vlaardingen*; 't welk hy door *Delft* verklaart (g). Men agt, niet zonder reden, dat dit Graaffchap zig, voorheen, zo verre, en dus met insluiting der *Stede Vlaardingen*, ten Noorden, hebbe uitgestrekt. (h)

Bl. 143. l. r. „ 't Voorneemen was, het Volk, te fchepe, de Waal af te voeren, *tót aan het water de Abblas*." Al het geen, van de woorden *tót aan het water de Abblas*, hier, ver-

(e) L. c. C. 20.

(f) **BALDERICUS**. l. c. p. 291.

(g) 2. D. Bl. 182.

(h) *Hiflor. Crit. Holl.* l. c. T. 2. p. 70 en 72. (8)

verder, gelezen wordt, tot op bl. 144. r. 13. in de woorden de *Giesfen, voorby*," vindt men, zo ver ik zie, alleen by Kolyn; even als 't geen, nopens het wegwerpen der tonnen in den stroom, op de zelfde Bladz., gezegd wordt. Voor 't overige, verschillen de byzonderheden van deezen Oorlog, zoo als zy, door de buitenlandsche Schryvers, ALPERTUS, DITMARUS, BALDRICUS en anderen verhaald worden, vry veel met die der Onzen; onder welken, een Schryver der vyftiende Eeuw den Graave wel vyf Veltslagen toekent (i).

Bl. 149. r. 16. „*Men mag vermoeden, dat de Graaf VAN HOLLAND zig verbonden hebbe, het Stigt van Utrecht, met de Wapenen, te beschermen, en dat hy, hierom, sedert, de naam van Maarschalk des Bischops gedraagen heeft.*”

Dat het stuk, hier aangehaald, en in het welke onze Graaf deezen titel voert, ontegenzeggelyk, in laater' tyd is te samengefeld, en zelfs veele onwaarheden in zig bevat, is, nog onlangs, met spreekende bewyzen, aangetoond (k) en dus 't gevoelen van onzen WAG. (bl. 148), ten dien opzigte, bevestigd. Ondertusfchen, hoe het hier ook mede gelegen mogte zyn, blykt, by het inzien van dit charter, dat, in 't zelve, de Graaf van Holland *Maarschalk* van den Bischop wordt genoemd, even, als de Hertog van Brabant s' Bischops *Spysdrager* heet, de Graaf VAN GELRE, zyn *Jagermeester*, de Graaf VAN CLEVE, zyn *Kamer-
aar*

(i) à Leid. *Annal.* Lib. 9. C. 9. adde BEKAM c. f. 38.

(k) BONDAM. bl. 95 en volgg.

tiar enz.; weshalven het woord *Maarschalk*; hier; niet zo zeer een *Legerhoofd*; dien men, in oude tyden, by de onzen *Marscalc van den here* (1) (d: i: van 't leger) noemde; schynt aan te duiden; gelyk, straks; onze WAG. meent; maar een der eerste Hofambtenaaren; welken; in navolging van 't geen aan s' Keizers Hof stand greep; ook; by uitdruklyke vergünning van dat opperhoofd des Ryks, aan de byzondere Ryksvorsten (waar onder de Utrechtsche Bisshop mede voorkomt) toegestaan waren (m), en die; niet dan by plegtige gelegenheden; deeze staatelyke bedieningen gewoon waren waar te neemen. My heugt niet; schoon het zyn kan, elders, in oude geschriften; genoegzaam bewyz gevonden te hebben; dat onze Graaven Maarschalken van den *Bisshop*, of het *Sticht* van *Utrecht*, geweest zyn. Of zy het van het *Ryk* ooit geweest zyn; zal ik, met een woord; in 't vervolg aanroeren (n).

Bl. 150. r. 15. „Weinig gegrond bescheidenheid vindt men van hem (Sicco) in oude Gedenkschriften.” 'T is zo; doch een zeer oud schryver getuigt nog, dat hy een zeer fel Krygsmann (*miles acerrimus*) geweest is, die zynen broeder DIRK, in den stryd; tegen DIRK BAVO; (waar van by WAG. bl. 142; gesproken is) hadt bygestaan (o). Gelyk die stryd in den jare 1018 voorviel, zal, niet onwaarschynlyk; eerst

(1) STORKE B 7. V. 53.

(m) DU CANGE in voce *Marscallus*. en RACER. *Overyfs. Gedenks.* 2 D. bl. 130.

(n) *Alhier* Aanmerk. op 2 D. bl. 349. (7)

(o) ANONYMUS *de bell. Campestr.* opud Matth. *de reb. Ulroj.* p. 212.

eerst na dien tyd, de twist, tusfchen hem en zyn Broeder, zyn uitgebarsten. Hy is, eger, nevens zyne Gemalin, in 't Graaflyk Graf te *Rynsburg* begraven; 't geen een blyk van voorgaande verzoening onder de Gebroeders zyn kan. 'T is merkwaardig, dat hy, in zyn zeer oud Graffchrift, gezegd wordt het *Graaffchap* te hebben *nedergelegd*, en, door 't geen hy *beminde naar te jagen*, minder te zyn geworden, dan hy *op zig zelve* (p), (d. is. zoik meene, dan hy van geboorte), *was*. De laatste zinsnede ziet, duidelyk, op zyn ongelyk huwelyk; doch, wat zegt het *nederleggen* van zyn *Graaffchap*? Zou ook *Sicco*, fchoon Graaf van geboorte, in den twist met zyn' Broeder, verpligt zyn geworden, uit hoofde van dit ongelyk huwelyk, een aan hem, voor s' Vaders bewyz, aangedeeld *Graaffchap*, of, ten minften, den titel van Graave, (dien wy (bl. 56) gezien hebben, dat ook de Zoonen van een', nog regeerend, Hollandsch Graaf voerden,) afteftaan? Hy wordt geen *Graaf*, fomtijds, van *West-Friesland*, maar altyd *Præfes*, 't geen eer *Drofsaard*, *Baliu*, *Voogd*, *Stadhouder*, beteekent, gezegd.

Bl. 153. r. 9. van ond. „*FLORIS* kreeg, volgens 't verhaal onzer *Kronyken*, 't bewind over *Oost-Friesland*. „Doch 't is vermoedelyk, dat

(p) *LEONIS brevicul. p. 150.* alwaar *SICCO Præfes* Et., en voorts

Sæpe statu morum status immutatur honorum,

Quod Comes exegit, quem lapis iste tegit.

SICCO, genus Comitum, Comitatum ponit *astratum*,
(mischien *avitum*)

Dum, quod amat, sequitur, Se minus efficitur.

dat zy zig vergist, en *Kennemerland* en *West-Friesland* gemeend hebben." Te regt. Op Van *Leiden*, hier aangehaald; en, meermaals, gewoon, den titel, die de Vorsten in *zynen* tyd droegen, aan vroegeren te geven, is hier even min staat te maaken, als, wanneer by *DIRK* den *Derden*, Graaf van *Holland* en *Zeeland* noemt, in welk laatst gewest, onze Graaven, voor de helft der elfde Eeuw, zo ver men op goede gronden mag besluiten, niet te gebieden hadden. Oudere Schryvers noemen *FLORIS* Graaf en Heer van het *verder afgelegene Friesland* (*ulterioris Friesland*) (*q*), in tegenstelling van dat *Friesland*, waar naar deeze onze *DIRK* Graaf van *Friesland* (*Comes Fresoniae*) genaamd wordt, (*r*) verstaat *Rynland*, *Vlaardingen*, de landstreek by *Bodegrave*, enz.; welke Landen, even als *Stryen*, 't *Gooi*, en anderen, onze Graaven, allengskens, tot één Graaffchap, onder den naam van *Holland*, vereenigd hebben; hoe zeer zy meest allen, in de vroegste tyden, byzondere Graaffschappen of Heerlykheden geweest waren.

Bl. 155. reg. 14. van ond. „Hy (*Keizer HENRIK II.*) — droeg hem (*Graave BOUDEWYN van Vlaanderen*) niet lang daarna, *Walcheren*, en — *nog andere Zeeuwfche Eilanden op.*” Dat dit zo zy, is door sommigen (*s*) berispt, doch, door anderen, met aller grond,

(*q*) *LEONIS Brevical. p. 155.*

(*r*) *Ægid. Aur. vall. ad Anselm. T. I. p. 238.*

(*s*) *HUYDEC. op STOKK I. D. bl. 587.*

grond, zo ik meene, verdedigd (t). WAG., egter, vergiste zig, wanneer hy, op deeze bladz. (reg. 8 en 9.), zeide, dat ROBERT, Koning van *Frankryk*; den Vlaamschen Graave met Krygsvolk hadt bygestaan. ROBERT hadt, in tegendeel, zyne Beiden by die des Keizers gevoegd (u).

Bl. 158. r. II. v. o. „*de Keizer (HENRIK de III) — die — welhaast Dordrecht bereikt hadt.*” ’t geen hier, als ook bl. 161, en 162, van *Dordrecht* en *Kenenburg* gezegd wordt, steunt slegts op ’t verhaal van KOLYN. HERMANNUS CONTRACTUS, hier mede aangehaald, zegt alleen, dat de Keizer, de Zeeengte van *Phladirtinga* overgetrokken, aldaar den Markgraave DIRK de Landstreek (*pagum quemdam*) ontnam, welke deeze, ten onrechte, vermeesterd hadt. Dit belet egter niet, dat *Dordrecht* in die Landstreek kan gelegen, mooglyk hier bedoeld, en, zeker, thans aanwezig zal geweest zyn. Immers, wanneer dezelve Schryver, op het jaar 1049, getuigt, dat Graaf DIRK DE IV. in *Phladirtinga* wierdt omgebracht, zegt onze oudste Latynsche Kronyk (v), dat hy te *Dordrecht* sneuvelde. CONTRACTUS, dan, spreekt in ’t algemeen van de *landstreek*, in welke onze oude Kronyk de plaats van dit sneuvelen bepaald, die, in een egt stuk, van den

(t) PAULUS *de orig. nexus feudal. &c.* p. 5. KLUIP *Eislor. Crit.* T. I. p. 2: p. 57 seqq.

(u) PAULUS. l. c. p. 1. en de aldaar aangebr. Schryverens.

(v) *Chron. Egmond, ad annum 1048.*

den jaare 1064 (w), (en ouder, gelyktydig, bewyz kent men niet,) *Thuredrecht*, genaamd wordt.

Bl. 162. r. 14. „*Maasdyk*, Hoe zeer ik het maaken, niet alleen van Zomer-, maar ook van Winter Dyken, hier te lande, zeer oud agte, gelyk ik, in myne jeugd, niet egter zonder hier en daar te dwaalen, reeds heb tragten aantetoonen (x), komt het my, evenwel, bedenkelyk voor, of thans de Maasdyk in wizen zy geweest? Ook steunt het, alhier, by WAG., gezegde, tot bl. 163. r. 2. op KOLYN, in den eersten druk aangehaald, doch, in den tweeden, door CONTRACTUS verwisfeld; by welken laaften, ik, egter, van 't bezwyken van Dyken, en byzonder van den Maasdyk, geen gewag vinde,

Bl. 179. r. 8. van ond. enz. „BOUDEWYN (de VI., Graaf van *Vlaanderen*) *deedt een inval in Holland; — schoot 'er 't leeven by in.*” Wat den inval in *Holland* betrefte, LAMBERTUS SCHAFFNABURGENSIS, by WAG. alhier, aangehaald, zegt, dat ROBERT de VRIES, nog geene bezittingen hebbende, was gevallen in *Friesland*, 't geen aan *Vlaanderen* grensde (*qua confinis est Flandriæ*.) en dat zyn Broeder, BOUDEWYN, hem, met de wapenen, uit die plaatzen (*his sedibus*) tragtte te verdryven. Hy, noch anderen der oudste schryvers, dat ik weete, noemen, hier, bepaaldelyk, *Holland*; en, daar ik vertrouw, voorheen (y), te hebben be-

(w) VANDER WALL. l. c. bl. 7. (†) en volgg.

(x) In *Disfertat. de Jure Aggerum*. C. 1. § 7 ad finem usque.

(y) Aanmerk. op I. D. *Vad. Hist.* bl. 85. en volgg.

Betoogd, dat *Friesland* zig, oovlinks, tot de *Sincval* of het *Zwin* uitstreckt, komt het my, natuurlykst, voor, hier, eerder, aan die *Zeeuwfche Eilanden* (z) te moeten denken, welken **ROBERT** bemagtigd hadt, en uit welken, naar meening van sommigen, zyn Broeder, **BOUDEWYN**, hem verjaagen wilde, en daar toe den Oorlog aandeedt. Zo dit laaste, te weten dat **BOUDEWYN** zynen Broeder, **ROBERT**, hier over beoorloogd hebbe, waarheid zy, dunkt my, egter, niet waarfchynlyk, dat die oorlog op 't laatst van **BOUDEWYN**s leeven gefchied, en die Graaf in den ftyd gefneuveld zou zyn. De, by **WAG** aangehaalde, oude Schryver, wordt, misfchien, by sommigen, te fterk gegispt; doch fchynt hier, egter, zeer verre van het fpoor. De Vlaamefche Schryvers der 12. eeuw geruigen, dat **BOUDEWYN** de VI. zyne landen, na s' **Va**ders dood, met rust beheerscht heeft (a), en op zyn bedde is gestorven, in vriendschap met zynen Broeder, **ROBERT**, dien hy Voogd over zyne Kinderen wilde maaken (b). Een derzelven zegt, eenvoudig, zonder van een voorgaanden Oorlog te fpreeken, dat **ROBERT** den dood van zynen Broeder vernam, na hy eenige jaaren in *Friesland* geweest

(z) *Hiftor. Crit. Holl. T. 1. p. 2. p. 72—74. en T. 2. p. 1. p. 112.*

(a) *Hiftor. Flandr. Synopf. p. 16. c. 17.*

(b) **GALBERT** *Vita Car. boni p. 110 & 111.*

weest was (c); terwyl ik, in een oud; pergament; handschrift der Fransche Kronyk van D'AVESNES, leeze, „*il mourut de maladie l'an de grace MLXX.*” Men heeft, denklyk, deezen geheelen Oorlog, en het sneuvelen van BOUDÉWYN, verwardt, met het geval van zynen Zoon, AARNOUD; die, kort na s' Vaders overlyden, in den stryd, om 't Graaffschap *Vlaanderen*, te *Kassel*, het leeven liet (d). Bl. 196. r. 16. „*Geloofwaardige Schryvers getuigen, dat zyden oorspronglyken brief zelf gezien hebben.*” Na WAG., is deeze brief, door een' geleerd' man, als „rondom vuil en ontwyffelbaar valsch” beschouwd (e). Hy is egter, daar op, uit het *oorspronglyke*, met afbeelding van het, nog daar aan zynde, zegel, nauwkeurig in 't licht gegeven, en de egtheid van dien, met de voldoende bewyzen, gestaaft (f). Ik kan, uit: zugt voor de waarheid; hier by voegen, dit *oorspronglyk* stuk (waar van ook verscheiden, zeer oude, *vidimus*, en afschriften, onder s'Lands vroege Charteren gevonden worden) over ruim twintig jaaren, méer dan eens, in den Hage, by wylen den Heer Hofprediker ROYER, onder wiens Erven het, denklyk, nog berust, mede, te hebben beschouwd,

(c) *Reflaurat. Abbat. Tornac. apud d'ACHERY, Specileg T. 2. p. m. 893.*

(d) Zie de verschillende gevoelens by HUYDEG. l. c. I. D. bl. 279—296. PAULUS l. c. p. 12. KLUIT l. c. T. 1 P. 1 p. 51. (64.) & P. 2. p. 70. seqq.

(e) HUYDEG. l. c. I. D. tyzonder op bl. 494 en 495.

(f) KLUIT l. c. T. 2. P. 1. p. 118—140, & P. 2. p. 1093.

schouwd, behandeld; en aan de regels, door MABILLON, en andere groote Mannen, opgegeven, zo naauwkeurig my doenlyk was, en met alle onzydigheid, getoetst; zonder reden te vinden, om het zelve voor *vuil*, of *valsch* te houden; waar tegen myns oordeels, zelf de letter, de schryfrant, en de aart van 't zegel, het, beveiligen. Wylen de Heer Raad en Pensionaris der Stad Rotterdam, Mr. GERARD MEERMAN, by elk erkend, als een der geleerdste mannen van Europa, wiens onsterflyke gedagtenis, en goede trouw, by my, tot het laatste oogenblik zal ge-ëerbiedigd worden, en wiens, helaas! te vroege dood, altyd, een smartelyk gevoel aan het hart der wetenschappen zal veroorzaaken, hieldt zig, niet minder dan ik, van de egtheid deezer gifte overtuigd; en is, 'teenigen tyde, voornemens geweest, om, onder verlos van den Bezitter, dezelve, letterlyk, en geheel, in 't koper te doen brengen, en, in de toen beraamde *Analec̃ta Belgica*, die zyne needrigheid my vergund hadt, nevens hem, uittegeeven, te doen plaatzen.

Bl. 199. r. 4. van ond. „*Régtlagen.*” In 't Latyn heeten zy *placita*, in deeze, en veel andere brieven. Onze Graaven, dan, gebruiken hier dezelve bewoording, die 'er de Frankische Koningen aan gaven. Zy wierden meest driemaal s'jaars gehouden. (g)

Bl. 199. r. 3. „*KOENRAAD, Graaf van Werla* (is), door zekere onbekende soort
van

(g) Mieris Chartb. I. D. bl. 58.

van Friesen —, omgebragt." De oude Schryver hier aangehaald, noemt ze *Morseton*, dat is *Moersaten*, — bewoonders van moeraschfige landstreeken. In de Vlaamsche Kronyk van BALDWINUS van *Ninove*, (b) worden die Friezen, die het met Graave DIRK den 3den (zie hier bl. 58) eens waren, en tegen welken, en dien Graave, in 't jaar 1018, GODEFRID, Hertog van *Neder-Lotheringen*, gezonden was, mede *Morsateni* gezegd. Zy waren, volgens de overige Kronyken, de Inwoonders van *Mereweda*, waar van zo even is gesproken, en 't geen, als een moeraschfige Landstreek, beschreven wordt. 't Kan dan zyn, dat, ook hier, op deezen wordt gezien. Maar, ons gantsche Land was, thans, zo vol moeren en poelen, dat het niet wel te bepaalen schynt, welk byzonder soort van Friezen hier bedoeld wordt.

Bl. 199. r. 2. van ond. „ROBERT DE VRIES — hadt, voor zynen dood, — ook deezen togt (naar 't heilige land) ondernomen." de oudste Schryveren gewaagen, myns wetens, hier niet van, en men heeft, veelligt, in vervolg van tyd, deezen, met zynen eersten togt naar 't heilige Land, verward; of met dien, welken zyn Zoon, sedert, ondernam (i).

Bl. 207. r. 2. „PETRONELLE, Dogter van DIRK, Hertog van Saxen, dien anderen Hertog DIRK van den Westerlande, en wederom
an

(b) *Hist. Crit. Holl. T. 2. P. 1. P. 91.*

(i) Zie WAG. alhier bl. 175. en 207. Conf. PAUB. 4 4
p. 14. (2)

anderen GEVEHARD, Graaf van Supplenburg en Quersfurt, noemen." Zy was een Dogter van DIRK, niet Hertog van Saxon (zo als STOKK, ter aangehaalde plaats; doch geenziints zyn Voorganger, de Latynsche Egmonder Kronyk-Schryver (k), hem noemt) maar van Lotharingen, gezegd van Westerlande; haar moeder, HADWIG van FROMBACH, hadt, in een vroeger huwelyk, by GEVEHARD, Graaf van Supplenburg, uit het geslagt der Vryheeren van Quersfurt, Lotharis, of Luther (l) gewonnen; die, dus, van 's moeders zyde, Broeder was van PETRONELLE, en, in 't jaar 1106, Hertog van Saxon, zo als, in 1125, Roomsche Keizer, wierdt (m). FLORIS de derde wierdt dan niet aan 't oude hutz van Saxon, maar aan het nieuwe, vermaagschaft; 't geen, omtrend het gezegde van WAG. bl. 208, kan in ayt genomen worden.

Als men' let, dat de oude Hoogduitsche Schryveren deeze Graavin meest GEERTRUID, de Onzen; daar tegen, PETRONELLE noemen, en dat de Saxische jaarboekschryver, in de noot (b) hiet by WAG. aangehaald; haar vordraagt, onder den naam van GEERTRUID of PETRONELLA, wordt het denklyk, dat zy twee naamen gevoerd heeft.

Bl. 213. r. 9. „ Privilegie, het oudste, my bekend, welk aan eenige Hollandsche of West-

(k) *Ad annum 1091.*

(l) Deese naam is dezelfde, en, van daar, heet hy, reeds Keizer zynde, nog *Leutharius* by ROB. DE MONTE in *append. ad Sigeb. Gemblac. ad 1133.*

(m) STRUVIUS *Corp. Hist. Germ. & ibi alleg. Auctores.*

West-Friefche Stad is gegeven." Op 13 April, reeds, van den jaare 1108, hadt de Graaf een gelykluidend Privilegie, den Burgeren van *Hillegom* gegeven (n). Als ondertusfchen, WAG. hier *Alkmaar* een *Stad* noemt, doet hy dit, zoo ik vastfelle, om dat zy, in vervolg, een Stad wierdt; want, uit het ftuk zelve, blykt geenzints, dat zy het toen reeds wierdt, of was. Haar' Ingezetenen heeten *Cives*, 't geen men door *Burgeren*, d. i. eigenlyk, *Burgzaten*, kan vertaalen; maar, zoo heeten ook die van *Heilo*, 't geen nimmer een *Stad* was, Beiden wierden zy, veelligt, naar, daar zynde, *Burgen* (*civitates*) dus genaamd (o).

Bl. 214. r. 2. „*Den Friefchen Edelman GALAMA.*” Ik laate dit verhaal in 't midden, doch het vervat, zeker, op zich zelve niets ongerymds. My is, in den jaare 1785, wegens de Heeren Staaten Generaal, een Bezen- ding in *Friesland* bekleedende, van goederhand, verzekerd, dat dit Geflagt, fchoon thans vervallen, egter niet geheel is uitgefborven.

Bl. 215. r. van ond. „*Den zeer ryken Graaf.*” Men heeft, veelmaals, een te gering denkbeeld van den toefland onzer eerfte Graayen. Zy, die, aan de Kroonen, en de eerfte huizen van *Duitschland* en *Frankryk*, ten naauwfte, federt lange, waren vermaagschapt, zy welker kinderen, door Koningen, reeds ten egt genomen

(n) MYERS Ch. 6. I. D. bl. 80; alwaar men, verkeerdelyk, *Heilo*, in de overzetting, leest.

(o) Zie hier Aanmerk. bl. 58 (b) De egtheid van het *Alkmaar* fche Charter, 't geen weder tegengesproken is, is genoegzaam bewezen, in *Hift. Crit. Holl. T. 1. P. 1. N. 67.* (100)

men waren (p), en die, zo door de Graaflyke inkomsten, als door hunne erflyke, van de Oppervorsten, verkreegene, door het zwaard gewonnen, of aangekogte goederen, zig zeer magtig bevonden, konden thans, met regt, den naam van *zeer ryk* draagen; byzonder FLORIS de II., aan wien Zeeland *bewester Schelde*, ten jare 1108, denkelyk, ter leen wierdt afgeftaan. (WAG, bl. 210) Ondertusfchen was hy het alleen niet, die, onder de Nederlandfche Vorsten, ten deezen tyde, dus gezegd wierdt, OTTO, Graaf van *Zutphen*, wordt, in den jaare 1113, insgelyks, *de zeer ryke Graaf* genoemd (q).

Men kan, wyders, by 't gebeurde onder FLORIS den II., nog voegen, dat eenige *Hollanders* (zo worden zy reeds genoemd) omftreeks 1106, zig, in 't Hamburgfche gebied, in zekeren onbebouwd en moeraschfigen ftreek, ter nederzetterden. Men vergunde hun, in het geestelyke, te leeven naar de wetten van het Utrechtsche Bisdome; terwyl zy, met opzigt tot het waereldfche bestuur, zelve hunne Regtdagen en Vergaderingen zouden mogen houden, tot het afdoen van onderlinge zaaken; mits men, daar gefchil viel, zig tot den Bifchop wenden,

en

(p) 't Is bekend, dat BERTHA, of, gelyk men toen fprak. BAERTE, Dogter van Graaf FLORIS I, reeds is gehuwd geweest aan PHILIPS I., Koning van *Frankryk*; en men heeft, zeer wel, opgemerkt, dat deeze Hollandfche Prinse is geworden eene der Stammoederen, van het, nog jegenswoordige Koninglyke Huis van *Frankryk*. HUYDEC. op STOKER I. B. V. 1070.

(q) *Chron. reg. S. Pantal.* apud ECCARD *Corp. med. evi* T. I. (224)

en aan deezē, als dan, de beflissing zoude overlaaten, onder 't genot van een derde der voordeelen van het pleit (r). My is niet duidlyk gebleeken, waar uit deeze verhuizing, tegenwoordig, voortsproot (s). Men vindt, dat geweldige overstromingen, bederf van Graanen en, daar uit voortspruitende, hongersnood, verscheiden' Vlamingers, reeds omtrend het jaar 1109, deeden oversteeken naar Engeland (t). 'T kan zyn, dat een gelyke reden tot het vertrek onzer Landzaten, die, voor 't overige, van 't geringste soort schynen geweest te zyn, naar Duitschland, aanleiding gaf. Immers, ik vinde, thans, geen inlandsche twisten, en FLORIS de II. leefde, in broederlyke eendragt, met den Stichtschen Bischof (u); dien hy somtyds bezogt (v), en in wicns Hoofdstad; na gewoonte van dien tyd, ook Keizer HENRIK, somtyds, zyne regtdagen hieldt; en, aldaar (waar uit men, onder anderen, s' Keizers magt, hier te Lande, kan opmaaken,) in den jare 1110, een Boozdoender deedt onthoofden, die bewezen was, te hebben toegestemd in den moord van wylē, Bischof KOENRAAD (w).

Bl.

(r) Mier. Chart. 6. I. D. bl. 79.

(s) Een halve Eeuw hier na, wierden eenigen der onzen; op het aanbod van den Hertog van Saxon, en den Markgraave van Brandenburg, bewoogen; zig, omkreeks de Elbe, ter neder te slaan (WAG. bl. 232.) maar, thans, verzogten zy zelve in het Hamburgsche te moogen woonē; Mieris l. c.

(t) MEJERUS l. c. ad annum 1109.

(u) Heda l. c. p. 147.

(v) Mier. l. c. p. 78.

(w) Chron. Paniai. p. 923.

Bl. 225. r. 3. „*Zelfs leedt het Stigt van UTRECHT last.*” Dit is ligter te bevatten, als men oplet, dat GODEFRIED VAN KUIK, van wien hier gesproken wordt, *Burggraaf van Utrecht* was; waarom hy ook, nu en dan, onder den naam van *Graaf* voorkomt (x).

Bl. 226. r. 2. van ond. enz. „*De Keizer bevestigde deeze gift nog eens, in 't jaar 1145.*” Wyl' de zaak van den Bischoep en den Hollandschen Graaf, beiden Ryksvorsten, door *hun's Gelyken* moest beoordeeld worden, stelden de overige, met den Keizer, te *Utrecht*, thans aanweezende Vorsten, die het hooge Ryksgerigt uitmaakten, het onderzoek van dien in handen van HENRIK, Graaf van *Gelre*; deeze, eenige Grooten by zig neemende, bragt het verslag van den twist, ten voordeele van den Bischoep, uit; 'twelk, daar op, de Keizer bevestigde (y). 't Schynt, hier uit, dat de Graaf van *Gelder*, thans, oneens was met DIRK den VI. Tot meerder zekerheid voor den Bischoep, bevestigde Paus EUGENIUS, op s' Keizers verzoek, zo deeze gift, als alle Privilegien, door vroegere Keizers en Koningen, den *Utrechtschen* Stoel gegeven; onder uitspraak van den ban, tegen elk, die hier op inbreuk zoude doen. Doch deeze vloek baarde weinig vreeze aan onzen Graave, zo als men, uit het vervolg der geschiedenis by WAG., ligt kan opmaaken; hoe wel hy, anders, voor zeer Godsdienstig doorging.

Bl.

(x) *Mieris l. s. p. 115. Col. 1. en bl. 97.*

(y) *Mier. L. D. N. 26 en 97.*

Bl. 232. r. 3. van ond. „Hy (Graave DIRK) — *verwierf van Paus INNOCENTIUS den II. (dat de) Kloosters van Egmond en Rynsburg — voortaan alleen van den Paus afhanglyk verklaard werden.*”

De Brief zelve leert, duidelyk, dat Graaf DIRK die Kloosters eerst aan den Roomschen Stoel, in eigendom, hadt opgedraagen, zo wegens zig zelve, als wegens zyne Moeder (*tam vice sua, quam etiam Petronillæ, Comitissæ, Matris suæ*): waar uit, ten klaarste, blykt het gezag, 't geen deeze Vrouw, nu nog, ten Hove behieldt (z). Dit kan ook de reden geweest zyn, waarom men, nog heden ten dage, op een overgebleven stuk muurs der Egmondsche Abdy-Kerk, een gedeelte haarer afgesleetene beeltenis, nevens die van haaren Zoon, zien kan, met Latynsche woorden, die, in onze taal, zeggen, „*hier bidt DIRK (ziende, denk ik, op de gezegde Godsdienstigheid van deezen Graave) „PETRONELLE versiert dit werk:*” waar mede men, mooglyk, het oog hadt, op eenige, door haar, in 't laatst haares leevens, geschonken Kerkfieradien of Gelden, ter bevordering van den Kerklyken aanbouw (a). Zy, die in 1144 stierf, was egter, op 7. Octob. 1143 (mooglyk reeds krank zynde) by

(z) *Mieris! . c. bl. 92.* Hier uit blykt ook, dat men de woorden van het *Chron. Egmond.*, (*ad annum 1132*) houdende, dat zy, toen nog, over 't geheel Graafschap heerschte (*1011 ad huc imperabat Comitatus*) niet behoef op te vatten, als of zy, toen nog, *Poogdes*, en DIRK de VI. *minderjaarg* was. Hy hadt zeker, in 1125, ten minste veertien Jaaren (*BONDAM l. c. bl. 170.*) bereijkt,

(a) *Chron. Egmond.*, *ad annum 1144.*

by de staatelyke inweiding dier Kerke niet aanwezig (*b*); maar wel Graaf DIRK en zyne Gemalin, SOPHIA; die, als *heilig en wys van zinnen* (*c*), (*veraciter sancta* zegt de Latynsche *Egmonder Kronyk*,) beschreven wordt, en; op haar' derden togt naar 't heilige Land, te Jerusaleem stierf (*d*). DIRK, en zyne Gemalin, schonken, thans, aan 't vrye Klooster, een gedeelte van hun eigen goed, gelegen in *Gouda* (*e*); 't geen ik aanreken, om dat my niet heugt, deeze naam, vroeger, ontmoet te hebben, en zonder te durven verzekeren, dat dit goed, by de Stad, in welke ik dit schryf, geleegeen was.

Bl. 236. r. 15. „*Graaf DIRK (de VI.) overleedt op den vyfden van Oogstmaand des jaars 1157.*” Hy bevondt zig nog op den 3 Juny, 1157, te *Nieuwmegen*; alwaar hy een Giftbrief van Keizer FREDERIK (*f*), ten behoeve der lieve Vrouwe Kerk van *Antwerpen*, onderteekende, en schynt dus niet lange bedlegerig te zyn geweest. Op't laatst van s'Graaven leeven, deedt de Abt van EPTERNACH, aan hem, tegen het bekomen van eenige landen in *Schouwen*, volkomen afstand van allen aanspraak op de Kerken van *Vlaardingen*, *Kerkwerve* en verscheide anderen, op welken die Abdy, uit hoofde eener gift van Bisshop WILLEBRORD, vermeende regt te hebben, en
waar

(*b*) Mieris *l. c.* bl. 94.

(*c*) STOKS 3 B. V. 452.

(*d*) LEONIS brevic. p. 145.

(*e*) Mier. *l. c.* bl. 94. *Septimo mansum Allodii sui, quod situm est in Gouda.*

(*f*) MIRÆUS oper. diplom. T. 1. p. 184.

waar over men, sinds lange, zo met haar, als byzonder met de Utrechtsche Kerk, ook door de wapenen, gewist hadt (g). In den jaare 1141, schreef die zelve Abdy aan Keizer HENRIK VI., de oorspronglyke Brieven nog te hebben der uitgestrekte goederen, aan gezegden Bisshop, voorheen haaren Abt, geschonken, en, door hem, en eenige volgende Abten, bezeeten, doch, sedert, door de Frankische Koningen en de Keizers, aan de Hertogen van *Brabant*, de Graaven van *Gelre*, *Luxemburg*, *Vlaanderen*, en *Holland*, weggegeven, tot het in staat houden van Legers, tegen de Noormannen. (h) Men agt, niet zonder reden (doch my is ontschooten, het op zyn plaats aan te teekenen) dat de goederen, tuschen den *Ryn* en *Zuidhardeshage*, ten jaare 889, aan GEROLF, Vader van DIRK den I., afgestaan, hieronder moeten geteld worden. (i).

Bl. 236. r. 18., (Hy Graaf DIRK) — *liet nog ten minsten drie andere (Zoonen, behalven FLORIS den III.) na, PELGRIM, ROBERT en OTTO.* BOUDEWYN, sedert Bisshop, en DIRK, Domproost, van *Utrecht*, waren mede Zoonen van denzelven Graave. Onze WAGEN. wist dit, maar verschreef zig hier. Hy noemt ze beiden bl. 267, en 282.

Bl. 238. r. 2. van ond. „PELGRIM, *jonger Zoon van DIRK den VI, die voor den eersten Heer van Voorne gehouden wordt*” Zo deeze Heer van Voorne is geweest, (waar over na-

(g) *Mieris l. c. bl. 69. 67. 77. 109.*

(h) *apud CHIPPLET Anastasi Childerici p. 145.*

(i) *Hist. Crit. Holl. T. 2. p. 1. p. 213. f. 11.*

nader in myne Uitgave van TERLING'S Kronyk,) was hy, denkelyk, de eerste niet. Graave DIRK zelve gewaagt, een jaar voor zynen dood, van het Land van FLORENTIUS de Vorran. (k). Geringe luiden gaf men, toen, geen naam van Landschappen.

Bl. 242. r. 17. „Bischof GODEFRID hadt zig — van Groningen meester gemaakt. HENRIK sloeg 't beleg voor Groningen” enz. Hier is een misslag; Groningen wierd niet belegerd, noch ontzet, maar LEFFARTS kleinzoonen, geholpen door HENRIK, beleegerden de Bischof in zijn Slot, te Utrecht, en namen die Stad in (l).

Bl. 244. r. 1. „De Graaf (FLORIS III.) hadt beslooten zig van het geheele Friesche Graaffchap meester te maaken.” Ik twyffel, by na, niet, of FLORIS was, niet alleen nu, maar reeds by den aanvang van zyn bewind, hier op bedagt geweest. Ik zie, anders, geen grond, waarom Paus ADRIAAN, reeds op 28 Juny 1159, ten verzoeke van Bischof GODEFRID van Utrecht, dat Sticht, met al deszelfs toebehooren, onder uitspraak van den Pauslyken Vloek tegen de overtredders, in zyne bescherming hadt genoomen; met naame 't Friesche Graaffchap, 't Slot van Erfurd, 't Land van Drenthe, de Tiende in Holland, enz. (m). 'T is wel denkelyk, dat, na dien tyd, de Bischof de verlangens van onzen Graa-

(k) Mieris l. c. bl. 102. vergeleken met E. L. 12. van de Leenk. von Holl.

(l) Chron. Eymond. ad annum 1069.

(m) Mieris l. c. p. 107.

Graave, door het toezeggen van 't een of ander dezer goederen, zal bevredigd, en dat de laatste, schoon 's Bischops Leenman, anders den Kerkvoogd, zo ligt, geen hulp, tegen die van Groningen, zou verschaft hebben.

Bl. 249. r. 6. v. o. „*Twee of drie jaaren zat Graaf FLORIS gevangen.*” Een aanzienlyk man, wiens gedagtenis men, als Letterkundigen, behoort te eerbiedigen, heeft *deezenganschen Oorlog, van 't begin tot het einde,* zo wel als de *Gevangenis van den Graave,* en 't *Verdrag,* van welke hier gesproken wordt (bl. 251. en volgg.); gehouden voor een louter en nieuw verdigfel van een *Vlaamsch* Kronykschryver; met byvoeging, dat WAG. hier, *naar gewoonte,* zou hebben misgetast, en, *uit MEYERUS, ontleent hebben wat hem goeddagt. (n.)* enz.

'T smert my altyd, als deftige Schryvers zig verlaagen, om den anderen een vlek aan te wryven. Die weet dat WAG. geleefd heeft, weet teffens, dat hy, dwaalen moest; dit merk van menschelyk onvermogen vindt men, natuurlyk, ook in zyne Schriften. Min kundigen, waar onder ik behoore, bemerken ze wel eens: maar zyne dwaaling, die ik, nu en dan, heb meenen te mogen aanroeren, bleek my altyd ter goeder trouw geschied. Zo dwaalen de grootste en beste Mannen; die hen vinnig bestraft, dwaalt erger dan zij. En, zo ik iets zie, hier ter plaatze, dwaalde WAG., in den grond der zaak, niet.

De

De tyd openbaart alles. Na den dood, zo van den Uitgever van MELIS STOKÉ, als van den Vaderlandschen Historieschryver, is het betwiste Vrede-Verdrag zelve, naauwkeurig, in het licht, en, deels, op Koper gebragt, naar het *oorspronglyke*, 't geen, met de nog aanhangende zegels, in de Kerk van *St. Donas*, te *Brugge*, bewaard wordt (n). Dit stuk, overeenstemmende met verscheiden' affchriften, onder anderen ook der Leenkamer van Holland, en, in het welke, ik, ter goeder trouwe, belyde geen blyk van onegtheid te kunnen ontdekken, is gegeven, op Dingsdag, na Zondag van *reminiscere*, in den jaare, niet 1147, zo als sommige uitgaven houden, maar, zo als onze WAG. (bl. 259. (5)) dagt, 1167, Franschen styl, d. i. 27 February 1168, van onzen tegenwoordigen.

Ik vertrouw uit dit stuk, ook al zweegen (des neen) de oude Schryveren hier geheellyk, te mogen besluiten;

1°. Dat, ontegenzeggelyk, de Oorlog heeft plaats gehad, en dat de Vrede, sedert, op den, zo even gezegden, tyd, geslooten is.

2°. Dat de Graaf, voor 't sluiten van dit Verdrag, waarlyk is gevangen geweest. Zyne erkenenis, in het zelve, dat de Oorlog, door zyn' schuld, was ontstoken, en zyn, nog aanwezig, zegel, met 't welke hy dit Verdrag heeft bekrachtigd, en waar in het woord *discordia* (tweedragt), tusfchen de voor- en agtervoeten van

(n) *Hist. Crit. Holl. T. 2. p. 1. p. 124. 125.*

van zyn paard, geleezen wordt, zyn sprekende bewyzen van den dwang, onder welke hy zugtte, en daaden, tot welken nimmer onze Land-Vorst, zo lang hy de vrye lugt ademde, kan verondersteld worden, gekomen te zyn.

3°. Dat schoon, in het Verdrag zelve, eigenlyk niet gezegd wordt, waar in zyn schuld bestonde, men egter, gevoeglykst, zal moeten denken, dat een inval van zyne zyde, op de Zeeuwfche Eilanden Bewesterscheld, en het heffen van den Geervlietschen, en, mooglyk, ook meêrdere Tollen hier te Lande, de Vlamingen, in 't harnas zal gejaagd hebben. nadien, zeker, het Verdrag voornamelyk loopt, zo over de Eilanden tusfchen *Scheld* en *Hiddeneze* (zo als men hier spelt, en uit welke Landstreek ook alleen Gyzelaars, aan den Vlaamschen Graaf, moesten gegeven worden), als over de Tol- en Convoy-gelden (*vestigal, quæ conductus vocatur*) welke de Hollanders, voortaan, van geen Vlaamsche Koopluiden méer zouden mogen neemen, en 't genomene moeten vergoedert.

4°. Dat, dierhalven, vervalt het denkbeeld, waar in ook onze WAG. was, (bl. 249.) als of 'er een stryd geschied ware, om, en in den *Elfas*; een denkbeeld, ook niet strookende, met dat van een oud Schryver, die alleen van een *Scheepsstryd* gewaagt (*o*); en 't geen, in volgende tyden, kan gebooren zyn, 't zij, uit een verkeerde op-

VIC

vatting des bynaams van PHILIPS van Vlaanderen, die zig *van den Elfas*, of van *Elfsaten*, schreef; niet (gelyk te regt is opgemerkt), om dat hem die Landstreek behoorde, maar, om dat hy uit den huize van Elfsaten gesproten was (p); zzy, uit het geen men, waar of onwaar, gehoord hadt, van een inval des Hollandfchen Graave, ten deezen tyde, in het Land van *Aalst* (q).

5°. Dat, daar, en de Vlaamsche MEJERUS, en de evengem. oude Schryver, 's Graaven gevangenis op het Jaar 1165 brengen, en 'er de laatste by voegt, dat hy *vry lang*, of *ve lang*, (*diutius*) gevangen bleef, dierhalven WAG. de gevangenis, die tot 27 Febr. 1168 duurde, zeer wel op *twee* of *drie* jaaren (bl. 249.) heeft kunnen stellen. Hebbende anderen reeds voldoende aangetoond, hoe zulk een langduurige uitlandigheid niet strydt, tegen zeker verhaal, dat hy, op 29 Jan. 1168, by eene nederlaag in *West-Friesland* zou zyn tegenwoordig geweest, daar die nederlaag, volgens het oudste handschrift van de Egmondsche Latynfche Kronyk, eerst in 1169 is voorgevallen. (r)

6°. Dat de Hollandfche Graaf, voor de *Baronnen* van Vlaanderen (zo als 't Verdrag zegt)

(p) HUYDEC. op STORE l. 1. bl. 250.

(q) DIVISIE Kronyk, gedr. by SEVERTS in 1517. 1000 *Diuis.* C. 7 bl. 145. A LEIDIS in *annal.* l. 18. c. 10, (die hier zeer veel met het *Ms. Chron. Flandr.*, by SCRIJVER. aangehaald, overeenstemt) leest egter *Alfas*, en de *Kronyk van Vlaand.*, gedr. te Antw. 1531., *Bijman* c. 22. f. 25

(r) *Chron. Egmond.* l. 1. p. 118 en 119. (98)

zegt), over dit Leen van Bewesterfelde, te segt gesteld zynde, en deze zyne *Pares*, of *Gelyken*, gezegd wordende, die bewoording, op zig zelve, geen verneederling was, maar, alleen, een blyk, dat de Hollandfche Graaf Leenman was van den Vlaamschen, nopens dit Gewest; en dat hy dus, volgens den onwrikbaarsten Leen-regel van die tyden, voor geen Regtbanken, wettiglyk, konde gevonnisd worden, dan voor die, welken, in dit opzigt, zyns gelyken, dat is, mede hooge Leenmannen, of Baronnen, van den gezegden Graave waren (s).

Bl. 252. r. 21. „*Bornise is thans een smal; doch was, oudtyds, een wyd water, scheidende de Landen van Voorne en Putten van malkanderen.*” De beste bescheiden, welken ik, nopens den ouden staat deczer Rivier heb kunnen bekomen, maar die te wydloopig zyn, om hier in te voegen, leiden my om te denken:

Eerst, en in 't algemeen, dat, in zeer oude

(s) De *Gelyken* in *gehoor*, wierden, by ons, met een algemeene naam, als bekend is, ook *eventus* gezegd. *Knie* is gezegd. In opzigt van *vang*, zeide men veelal, *Gehoonen* een woord, 't geen dat van *Pares* in 't Latyn, en van *Pairs* in 't Franfch uitdrukkende, by de Hoogduitschers ook om mindere menschen, maar by de onzen, wel meest, en al vroeg, gebruikt wierdt om de hooge, en, van den Leenheer, onmiddlyk, afhingende, Leenmannen, aantetoonen. Dees laatste wierden ook, oudtyds, met den algemeenen naam van *Barones*, of, by ons, en andere Ntien *Barones*, beteeekend; hoe zeer dit woord, naderhand, gemeener wierdt. Ik leese betreklyk tot een der latere opvolgers van onzen *FLORIS*, in zeker, onuitgegeven, Charter van 26 Maart 1220. E. L. 13 Cas C Tit. *Hennegau* bl XII.) *A bas BARON, noble & puissant, Monfr. le Conte de Hainnauts.*

de tyden, de Rivier de Maze, aan de *zuidzyde* (weike zyde alleen, in opzigt der paalscheiding van *Zeeland*, in aanmerking kan komen, wyl *benoorden* de Maze *Holland* lag) van dien zeer breedten mond, met welken zy, westwaarts op, langs den, in 1280 reeds verdrongen, *ouden Briel* (t), in Zee stortte, omtrend, of, nog eenigzints, ten Oosten van het, zoogezegde, *oude Land* van *Geervliet*, en tusschen het zelve en het Dorp van *Zwartewaal*, binnen den Lande van *Voorne* en *Putten*, (mede tot *Zeeland* behoordende (u.) inschoot; en, na dus een gedeelte van den, nu bedykten, N. O. hoek van *Putten*, en N. W. hoek van 't *Heenvlietsche*, als ook de nog tegenwoordige *Bernisferoot*, *Bernisfendyk*, enz. ('t geen men, op de algemeene kaart van *Voorne*, kan nazien) met haaren Vloed te hebben bedekt, wyders, zuidwaarts op, de *Voornsche* en *Puttsche* oevers langs liep, en, voor *Abbenbroek*, in het ruime water viel, 't geen met het Haringvliet gemeenschap hadt. Zynde, voor de dertiende Eeuw, *Zuidland*, *Symonshaven*, de *Koorndyk* en *Goudswaard* geheel onbekend.

Ten tweede, en in 't byzonder, dat de Stroom, van die zuidzyde der Maze af, tot niet verre benoorden *Geervliet*, tusschen de *Voornsche* en *Puttsche* oevers, den naam van *Bornesse* droeg, of ook wel van *Maesmunde*, in 't Laryn *Ostium Mosæ*, (als maakende aldaar 't beginzel uit van den, zo even gezegden, westwaarts

(t) Privileg. van den Briele p. o. N. 17.

(u) Stukken van de oude Rekenk. van Holland. *Wim Register* p. 96. en p. 115.

waarts, naar Zee loopenden, grooten mond der Maze, welke mond my egter niet genoeg blykt, wederkeurig, den naam van *Bornesfe* te hebben gedraagen) (v) doch by die plaats zelve *Widel* wierdt geheeten; een benaaming, die hy, tot aan zynen zuidlyken uitloop, behielt: zynde het aanmerklyk, dat, schoon *Stoke Geervliet* by den *Widel* plaatst, (8. B. V. 893.) na-maals, egter, die naam meest aan de *Heenvlietsche* zyde gebruikt wierdt, en, daar tegen, die van *Bornesfe* aan de *Geervlietsche*.

In vervolg van tyd, en nog tegenwoordig, is, in *Voorne*, alleen de naam van *Bornesfe* bekend gebleven, en die van *Widel* verlooren geraakt. *Taerling*, die in 't eind der 16. en 't begin der 17. Eeuw, bloeide, en, die in 1572, den *Briel* verliet, spreekt van „*Heenvliet*, over die Stede van *Geervliet*, alwaar, *tusfchen beiden, een Rivier loopt, eertyds* genoemd de *Wiel, nu Bernisfe*”. En, in zeker geschreven stuk van de 16. Eeuw, betiteld „*Cours der Maese ende Merwede*,” leest men, dat het water, 't *Spuy* gezegd, gelegen is „aan d'een einde aan de *Maese*, en d'andere aan den *ouden Wiel* en *Beninghe*” (w).

Bl. 253. r. 19. „*Hedenesfe is het scheid tusfchen Zeeland en Vlaanderen, welk, tegen-*
woor-

(v) Men overweege, niet te min, de . van my, op dit stuk, verschillende gedagten van den Heere *Huydec*, in een uit-gewerkte Note op *Stoke* 36. bl. 300 - 307. die de *Bornesfe* houdt voor *het gansche gedeelte van de Maas, van Geervliet af, nederwaarts, tot in de Zee*.

(w) Zie ook van de *WALL. Prijsl. van Doedr.* 2 D. bl. 472 en *Hist. Crit. Holl. T. 1. p. 2. p. 102—110.* alwaar ook eenige myner, vroegere, aanmerkingen nopens de *Bornesfe*.

woordig, korter de Honte, of Hond en Westerschelde genoemd wordt." Ik heb, voorheen, (x) trachten aantetoonen, dat *Friesland*, aan zyne uiterste westzyde, in zeer vroege tyden, bespoeld wierdt door de *Sincfala*, die, nog in de dertiende Eeuw, in *Vlaanderen* bekend stond voor het *Zwin*.

My is geen voldoende bewyz voorgekomen, dat, hoe zeer, na dien tyd, dit Ryk, en, sedert, het Hertogdom van *Friesland* is vernietigd, en het Bewind van dien, deels in handen van onze, eigenlyk *Friesche*, deels (wat *Zeeland bewester Schelde* aangaa) van *Vlaamsche* Graaven, geraakt is, hier door de *West- of Zuid-westelyke* grenscheiding van die Landen, die, oudtyds, *Friesland* uitmaakten, en welken, elders, gezegd worden beöosten de *Heidenzee* te hebben gelegen (y), zoude zyn veranderd, dan, voor zo ver het gewoon verloop der stroomen, hier en daar, een verschillende, thans niet volkomen bekende, gedaante, aan Land of Water zal gegeven hebben; ook is, reeds meer dan eens, gezegd, dat men, in de elfde eeuw, van *Friesland*, als aan *Vlaanderen* grenzende, gewaagd vindt, en het schyns dus veiligst, (ook wanneer men de zaak op zig zelve beschouwt,) mede nog in de twaalfde, van welke hier gesproken wordt, de uiterste scheiding tusfchen *Zeeland* be-

wes

(x) *Aanmerk. op I. D. Vad. Hist.* 83—90.

(y) *Stork 2 D.* bl. 46. B. 3. V. 173.

wester Schelde en Vlaanderen, omtrent het *Zwin* te zoeken.

Dit gevoelen wordt, onder anderen, gestrekt, door de opmerking, dat de stroom, tusfchen *Vlissingen* en *Breskens*, voor 't midden der dertiende eeuw, van weinig aangelang geweest is; dat de *Honte*, in die eeuw, zig niet veel westlyker dan *Zuid-Beveland* strekte, en, niet lang voor de vyftiende, door menigvuldige overstromingen, tot een breed en diep water, schynt aange-groeid (z); daar, inmiddels het *Zwin*, toen, tot voor *Damme* en verders, Zuid-westelyk afloopende, reeds een koopryke Rivier was (a).

Waar by ook komt, dat, tusfchen *Sluis* in *Vlaanderen*, en de stede *Aardenburg* (voorheen een aanzienlyke Koopplaat) reeds in de dertiende eeuw bekend was een Water, *Ede* of *Hede* genaamd, naar het welk het wederzydsche Land, *be-oost* en *bewester Ede*, en de Polder van 's *Baafs* ook de Polder de *Ede* gezegd wordt, en 't geen, zo van ouds, als, nog heden ten dage, zig in het *Zwin*, by 't *Sluifsche Gat* ontlast (b);

ag-

(z) Vid. apud PAULUM l. 2. p. 50. et KLUIT l. 2. T. 2. p. 2. p. 121-132. §. 8. l. 2. p. 139. §. 14. p. 164.

(a) MARBLANT, die 'er, ten dien tyde, by woonde, zegt, daarom, in zeker Werkje, naar de eerste woorden, genoemd *Wapen Marijs*, en gedrukt te Antwerp, in 1496. 2. B. V. 1063.

„ *Al waert al dyn, dat souw int Zwint.*

„ *Gont, Silver, Loot, Staal, Tzer, Tin.*

't blykt, uit het Rym, dat men *Zwin* moet leezen.

(b) *St. der Nederl.* 2 D. bl. 467-468. souf. bl. 444. ook de Kaart voor de *Outhed. van Zeel.* 4 D. In de Kaart van den G. aave de FERRARIS, No. II., leest men de *Ede*, daar men elders, zo ik meen, de *Lieve* vindt.

agende sommigen, dat het woord *Heidenesfe*, of *Heidenzee*, zo veel zoude zyn als *Heidens-ee*, 't welk *het water van de Eede of Heeden*, zou beteekenen (c).

Eene afleiding, die, 't zy men dezelve, al, of niet, omhelze, ons, ten minsten, leidt naar de plaats, waaromtrent, de westelyke scheiding van *Zeeland* en *Vlaanderen*, om bovengemelde redenen, zo het my tot nog toe voorkomt, denkelykst, zal geloopt hebben (d).

Bl. 268. n. 3. „de Friezen — *vielen in 's jaar 1182, in Akerflood.*” In dit jaar, was,

(c) PAUL. l. c. p. 50. KLUIT l. 4. p. 114—116 et p. 135. §. 9.

(d) Ik verwerpe deeze afleiding niet, maar zou, behoudens beter oordeel, nog zo vreednd niet zyn; dat *Heidenzee*, zo als in alle drie de handschriften van STOKER gelezen wordt, uit *Heiden*, of *Heidens* en *Zee* is te samen gesteld; het welk, zo *Heiden* hier op de *Ede* of *Hede* ziet, zou kunnen beteekenen de *Zee*, waar in de *Hede* viel, of uitliep. Dat het *Zwin*, reeds zeer vroeg, hier een *Zee* wierdt genaamd, blykt uit zekeren Brief van den jaare 1242, alwaar aan die van *Rodenburg*, thans *Aardenburg*, vergunt wordt, een waterleiding te maaken, tot in 't lighaam van de *Zee* (*usque in corpus Maris*, qui ten hoofde dicitur *Zeedam*) *Hist. Crit. Holl. T. 2. p. 1. p. 1287*; en, in een ander, van 1402, wordt gezegd, dat die zelve Stad over langhe tyd verleden (*l. c. T. 2. p. 2. p. 1072.*) een watergang hadt gemaakt, loopende uit de *Gendfche Leye door die Stede*, in een water geheeten die *Ee* (waar van boven) en also voortwaards, door die *Spuy van Slepeldamme*, tot in 't harte van der *Zee*. 't Is waar, onze kundige WAG. agt de benaaming van *Zee* hier onaanneemlyk, om dat men niet de *Heydenzee*, maar alleenlyk *Heidenzee* leest. Edoch, zodanige spreekwyze, zonder voorzetsel, wordt by de Ouden meer gevonden in eigen naam-woorden, uit twee zelfstandige te samen gesteld. Zo zegt STOKER, o B. V. 630, dat men kwam in *Harincoliet*, voor in *het Harincoliet*. Men liet zelfs het voorzetsel wel na, in niet te samen gestelde woorden. STOKER l. c. V. 603.

„*Er ghinc op Male harde richte*”
voor op de *Malse*.

na 't schynt, kort te vooren, te *Lisse*, op een van 's Graaven Lusthuizen, het huwelyk van zyne Dogter MARGARETE, met DIRK, Graave van Cleef, plegtig gevierd: even als men zulks, in 1186, deedt te *Loosduinen*, toen 's Graaven Zoon, DIRK, met ALEID, Zuster van den Cleeffchen Graave in den echt tradt (e).

Bl. 268. r. 11. „Texel en Wieringen — moesten eene brandschatting van vier duizend mark zilvers opbrengen.” STOKÉ heeft hier *marken*, in navolging der oude Latynsche Kronyk van EGMOND; doch STOKÉ's laatste Uitgever heeft, zeer wel, aangemerkt (f); dat die Rymfchryver, elders, 't woord *mark* door *pond* verklaart; zo als ook by andere Volkeren, de bewoordingen *talenten*, *marken*, *ponden*, veelyds van *geld*, niet van *gewicht*, moeten verstaan worden. Indien dan een Friesch pond, vyftien stuivers van onze munt (g), geschat wierdt, zo als men gewoonlyk denkt, zou de optebrengeve som drie duizend Hollandsche Guldens uitmaaken; 't geen, zeker, niet gering was voor deeze tyden. Doch de juiste waardy, is, mynes meenings, daarom, hier te moeilyker te bepaalen, wyl men, uit de Friesche Wetten, kan opmaaken, dat 'er groote en kleine-marken waren, en het niet blykt, van welke soort hier gesproken wordt.

Dat *Texel*, thans, geen *eiland* (h),
maar

(e) *Chron. Egmond* ad annum 1182. et 1186.

(f) I. D. bl. 529 — 531.

(g) *l. c.* en Oud. Fr. WETT. 2 D. bl. 399. §. 1.

(h) PALUDAN. Oudh. Kund. Verhand. 2 St. bl. 133.

naar, nog in de dertiende eeuw, aan 't land van Huiz-duinen, en de tegenwoordige Helder, vast was, is, na Aking, op nieuws, voor eenige jaaren, met zeer goede bewyzen, aangedrongen.

Bl. 269. r. 19. „ *de Bischoppen van Utrecht beweerden*, op wat grond is my niet gebleeken, „ *dat hun het gantsche Graaffchap van de Veluwe, door de Keizers, was afgeftaan.*” By gebrek van genoegzame egte stukken, is deeze grond nog niet ontdekt: maar, daar, in de uitspraak van Keizer KAREL den VI., duidlyk gezegd wordt, dat de Hertog van Brabant erkent hadt ongelyk te hebben, is het veiligst te stellen, dat een der Keizeren zodanige gift, aan het Sticht van *Utrecht*, zal hebben gedaan; en dat de oude Veluwfche Graaven, (die zig ook, naar zeker aldaar liggend slot, Graaven van *Rechem*, of *Redichem* noemden) het zelve, overeenkomstig het Verhaal van sommigen onzer Jaarboeken (i), voorheen, van den Keizer geheven hebbende, sedert, hun verly van den *Utrechtschen* Bisfchop zullen genomen hebben; 't geen ook, in vervolg van tyd, en toen dit leengoed, uit hun huiz, in dat van de Neder-Lotheringsche, dat is, Brabandsche, Hertogen overging, door deezen, getuigd wordt gedaan te zyn; dan 't geen Hertog HENRIK nu weigerde.

Dat, wyders, zo als hier volgt, GODEFRID van *Bouillon*, Hertog van *Neder-Lotheringen*, dit leen, als een Bruidfchat, met zyne
Dog-

(i) *Chron. de Trejedo. apud MATTH. Anal. 5. p. 333.*

Dogter, aan HENDRIK VAN NASSAU, Graave van Gelder, hebbe opgedragen, is te minder aanneemlyk, om dat GODEFRID, reeds op den 18 July 1100, is gestorven (*k*), en Graaf HENDRIK, in een Brief van 27 Mey 1182, nog voorkomt; hoe zeer de Kronyken zyn' dood, op den jaare 1162, stellen (*l*). Men denkt dan, gevoeglyker, dat GODEFRID, by zyn vertrek naar 't heilige Land, de Veluwe, aan OTTO den I., Grootvader van Graave HENRIK, verpand hebbe, onder de, in die tyden zeer gewoone (*m*), voorwaarden, dat hy, of zyne Opvolgers, Hertogen van Neder-Lotharingen, het zelve weder, binnen zekeren tyd, zoude mogen losfen. Het schynt, dat die Hertogen, federt, langs deezen weg, aanspraak op de teruggave van dit Leen, hebben gemaakt; doch dat, daar na, HENRIK VAN NASSAU, anders gezegd de I., met een Dogter van een dier Vorsten, mede GODEFRIED genaamd, (die dus, om den overeenkomst van tyd, de II., of III. van dien naam moet geweest zyn) huuwende, hier op, de Veluwe, aan deeze Vrouw, by wyze van schikking, door den Brabandschen Vorst, zal zyn afgeftaan, en, na haar overlyden, omtrend 1162 voorgevallen, niet op Graaf HENRIK, maar, overeenkomstig de Leenregten dier tyden, op GERARD, haar' oudsten Zoon, als naasten Leenvolger, zal gekomen zyn;

med

(k) *l'Art de verif. les doc.* fol 378.

(l) BONDAM *l. c.* 2. *Afd. el. bl.* 235.

(m) BUTK. *Trogh. des Brab.* T. 2. 5. 256

niet dat gevolg, dat deeze dus, by 't leeven van zyn' Vader, HENRIK, Graaf van de Veluwe, geworden, maar, reeds in 't jaar 1180, overleeden zynde, door zyn' tweeden Broeder, OTTO genaamd, in de Veluwe zal zyn opgevolgd; welke OTTO, eindelyk, na 's Vaders dood, ten jare 1182, als ik zeide, voorgevallen, de Graaffchap Gelder, Zutphen en ook de Veluwe, in zyn' perfoon vereenigde (n).

Op dien voet ook, kan men begrypen, waarom deeze Oorlog, door den Utrechtschen Bifchop, niet tegen den *nog-regeerenden Graave*, HENRIK, maar tegen zyne *Zoonen*, GERARD en OTTO, gevoerd wierdt, zo alsveelen verhaalen; schoon dezelve, kwalyk, Graaven van *Gelre* noemende, daar zy Graaven van de *Veluwe* waren, en GERARD, b. v. zig zelve, in 't jaar 1172 en 1177, nog *Zoon* des Graaven van *Gelre* noemt (o).

Bl. 271. r. 15. „ *Het Graaffchap Zutphen — was, na 't jaar 1076, in 't welk GEERLAK, Graaf van Zutphen — gesneuveld was, gekomen aan GERARD, Zoon van OTTO den I, Graave van Gelder, die GEERLAK, zo wel als hem, by twee byzondere Vrouwen, gewonnen hadt. Sedert zyn de Graaven van Gelre, altoos, ook regeerende Graaven van Zutphen geweest.*” De opvolging, in het *Zutphensche* Graaffchap, is, in verscheiden' opzigten, nog zeer duister; doch, in eene, onlangs, over deeze stof, opzetlyk, geschrevene Verhandeling, heeft men,

(n) Van LEEUW. *ad Chron. Tiel.* 1. p. 146. en BONDAM *l. c.* p. 255 — 260.

(o) BONDAM *l. c.* bl. 198 en 227.

men, op zeer wigtige gronden, doen zien, dat GEERLAK, die, in 1076, sneuvelde, onmogelyk gehouden kan worden voor een Zoon van OTTO den I., Graaf van Gelre, uit den huize van Nasfau; nadien de Gravin SOPHIA, die men voor GEERLAKS moeder houdt, eerst, omtrend 1076, met OTTO kan gehuwd zyn; maar, veel eer, voor een Zoon van zekeren GERARD, of GEVARD, Graave van een gedeelte van *Hameland*, of het *Zutphensche*, die deezen Zoon overleefde, en zynen Broeder OTTO, voorheen reeds Bezitter, onder anderen, der *Stad Zutphen*, tot Erfgenaam naliet; welken, laarst gezegden, OTTO, men, met OTTO van *Gelre*, schynt te hebben verward.

De Graaffchappen van *Gelder* en *Zutphen* zyn dan, omtrend de *helft der twaalfde eeuw*, onder Graave HENRIK, den I., vereenigd (p). My is, in een ge-agt werk (q), onlangs, voorgekomen een brief, op naam van ANNO den tweeden, Aarts-Bischop van Keulen, zynde van den 27. Sept. 1074; in welke OTTO, Graaf van *Zutphen en Gelderland*, (*Otto, Comes de Zutphen et de Gelria*) genoemd wordt, en als getuigen staat. Indien op dit stuk, 't geen, door onze Schryveren, myns weetens, niet gebruikt is, konde vertrouwd worden, zo als my, voor ik het be hoorlyk hadt overwogen, toefcheen, zou,

wie

(p) BONDAM *Vonher. voor 's Gr. Charterb. van Gelderl.* byzonder h. 10. 33-62.

q. KREMERS *Akadem. Beiträge zur Gulch und Bergischen Geschichte. 2 B. Urkunden*; bl. 206.

Mit het zelve, een geheel nieuw stelsel in de *Geldersche* Historie gebooren worden; doch, dat hetzelfde te veel teekenen van vervalsching met zig draagt, dan om 'er zig op te kunnen verlaaten, zal, in 'tkort, en, zo ik rederi heb te vermoeden, op eene voldoende wyze, door den tegenwoordigen Historischryver van *Gelderland*, den zeer kundigen Hoogleeraar BONDAM, worden aangetoond (r).

Bl. 272. r. 13. van ond. „ des jaars 1191.” Leez 1196; overeenkomig de indictie en Regeerings jaaren van dit charter (s).

Bl. 274. r. 9. van ond. „ Graaf FLORIS liet -- twee Zoonen na.” Wel vier; naamlyk DIRK, WILLEM, FLORIS en ROBERT; behalven vier Dogters; BEATRIX, ELISABETH, ALEID en MARGARETE (t).

Bl. 276. r. 13. „ Zeeland bewester Schelde werdt dus, ten opzichte van Graave DIRK, een agter leen des Keizerryks.” Niet echter, eerst in deezen tyd. De Vlaamsche Graaven hadden, lang voorheen, dit leen van den Ryke verheft. En onze WAG. zelve heeft, met grond van waarschynlykheid, gezagt (u), dat, in den jare 1108, waar voor anderen neemen 1107, dit deel van *Zeeland*, door den Vlaamschen Graave ROBERT, aan FLORIS den II. van *Holland*, is beleend geworden (v).

Bl.

(r) In een *Byvoegf.* op het I D. van 's *Chart. B. van Gelderl.*

(s) BONDAM *Gr. Ch. B. v. Geld. bl. 255.*

(t) BERA *l. c. f. 53.* *Mieris Ch. B. v. Holl. I. D. bl. 231 en 135.*

(u) *Vad. Hist. 2 D. bl. 210, vergl. bl. 154—174. seqq.*

(v) *Adde Chron. Egmond, ad ann. 1057.*

Bl. 280. r. 12: „WILLEM zou — drie honderd ponden trekken.” Te weeten voor zyn Vaderlyk bewyz, of erfdeel (*pro patrimonio*): (w) 't geen, na 't schynt, hem nog niet was uitgekeerd, en waar uit den Oorlog zyn oorsprong kan genomen hebben. Men vindt, dat aan WILLEM den bynaam van *zonderland* gegeven is (x); mooglyk voor den tyd van dit Verdrag, en dus, voor hy in 't bezit van *Friesland* geraakte; ten zy het zage op dien tyd, toen, na doode van DIRK den VII., VROUW ALBID hem, van 't Graaffchap van *Holland*, weeren wilde.

Bl. 280. r. 12. „WILLEM zou — al wat Graaf DIRK, in het Graaffchap Oostergouwe en Westergouwe, toen, in 't gemeen, Oost-Friesland genaamd, bezat, van hem *te leen houden*.” Wyl WILLEM, in 1198, (WAG. bl. 281.) Graaf van dit *Friesland* heet, en, in meerder brieven, dus voorkomt; wyl de Bisfchop, zyn Oom, dit Verdrag hadt helpen bewerken, en wyl een Graaf van *Oost-Friesland*, zo door den Bisfchop, van Utrecht, als door den Graaf van Holland, (die, in 't gemeen, dat Land bezaaten (y)) moest gekooren worden, schynt het vry klaar, dat ook de Bisfchop zyne keuze op WILLEM zal bepaald hebben. 't Oorspronglyk stuk is weder, ongelukkiglyk, niet voor handen.

Bl.

(w) *Chron. Egmond.* p. 161 et 162. (89)

(x) LEONIS *Brevicul Chron. Egmond.* IV, p. 155.

(y) *Vaderl. Hist.* 2 D, bl. 244. ad ann. 1297.

Bl. 291. r. 4. „Graaf OTTO kwam ook niet zonder losgeld vry.” Hy verbondt zig, tot de betaaling van 2500 marken; van welken hem, sedert, 1500 wierden kwytgescholden (z), by gelegenheid van 't huwelyks verdrag tusfchen zynen Zoon GERARD met MARGAREET, Dogter des Hertogs van Braband.

Bl. 291. r. 6. van ond. „Wydloopiger Verdrag.” Hier van is, onlangs, een veel verbeterde Uitgave in 't licht gekomen (a).

Bl. 292. r. 6. van ond. „Verdrag, welk op den derden van Slagmaand, deszelfden jaars (1203) tusfchen hem en Hertog HENRIK, geslooten wierdt.” Men mag, thans, voor uitgemaakt houden, dat dit Verdrag, niet in 't jaar 1203, maar in 1200, is aangegaan. De talletters van den dag zyn, in sommige afschriften, in het jaargetal gegleden (b).

Doch dit stuk, gemaakt, blykens deszelfs Inleiding, tot wegruiming van de oude geschillen, zo tusfchen den Hertoge en Graave FLORIS III. als reeds, tusfchen hunne Voorzaaten ontstaan, en om het welk te sluiten, men elders vindt, dat DIRK de VII. zig, in dit jaar van 1200, naar Leuven begaf (c), mag men agten geene betrek-

(z) Chart. b. v. Geld. bl. 279. No. 85, en 288. No. 69.

(a) l. c. bl. 281.

(b) VAN DE WALL. *Privileg. van Dordr.* bl. 17. en *Histor. Crit. Holl.* T. 1. P. 2. p. 413. *seqq.*

(c) Des Roches: *Epit. Histor. Belg. Pars poster.* p. 107.

(d) Die'er byvoegt, op geen ligte gronden te gissen, dat dit alleet, in 1203, is bevestigd geworden; dan 't geen hy niet bewyst, en my onbekend is.

trekking gehad te hebben tot het vangen of loslaaten van zyn' Perfoon , zo als het in den tekst , alhier , wordt opgevat. Deeze zaaken vielen eerst twee jaaren laater voor , t. w. in September van den jaare 1202 , en sprooten uit ten geheel andere oorzaak , naamlyk , uit het verschil , en den opgevolgden Oorlog , van den Utrechtschen Bisfchop , WILLEM VAN DER AARE , met Graave WILLEM van Oostfriesland (d) ; waarin de Hertog en onze Graaf zig gemengd hadden. Dit zo zynde , volgt ; ondertusfchen , dat het gewaagen van het bovengem. Verdrag , in de orde der zaaken , voor dat van dien Oorlog moet worden gesteld.

Bl. 299. r. 8. „ Met deezen (WILLEM , Graaf van Oostfriesland) wilde hy (DIRK VII) zig verzoenen.” My blykt niet dat Graaf DIRK in onmin met zynen Broeder leefde , na hy hem tegen den Utrechtschen Bisfchop hadt bygestaan. De oudste Kronyk zegt alleen , dat DIRK hem ontboodt , uit broederlyken pligt (e) , 'T is waar STOKER zegt (f) :

„ Den Broeder wilde hi gerne spreken
„ Om den moed te maken zochter.”

Dan deeze wensch van onzen Graave ter leening of verzagting der gemoederen , zoude

(d) Zie hier WAG. bl. 289. en volgg. en Chron. Egmond. ad annum 1202.

(e) Chron. Egmond. ad annum 1203. „ debite germanitatis.”

(f) 2 R. V. 1368.

de ik liefst te huij brengen, niet op hem zelve en zynen Broeder, maar op den laafsten, en 's Graaven Gemalin, ALEID; die, zo voorheen, als nu byzonder, tot WILLEM ongezind was, en alles deedt om hem van haar Gemaal te weeren, toen deeze zig verpligt agtte hem, als Broeder en naasten Bloedverwant, de Voogdy over zyne, omtrend vyftienjarige, Dogter, ADA, op te draagen, en, wyders, met hem en de overige voornaamste Leenmannen, of Baroenen (g), de noodige voorziening omtrend het Graaffchap te beraamen. Want, wat het laafte betreffe, hoe zeer Holland een Ryks Leen was, en, by gebrek van manlyke nakomelingen, daar aan ftondt te vervallen (h), oordeelden thans, en zeker reeds eenigen tyd voorheen, onze Graaven; dat zy, ondanks die Leenverpligting, en terwyl het Ryk, door inwendige beoertten gefcheurd wierdt; hun gezag; des noods, met de Wapenen vermogten te handhaaven, en ons Land wordt, by een Schryver van deezen tyd, hunne *erflyke* grond geuegd (i).

Bl.

(g) *Chron. Egmond. ad annum 1203; SOKE l. c. V. 1373.*

(h) MEERMAN, *de Solus; vincal: inter. Imper: § facti Belg. p. 32.*

(i) *Chron. Egmond. ad annum 1203.* Ik zou, voor de overige, kunnen denken, dat DIRK VII. in vroeger tyd, ook 's Lands Voogdy byzonder aan zyne Gemalinne toegedagt hebbe. Ik beken anders niet wel te vatten, waar om, in 't Verdrag van 3 Novemb. 1200, tuschen den Hertoge van Brabant en hem, wordt vastgesteld, dat, indien zy een van beiden kwamen te overlyden, hunne *Vrouwen* en Erfgenamen, den anderen, tot behoud der Landen, over welken aldaar gehandeld wierdt, huij en bystaad zouden doen. Zie by VAN DE WALL, l. c. bl. 16.

Bl. 302. r. 4. „*In de Zype — aangekomen.*” STOKE zegt hy is *comen ghereden* (*k*) en de Latynsche Kronyk, op dit jaar, *currit*.

Dit een en ander doet genoeg zien, dat WILLEM deeze geheele reiz niet te water, zal gedaan hebben.

Men heeft, voor eenige jaaren, een' ouden, duifsteenen, muur ontdekt, in en buiten de Wieringerwaard; op sommige plaatsen ter breedte van wel 17 Alkmaarsche houtvoeten (om van de *Gables* niet te spreken, daar men wel 20 voeten heeft) en ter lengte van ruim 1300 Roeden. Men agt, dat deeze muur zig veel verder O. en West-waarts gestrekt, en, voorheen, gediend hebbe, tot een weg, om, by de Ebbe, in dit waterig gewest, te gebruiken. Een zeer kundig man, heeft, niet zonder reden, gegist, dat WILLEM, veelligt, langs dezen weg uit Oostfriesland, ten minste van Medenblik af, naar de Zype gekomen is (*l*).

Bl. 307. r. 12. v. ond. „*Men moest — de Landeryen ook aan vrye Luiden verpagten, uit welke laatste, meen ik, de welgeboornen, ten platte lande, ten minste voor een gedeelte, ontstaan zyn.*” Ik wenschte WAG. ons, hier, of elders (*m*), den grond van deeze zyne meening breeder ontvouwd hadt.

De Welgeboornen ten platten lande, waren,

(*k*) l. c. 3 B. V. 5.

(*l*) PALUDAN. l. c. bl. 16; en volgt ook bl. 207. en 202. Zie ook de, aldaar mede aangehaalde, *trefflyke Woorde* van den Heere, Marquis de St. SIMON.

(*m*) WAG. Brev. bl. 9. Br. 2.

nen, dunkt my, te aanzienlyk, om, voor een regel aan te neemen, dat zy, of een gedeelte van hun, gesprooten zouden geweest zyn, uit dat geringste soort van Vryen, die, federt, veel al, de slaverty, boven de vryheid koozen (n). Zy komen my, eerder, voor, tot die Vryen te behooren, welken, uit geen slaafliche Voor-Ouders geboten, op hunne eigene, schotvrye, goederen leefden, en, fints de vroegste tyden, uit hoofde hunner geboorte, tot Schepenen in de Graaflyke geregten kiesbaar zynde, elders, wel eens, den naam van *Schepenbaar-vry* (want er waren veel trappen in de vryheid) droegen (o). Wanneer deze *Welgeboornen*, het Hof en den Kryg volgende, door den Land-Vorst, in eer en aanzien bevorderd en, daar door, zo als men spreekt, veradeld wierden, schaamden zy zig, egter, het *Welgeborenschap* niet in tegendeel, om den Adel, met opzigt tot de geboorte, aan te toonen; was het genoeg te betoogen, dat men *welgebooren* was (p); een duidlyk blyk, dat die *Welgeboorte* den grondslag van den *Adel*, en de *Edeldom* weder een aanzienlyker trap der *welgeboorte*, uitmaakte (q); waarom ook

STO-

(n) ROBERTSON l. c. p.

(o) RACER l. c. 2 D, bl. 44. *Tradit. Fuld.* l. 2. N. 156.(p) BAKKER *Dissertat. de antiq. Nobilitat. differ. in Holl.* p. 40 et 41.(q) *Conf. Peffel byvo. Expoft.* C. 3. §. 71. 't Woord *Adel* zelve meent men *geslags* te beduiden; en dan zouden *Edelen*, eigenlyk zyn luiden van *geslags* of *geboorte*, *Kid*, Ihre. *Glosar Sueso-Gebic.*, *gaze Adel* in tegenstelling van *Ongeboornen*, d. i., die van geringere, of, als men nog zegt, van geen geboorte waren. In dien zin zegt STOKER, (le B. V. 46r.) dat Graaf DIRK de I. geen *ongeboren jong line* was. Het Fransche *Gentilhomme* en het Engelsche *Gentleman*, drukt het woord *Edelman*, oorspronglyk, een vel uit.

STOKE (r), *Welgeboornen* noemt zodanige, die hy, elders, den naam geeft van *Edelen*; even als, (om kortheidshalve van geen Characteren te spreken), ook MAERLANT, (s) in de 13^e. Eeuw, van „*Welgeboornen en Edelen Vrient*” spreekt; die, met de *Nobiles en bene nati* van een Schryver der 14^e. Eeuw (t), overeenstemmen; terwyl Graaf JAN van Beieren, in de 15^e., bevestigende een Keizerlyken brief, by welken zekere JAN JACOBSZ *Edel* verklaard was, aan voorn. JAN, tit dien hoofde, dezelfde voorregten gunt, die *andere Welgeboornen* van *ouder, gewoente tot hier toe*, in *Holland* genoten hadden (u).

Bl. 304. r. 10. v. ond. en bl. 305. r. 9, „*Hugo van Voerne*,” ’t laatst uitgegeven handschrift der oudste Egmonder Kronyk, heeft „*Ost de Burne*,” en Stoke „*van Borne myn Heer Oest* (v)”; zo als het zyn moet, Over het warren der Schryvers, tusfchen *Vorne, Borne* enz., heb ik elders gehandeld (w). Dit Borne, gelegen, zo ik meene, in Opper-Gelderland; tusfchen de plaatzen Brugge en Zuchtelen, was een Leen van den Graave van Loon; ’t geen niet belet, dat egter deeze Oest van Borne ook Leenman van den Hollandschen Graave kan geweest zyn, en, in die hoedanigheid, eenige brieven mede ondertekend hebben.

Bl.

(r) Ge. B. v. 587. 587. en 590.

(s) *Spieg. Hist.* a. D. bl. 145. V. 14.(t) Phil. à LEIDIS *de cura Republ.* p. 264. F. 276.(u) MIERIS *Ch. h. 3.* D. bl. 649.(v) *Chron. Bèmond l. c.* STOKE 3. E. V. 71. ook HUYDEC. aldaar; Op bl. 378 en 379.(w) *Mmoires de l'Academie de Brüssel, T. I. Journal* p. 2—22.

Bl. 324. r. 9. en „Een verdrag wordt getroffen, eer men *handgemeen raakte*.” En, r. 9. v. ond. „Het Verdrag is in weezen, en op den Feestdag van S. Donariaan, in Wynmaand des jaars 1206, te Brugge, in de *Proosdye*, getekend.” Dit *laatste* Verdrag, hier by WAG. uitgetrokken, is mede, uit het oorspronglyke, voor weinige jaaren in 't licht gegeven, en de egtheid van dien volkomen verdedigd (x).

Maar dit Verdrag, eerst gesloten in *Wynmaand* van 1206, kon, onmooglyk, dienen tot voorkoming van een Veltslag, die *eenige maanden vroeger* (y) stondt voor te vallen, en waar in ook FILIPS en WILLEM, maar niet LODEWYK en WILLEM, by uitspraak van FILIPS, als handelende partyen hadden moeten voorkomen: ook heeft het weinig schyn, dat WILLEM, nog aan 't hoofd van zyn Leger, zig, zonder slag of stoot, zoude hebben onderworpen aan zulke nadelige voorwaarden, als welken, ten zynen opzigte, in 't Verdrag van 1206 gevonden worden. Onze WAG. dan vergiste zig in deeze twee Verdragen. By dat geen, 't welk *voor* den sryd getroffen wierdt tusschen FILIPS en WILLEM, en 't geen niet meer voor handen is, moest de laatste aan den eersten 10500 marken uitreiken; waar tegen deeze zig verbondt, aan LODEWYK zyne hulp te onttrekken; die dan ook, met

(x) *Hisor. Cyt. Holl.* T. I. P. 1. p. 212 (1) & P. 2 p. 299 — 320. HUYDEC. op STOKK. 2. D. bl. 150.

(y) *Chron. Egmond.* p. 210. *ad annum* 1205. daar men de jaaren niet Paaschen begint, *vid. et* p. 115 (92. & p. 211 (97).

zynè Schoonmoeder ALEID, zig thans te Utrecht bevindende, en waanende, binnen korten, meest door Vlaamschen bystand, gansch Holland te bemagtigen, by 't verneemen van deeze onverwagte tyding; hals over hoofd het Land verliet. Een Tydgenoot verhaalt ons deeze omffandigheden. (z)

Maar van waar dan dit, zo nadeelig, Verdrag van Wynmaand 1206? Ongelukkig, gelyk ook WAG. zegt, eindigt hier de oudste Egmond-sche Kronyk, en 'er is een vak in de Historie, 't geen slegts gisfende schynt aangevuld te kunnen worden. Ik zou met onzen Schryver agten, dat WILLEM, door eenig merkelyk geleden nadeel, of, doordien de Vlaamsche Graaf met geweld, of list, hem mooglyk in zyne magt wist te krygen, tot het, met eed en zegel, bekragtigen van zulk een nadeelige belofte, zal gebragt zyn. 'T is waar, in het stuk zelve (dat in de oorspronglyke taal moet worden nagezien) leest men, dat alles *vrywillig (spontanea voluntate)* was geschied, maar zulke woorden moeten ons niet misleiden. Toen FLORIS V, zo als wy, op zyn plaats, zien zullen, zig, in den jaare 1290, aan de nadeelige uitspraak van Guy van Vlaanderen onderwierp, (aan welke hy zig, namaals, even als WILLEM, onttrok) zeide hy alles te doen „*de nõ grei, et de nõ bonne volonte*”; en hy was gevangen. Met dit alles, verzeker ik, egter, hier niets, nopens den toenmaalligen toestand van onzen WILLEM; te minder, daar hy, in zyne verdediging, ten

jaare

(z) l. c. ad annum. 1295.

jaare 1216 en 1217, voor den Pauslyken Stoel, alwaar hem LODEWYK gedaagd hadt, zich op geen dwang, voor zo ver ik, uit de in 't licht zynde stukken, bemerkte, heeft beroepen. (a)

Bl. 325. (8.) „*Mosella staat 'er, in 't Latyn van 't oorspronglyk Verdrag. Ik versta 'er de Moselkreek door.*” WAG. ziet hier op de leezing van 't Verdrag by MATTHÆUS, uit CIRONIUS, blykens de aanhaaling; maar CIRONIUS zag, voor zyne uitgave (b), het oorspronglyke niet; 't geen, sedert, uit de Chartren van S. DONAAS te Brugge, is uitgegeeven; en waar in men niet *Mosella*, maar *Moise*, zynde de tweede naamval van *Moisa*, leest, en dus de *Maze* (c).

Bl. 326. r. 17. „*Waar door ik niets beters dan Leiden weet te verstaan.*” Leiden staat ook, duidlyk, in 't Verdrag van Graave LODEWYK van Loon met den Hertog van Brabant (d).

Bl.

(a) Die stukken zyn te vinden by MATTHÆUS in Anal. T. 3. p. 130—132; en daar getrokken uit CIRONIUS; zy zyn, zegt men, veel breeder in de Boekery van 't Vatikaan overig. De onverwagte dood van den Heere Graave de Montagnini de MIRABEL, onlangs, buitengewoon Gezant van zyne Sardinische Majesteit by dezen Staat, die, voor zyn vertrek van hier, my beleefdelyk toegezegd hadt, in Italiën, die onuitgegeven stukken te zullen doen naspooren, welken, tot onze Historie betreklyk, in verscheiden Boekeryen aldaar, mynes meenings, gevonden worden, berooft my van de hoop, om, in 't kort, nopens deeze stof, de gewenschte ontdekkingen te doen.

(b) Vid. Append. Cironii, allegat. in Histor. Crit. Hoff. T. 2. p. 1. p. 379 (1)

(c) L. c. p. 307. (9.) „*Tota alia terra ex hac parte Moise deversus Flandriam.*” Dit land schynt zeker geheel Zeeland, van de Maze tot de Schelde, behalven *Scarpemis*, *Duveland*, *Stravenise* en *Dreifeber*, die, kort te voren, uitgesonderd worden.

(d) L. l. p. 324. (16) MERRIS Charib. L. D. bl. 145.

Bl. 330. r. 5 v. o. „'t Schynt, dat hy, (Koning JAN) kort hier na, ADA te rug heeft laten keeren." Een gelyktydig Schryver getuigt, dat Graaf LODEWYK haar, in 't jaar 1207, met zig, uit Engeland, te rug bragt, na een gevangenis van vyf jaaren; die egter niet vol uit zullen moeten gerekend worden (e). De Graavin was hem niet afgegaan, dan, mits hy zyn Broeder ARNOUD tot Gyzelaar gaf; die, eerst in 1216, ontslagen wierdt, en, na 't overlyden van Graave LODEWYK, met ALEIDE, Dogter van HENRIK I., Hertoge van Brabant, huuwde, volgens het getuigenis van denzelven Schryver. Hier door ook vervalt het gevoelen, dat LODEWYK, reeds voor 1206, zig met deeze ALEID in den egt hadt verbonden, (f) en ADA voor dien tyd was overleden; daar zy, in tegendeel, verscheiden maalen, na dien tyd, en, als ook WAG. aantekent, nog in 1218, voorkomt (g).

Bl.

(e) REINERUS Monach. apud Martene & Durand Collect. amplif. T. 5 fol. 32. C. & D. ad annum 1207?

(f) REINER l. c. ad annum 1218. Dit gevoelen steunt byzonder op de woorden van zeker Verdrag van den jare 1206., waar in gesproken wordt van 't geen Graave LODEWYK, met 's Hertogen Dogter, in Leen van den Hertoge hadt gekregen. (*omnia, quae Comes cum filia ducis, acceperat in feudum*) Dan, om niet te zeggen, dat 'er véelligt een feil schuilt in deeze leezing, daar het oorspronglyk stuk niét voor handen is, en de naam der Dogter niet wordt genoemd, kan het, dunkt my, zeer wel met de omstandigheden strooken, te stellen, dat Graaf LODEWYK, voor zyn huwelyk met ADA, Weduwnaar geweest zy van eene Dogter des Brabandschen Hertoge, dien BUTKENS ook reeds vermoed heeft, meer Dogteren gehadt te hebben, dan men vermeld vindt.

(g) Vid. Exkurs. XI. in Hist. Crit. Holl. l. c. p. 463—500, & ibi alleg. loca.

Bl. 333. r. 8. „Graaf WILLEM — *wist van deez*en Keizer (OTTO) bevestiging te verwerwen enz.” Kort te voren lag hy nog met den Keizer overhoop, alzoo deeze, geholpen door die van Aken en Gulik, al brandende en blaakende een' inval hadt gedaan in WILLEMS Landen, die dapperen tegenweêr geboden hadt. In den zomer van 1214, viel OTTO, op gelyke wyze, in Gelderland, met naame in *Roermonde*, toen voor de beste Stad van dat Gewest gehouden. (h)

Bl. 336. r. 7. v. o. „Ook (*wierdt* gevangen) WILLEM, Graaf van Holland.” Ik weet niet, dat eenig oud Schryver, behalven de, hier aangehaalde, *Auctor Aquicinctus*, WILLEM onder de gevangenen noemt, MEJERUS zwygt 'er ook van, schoon de zaak des niet te min zyn kan (i).

Bl. 339. r. 15. „Graaf WILLEM in den ban.” Geheel Holland was het met hem, uitgezonderd de Abdyen van Egmond en Rynsburg. WILLEM was egter niet gewoon de Geestlyken veel te ontzien, als het tegen zyn belang, veelyds den regel der Vorsten, streedt. Hy was onder die genen, welken, ten jaare 1214, op eene byeenkomst te Valenciennes, aan Keizer OTTO toestondt hun de tienden te ontnemen, om 'er 't Leeger mede te betaalen, welkers vuisten alleen men vermeende aan Kerk en Staat den vrede te kunnen bezorgen (k).

Bl.

(h) REINER. l. c. p. 41. C. p. 50. D. p. 51. & p. 52. A. & Conf. Coron. Turon. l. c. p. 1051 A.

(i) Conf REINER. l. c. p. 42.

(k) MERRIS Charterb. T. p. 161. col. 1. en 2.

Bl. 340. r. 9. **LODEWYK**, Graaf van Loon, Is, — in den jaare 1218, overleeden." Hy, die aan Graave **WILLEM** in moed, niet in geluk, evenaarde, stierf, op den 28 van Hooimaand van dat Jaar, in de kragt zyns leevens, en door vergif, hem en zynen Broeder **HENRIK**, by een onbekende hand; toegediend (1). De roem zyner dapperheid was zo groot, dat, in den slag by *Steppes*, ten jaare 1213, tusfchen Hertog **HENRIK** den I. van Brabant, en **HUGO**, Bifchop van Luik, de Hertog vyf vertrouwde Mannen gebood, den Graave, by den eerften aanval, onverwagt van 't paard te werpen, en om te brengen; openlyk zeggende, dat, na **LODEWYK**'s dood, de overigen niet beftand zouden zyn. De gezegde manfchap voldeed, terftond, aan 't eerst gedaelte hunner last, en herhaalde dit tot driemaal toe; doch **Lodewyk**, telkens weder te paarde geholpen, en nooit den moed, met den val, latende zakken, wederftondt, fchoon zyne benden vlooden, met eenige Luikenars, al het gewigt van het gevegt, en bevogt de zege (m).

Bl. 340. r. 13. „Graaf **WILLEM** — maakte geene zwaarigheid — om in 't jaar 1217, op de Kruisvaart naar Egipte te gaan." Men ziet, uit een Charter van **BOUDEWYN**, Graaf van Benthem, ten voordeele der Abdy van Middelburg, dat doeze, by **WILLENS** afwezen, in 't jaar 1218, tot Voogd,

(1) **REINER**. l. c p 60. A.

(m) **REINER**. l. c. ad 2. 1213. **ÆGIDIUS** Aur. Valh. apud **CHAPRAVILLE**, in *Gestis pontific. Tungravorum*. T. 2 p. 222 — 224.

Woogd, Ruwaard, of Stadhouder (*Procurator*) van Holland was aangesteld (n).

Bl. 340. (5) „LODEWYK, Graave van Loon en Renekën.” Deez was Burggraaf van Mentz, en zeer van den onzen onderscheiden (o).

Bl. 349. r. 8. v. ond. „Men leest zynen naam onder eenen Giftbrief — getekent te Frankfort, op den negentienden van Grasmaand des jaars 1220.” Dat WILLEM thans uit het heilige Land te rug was, blykt ook daar uit, dat hy, in dit jaar, na overlyden zynere eerste Gemalin, ALEID VAN GELRE, in den egt tradt met MARIA VAN BRABAND, Wed. van Keizer OTTO IV. en Zuster van ALEIDE, die, in 1218, aan ARNOUD, Graave van Loon, Broeder en opvolger van LODEWYK, huuwde (p). Zy komt, met hem, reeds voor in een Charter van Spröckelmaand 1220 (1221) (q); en bleef, byzonder in haar Weduwschap, naar gewoonte van die tyden, zo wel den naam van *Keizerin*, als van *Graavin*, voeren. Zy leefde nog in den jaare 1260, en

(n) MS., ge-intituleerd, *Regist. van Friesland, Ambachten en andere Gorderen der Abdy van Middelseburg*; berustende ter Rekenkamer van Zeeland. b'. 12. Deze BONDWYF schynt my dezelfde, die, f. c. bl. 31, in een Brief van 1208, BOIDEKINUS gezegd wordt. Conf. JUNGIUS *Histor. Comit. Bentem* p. 256. § 2.

(o) GUDENUS. *Cod. diplom.* T. 1. p. 529—530. not. 480.

(p) REINER. l. c. fol. 63, B. Conf. fol. 51. C.

(q) BUTKENS *Trophees de Brab.* T. 1. *preuv. du Liv.* 4. fol. 68. Haar Vader, Hertog HENRIK de le., die, dan voor dan tegen WILLEM was geweest doch hem, in't begin van den Oorlog, tegen den Graave van Loon met guld hadt bygestaan, (REYNER. l. c. *as annum* 1203) gaf hem nu de helft van Schakerlo ter Leen.

en fchynt zig meest te Helmond, in de Brabandsche Kempen, op gehouden te hebben (r).

Bl. 349. (7) In de, alhier, by WAG. aangehaalde Brief van 1119, vindt, men als getuigen, „*de Graaf van Holland, MAARSCHALK VAN HET RYK, Willem de Spysdraager, Filip van Bolland* enz. (s). Daar de naam van den Maarfschalk hier niet bygevoegd wordt, zou men kunnen denken, dat deeze titel tot *onzen Graave* hoorde; doch, daar de Latynsche taal ook toelaat, dit te vertaalen door *de Maarfschalk* en te verstaan van een afzonderlyk Persoon, fchynt die Maarfschalk een ander te zyn; te meer, daar sommigen hebben aangemerkt, dat deeze waardigheid, reeds in den jaare 1195., in het *Saxifche* huiz was; daar het tot heden, als een Aarts-ambt, in gebleeven is (t).

Bl. 352. r. 4. „Stervende (WILLEM) op 4. van Sprokkelmaand des jaars 1222.” „Sommigen denken een jaar laater (u), en ik zoude het met hun eens zyn; te meer daar zy (v), die

(r) BUTK. l. c. Lit. 4. fol. 204—206. & *previo*. fol. 74. MIERIS. l. c. fol. 187.

(s) BUTK. l. c. *Previo* p. 65 en MIERIS Ch. b. te. D. bl. 217. „*Comes Hollandiae, Marescallus imperii, Wilhelmus Dapifer, Philippus de Bollandia*” etc. Men w. et, dat in de schriften van deeze tyden, de naamen meest zonder *commata* geschreven wierden. Van hier dat BUTKENS, MIERIS, en ik, ze verschillend plaatzen.

(t) MASCov. *princip. jur. publ. Imper.* p. 185. § 32 & p. 186 (2).

(u) MIERIS Ch. b. I. D. bl. 180.

(v) BEKA is OBTONE p. 69. Clerk *der lage Landen* bl. 205. Dit jaar heeft ook *Procurator*, by Matth. *Anal. T.* p. 509.

Handfchrift van STOKK. A. en de laatste uitgaaf, 9. B. V. 687, heeft alleen
„XII hondert XX en viers
„Eens Sonc liet bl.”

die 1222. hebben, hem egter XIX jaaren bewind toeschryven na DIRKS des VII. dood, die, den 4 van Slagtmaand, 1203 stierf; en, van dien tyd, WILLEMS bewind tellende, kon men eerst in Sprokkelmaand van 1223 zeggen, dat hy XIX jaaren geregeerd hadt.

Bl. 352. r. 10. „ De oudste my bekende Stads Vryheden of Keuren deezer Landen zyn, — in 't jaar 1217, gegeven.” Na WAG. heeft men de Keuren van *Geertruidenberg*, schoon verminkt, in 't licht gegeven (w), die reeds van 1213 zyn. In de Keur van *Middelburch*, waar van hier gesproken wordt, gewaagd men, méer dan eens, van een *Raadhuiz* (*prætorium*) niet alleen, als van een toen reeds aanwezende zaak, maar beroept zig ook op een *oudere* Keur (x). Gelyk men, in *Vlaanderen*, reeds op 1127, Stedelyke Keuren vindt; en *Zee-land Bewester-Schelde*, waar onder *Middelburch*, hier van al vroeg een Domein was, zou my niet verwonderen, indien men, aldaar, reeds in de 12. Eeuw, Keuren gehadt hebbe. Ik zeg Keuren, andere burgerlyke Vryheden zyn ouder hier te Lande, met naame te Utrecht (y).

Bl.

Doch de twee overigen hebben ook 1223. Want ik leesze in

B. „ XIIc XX ende drie

„ *Enen Sone het ble.*”

„ En in C

„ XXIIc XX ende drie

„ *Enen Sone sijn het ble.*”

Hie voor *bi*, beken ik, is zeldzaam; maar de spelling wierdt méer om 't rym veranderd.

(w) MIER. l. c. bl. 158.

(x) MIERIS f. 171. KLUIT. p. 383 en 394.

(y) MIERIS l. c. bl. 56. en alhier *aanmerk.*, op bl. 223. r. 94

Bl. 356. r. 15. FLORIS de 4de — omtrent 12 Jaaren." Ik denk liever *dertien*; (z) en hoop over de meerderjaargheid van sommige Nederlandsche Vorsten, elders, te handelen (a).

Bl. 360. r. 3. „*De Graaf van Gelder stondt — zyn regt tot het Drostampt van Salland, welk hy van GERARD VAN BOEKHORST gekogt hadt, aan den Bischof van Utrecht af.*” Volgens den inhoud van het Verdrag, zoude ik liever dus leezen. „*De Graaf van Gelder stondt — een Graaffchap in 't Land van Salland, 't welk GERARD VAN BOEKHORST van hem te leen hielt, aan den Bischof van Utrecht af.*” 't Schynt men, door dit Graaffschap, de heerlykheid *Salk* moet verstaan (b). Zie hier over breeder het hier onder aangehaalde Werk (b); alwaar, kort te voren (c), ook wordt aangetoond, dat het Verdrag, hier op bl. 361 vermeld, en tot den jaare 1225 gebragt, denkelyk een jaar laater is gegeven. By dit laatste Verdrag, hadt men ook de geschillen weder vereffend, nopens de Grenscheiding en de Slaaven, in s'Bischofs en s'Graaven Landen woonagtig, en een nieuwe onderlinge bepaaing gemaakt, nopens de voordeelen, welken de Bischof of de Graaf zouden trekken, uit de jaarlyksche te regt-zitting in *Oostergo*, *Westergo*, en *Staveren*, anders genaamd Oost-Friesland.

Bl.

(z) Zie *Aanmerk.* op bl. 352. r. 4: alhier bl. 110.

(a) Zie midterwyl, WAG. Brief. bl. 156—162.

(b) Ch. B. V. Gelderl. bl. 346—352. en bl. 359.

(c) l. c. bl. 338—343.

Bl. 375. r. 1. „Dit gebeurde, op den agtienden of negentienden van Hooimaand des jaars 1234.” Dat de Graaf, in 1234, in een Tournoy omkwam, zeggen twee gelyktydige Getuigen, zo wél als onze oudste Schryvers; (d) ook strookt het jaartal met de elf jaaren regeering, die deezen hem geven: want, daar zyn Vader, WILLEM I., op den 4den van Sprockelmaand 1223 overleden was, wierdt het twaalfde jaar niet voor dien zelfden dag in 1235 voltrokken, en dus liep nog, het elfde, geduurende het gansche jaar van 1234. Dat egter zyn dood niet in *Hooimaand* 1234, maar eenige maanden later voorviel, komt my te waarfchynlyker voor, wyl men onlangs heeft doen zien, dat hy, in een brief van Paus GREGORIUS, gefchreven op 27 *November* van dit jaar, nog als leevend wordt aangemerkt (e); en ook de *dag* of *maand* van zyn overlyden, by bovengem. gelyktydige, en andere Schryvers der 13^e. Eeuw, niet wordt gevonden. Wat de *plaatzen* en de *personen*, die hem ombragten, betrefte, ook hier omtrent durve ik niets befliffen. Van de twee bovengem. gelyktydige Schryvers, heeft de een (die door de onzen fchynt gevolgd) *Corbie* (f), de andere *Novimagium*, (g) en een veel later *Clermont* (h). De twee eerfte plaatzen, (zo men

Nb-

(d) Alberti Stad. Chron.; Gothefridi Monachi *Annal.* et Willh. Procur. Chron. *Omnes ad A. 1234.* STORKE 3 B.V. 709 709.

(e) MEERMAN *Gefchieden: van Graaf WILLEM*; L. D. bl. 2 en 3 (a)

(f) GODFR. Monachi l. c.

(g) ALB. STAD: l. c.

(h) J. DE LEYDIS. *Annal. Egand.* c. 26. p. 40.

Novimagium door *Neyon*, dat geschieden kan; overzet) liggen zeker in Pikardie, maar men heeft te regt aangemerkt, dat 't Graaffchap *Clermont* beslooten ligt in 't Land van *Beauvais*; (i) en dus wel in de nabyheid, maar niet in Pikardie zelfs. Ook hadt, omtrend dezen tyd, *Clermont* geen ouden Graaf, maar eene, nog jonge, en, eerst drie jaaren daar na, gehuwde Graavinne. Met reden dan mag men denken, dat de naam eenes Graaven van CLERMONT, hier verkeerdelyk is ingevloeid, by laater Schryveren, die gegist hebben naar eenen persoon, welken de oudsten niet noemen, en dien ook de beste Fransche Historie Schryveren niet kennen (k).

Voor 't overige was thans 't gezag onzer Graaven zeer gewaschen. Niet alleen droegen verscheiden Grooten, aan dezelve reeds hunne goederen op, met naame de Heeren van *Altena*, *Hoorne* en *Amstel*, en ontvongen ze weder van hem te leen; maar zekere COSTYN (mischien van *Renesse*, want in dit geslagt vindt men dien naam te meermalen) verbondt zig, zyne Dogter niet te doen Huuwlyken, dan by wille van den Graave, zo wel als van haare Maagen (l). Ik heb hier van schoon het in 't leen *Systema* bekend is, geen vroeger spoor, hier te lande, gevonden; doch men ziet 'er uit, dat onze Graven, allengskens, het

(i) HUYDEC, op STORÉ se. D. bl. 49. en 50 gg.

(k) *Memoir. de l'Academie des Inscrip. de Bell. Lettr. de Paris*, T. 43. p. 732.

(l) *Memoriale* B. p. 135 — 139 6. cas. r. aynde een ingestoken papier, tussehen fol. 132 en 133. van de Leenhame van Heik.

het zelfde vermogen, als groote buitenland-
sche Vorsten en andere Heeren, wisten te
verkrygen (m).

Bl. 376. r. 3. „*Keure van Domburg en
Westkapelle.*” ’t Is merkwaardig, dat FLORIS
deze *alleen*, niet, als zyn Vader in 1217,
te gelyk met den Graave van *Vlaanderen*,
gegeven heeft. Hy, naamlyk, weigerde de hul-
de over *Zeeland bew. Schelde*, aan Vlatnde-
ren, ’t geen op daadlykheden uitbrak, die
egter in 1227 een einde namen, toen
FLORIS den Vlaamsche Graave hulde deedt,
en aannam dit deel van *Zeeland*, voortaan,
in ’t gemeen met *Vlaanderen*, even als zyne
Voorzaten, te bezitten (n).

’Er is nog een ruim Veld ter naleezing
op ’t leeven van WILLEM den II. zo als het
hier by WAG. volgt, te doen. Dan, daar ik
bemerke, dat myne Aanmerkingen, tegen
myr voornemen, tot over de 7 vellen druks
zyn aangegroeid; daar ik, myne gedachten
over ’t Privilegie der Friezen, behoudens be-
ter oordeel, in de Aanmerkingen op het
I. Deel reeds hebbe gezegt, en daar, einde-
lyk, het gansche leeven van WILLEM, na
onzen WAG, in het Nederduitsch; door den
Heere, Mr. JOHAN MEERMAN, (o) uit egte
Stukken, zeer oordeelkundig, is bescreve-
ven, zal het meer dan tyd zyn, hier te
eindigen, om, binnen kort, tot gewigtiger stof
over te gaan.

VER-

(m) Vid *Magna charta Regi JOHANNIS*, apud BLAKSTON
Low Tracts vol. 2. art. 17. p. 4. & VREY *Hiss. de France*
T. 4. p. 178.

(n) GRYPKERKE *Graaff. v. Zeel. Ms. Cap. 5. bl. 141.*
Hist. Cris. Holl. T. 1. p. 2. p. 462.

(o) Zie ook LOOSES, *Charterb. der Vaderl. Geschied.*
h. D. bl. 241. en volgg.

VERBETERINGEN

VOOR DE
BYVOEGZELS

VAN HET
EERSTE DEEL.

Bl. 6. r. 6. *de aloude Historie*, lees *den alouden Staat en Geschiedenissen*.

Bl. 10. de *Custos* en bl. 11. r. 1. moet zijn *oedeeligen*.

Bl. 13. r. 3. van onderen, *geheimde tekenen*, lees *over briefjes*.

Bl. 23. 26. en 27. in de nooten wordt, telkens, bedoelt het werk van M. T. ARNKIEL, dat, met een zeer uitvoerigen titel, in 4 deelen, in 4to, in 't begin dezer Eeuw te *Hamburg* is herdrukt, *von der Uvralten mittornächtischen Völcker, Leben, Thaten und bekehrung*.

Bl. 62. r. 2. van onderen zy, lees *wy*.

Bl. 64. van onderen en 65 in 't begin, moet agter slegten, ingevuld worden: — *Steenrotzen door te hakken, laagten te verhoogen*.

Bl. 90. r. 20. *In de 13^e. Eeuw*; lees, *In de 12^e. en 13^e. Eeuw*.

Bl. 97. (p) *Abhandl. de Ling.*; lees, *Abhandl. de Lingua*.

Bl. 103. r. 11. *Horingau*; lees, *Hostingau*.

Bl. 105. r. 16. *Aanmerkelyk*; lees, *aanuoemlyk*.

B Y V O E G S E L S

E N

A A N M E R K I N G E N

VOOR HET DERDE DEEL.

ALL INFORMATION CONTAINED

HEREIN IS UNCLASSIFIED

DATE 11/19/01 BY 60322 UCBAW

B Y V O E G S E L S

E N

AANMERKINGEN

VOOR HET

DERDE DEEL

DER

VADERLANDSCHE

HISTORIE

VAN

JAN WAGENAAR.

DOOR

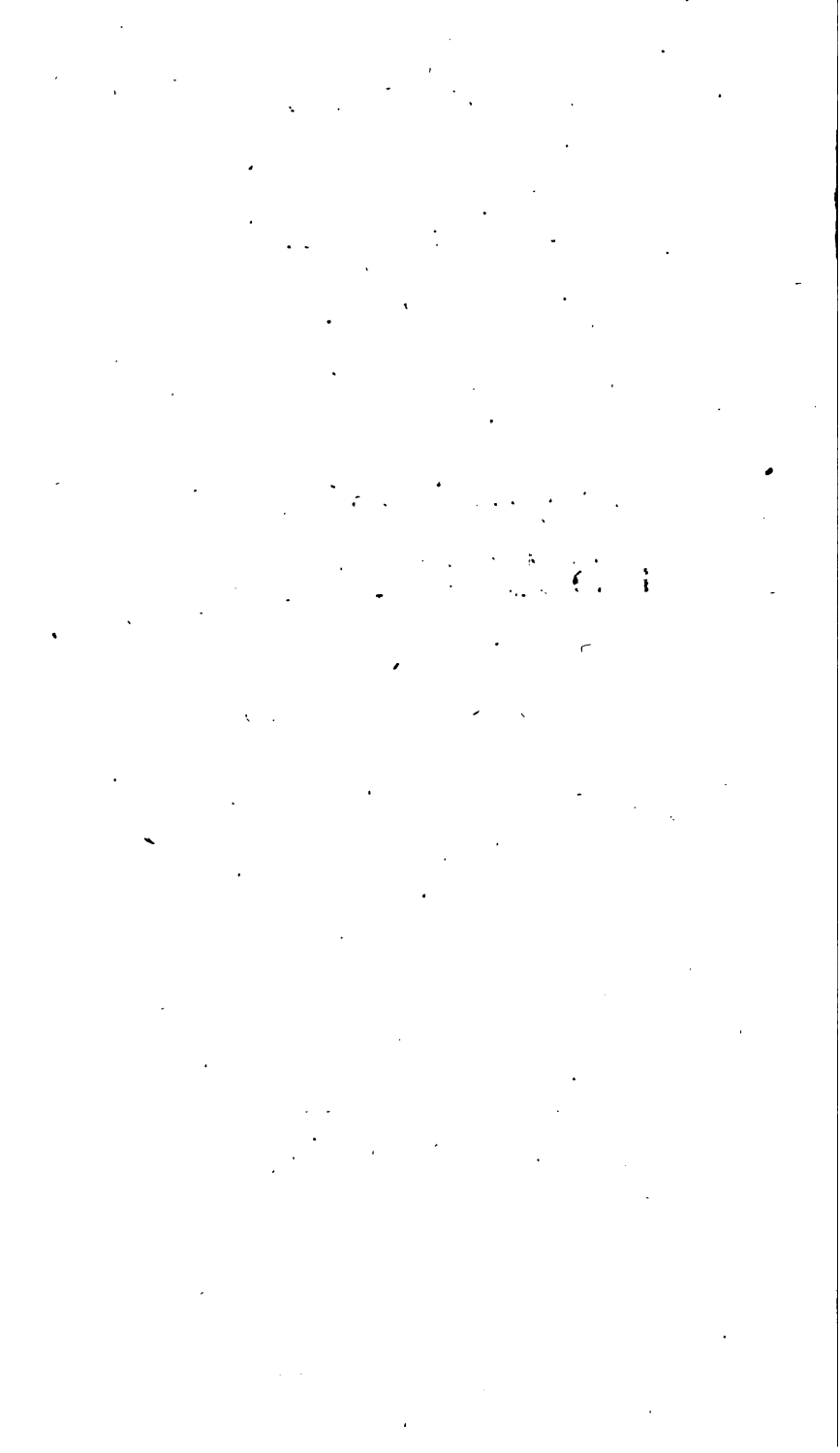
Mr. H. VAN WYN, Mr. N. C. LAMBRECHTSEN,

Mr. ANT. MARTINI, E. M. ENGELBERTS

EN ANDEREN.

TE AMSTERDAM, BY
JOHANNES ALLART,
M D C C X C.

BYVOEGSELS

E N

AANMERKINGEN

OP HET DERDE DEEL.

Bl. 4. r. 19. „Zeeland Bewester Schelde, *het geen onder haar, (MARGARETA's) en onder FLORIS Oppergebied, geoordeeld werdt te behooren.*” Het woord *demanium*, 't geest hier onze **WAGEN**. op den kant aantee kent, en door *oppergebied* vertaalt, schynt my, in het aangehaald Verdrag (*a*), tweederlei beteekenis te hebben; voor eerst, die van *Oppergebied* zelve, (*dominium directum*) 't geen ik, behoudens allen eerbied voor onzen treflyken Schryver, aldaar toegekend vinde, niet aan den Voogd **FLORIS** die hulde moest doen, maar aan de Graaven van Vlaanderen, wien deeze hulde moest gedaan worden (*b*):

ten

(*a*) Zie breeder over het zelve **HUYDEK.** op **STOKE**, 2 D. bl. 302 en voigg. **PAUL. de nova feud. Flandr.** p. 65. **KLUIT Hist. Crit. Holl. T. 1. p. 315. seqq.**; **Cod. Diplom.** p. 693 et 694. **MEERMAN** Leeven van **KON. WILLRM.** 2. D. bl. 259.

(*b*) **MARTENS et DURAND** *Thesaur. Anecd.* T. 1. f. 1074. Col. 2. D.

ten anderen, die van de *Voordeelen en Inkomsten, aan het Oppergebied gehegd, (dominium utile,)*; (c) welke, by het Verbond van den jaare 1168 (d), tusfchen de Vlaamsche en Hollandsche Graaven gemeen gemaakt waren, doch waar in, nu, die verandering kwam, dat ook de Vlaamsche Graaven van haar aandeel, ten behoeve van deezen FLORIS afzagen, en hem, daar mede, als een Vlaamsch Leen, verlydden, terwyl hy het Hollandsche deel zou bezitten, in hoedanigheid van Voogd over zynen minderjarigen Neeve, FLORIS V, die op de wettige inkomsten zyner Voorzaten, Graaven van Holland, gegronde en erflyke aanspraak hadt. Eene fchikking, volkomen overeenstemmende met de wetten en gewoonten van die tyden; in welken, aan hun, dien de Voogdy, of *garde noble*, over minderjarige Landheeren, en derzelve gebied, wierdt toebetrouwd, ook, gedurende dien tyd, de inkomsten van der Vervoogden goederen wierden toegelegd, 't zy met, 't zy, zoo als hier, zonder uitkeering van een gedeelte derzelve aan den Leenheer, voor al het welke zy weder verpligt waren, den minderjarigen te doen opvoeden, hem en zyn land, ook met de wapenen, te befchermen, en alles te doen, 't geen men agten konde, dat deeze, by zyne meerderjarigheid, tot nut zyner Staaten, zelfs zou gedaan hebben (e).

Bl.

(c) l. c. f. 1075.

(d) *Vadori. Hift. 2c. D. bl. 251 en volgg.*(e) *MIRRIE. Gr. Gb. b. 1c. D. bl. 383 en 413. Chart. magn. Reg. JOANN. Art. 3, 4 et 5. VELLIJ Hift. de Fr. T. 6. p. 176.*

AANMERK. OP HET III. DEEL. 3

Bl. 5. l. r. „, FLORIS — *verschoof zyn huwelyk met MARGAREET van Vlaanderen*, — zonder dat men 'er de reden van weet." Men getuigt; dat zy, by 't aangaan des Verdrags, slegts 9 jaaren oud was (f), en FLORIS stierf nog geen anderhalf jaar hier na.

De, by WAG. vermelde, Bevreediging met Vlaanderen gaf, wyders, aanleiding, dat, op den 12 Juny 1257, te Bodegraven, door voornoemden Graave GUY, en Graave OTTO III van Gelder, als goede Mannen, zekere uitspraak gedaan wierdt, tusfchen Bifchop HENRIK van Utrecht, met zyne helpers, aan de eene; en den Voogd FLORIS, GYSBERT VAN AMSTEL en hunne helpers, aan de andere zyde (g). By deeze uitspraak wierdt de *Oorlog*, welke men uit dit stuk ziet, dat, *ter zaake van Koning WILLEM*, en *anderen*, ontstaan was, en nu nog duurde, in dier voege, voornaamlyk, bygelegd;
 „ dat de Bifchop, en Heer FLORIS,
 „ van goeder harten, met den anderen ver-
 „ zoenen zouden; dat de wederzydsche gevan-
 „ genen, onder behoorlyk lofgeld, zouden wor-
 „ den ontfagen; dat de Burgers van Utrecht,
 „ nadien zy den Koning, en zynen Broeder
 „ FLORIS, zwaarlyk beleedigd, en oorzaak
 „ tot

Storp, 4c. B. v. 12., ziet hier op, als hy zegt van FLORIS den Voogd,

„ *Ar! al den goeden floech hi de hant,*

„ *En dede en list, wat hi woude,*

„ *Als een Lantshere doen zoude.*"

(f) BUTKENS *Trophæis de Brab.* T. I. f. 332, et LAMBACHER *de Exped. Alberti.* l. §. 27. n. a. p. 72.

(g) MIERIS l. c. bl. 319 Alwaar ook eenige Hölper's van FLORIS, bl. 320. Col. I., genoemd worden.

„ tot den oorlog gegeven hadden, aan den
 „ laatsgemelden 1500 Keulsche marken zouden
 „ betaalen, en, teffens, afzien van allen aan-
 „ spraak, op 't geen wylen de Koning, en
 „ zyn Broeder, hun nog schuldig waren; dat
 „ de Bisfchop de aanhangeren van FLORIS
 „ niet partydig behandelen, maar op hunne
 „ aanklagte goed regt doen zou; dat de
 „ opgegevene Leenen, weder door de Leen-
 „ heffers zouden ontvangen worden; dat
 „ GYSELBERT UIT DEN GOIJE en Gy-
 „ selbert van Amstel, met 500 van de
 „ hunnen, in wolle gekleed, en barrevoets,
 „ den Bisfchop om genade bidden, en die,
 „ daarop, verkrygen zouden, mits zwee-
 „ rende hem getrouw te blyven; dat ook
 „ de Graaf van BENTHEM (die gevangen
 „ was) „ zou vrygelaaten worden, maar teffens
 „ zweeren, den Bisfchop, over geleden hoon,
 „ nimmer te beledigen; dat de wederzydsche
 „ Bannelingen herroepen, en in 't hunne
 „ hersteld zouden worden.” Onze Schryvers
 hebben van dit geval geen behoorlyke kund-
 fchap gehad. De oorlog, van welken hier
 gewaagd wordt, is, denkelyk, wat Koning
 WILLEM betrefte, gesprooten uit het werpen,
 met een steen, naar hem, en, mooglyk, ook
 naar zynen Broeder FLORIS, toen de Koning
 zig, kort voor zyn' noodlottigen togt naar
 Friesland, te Utrecht bevondt (h).

Bl. 6. r. 12. van ond. „*De jonge Graaf* —
 „werdt opgevoed, door zyne mosie, ALEID.”
 Zy

(h). WAG. *Vad. Hist.* 36. D. 11. 393. MEERMAN l. c. 2 D.
 11. 279—283.

Zy was, na 't overlyden van haaren Broeder FLORIS, de naaste Bloedverwante, en dus gerechtigde tot de Voogdy; die haar daarom, noch door ELISABETH van Brunswyk, Koninginthe Weduwe van WILLEM den II. en moeder van FLORIS V, noch door zyne Grootmoeder, MAGTELD van Brabant, Weduwe van FLORENS de IV (welke mede de Voogdy over haaren Zoon, WILLEM den II, niet schynt geoeffend te hebben) wierdt betwist. De eerste dier Vorstinnen stierf eerst in 1266; de laatstgemelde in 1267. Zy hielden zig beiden hier te lande op; en, wyl zy verscheidene Charteren van ALEID onderteekend hebben (i), strekt dit tot bewyz van onderlinge Vriendschap. Men was, misfchien, overeengekomen, dat de Koningin haar Dochtertje, MAGTELD, by zig zou houden; immers men leest nergens, zo ik meen, dat ALEID mede de opvoeding van *dat* Kind op zig nam.

Bl. 6. f. 7 v. o. „Zy (deedt) *het* Kind, zo dra mogelyk, in de Walliche en Duitche spraaken, onderwyzen.” (k) In onze thans vereenigde Gewes-

(i) MEERMAN 1. c. 2 D. bl. 295 en 296.

(k) Ik hadt in deeze aantekening nog kunnen aanmerken, dat, volgens STOKK, 5e. B. v. 68, ALEID den jongen FLORIS

„Dede wel ter scolen gaan

„Walsch en Dietsch leeren wel.”

Door *ter scolen gaan* versta ik, aldaar, behoorlyk onderwyzen geven, in alle, den jongen Vorst benooidigde, Wetenschappen. Men gaf, veelligt, deezen naam aan 't onderwyzen der Vorsten, om dat, oudtyds, verscheiden jonge Edelen te samen met hun aan 't Hof wierden opgevoed, 't geen ik, elders, zal trachten te betoogen (zie midlerwyl, DU CHESNE *Rev. Francicar.* T. 3. p. 389, en DU CANGE op *Scholares, in Glossar.*). In de Hoogduitche uitgave van den geestryken Roman, *Roynaks de Vos*, ten jare 1498, noemt de Overzetter, HEINRIK VON ALKMER, zig dan eens „*lehr- und Hofmeister*,” dan „*Scolmeister*,” en „*Tuehtlerer* des eddelen dogentlicken Vorsten und Herren, „Hertogen von Lothryngen,” &c. Zie de Uitgave van GOTTSCHEDIEN, *Vorred.* bl. 4, en *Einleitung* bl. 20—22.

westen, in een deel van Braband en Vlaanderen, in 't Guliksche, Akenfche, en de Landen verder op, en over, den Ryn, werdt het *Duitsch*, (want dat was de gewoone naam van het geen men nu *Hollandsch* noemt, om dat wy een deel van *Duitschland* uitmaakten,) met veel meer overeenkomst van woorden, en tongval, dan tegenwoordig, gesproken: maar, in het overige deel van Braband en Vlaanderen, als mede in Henegouwen, (daar ALEID gehuwd was geweest) in Artois, in Luxemburg en 't Luiksche, met één woord, in die Nederlandfche Gewesten, die naast aan Vrankryk grensden, sprak men, gewoonlyk, de taal van dat Ryk. Een taal, die reeds lange was aangekweekt, door het studeeren van de jeugd te Parys en elders in Vrankryk, door den onderlingen koophandel, door de echtverbintenissen der Grooten enz, en die, byzonder in de 13e eeuw, niet alleen in de meeste Hoven van Europa, maar zelfs in de Staatsvergaderingen, was doorgedrongen. De Charteren der Europifche Volkeren kunnen dit, met veel voorbeelden, bewyzen. De Engelschen, aan wier Koning EDUARD den Isten, onze FLORIS het weder vinden van zyn Vaders Lyk, ten jaare 1282, in de Fransche taal bekend maakte (1), deeden in 't Parlement te Norham, ten jaare 1291, hunne aanspraak, aan de Schotten, mede in die taal; (m) en hertog JAN de Ie. van Braband, de Zeeuwsche Edelen en onze FLORIS handelden ook

in

(1) *Vadrl. Hist.* 2e. D. bl. 20.(m) *Huzar Hist. of Engl.* Vol. 2. Sect. 13.

in dezelve, ten jaare 1290, over 't ontslag van den laatsten uit de Vlaamsche gevangenis; waar van nader. Beiden dan, en Duitsch, en Walsch, behoorden, reeds in den tyd van FLORIS, tot eene goede opvoeding (n).

Bl. 6. l. r. „*Voogdesse van Holland.*” Schoon het zeker genoeg schynt dat *Zeeland*, ten deezen tyde, somtyds onder den naam van *Holland* begrepen wierdt, noemt zy zig somtyds ook Voogdes van *Holland* en *Zeeland* (o).

Bl. 7. r. 11. „HENRIK — *overleedt* kort hier na.” Hy stierf op Ie. van Sprokkelmaand 1261 (p). Zyne Weduwe, ALEID van Bourgondie, wist, met geld en slimme treeken, de naaste Bloedverwanten, waar onder OTTO den 3e., Graave van Gelre, bygezegd *met den Paardsvoet*, of *den Kreupelen*, en zynen ondeugenden:

Broe-

(n) Zo verhaalt HEMRICOURT, dat WILHELME DE WAROUX, een voornaam Luysch Edelman van deezen tyd, in zyn' jeugd, by den Heere van HEERS, een aanzienlyk Ridder, in woonde, om *Duitsch* te leeren en een Ridderlyke opvoeding te verkrygen (*pour apprendre Honneur et Tienhé.*) Hy was Voorfnyder, of *Efcuyer tranchant*, van de Vrouwe van HEERS (*tailloit devant l'y.*). Zie *Miroir de Hasbays*. f. 303 et 304. Zo waren de tyden.

(o) *Hiflor. Cris. Holl.* T. 2. p. 2. p. 734; 735 cmr.

(p) Zie zyn Graffchrift by BUTK. l. c. T. 1. f. 267. en Anonym. *de reb. Brabant.* LOD. VAN VELTHEM (*Spieg. Hifl.* p. 51 en 52.) is de eenige der Ouden, die de reden van 't verschil met hem opgeeft, maar zeer duister, zynde, boven dien, den tekst bedorven. Men leest, in de gedrukte Uitgave van dat boek, onder anderen, deeze woorden.

Mettien Jan die west verdrosch.

't geen onv'erftaanbaar is. Het Handschrift der Leidfche Bibliotheek, waar na de uitgave gefchiedt is, heeft, zie ik, voor *West*, het woord *Voest*; en de zin is dan, *Jan ligt de vuist op.* Die JAN, gezegd VAN EYKE, schynt de eerste gelegenheid gegeven te hebben tot de Vegtparty, tusfchen de Brabanders en Hollanders, die onder het dobbelen ontftaan was, en aanleiding gaf, dat de Hertog federt het land moest ruimen.

Broeder, HENRIK, Bischof van Luik, van de Voogdy over 's Hertogen minderjarige Kinderen, te ontzetten. (q) Om dezen zelven tyd stonden een deel Hollanders op tegen de Voogdy van ALEID van Henegouwen, en koozen, na een pooz onder den anderen gevogten te hebben (r), niet alleen OTTO, maar ook zyn' gezegden broeder, tot Voogden; die beiden, denkelyk, niet lange draalden om herwaarts te komen, ten einde alhier te verkrygen, 't geen hun in Braband gemist was. Men kent van ALEID geen laatter Charter, dat ik weete, dan van 2 November 1261 (s); maar, nog op 4 July 1262, verklaarde Koning RICHARD haar met de Voogdy over deeze Landen verlydt te hebben (t). Na dien tyd, ontmoet zy my in de Chartres niet meer, als Voogdesse. In een stuk van 28 April 1264 (u), heet zy, eenvoudig, „voorheen Gemalinne van Heer „JAN VAN AVESNES”, en, in een ander, van den 20 Juny 1264 (v), getuigt zy zelve, toen geen Voogdes meer te zyn. Ik zou, om die reden, als mede wyl OTTO, en HENRIK VAN GELDER, reeds in een brief van den 10 July 1263. (w), door den Abt van Middelburg, *Voogden van Holland en Zeeland* genaamd worden, liefst den-

(q) HELU, *Limburgsche Oorlog*. MS. Ie. B. V. 1749 en volg.

(r) STOKÉ B. V. v. 76 en volg.

(s) KLUIT *Cod. Diplom.* p. 762.

(t) MISR. Ch. b. f. 338.

(u) l. c.

(v) l. c. f. 339.

(w) KLUIT *cod.* p. 765.

denken, dat die slag (x) en d'ontzetting van ALEIDE uit haare Voogdy, waarschylyk, tusfchen 4 July 1262 en 10 July 1263, zal gebeurd, en FLORIS de 5e., nu zeker nog minderjarig, onder Geldersche Voogdy geraakt zyn: een Voogdy, die, tot zyne meerderjaarigheid, aanhieldt (y), en, gedurende welke, OTTO de hand wel 'kan geslagen hebben aan ALEIDS Bruidsgave, (zo als STÖKE ergens zegt,) maar zo egter, dat haar sedert, 't land niet zal ontzegd geweest zyn. Immers ik vinde haar in de Abdy van Koningsfeld, by Delft, in den aangehaalden brief van 20 Juny 1264.

Bl. 9. r. 8. „ 't Is — *waarschylykst, dat Graaf FLORIS, in 't jaar 1269 of 1270, toen hy den Ouderdom van vyftien of zestien jaaren bereikt hadt, de Regeering aarvaard heeft.*” d'Eerste bekende brief, in welke FLORIS, als werkelyk Graaf van Holland, bevelen geeft en zegelt, is van den 10 July 1266 (z). En men zal 'er, hier onder, nog verscheiden van hem, voor 1269 of 1270 vinden (a). Maar volgt nu hier uit, dat FLORIS, op dien 10 July 1266, zelf de Regeering in handen nam, en dus, ten deezen opzigte, meerderjarig was? Ik geloove neen: Want FLO-

(x) Die Slag viel voor op *St. Vincentsdag*, d: is den 22 van Louwmaand. Zie CLERCQ der L. Landen bl. 149

(y) STÖKE 4. B. V. 156-160.

(z) Uit het MS. *Registor der Tienden*, enz. ter Rekenkamer van Zeeland; *Logues* 116-117. Ook uitgegeven by KLUIT *Cod. Diplom.* p. 771.

(a) Van 23 Octob. en 19 Dec. 1266. by MIER. l. c. f. 344. Van 31 Dec. 1266. *apud* KLUIT *Cod. Diplom.* p. 772. Van 14 Jan. 1266. (1276) by MIER. f. 342. Van 14 Juny, 13 July, 24 Oct. en 7 Decemb. 1268. l. c. fol. 346-343.

FLORIS V., geboren in of omtrend Sept. 1254, gedurende 't beleg van Valenciennes, hadt, (b) dierhalven, op den 10 July 1266, zyn twaalfde jaar nog niet bereikt. Ook vindt men, dat zyn Zoon, JAN de Ie., onder de Voogdy van WOLFERT van Borfelen, op eigen naam, fomtyds, privilegien gaf (c). Jaa onze FLORIS de V, (om by hem te blyven) huuwde, naar leiding van STROKE's verhaal (d), voor zyne meerderjaargheid (waar van ook WAGEN. nopens andere Vorsten, elders, bewyz bybrengt.) (e) En is het te vermoeden dat dit huwlyk voor zyn twaalfde jaar zal gefchied zyn? Vraagt men my dan, op welken tyd onze Graaven tot het aanvaarden der Regeering, in deeze en vroeger ryden, bekwaam, en dus in *dien* zin (want 'er waren verſcheiden foorten van meerderjaargheid (f) in leen en onleen) meerderjaarg wierden, ik betuig, rond uit, en na, dikwyls, de gedagten van kundige mannen, ook van wylen onzen grooten WAG, (g), te hebben ingenomen, my zelve, omtrend deeze moeilyke ſtof, niet genoegzaam te kunnen voldoen. 't Kan zyn, dat 'er geen Landwet van geweest zy, en men zig, ten deeze, naar de vermogens van den geest en lig-

(b) MEERMAN 2e. D. bl. 107. en I. c. KLUIT Cod. Dipl. bl. 386. STROKE 3c. B. v. 1479-1501.

(c) MIERIS I. c. bl. 799.

(d) I. c. 4e. B. v. 140-162. en CLERC *der Ioge Landen*, bl. 149.

(e) *Briefven* I. c. bl. 160.

(f) *Saxen Spieg.* van 1498. by GRUPEN. bl. 12. C. 2. en in een veel ouder MS. van dat Werk, onder my. C. 144.

(g) *Briefven*, N°. 49 en 50. bl. 156-161.

ligchaame der Vorsten schikte, welker beoordeeling van hun, die 't gezag in handen hadden, veel zal afgehangen hebben. In de aantekeningen op HELU, welken ik meermalen heb ingeroepen, zal ik breeder over dit punt handelen moeten.

Bl. 9. r. 12 van ond. „FLORIS — droeg hy 't bewind over Zeeland op.” Dit geschiedde egter eerst op den 30 Mey 1272; (h) en, dierhalven, na den hier volgende Kennemerlandschen Oorlog, en gedurende den West-Frieschen.

Bl. 13. r. 11. van ord. „JAN PERSYN.” Hy was Heer van Waterland en, denkelyk, zeer op zyne Onderzaten gebeten, wyl deezen zig met de Kennemers verbonden hadden. 't Blykt, egter, uit een nog overig zynde brief, van 30 Dec. 1275, dat hy zig toen, met hun verzoend hadt, en zy verscheiden voorregten van den Heer hadden weeten te bedingen (i).

Bl. 14. r. 11. van ond. „Heer NIKOLAAS VAN KATS, dien sommigen ook voor eenen Voogd van Graave FLORIS den V. gehouden hebben.” In gelyktydige stukken, is hy my, als zodanig, nimmer voorgekomen.

Bl. 17. r. 2. van ond. en volg. „'t Schynt, dat — Vrouw ALEID — hem (FLORIS V.) al dit oorlogen — ontraaden hadt, en dat Hy, hier om, ongenoegen tegen haar hadt opgevat.” enz. De ongenoegens, die ALEID het land deden ruimen, hadden, voornamen-

(b) MIER. I. c. bl. 362. Vaderl. Hist. 3 D. bl. 17.

(i) MIER. I. c. bl. 379, zie ook bl. 423 en 434.

menlyk, een andere oorzaak. Uit twee brieven, beiden van 3 Maart 1277 (1278), by welken (*k*) JAN, gekoten Biscshop van Utrecht, aan Graave FLORIS beloofde zig in alles te zullen gedraagen naar den raad der Heeren JAN VAN KUYK en GYSBERT VAN AMSTEL, (die zig weder geheel naar den wil van den Graave zouden schicken) bedingt de Graaf ook hulp tegen „zyne bloedverwanten van Henegouwen, „FLORENS en deszelfs Broeders,” en zegt, „dat de oneenigheid ontstaan (was), ter „zaake van *Vestingen*, die FLORIS in „'s Graaven Land gebouwd, of zig, door „anderen, hadt doen geven; als mede om „eenige anderen (toen) bekende redenen.” Men vindt, in der daad, dat, op 25 Juny 1273, 't Geslagt der (*l*) Edelen van Arnemuiden eenige goederen, in tiende en Ambagt, Land en Hoffleden bestaande, aan FLORENS vertigttten; dat, voor en na dien tyd (*m*), verscheide andere Edellieden zig verbonden hadden hem en ALEID by te staan, hoe zeer niet, tegen den Graave van Holland; en dat, op 20 November 1276, (*n*) DIEDERIK, Heer van Teilingen, voorheen Bailuw van Zuidholland, aan dien zelven FLORENS zyn Slot en Wooning te Warmond in eigendom hadt opgegeven, en het weder van hem te leen ontvangen, in diervoege, dat, wanneer FLORENS, kin-

(*k*) MIER. l. c. bl. 388 et 389; alwaar de tweede Brief voor de eerste moet gelezen worden.

(*l*) l. c. bl. 367, 387.

(*m*) l. c. bl. 358. 364. 376. 392.

(*n*) l. c. bl. 387.

derloos, voor zyne Moeder stierf, *Teelingen* dit Goed van ALEID, en anders van een haarer overige zoonen, heffen zoude. Men behoeft niet te twyffelen, of dit een en ander, byzonder ook dat FLORENS, op eigen gezag, ('t geen hy, zeker, niet vermogt te doen (o),) by Arnemuide een Burg gebouwd hadt, stak onzen Graave in 't oog. Men kan dit nader ontwaaren door de Uitspraak in te zien, welke, door goede Mannen, op den 3 van Oogstmaand 1281 (p), tusschen heiden partyen gedaan wierdt; en aan welken zy zig, sedert, schynen gehouden, en in vriendschap geleest te hebben (q). Die uitspraak was, egter, zeer ten voordeele van Graave FLORIS.

Bl. 18. r. 7. „*Hertoge JAN VAN BRABAND.*” Hy was de 1e, van dien naam, en Zoon van HENRIK III. Graaf FLORIS was met deezen, zynen Neeve, reeds voo den jaare 1272, (r) in Verbond getreden; doch toen in 1278, tusschen Heer JAN VAN HEUSDEN, en de Stad s'Hertogenbosch, twist ontstaan was, hadt hy den genoemden Heere zyne hulp toegezegd. De Hertog kwam hem voor, won den Burg, doch gaf dien, sedert, aan Heer JAN te rug. FLORIS bleef toen, meen ik, buiten 't geschil, van 't welk ik te meer gewaage, om dat het strekken kan

(a) *Capitul. Reg. Franc. T. 6. addt. BALUZ. en VAN DE WALL. Privil. v. Dord. Is. D. bl. 44.*

(p) *MIRIS l. c. bl. 414.*

(q) *l. c. bl. 427 en 430.*

(r) *MIRIS l. c. bl. 364.*

kan ter verbetering eener verkeerde leezing; in een' oud' Schryver (s).

Bl. 23 r. 5 van ond. „ Aan MARGAREET (dogter van FLORIS) zou de helft der Landen van Graave FLORIS, — ten huwelyk gegeven worden; en, zo de Graaf zonder Zoonen overleedt, zou zy alles erven." Onze Graaf, wel gevoelende dat deeze belofte boven zyn vermogen was, beloofde ook, daar om, 't zyne aan te wenden; ter bevestiging van dien; door den Koning van Duitschland, als Leenheer. Dit gelukte hem ook, ten deele; want, daár men, voor deezen tyd; geen bewyz; dat ik weete, ontmoet, van eene Ryksvergunning, by welke 't Graaffchap van Holland, een Mans-, of zadel- Leen zynde, ook op eere Vrouw erfelyk wierdt verklaard, stondt Keizer RUDOLF, hem, omtrend een jaar na deezen, te weten op 19 Juny 1282; by open Giftbrief (t) toe, dat, indien hy

ZON-

(s) LOD. VAN VELTHEM *Spieg. Hiflor.* bl. 61. alwaar men leest *Hoesdine*, r. 2 van ond. ('t geen LE LONG verkiast door *Hoesdine*;) schoon het, bladz. 62, meer dan eens *Hoesdine* gezegd wordt. By JAN VAN HELU, dien ik, in den Tekst, volge, en uit wien VELTHEM 't zyne schyn't te hebben, leest men, onder anderek:

„ Daer na dede een ander Vaert

„ Die Hertoge Jan, te Hoesdine waert:

„ Want het gheueel een vaminge

„ Tusfen den Heere van Hoesdinne

„ Ende Hertogenbosche; soo dat

„ Jan van Hoesdinne die Staet

„ Van den Bosche onmaet

„ dede "

Waar uit men, t'ffens, ziet, dat, in plaats van *Hertogenwiste*, (zo als de uitgave van LE LONG, en ook het MS. der Leidiche Academie-Boekery heeft) *Hertogenbosche* moet gelezen worden. By B. TRKENS, dié HELU gebuikt heeft, staat het wel. *Trophees de Brab.* T. 1. Liv. 4. C. 7. p. 289.

(t) GRYPKERKE *Graaffch. v. Zeel.* MS. C. 3 bl. 91. en *Hiflor. Crit. Holl.* T. 2. p. 2. p. 361—368.

zonder manlyk oir kwam te fterven, zyne Dogter hem, in zyn Graaffchap en andere Ryksleenen, zou opvolgen; met byvoeging, dat, zo hy een' onmondigen, manlyken, Erfgenaam naliet, de Voogdy over denzelven aan zyne Gemalin zou worden toevertrouwd. Daar, ondertusfchen, in dit ftuk, niet, als in het Engelsch Verdrag, van een gedeeltelyke huuwlyksgave van Holland aan MARGAREET wordt gewaagd, maar, in tegendeel, gezorgd voor dat geen, 't welk, by 't overlyden van een minderjarigen Zoon; na s'Graaven dood, zou moeten plaats hebben, zou ik vermoeden, dat JAN, sedert de 1e. genaamd, midlerwyl zal gebooren zyn, 't geen zeer wel met de jonge jaaren van dien Vorst ftrooken kan (u).

Bl. 26. r. 4. „*Des jongen Hollandfchen Graafs.*” Ik heb GALE's (Latynfche) *Verzameling der Britfche Schryveren*, waar in de, hier aangehaalde, Kronyk van WIKES voorkomt, thans niet voor handen. Doch, zo deeze woorden op ons Holland zien, zal men 'er, denklyk, den Voogd FLORIS door verftaan moeten.

Bl. 28. r. 7. van ond. „*Graavin van Hennenberg*, in of kort voor het jaar 1281, overleden.” Graaf FLORIS fpreekt van haar, als reeds overleden, op den 22^{en}. van Oogftmaand van den jaare 1277 (v).

Bl. 28. r. 5. van ond. „*Graaf JAN van Henegouwen koft, van Graaf HERMAN, het regt van opvolging* — in het Graaaffchap van Hol-

(u) Vergelyk *Vaderl. Hift.* 20. D. bl. 30 en 153.

(v) BOSSHOAN. *Theatr. Holl.* pag. 172.

Holland." Ik agte dit een vergissing in onzen kundigen Schryver, HERMAN verkogt *alleen* dat erfregt, 't geen, aan wylen zyne Gemalin MARGARETE, uit haare vaderlyke en moederlyke nalatenschap, in Holland, hadt toegekomen, en nu, na haare dood, op haare kinderen was gevallen (w).

Hier uit, en uit het, op bl. 23 r. 5. van ond., aangemerkte, dat, naamlyk, eerst in den jaare 1282, en dus eenige jaaren na MARGARETE's dood, het Graaffchap van Holland op een *Vrouw* erfelyk verklaard wierdt, kan duidlyk blyken, dat hier van geene *opvolging in dat Graaffchap* gesproken wordt, maar alleen van het aandeel in de eigen of allodiale goederen, die der Gravin, uit den boedel haarer Ouderen, FLORIS den IV. en MAGTELD van Brabant, voor haar erfdeel, aanbestorven, en in Holland gelegen waren.

Bl. 30. r. 1. „Dit geeft ons de reden aan de hand." 't Kan zyn, dat *dit* een der medewerkende redenen was; maar dat 'er nog eene andere, en zeer voorname, geweest zy, vertrouw ik, op bl. 23. r. 5. van ond., te hebben doen zien.

Bl. 34. r. 7. „Weinig vindt men by onze Schryvers, wegens de oorzaken van *deze oneenigheid.*" 't Is zo; doch de Limburgsche oorlog, door WAG. hier, te regt, aangehaald, schynt voor de naaste oorzaak te

moe-

(w) MIERIS l. c. bl. 418. Jus hereditarium, quod Domina Margareta — ex Paterna Maternaque successione, in Comitatu (niet in Comitatuum) Hollandiae habuit, aut habere debuit. Zie ook l. c. bl. 423. et conf. LAMBACII l. c. §. 52—57.

moeten gehouden worden, zo als men, uit het volgende Byvoegfel, breeder zal kunnen opmaaken:

REINOUD VAN NASSAU, Graaf van Gelderland, was gehuwd met IRMENGARDE, Dogter en eenige Erfgenaame van WALRAM, Hertog van Limburg. WALRAM, voor het einde van den jaare 1280, en zyne Dogter voor dat van 1282, overleeden zynde (x), hadt REINOUD zig in 't bezit van dat Land gesteld; doch ADOLF, Graaf van den Berg, meerder regt op het Hertogdom meenende te hebben, maar onmagtig het te doen gelden, verkogt hetzelfde, in den jaare 1283, aan JAN den Isten, Hertoge van Brabant; die, straks daar op, met Graave FLORIS van Holland twee Verdragen sloot, beiden geteekend op den 18 van Wynmaand van dat jaar.

By het eerste (y) scholt hy Onzen Graave het Leenmanschap van Zuidholland kwyt, 't geen FLORIS en zyne Voorzaaten, sedert den jaare 1203, aan de Brabandsche Hertogen verplicht waren te doen; by het tweede (z) beloofde Hy hem hulpe, tegens elk een, behalven tegens den Keizer, die zyn Leenheer, en

(x) Door gebrek aan egte Stukken, wårt men zeer, by de Geldersche en andere Schryvers, in den naam en Sterftijd van deezen Hertoge van Limburg, en van zyne Dogter. vid. *Chron. Tiel.* p. 240, *not* IRMENGARDE wierdt, door Keizer RUDOLPH, nog op 18 July 1282, met Limburg verlyd, schoon sommigen, verkeerdelyk, meenen, dat zy voor haaren Vader overleedt. Ik hoop de Verly-Brief, my uit de Archiven van Ryssel geworden, onder de Bylagen van HELU. te doen drukken.

(y) *MIRIS l. c. bl. 384.*

(z) *l. c. bl. 495.*

en den Graave van Vlaanderen, die hunner beider Schoonvader was.

't Is te vermoeden, dat Hertog JAN dit niet deedt, zonder zig van de hulp van FLORIS, wederkeurig, te verzekeren: de uitkomst billykt dit denkbeeld, schoon 'er geen Verband-brief van 's Graaven zyde méer voor handen is.

In July van den jaare 1284, trok de Hertog by het Dorp Gulpen, in 't Limburgsche, tuschen Maastrigt en Aken, gelegen, zynen Vyand te gemoete. Graaf FLORIS, tuschen wien en REINOUD de oncenigheden nu mede waren uitgeborsten, en zelfs van wederzyden gevangenen gemaakt, begaf zig straks derwaarts. Hy kwam egter tot Gulpen niet; veelligt, onder weg, verwittigd zynde, dat Partyen zig, op den 14e. der gezegde maand; onderworpen hadden aan de uitspraak der Graaven van Vlaanderen en Henegouwen, die ook, des anderen daags, volgde. (a) Het Engelsche Hof, met het welk FLORIS thans in volle 'Vriendschap was, bewerkte daar op, door zyne Gezanten, een afzonderlyk Besland; tuschen Onzen en den Gelderschen Graave, 't geen, den 9e. van Oogstmaand 1284, bezwooren wierdt, en waar by men zig aan eene te rug gave der Gevangenen, en, verder aan 's Konings uitspraak, onderwierp. Dan van dit alles kwam weinig. Hertog JAN, zig al rasch met het Vlaamsche en Henegouwische gewysde bezwaard agtende, vong den oorlog

we-

(a) *Charteren van de Rekenkam. van Rysfel. N°. 555 en 557.*

weder aan, en Graaf FLORIS zondt daar op, in 1258, niet alleen WOLFERT VAN BORSELEN en JAN VAN RENESSE, naar Maastrigt, hem ter hulpe, maar liet ook, door op en neder roeiende Zeeuwfche Kogfchepen, de Maaze en Waale in rep en roer houden, terwyl hy, al brandende en fchattende, in Gelderland viel, veele Gevangenen maakte, en het Huiz te Meere afbrak. 't Bleeft hier niet by. Voor den 24 van Herftmaand 1286 was Hy den Tieler-, de Hertog den Bommelerwaard, ingerukt; ook kwam men, binnen Tiel zelve, over een, dat de Oorlog ten gemeene kosten en baate zou worden doorgezetz; dat men niet, dan te famen, vrede zou maaken, en dat, indien de Graaf van Gelre zonder Erfgenaam overleedt, de helft van al het goed, 't geen hy van den Hertoge te leen hieldt (verftaa *Veluwe, Tieler- en Bommelerwaard*) vryelyk op FLORIS komen zoude; uit welk laafte men zien kan, dat de Onze zig zelve niet vergat. Daar, midlerwyl, de magt van FLORIS, en de ligging zyner Landen hem, voor beide Partyen, noodzaaklyk maakte, is 't geen wonder, dat REINOUD, nog op den 14 van Wynmaand deezes zelfden jaars, den twist, tufchen hem en den Hollandfchen Graave, weder overliet aan de uitwyzing van vier Edelen; en ik zoude, uit eenige omftandigheden, die de duifterheid der Historie van dit tydvak verzellen, vermoeden, dat FLORIS, (zal men regt uitspreeken), zo wel door eige belang, als door de aanfpooring van verfchillende Mogenheden, dan her- dan derwaarts geflingerd, hier

aan niet slechts, een pooz lang, het oor geleend; maar, uit den Tielerwaard te rug getrokken, den Hertoge de beloofde hulp, op zynen tyd, ook niet zal toegeschikt hebben. Hoe het zy, de Geldersche Vredehandeling ging niet door, en onze Graaf, bemerkende hoe de Brabandsche wapenen, midlerwyl, den Bommelerwaard vermeersterd, en in 't Limburgsche de gelukkigste voortgangen gemaakt hadden, gedroeg zig, toen, (b) weder, openlyk, als Medehelper van den Hertoge, onder wiens Bondgenooten hy wierdt begreepen, by het Vredes-Verdrag van den 15 van Wynmaand 1289, 't geen op den Veldslag van Woeringen volgde. In dien Slag, een der bloedigste, die immer in Duitschland voorvielen, is niet FLORIS, maar wel de Heer van KUIK, van ARKEL en eenige anderen, tegenwoordig geweest. REINOUD, die door den Tydgenoot HELU (uit wien ik dit Verhaaf meest trekke) *de coene Graave Reinoud* ge-

(b) HELU, gewoon ook aan Vyanden den verdienden lof te geeven, hangt egter juist geen voordeelig tafereel van hem op. Zie hier zyn eenvoudige taal.

- „ Doen (d: i: toen) die Graue van Holland sach,
- „ Dat zyn Neus, die Hertoge, lach
- „ In slant van Limborch geloogert,
- „ Ende syn Vlantsche ghesceffers
- „ Ende gevlouwen voor hem waren,
- „ Dede bi in Gelrelant waren
- „ Coggen vele, met grooten here,
- „ Ende dede, doen, als hulpers
- „ Sertaghen lant vercrichten.
- „ Die Hertoghe (*) van Gelre hadde doen stichten
- „ Een Borck, bijs ten Nuwen Graue,
- „ Die wonen ende braken aus
- „ Die Zelandre, mit sride.”

(*) Leez *Grave* en zie HUYDECO. l. e. bl. 320.

genoemd wordt, om dat hy, aanhoudend, de grootste kloekheid betoonde, wierdt, eïndelyk, na de meesten der Zynen verslagen, gevangen of gevlugt waren, zyn banier geveld, zyn paard onder hem gedood was, en hy, zwaarlyk aan het hoofd gekwetst, te voet, midden onder de Vyanden stondt, door hulp van zyn' Bloedverwant, (schoon van 's Hertogen party) ARNOUT, Graave VAN LOON, verkleed, en op een ander paard, heimelyk, van het Slagveld vervoerd. By dit vervoeren, viel hy onder een Bende Brabanders, die hem voor een gewoon Ridder aanzagen en opbragten (c). In 't vervolg, herkend zynde, wierdt hy naar Leuven gebracht; daar de Schryver, die dit laatste verhaalt, hem zegt gezien te hebben (d). Hy bleef, tot het bovengemeld Vredes-Verdrag, in hegtenis.

Bl. 42. r. 7. van ond. „ Ook vindt men, *dat de Graaf, in den jare 1290 — twaalf voornaame Heeren tot Ridders van S. Jacob verhieft.*” Zonder deeze Riddermaaking, tegen te spreken, zo als sommigen doen, moet ik egter belyden, dat my dezelve nimmer in een gelyktydig Werk is voorgekomen, en ik, altyd, te vergeefsch gezogt hebbe naar het zo gezegd *Register der Ridder-schap*, waar in MIRÆUS, by WAG. aangehaald, dit zegt te hebben gevonden (e).

Bl. 43. r. 1. „ *De Stigtſche oneenigheden*

(c) HELU, l. c. 2c. B. v. 1580, en volg.; v. 1690 en volg. v. 5054. en volg.

(d) HOCSEMIUS *de gest. Episcop; Tungr.* Tom. 2. p.

(e) Zie ook REIGERSB. *Beschryv. v. Zeel.* 2 D. bl. 89; en MIRÆUS l. c. 1c. D. bl. 524.

vereffend zynde." Boven de Stigfche gefchillen, by WAG. opgenoemd, waren 'er nog andere te vereffenen geweest. Bifchop JAN van NASSAU, fchoon, byna geheel, van FLORIS afhingende, fchynt niet alleen de aflofing der gelden, door dien Graave, ten behoeve van hem en 't Stigt opgefchooten, geweigerd, en een oproer in Amersfoort verwekt te hebben, maar was tot de Wapenen gekomen. Op den 9 van Oogftmaand 1284, zwoer men door bemiddeling der, toen hier zynde, Engelsche Gezanten, de zaak aan goede Mammen over te laaten; zonder dat my 't gevolg van dien gebleeken is. Doch toen de Bifchop, op den 19 Mey 1285, in den Hage kwam, bekende hy de wettigheid der fchuld en de vriendschap wierdt herfteld. Die Kerkvoogd, wiens beurs, zo wel als die van het Bisdom, door buiten- en binnenlandfche twiften, was uitgeput, hadt, reeds voorheen, den tienden penning der Geestelyke inkomsten, die de Kerkvergadering van Lions, in den jaare 1274, ter hulpe van 't Heilig Land, overal hadt doen heffen, in zyn Stigt aangeflagen, en, tot den jare 1280 toe, ten dienfte van het zelve, of van zynen eigenen perfoon, befteedt. Dit haalde hem den kerkelyken Ban op den hals: doch, in dat jaar, badt hy den Pauslyken Gezant, en algemeen' Ontfanger deezer Tienden, REINIER DE ORIO, in tegenwoordigheid van Graave FLORIS, en veele geestelyke en waereldlyke Heeren, vergifnis; die hem ook, wierdt toegestaan, byzonder ter bede van onzen Graave; en geen

won-

wonder, nadien de agterfallige penningen, onder verband egter der Kerkelyke goederen van het Stigt, door deezen aan den Roomschen Stoel wierden opgeschooten (f).

Bl. 47. r. 5 en 8. „*De Graaf (hadt) den Zeeuwen een zwaare Schatting — opgelegd: welke —, de Edelen meest drukkende, hen ook eerst tot een opstand — bewoogen zal hebben.*” De Edelen waren, oudtyds, *schot-vry*; en als de, by WAGEN. aangehaalde Schryver, van een *schatting over Zeeland* spreekt, kan men dit toepasiën op de *Gemeente* van dat Gewest. Men vindt egter, dat de Edelen zig thans hadden ver-voegd aan Keizer RUDOLF, klagende, dat FLORIS hun weigerde *het derde af te staan*, 't geen zy zeiden hun in de *beden* toe te komen, en in welk regt RUDOLF hen ook, op 18 Mey 1290, bevestigde (g). Indien deeze weigering geschied zy ter gelegenheid der gezegde Schatting, kan dit de reden van hunnen opstand tegen FLORIS geweest zyn. Doch, dat de Edelen nog andere bezwaaren hadden, blykt uit het Charter van verzoening met den Graave, in het welk van deeze

(f) MIERIS. *l. c.* bl. 449. 't Is aanmerkelyk, dat van deezen Baq des Bischops, en 't heffen dier Tienden, by onze Schryveren, immers voor zo ver ik weete, niet gewaagd wordt. Men vindt, op de Leenkamer van Holland, een oorspronglyk en aller-zeldzaamst Stuk, (getekend *E. L.* 34. 1270 (voor 1274) *Cas B.*) zynde 't oudste der, aldaar, my bekende Stukken, en houdende de opgave en afrekening van de bovengemelde Tienden, zo als zy, sedert 1274—1280. byzonder in Gelderland, Holland, Zeeland en wat wyders tot het Stigt, in 't geestelyke, behoorde, geheven waren.

(g) GRYPENBERKE MS. *l. c.* bl. 127, ook aangehaald in *MSP. Crit. Holl.* T. 2. P. 2. p. 906.

deze Schatting niet gesproken wordt, en waar over straks nader.

Bl. 48. r. 10. „Hy (Graaf GUY van Vlaanderen)” was, *veelligt, ook* gestoord op — *Graave* FLORIS, die reeds een Verbond met JAN VAN AVESNES gesloten *hadt.*” De grootste redenen van GUY’s misnoegen op onzen Graave, waren, eerst het uitstel, daar na de geheele ontkenenis der Leenverplichting van den Laafsten aan den Eersten, nopens Zeeland Bewester-Schelde, en, eindelyk, het verzoek van FLORIS aan den Keizer, om dit Gewest onmidlyk van den Ryke ter leen te houden, ’t geen hem ook was ingewilligd (*h*). De Handelingen, die, in 1290, nopens de gevangenis en ontslag van FLORIS, te Biervliet (waar van straks nader) plaats greepen, en na den tyd van WAG. zyn in ’t licht gebragt, leeren dit duidlyk (*i*).

Bl. 49. r. 7. van ond. „JAN den II.” lees „JAN I,” en zie bl. 72; alwaar WAG. dit, in den tweeden druk, hersteld heeft.

Bl. 50. r. 13. van ond. „Hertog JAN bleef gevangen, *tot dat Graaf GUY hem van* zek-

(b) *MIRIS Charterb. Ic. D. bl. 147.*

(i) *Lijst Cris. in Cod. Diplom. p. 914.* alwaar FLORIS zelve dus spreekt, in een Stuk van Mei 1290. „*Consent et discors* „*seus moust, entre - GUYON, Comte de Flandres, de nous* „*part, et nous d'autre part; par occasion del hommage de* „*la terre de Zelande, qui est entre Hedinezie et l'Escaut.*” „*Le quel hommage nous deviens (deviens) auoir fait, et* „*estiens (estions) tenu dou faire, au dit Comte de Flandre.*” Waar op, onmidlyk, volgt „*encors pour occasion dou des* „*adveu, que nous en aviens fait, et, del adveu, que nous* „*en aviens fait dou Roy d'Allemagne; et pour ce Guerre* „*sut emeute, entre le dit Comte et Mol.*” *vid. et l. 6. p. 937.*

zelve ontfoeg.” Schoon fommige Schryvers van 's Hertogen gevangenis gewaagen, vindt men 'er egter geen bewyz van by de oudften; ook wordt de zaak, door Charteren, na WAGEN. uitgegeven, niet bevestigd, en komt my, eenvoudig, zo ten opzigte van den Hertoge, als van Graave FLORIS, dus voor.

Hertog JAN, een der naaste Bloedverwanten, oude Vriend, en Bondgenoot van FLORIS, wiens Schoonbroeder hy ook, door zyn Huwelyk met MARGARETE van Vlaanderen, Dogter van GUY, geworden was, voorziende de haatlyke en bloedige gevolgen, die, uit den onnatuurlyken ftryd, tusfchen twee, zo na aan hem en aan elkan- der vermaagschapte Vorsten, moesten ontftaan, hadt zig naar *Biervliet*, daar GUY thans gelegerd was, begeven, ter bylegging van 't gefchil. GUY hadt hem op zyn woord toegezegd bereid te zyn tot Vrede en afdoening der zaaken in het vriendelyke, zo FLORIS, ongewapend, derwaarts wilde koomen, en met hem fpreken.

De Hertog, op deeze afspraak berustende, ylde FLORIS te gemoet. Hy vondt hem nog op den togt naar Walcheren, ftelde hem 't geval voor, ftondt voor alles in, en wist hem te overreden, om, onder zyn geleide, de reiz naar *Biervliet* aan te nemen, en midlerwyl zyn Leger af te danken (*k*).

Beiden in de beste trouw, beiden niets args waanende, kwamen zy te *Biervliet*, daar GUY,
op

(*k*) STORR. 4. B. v. 685. volg.

op het onverwagtst, FLORIS deedt vasthouden, en zig van deszelfs persoon verzekeren. Onze Graaf, toen denkende dat de Hertog deeze schendaad berokkend hadt, voer, in zyne eerste woede, bitterlyk tegens deezen uit. Hertog JAN stelde hem, door de eenvoudige, maar altyd klemmende, taal der onschuld, wel dra ter neder. Dan gevoelende dat hier, daar GUY alleen gewapend, en in 't midden van zyn Leger was, niets anders overschoot, dan, door een zagte aanleg van zaken, FLORIS en zyne eigene eer uit de tegenwoordige omstandigheden te redden, sloeg hy zynen Schoonvader voor, den twist aan de uitspraak van drie goede Mannen te laten. De Vlaamsche Graaf bewilligde; in dier voege, dat hy zelve en zyn oudste Zoon, ROBERT, Graave van Nevers, twee, de Hertog de derde der Scheidsmannen zouden uitmaaken, en dat FLORIS, voor af, heiliglyk belooven zoude zig aan 't Gewysde te onderwerpen; waar toe deeze, geen keur hebbende, ligtelyk besloot; blyvende de Hertog, die opentlyk FLORIS zyde hieldt, in alles Borg voor den Hollandschen Graave.

Na deeze Voorbereidzelen met den 12 Mei 1290 begonnen waren, en FLORIS met RENESSE, BREDERODE, en andere, by de Vlamingen zig bevindende, Edelen verzoend was, wierdt, op den 12 Juny daar aan, de Uitspraak der drie Scheidsluiden (1) gedaan, voor het Leenhof van Vlaanderen, welkers Mannen Genooten (*Pares*) van FLORIS waren.

Zy

(1) MIERIS. l. c. I. D. bl. 506.

Zy liep, byzonderlyk, over drie punten (*m*). Te weten, over de Zeeuwfche Ballingen, die voortaan in Zeeland bewester-Schelde zouden woenen mogen, mits zy aan Vlaanderen geen kwaad brouwden; voorders over de nederlegging der gefchillen met de Zeeuwfche Edelen, omtrent de Keuren, Wetten en andere bezwaaren, waar toe 67 Regters over Zeeland zouden worden aangesteld, (*n*) die nopens alle zaaken regten zouden, behalven over Leenen en Eigendommen van Erven, toen, gewoonlyk, *Landzaaken* gezegd.

Maar, voornaamlyk, behelsde die uitspraak, dat FLORIS zig zelve en zyne opvolgers, Graaven van Holland, by eed, zegel, verband van perfoon, goederen, en verbeurte van het Leen, zou moeten verpligten den Vlaamschen Graaven *hulde en Manschap* voor *Zeeland bewester Schelde* te doen; tot verzeekering waar van ook Brieven moesten gegeven worden, door Hertoge JAN, en de Mannen en goede Steden van Holland en Zeeland, die FLORIS, indien hy zyn woord brak, af en Vlaanderen toe moesten vallen. Onze Graaf moest, wyders, te *Biervliet* blyven, tot aan alle deeze en andere punten, behalven aan de overgifte van Verlybrieven, door de Koningen van Duitschland aan hem en zyne Voorzaaten gegund, voldaan was.

Deeze uitspraak wierdt door de drie Scheids-
mannen en FLORIS zelve bezegeld; *vry-
wil-*

(*m*) *Hist. Crit. Holl* T. 2. p. 1. p. 936. *seqq.*

(*n*) Men houdt die Regtbank, by sommigen, voor den oorsprong der hooge Vierfchaar van Zeeland. *Hist. Crit. Holl.* T. 1 p. 2. p. 947. (10).

williglyk (o) (zo als het heette) keurde hy zê goed, bezwoer ze en deedt hulde voor 't bovengemelde deel van Zeeland aan Graave GUY, die hem, daar op, met het zelve verlydde.

Dan, ten zelve[n] dage, en, zeker, na al het bovenstaande verrigt was, bezwoer én bezegelde de Graaf van Holland nog een afzonderlyken Verband-Brief, hier op nederkomende; dat, nadien 'er, by de bovengemelde uitspraak der drie Scheidsmannen, onder anderen was vastgesteld, genoegzaame verzeekering tot nakooming van het gewysde te doen geven, door de Mannen en Steden van Holland en Zeeland, Graaf FLORIS, op de verbeurte eener somme van 30000 Parysche Ponden, en voorts van Lyf en alle Goederen, zig verbondt, in eigen' persoon, op den 22sten van Oogstmaand eerstkomende, binnen *Gend* te zullen komen; te zullen zorgen dat, aldaar, door die van Holland en Zeeland, dezelve verzekeringen den Graave van Vlaanderen wierden gegeven, en uit die plaats niet te zullen vertrêkken, voor aan dit alles voldaan was; waarom ook Hertog JAN de nakoming van deze belofte op zig nam, er beëdigde Borg voor bleef, en zig, ten sterkste, verbondt van, ten zelve[n] dage, met onzen Graave te *Gend* te zullen komen en verblyven, tot dat in alles aan 't Gewysde der Scheidsmannen voldaan was (p).

Volgens dit Gewysde der drie Heeren, moest FLORIS, als wy zagen, tot de eindelyke voldoening

(o) „*De no grai. & de na bonne volentat*” *Iist. Cit. Holl.*
I. c. T. 2. p. 956.

(p) *J. c. T. 2. p. 962-966.*

ning van dien, behalven alleen met opzigt tot de Duitſche Verlyen, te *Biervliet* gevangen blyven; maar in de afzonderlyke Verbandbrief wordt van *Biervliet* niet gewaagd, doch, in tegendeel, van een gezwooren belofte, om zig, op den 22 Augustus eerstkomende, naar *Gend* te begeeven; ter nakoming van welke belofte FLORIS aan een veel hooger boete wierdt onderworpen, dan elders in één der Stukken van deeze handeling voorkomt. Hoe ſluit dit alles, en waar toe, zo veel omſlags, indien FLORIS, geduurende dien tyd, te *Biervliet* en gevangen bleef, van waar GUY, in wiens Land en magt hy dan was, hem, immers, zonder moeite, naar *Gend* kon doen voeren? Ik agte dan, dat men, by dit ſtuk, een aanſtaande afwezigheid van den Graave op 't oog gehad hebbe, en dat hy, die nu den Leenêed gedaan en met GUY verzoend was, onder begunſtiging van zulk een ſtreng belofte en borgtogt van den Hertoge, zal zyn onſlagen, en, zo wel als de Hertog zelfs, naar zyn Land te rug gekeerd; alwaar zy beiden de opgedrongen verbintenifen ſpoedig vergaten, doch, zo ik meen, Vrienden onder een bleven (q).

Bl.

(q) 't Is denkelyk, dat STOKE op deeze laaſte Borgtogt van den Hertoge ziet. 4c. B. v. 742.

„ *Die Hertoge wierp hem in de zorge,*

„ *En werd Grave Floris borge*

„ *Dat menne zoude varen laten.*

En als hy, V. 755, Grave FLORIS, 't huis gekomen zynde, doet zeggen.

„ *Hertoge gi moet u ſelven quiten.*

Is dit *quiten*, of *bevryden*, noch ook 't voorgaande *in de zorge werpen*, betreklyk tot 's Hertogen *Gevangenis*, wyl die Schryver even min als het Charter, van die *Gevangenis*

be-

Bl. 51. „ *De oudste Schryvers hebben den tyd niet aangeteekend, in welken deeze Vlaamsche Kryg is voorgevallen.*” Uit de Stukken, in de voorige aantekening vermeld, kan men veilig opmaken, dat deeze Oorlog moet gebragt worden tot den jaare 1290.

Bl. 53. r. 4. „ *'t Verhaal des Vlaamschen Krygs*”. Onze kundige Schryver brengt deezen tweeden Kryg van FLORIS met de Vlamingen, hier en elders (r), tot den jaare 1295; maar, uit egte stukken (s) blykt, dat, schoon FLORIS in 1295 de overwinning behaalde, egter, in Mey 1293, reeds een stilstand van Wapenen wierdt getroffen, en men dus al vroeger oneens was.

Bl. 62. r. 9. van ond. „ Indien onze Historie Schryvers dit Verdrag geheel gezien hadden, niemand hunner zou hebben konnen vermoeden, dat de Graaf — by het zelve, zyn Land aan Frankryk verkogt hadt, om het voortaan alleen als 's Konings Leenman te bezitten: alhoewel met dit voorbeding, dat hy de Fransche Staatsvergaderingen niet zou behoe-

bevoorens gesproken hadt. Ik twyfel egter of Stokt niet van den weg is, wanneer hy Graaf FLORIS, na zyn te rug komst in Holland, als *verstoord* op den Hertoge voordraagt (l. c. v. 752-760). FLORIS wist te wel, wat de Hertog voor hem gedaan had; ook deedt hy op 16 July (kort, denk ik, na zyn wederkomst alhier) en op 19 Augustus 1290, eenige verschotten aan den Hertoge betalen (*vid. Chrs. in Hist. Cris. Holl. T. 2. P. 2. p. 1086 et p. 1087*) 't geen veel een teken van goed verstand, dan van verschil onder de twee Vorsten aanwyst. Die vriendschap bleef ook voortduuren; want, op 7 Mey 1298 (MIR: l. c. fol. 551.) verbondt FLORIS zig den Bischop van Utrecht te helpen tegen elk een, behalven tegen deezen Hertoge van Brabant, en den Graave van Cleve.

(r) Bl. 51. 52. en 57. He. Deel.

(s) *Hiflor. Cris. Holl. T. 2. p. 973.*

hoeven by te wonen." 'Er is zelden een verdigtzel zonder beginsfel van waarheid. In een, nog ongedrukt, Charter, door Koning PHILIPS, ten dage van dit Verdrag, gegeven, zegt hy, in der daad, „zyne meening niet te zyn, dat FLORIS, uit hoofde der gedaane hulde en Manschap, het Parlement te Parys zou moeten bywoonen." (t) Deeze woorden, 't verkeerde denkbeeld, 't welk men van het Leen, dat FLORIS ontvong, en 't geen WAGEN. zeer wel leert Geld en geen Land geweest te zyn, in laater tyden vormde, als mede het thans, met meêr of minder grond, loopende gerugt, als of FLORIS, wiens Gemaltn onlangs overleeden was, door Huwelyk, of andersints, zyn Graaffschap aan een ander dan zynen Zoon JAN brengen wilde, (waar tegen Koning EDUARD den Keizer zelfs verzogt te waaken) (u) kunnen oorzaak gegeven hebben tot het verkeerd vermoeden onzer Schryvers, nopens de gewaande Verkoop deezer Landen aan Frankryk.

Bl.

(t) E. L. 41, f. 46. vfo. van de Leenkamp: „Nozeste en core nozeste volente, na nozeste extension, ke pour hommage en pour la foyalte, que il nous a fait, N foit tenu de venir a nous Parlorens a Paris, comme vous autres hommes." (1)

(u) MIERIS l. c. Bl. 572. en Vadersl. Hist. Iids D. Bl. 70 en 71. Graaf FLORIS, zekertlyk niet onverschillig voor de Sexe, was zeer gemeenzaam met KATHARINE DE DURBUY, Weduwe van Heer ALBERT, Heer van Voerne. Zy was zyne Nichte en een geboren Vorsin, (gelyk ik elders hoop aan te toonen) uit den Huize van Luxemburg. Men zegt, dat FLORIS by haar een Zoon gewonnen hadt; zo als men dit ook, in zeker Handschrift der 15de eeuw, ter Secretary van den Bricle, gewaagd vindt. By de oudste Schryvers, en in de Charteren, is my dit laatste niet gebleeken; maar wel, dat Zy. thans grooten invloed hadt ten Hove, (Mieris. l. c. Bl. 570, ook E. L. 26. fol. 13. vfo. van de Leenkamer) alwaar ook haar wettige Zoon, Jonkheer GERARD VAN VOORNE, schyn opgebragt te zyn. 't Gerugt, 't geen men van 's Graven Huwelyk liet

Bl. 66. r. 14. „JAN, Heer van KUIK, wordt onder de eersten genoemd, *die zig gebruiken lieten, om op de vryheid van Graave FLORIS toe te leggen.*” In het zo evengemeld Verdrag, vindt men, dat FLORIS, ten behoeve des Fransehen Konings, niet *alleen* Bondgenooten van Koning EDUARD den Oorlog behoefde aan te doen, maar alleen den Heeren VAN KUIK, en VALKENBURG. KUIK is hier van, zonder twyffel, spoedig onderrigt geworden, en *dit* kan de reden zyn, waarom hy, onder de eersten, op den Graave gebee-ten was.

Bl. 67. r. 17. „JAN VAN HEUSDEN.” Aan deezen hadt JAN de tweede, Hertog van Braband, met EDUARDS Dogter gehuwd en geheel in de Engelsche belangen, in den jaare 1296, 2000 Ponden Tournoys en 100 Pond Brabandsch toegezegd; en wel in deeze, ingewikkelde, maar veel beduidende, woorden. „*Voor ab-
„ zulken dienst, als die Here van Heusden,
„ den voorsz. Hertoge, onder den Coninc van
„ Yngelant, tegen den Coninc van Franck.
„ ryke, louede te doen*” (v).

Bl. 68. (3) r. 4. v. o. „*Men is niet ver-
sekert*”

loopen, en van de overdragt zyner Landen aan een ander, schynt meest tot haar en haaren jongen Zoon betreklyk; ten zy men die overdragt op de Familie van AVESNES, met wien FLORIS nu bevredigd was, wilde toepassen. De jonge AVESNES, en de Jonge VOORNK, verzelden beiden den Graave ter laatste Jacht, daar hy ongelukkig gevangen wierdt, en ontkwamen het met de vlugt. KATHARINE trouwde, na 's Graaven dood, met den bekenden Heer WOLFERT VAN BORSELEN; zo als ook WAG. dit in 't vervolg zal aantoonen.

(v) *Regist. P. van de Leenk. van Hall., op 't woord Heusden No. 176.*

zeker, dat deeze Rymen, door STROKE, of iemand zyner Tydgenooten, geschreven zyn." Zy staan alleen in één affchrift van STROKE, met een hand der 15e. eeuw; dezelfde, die de geheele Kronyk affschreef (w).

Bl. 72. r. 11. v. o. „Om dat deeze (FLORIS) 's Hertogs Vader, JAN den eersten — te Biervliet, in — hegtenis hadt laten zitten." Zie myne Aanmerking op dit deel van WAGEN. bl. 66. r. 17.

Bl. 73. r. 1. „Hier (te Kameryk) was, tegen den aanvang des Jaars 1296, een byeenkomst aangelegd." Verftaa dit naar den Franschen styl, in welken het Jaar met Paaschen begon. Naar den gewoonen styl was, reeds op den 9^{en} van Louwmaand 1296, het Verbond geslooten (x), van het welk men de uitwerking thans, te Kameryk, wilde voorkomen.

Bl. 84. r. 9. v. o. „Hy is de eerste der Hollandfche Graaven, die zig — in zyne opene Brieven, Graave van Zeeland genoemd heeft." WILLEM de 4e. en anderen hebben dit voor hem gedaan (y); ook bezaten zy Zee.

(w) Men heeft, voot eenige jaaren, nopens 't verkrigten van VELSERS Gemalin, een Liedeken ontdekt, 't geen ouder schynt dan deeze Rymen. Men vindt het op een Schutblad van den geschreven Rymbybel van JACOB VAN MAERLANT. Zie LELYVELDS Aantekeningen op HUYDEC. Proeven van Taal- en Dichtk. Iste D. bl. 370—376. VELSERS Gemalin heet aldaar ISABELLE VAN BENTHEM, die ik nergens elders ontmoet; in 't Register der Leenkamer. E. L. 32. fol. 32. wordt gesproken van *sinen wive* HILDEGOWDE.

(x) *Vaderl. Hist.* IIde D. bl. 60. Ook was FLORIS, eerst na den 27 Oct. 1295, tot het sluiten van dit Verbond naar Parys gegaan. STROKE 4e. B. V. 1025. en HUYDEC. aldaar, en bl. 325.

(y) PAULUS de nonu feud. Flandr. inter et Zeelandi p. 68. (f).

Zeeland, op gelyke wyze als FLORIS, van Vlaanderen te Leen.

Bl. 89. r. 3. v. o. „KUIK, — voor Kroonenburg gekoomen.” By overleezing der hier aangehaalde plaatzen van STOKÉ, zal men bevinden, dat niet KUIK zelve, voor wien, als een' openbaren Vyand van den rampzalig vermoorden FLORIS, ten deezen tyde, een verschyning hier te Lande zeer gevaarlyk zou geweest zyn, voor Kroonenburg toog; maar dat hy den Graave van Cleef, hier toe wist te belezen, met inzicht om de moorders niet in handen der, te regt gestoorde, Gemeente te doen vallen (z).

Bl. 95. „HENRIK DUFFEL.” Leez HENRIK BUFFEL (a)

Bl. 96. r. 3. v. o. en bl. 97. „Graaf JAN moest den Koning — by eede belooven, dat Hy, — FERRER en HAVERING tot zyne geheime Raaden aannemen zou.” Zy zouden, eigenlyk, zelve geen Raaden worden, doch, 't geen weinig verschilde, maar fyner bedagt schynt, JAN moest belooven, die geen en tot Raaden te zullen aanneemen, en in alles te volgen, welken hem, door deeze twee, zouden genoemd worden.

Bl. 96. reg. 8—17 en volgg. „De Koning — twee perfoonen — benoemende, om de morgen gave — der Gravinne — in Holland te vorderen, uit de inkomsten der Graaflyke Landeryen enz.” De Engelsche overheersching

(z) STOKÉ. He. D V. 306—397, en aldaar HUYDECOPER.

(a) MIER. I. c. bl. 576—579. Deeze Aanmerk. bl. 9. (w) en WAG. bl. 177. alhier.

ſching ging zo ver, dat zy niet alleen de inkomsten, maar het beſtuur der goederen zelf, uit welken die inkomsten vallen moesten, dorst vorderen (b).

Bl. 102. 5. v. o. „*De opgekomen' vorst — noodzaakte hem — de Schepen te Middelburg in de Haven te doen haalen.*” Ik meen elders (c) getoond te hebben, dat STROKE, hier aangehaald, alleen meldt, dat, met de opgekomen' vorst, den Burgzaten van het Slot, te *Medenblik*, gelast wierdt levensmiddelen, en andere behoeftens, te haalen uit s'Graaven Schepen, die, voor de Haven aldaar, maar niet te *Middelburg*, op Stroom lagen.

Bl. 110. r. 2, van ond. tot bl. 111. r. 2. „WOLFERT — *wist door te dryven, dat, 'er — een Verbond met den Graave van Vlaanderen gemaakt wierdt.*” Het Werk met Vlaanderen en Braband, ten deezen tyde, verdient eenige meerder ontknooping, dan men gewoon is te vinden.

AVESNES hadt wel de Vlamingen uit Zeeland, (WAG. bl. 101.) maar geenzints de wrok uit hun hart, kunnen dryven. Zy lieten niet na de moorders van Graave FLORIS te beschermen; en, daar Graaf JAN Ie., of die van zynen Raade, op 't voetspoor van zynen Vader, hun den Leen-eed nopens *Zeeland Bewester-Schelde* weigerde, (d) hieldt dit een en ander den oorlog smeulende, of brandende.

Ko-

(b) Immers, zo meen ik het woord *manoir*, 't geen zy eischen, te moeten opvatten. Zie DU CANGE *Glossar med. Latinit, voce MANERIUM*:

(c) *Levensſchets van Heer NIKOL. VAN PUTTEN*. in 't 5 D. der *Maaſſch. der Nederl. Letterk.* bl. 15 en 16. (7).

(d) Charter van Graaf JAN, in *Hist. Crit. Holl. T. 2. p. 2. p. 99*

Koning EDUARD, met beiden verbonden, zag dit ongaarne. Hy was, om 't verlies van Guyenne, en om de Vlamingen tegen Frankryk (van 't welke GUY was afgevallen) te beschermen, met Koning PHILIPS in oorlog geraakt, doch thans hadt 'er een bestand plaats. Bevroedende, midlerwyl, hoe nuttig hem de Hollandsche hulp zyn konde, liet hy niets na om een bevrediging, en, daar op steunend, Verbond tegens Frankryk, tusfchen partyen te bewerken. Dan, daar en EDUARD en WOLFERT VAN BORSELEN (die thans alle gezag in handen hadt) beiden als vyanden der moorders van FLORIS wilden aangezien zyn, en Graaf JAN I., natuurlyk, met die moorders of hunne deelgenooten, geen vrede maaken konde, vondt men 'er op uit, dat GUY van Vlaanderen en zyne Zoonen, by eede, zouden verklaaren, nog hier aan, nog aan de gevangenis van wylen den Graave, eenig deel gehad te hebben. Men fchetste hier toe, op den 12 van Sprokkelmaand 1299, een Verbond, 't geen sedert wierdt bekrachtigd, (e) en door de Zoonen van GUY, Oomen van JAN I^{en}, bezwooren; doch *of zy waarheid zwoeren*, zegt STROKE, *weet God!* 'er byvoegende, dat Graaf JAN dit alles gedoogen moest, maar ze nooit aanzag, of hy floeg straks de oogen weder neder (f).

By dit Verdrag, wierdt JAN Ie. wel verpligt den

(e) *Hist. Crit. Holl. T. 2. p. 2. p. 983 et seqq.*

(f) 5 B. V. 1282—1306. STROKE maakt, zo 't my toefchynt, dit nederslaan der oogen van Graave JAN, niet toepasselyk op het gezigt der Moorders, zo als onze WAG. denkt. (bl. 111. r. 11—5. van ond.) maar op dat van zyne, valschelyk zweerende, Oomen, hier boven gemeld.

den Vlaamschen Graave tegen den Koning van Frankryk by te staan, maar WOLFERT VAN BORSELEN wist egter, voor zynen Landsheer, de volgende twee merkwaardige zaaken teffens te bedingen.

Voor eerst; dat GUY van Vlaanderen, voor zig en zyne Nakomelingen, Graave JAN en de zynen beloofde te ontslaan, en, sedert, werkelyk ontsloeg van de hulde en manschap nopens *Zeeland Bewester Schelde*; zo egter, dat, als JAN kinderloos overleedt, en 't Graaffschap van Holland aan een Zymaagginge, dit beding geen kragt zoude hebben (g).

Ten tweede; dat de Graaf van Vlaanderen aannam, geheel stil te zitten *in den OORLOG, die thans plaats greep, tusfchen den Hertoge van Brabant en den Graave van Holland (h)*. Van deezen Brabandschen oorlog gewaagen onze Schryvers, myns weetens, niet: doch het blykt, uit de Charteren, (i) dat JAN de eerste, nog in Engeland zynde, zyne verschillen met den Hertoge aan Koning EDUARD was verbleven, die, daar op, tot bewerking van vrede of ten minste wapenschorfing, den Bisfchop van Coventry, den Graaf van Savoyen en twee anderen, (fchoon, naar het fchynt, vrugteloos,) gevolmagtigd hadt

(g) *Hift. Critt. l. c. p. 984 en 985. §. 3.* Graaf JAN maakte dit ontslag van hulde eerlang, den Landzaten, by opene Brieven, bekend; l. c. p. 994—999. De Graaf van Vlaanderen hadt dit ontslag, met zyne vier Zoonen, bezegeld, en de Brieven wierden in den Hage bewaard. *Regiff. P. van de Leenkam. Tit. Flandria, fol. 69. N°. 7 en 8.*

(h) l. c. p. 988. §. 4.

(i) *MIRÆUS l. c. bl. 576.*

hadt (*k*); en men vindt zelfs, in een oud Handschrift, ter Leenkamer van Holland (*l*), vermeld, dat deze twist mede uit *het Vangen en Dooden van Graave FLORIS* was gesprooten, waar in men weet, dat de Hertog een groote rol gespeeld hadt. Onder de Regeering van Graave JAN den tweeden, ten jaare 1300, wierden partyen eerst verzoend (*m*).

Bl. 115. r. 4. „ALoud hield hen, tegen regt, gevangen.” In zekere vroege *Deductie* der Heerlykheid van Ysfelstein, leest men, „dat de 16 Gevangenen, van welken hier „gewaagd wordt, gevoerd wierden tot „Dordrecht, op een huys, dat men daar dat „*Maelhuys* hiet; daer wort dat lot geworpen, „ende die achte, die den Graue toevielen, „worden daer die hoofden afgeslagen, ende „die ander behielt Vrouw Beerte, ende voerde „se met haer tot Heukelom (*n*).” 't Geen verschilt van STOKÉ.

Bl. 132. r. 10. „*Veelligt heeft hy* (GERARD VAN VELSEN) dus lange, te Dordrecht, gevangen *gezeten*.” In het, by WAGENAAR gemeld, Verbond, wordt van VELSEN niet als van een *gevangen man* gesproken, maar, met dezelfde woorden en in eenen adem, als van KUIK, HEUSDEN,
AM-

(*k*) MIERIS *l. c.* bl. 581.

(*l*) MIERIS *l. c.* bl. 581.

(*m*) *Register P. l. c.* N°. 5. fol. 69. op 't jaar 1298, *feria Vlt. post Annunclationis Mariæ*; alwaar men dit kort begrip vindt van een, toen nog aanwezigen, Brief; „*Graue Coy van „Vlaanderen geloues stille te sisen van den oirlogen, wosende „twischen Hertogen Jan van Brabant, ende Graue Jan „van Hollant; sbruytende wyt vangen ende doden van Graue „Florens van Hollant, dat voerst Grauen Jans Vader.*”

(*n*) MS. getiteld *Privileg.*, sedert den dood van Hertog Karol, in R. 106. 114. Vfo. van de Leenk.

AMSTEL en WOERDEN, die, immers, niet gevangen waren. Dit, gevoegd by de verschillende gevoelens, nopens zyne straf en strafplaatz (o), doet my denken, dat onze Schryvers, zo niet in zyne gevangenis, egter in zyne opgevolgde straf, zig bedriegen; en dat hy, op zyn' best genomen, na een korte gevangenis zal zyn ontsnapt. Men leest, ten duidlyksten, in eenige Brieven van Juny des jaars 1303, dat hy, toen nog, in leevenden lyve was (p).

Bl. 138. (1) „*Banneret, of Ridder — Bachelier of Knaap, — Escuyer, of Paadje.*” Men gunne my alhier van onzen treflyken Schryver te verschillen. Ik houde een *Banneret*, (waar voor de Onzen *Baanrots* (q) zeiden,) voor een' vermogend' Ridder, die zeker getal Mannen van Wapenen, ten zynen koste, te velde konde brengen; en wien men, tot een eerteeken, toestondt een vierkante Vaan, of *bannier*, aan zyne Lans te voeren, in tegenstelling van zulken, die eenvoudig *Ridders*, of *Ridders-Bacheliers*, genoemd wierden, en die, niet in staat zynde met eenige, of met

ZO

(o) *Vaderl. Hist.* 3. D. bl. 91.

(p) *MIRIS* l. c. 2 D. bl. 27, 28 en 31. Eenige Edelen verbonden zig, toen, dat zy Heer *Gysbert van Amstel*, Heer *Horman van Woerden*, *GERARD VAN VELSEN*, „en alle die „ghene, die van hem commen syn, of commen sullen, „enimmer helpen of starcken sullen in gheenre maniere;” met byvoeging, „dat zy ze zouden helpen houden met al hunne „macht vuyten Lande.”

(q) *HUYDEC.* op *STOKE* 3 D. bl. 323; en *MIR.* *Charterb.* 2 D. bl. 649. Ik zal, elders, tragten aan te toonen, dat, hoe zeer de woorden *Baanrots* en *Baroen*, in volgende tyden, voor eikander genomen worden, zy egter, in den grond, verschillen, en dat *Baanrots*, eigenlyk, een *militaire* rangewas, *Baroen* een *politique*.

zo veele, Manneri van Wapenen, onder zig, te velde te kunnen trekken, maar, egter, voor zeer stout en ervaren in den Kryg gehouden worden-
de (r), de helft minder dan een *Banneret*, de helft meerder dan een *Escuyer* genooten, en zig, in rang, tusfchen deeze twee bevonden. *Escuyer*, by de Onzen *Knaap*, of *Jonker* enz. gezegd, (s) beteekent wel, fomtyds, *Page*, om dat de *Escuyers* dit, veeltyds, in hunne jeugd, waren, maar, eigenlyk, waren zy onderfcheiden. (t) Een jong Edelman klom, van den staat van *Page*, tot dien van *Escuyer* of *Knaap* op, wanneer hem, plegtiglyk, den Degen wierdt omgordt, en hy dus, tot den naasten trap om Ridder te worden, gebragt wierdt (u).

Bl. 139. r. 8. v. o. „ De Graaf heeft, *ongetwyffeld*, ook 's Lands Ingezetenen gezworen.” Niet alleen leert dit het gevolg der Gefchiedenis, als W A G. zegt; maar, daar men vindt, dat onze Graaven, reeds in de 12e. eeuw, hunne byzondere Gunstbrieven aan de Ingezetenen, met eede, staaften, is het ook te vermoeden, dat zy zulks, by den aanvang van het Lands bestuur, fints over lange, zullen gedaan hebben.

[Bl.

(r) LA CURNE de S. PALAYE. *Mémoir. sur l'Arc, Cheval.* T. 1. p. 164. en T. 2 p. 304. en 359; alwaar men te regt heeft aangeteekend, dat het woord *Bacheléris* ook genomen wordt voor *wapenoeffning*, en men, byzonder, den naam van *Bachelier* aan zulk een Ridder gaf, die, by zyn eerste tournoy, den pryf van anderen gewonnen, en dus proeven van zyn ervarenheid in 't hanteeren der wapenen gegeven hadt.

(s) *Kort Kronykje agter Klerk der Lage Landen.* bl. 213.

(t) Zoo leest men by GUIARD „ *Chevaliers, Escuyers et Pages.*” Zie DU CANGE *Gloss. mede et inf. Latin.* voc. GÖDENDAC.

(u) LA CURNE, l. c. T. 1. p. 35; 38. 60.

Bl. 140. r. 4. van ond. „*Ingeval oorlog ontstaen mogt.*” Men leest in het Stuk zelve (v) „*van oorlog*, dat gerezen is, of „*rysen mochte, tusfchen ons, an die een* „*syde, en der Coopmannen Heeren an die* „*ander syde.*” ’Er was dan, tegenwoordig, reeds oorlog; en wel met *Braband* en *Vlaanderen*. De Vrede met *Braband*, die men straks zien zal dat, in July van 1300, gesloten wierdt, was van deezen oorlog een gevolg. Wat *Vlaanderen* betrefte, ’er was vastgesteld, by het Verdrag tusfchen Grave GUY en JAN I. (w), dat, zo de laatste kinderloos overleedt, en door een *Zymaag* opgevolgd wierdt, het Leen van Zeeland bewester Schelde weder aan Vlaanderen zou vervallen, en door dien *Zymaag* moeten verheft worden. Dit zag duidelyk op JAN VAN AVESNES, naasten Bloedverwant van JAN Ier, die nu, onder den naam van JAN II., regeerde. GUY, wel bevroedende, dat deeze zig aan een Verdrag, buiten zyn medewerking en tot zyn nadeel geslooten, niet houden zoude, hadt, (by een Charter, na WAG. tyd bekend geworden,) reeds op 3 Nov. 1299, en dus 7 dagen voor den dood van JAN I., *zyn regt en Souverainiteit* op Zeeland bewester Schelde, aan zynen oudsten Zoon ROBERT, Graave van Nevers, afgestaan, die ’er zyn Broeder GUY mede verlydde (x), en wyl AVESNES, *als Graaf van Holland, en Zeeland*, niet

(v) MIER. I. c. bl. 6.

(w) Deeze Aanmerk. op 3 D. bl. 37.

(x) *Hiflor. Crit. Holl. T. 2. p. 2. p. 1014—1020. Conf. I. c. T. 1. p. 2. p. 373. segg.*

niet alleen geen lust hadt dit laatste Gewest van Vlaanderen te heffen, maar ook, *als Graaf van Henegouwen*, het zelve nevens het Land van *Waas, Aalst*, en de 4 *Ambagten*, voor zyn Vaderlyk Erfgoed aanzag, en den ouden twist tusfchen het huiz van AVESNES en de andere Kinderen van wylen Gravinne MARGRIET op krabde (y), ontftondt *hier* uit, eigenlyk, die oorlog, van welken WAG. alhier, bl. 154—168, gewaagd.

Bl. 143. r. 2. „RENESE bleef in gebreeken.” Ook de Zeeuwfche Edelen, die 't met hem eens waren; byzonder FLORENS VAN BORSELEN; die mën, niet zonder reden, agt, een Oom van den verflagen' WOLFAARD geweest te zyn (z).

Bl. 143. r. 10. „Hertog JAN bewerkte een onderling Verdrag, tusfchen Graaf JAN ter eener, en JAN, Heere van Kuik en JAN Heere van Heusden, ter andere zyde.” 'Er gefchiedde, eigenlyk, geen onderlinge verzoening, en partyen handelden niet met elkanderen, maar door derdens. KUIK en HEUSDEN, namelyk, beloofden den Hertoge, dat zy Graave JAN niet zouden befchaadigen; waar tegen s'Hertogen Oom, GODEFRIED VAN BRABAND, de Heer VAN NËELLE, en, denkelyk, ook Hertog JAN zelve, den voornoemden Heeren in ftonden, dat hun geen leed van onzen Graave zoude wedervaaren (a).

Bl. 144. r. 17. „RENESE vervoegde zig

(y) GRYPKERKE l. c. bl. 159 en 160. PAUL *Disf.* l. c. p. 74—78.

(z) HUYDEC. OP STOKÉ 3 D. bl. 15.

(a) MIER. l. c. bl. 13.

zig — *ten Keizerlyke Hove.*” STROKE (b) schryft dit niet aan RENESSE toe, maar 't spreekt, in 't algemeen, van de misnoegde Zeeuwfche Edelen. BEKA (c) egter spreekt alleen van RENESSE. Ik zou denken, dat deeze, die een zo welbespraakt, (d) als dapper man fchynt geweest te zyn, in perfoon en verzeld van andere voornaame Edelen, uit naam van alle de misnoegden, den Keizer een inval in deeze Landen zal fmaaklyk gemaakt hebben; en dan behoeven de Schryvers niet te ftryden.

Bl. 146. r. 12. „Aartsbifchop van Keulen *tufchen beide tredende.*” Sommigen verhaalen, dat 'er heimelyk verftand was, tufchen deze en andere, uiterlyk den Keizer toegedaane, Heeren, met JAN den II. Dé zaak is vry duifter (e).

Bl. 153. r. 5. „Lichtenburger *aanhang, die 't met Holland hieldt.*” Reeds op den 22 July van 't jaar 1300, hadden de Graaf en GUY, als zyn Stedehouder, Utrecht, toen by uitneemenheid de *Stad* genoemd, (f) en daar ZWEDER VAN MONTFOORT, gehuwd met eene baftaard-dogter van Graave FLORIS V., fomtyds *Burgemeester* was (g) (men lette op 't aanzien der Regeering aldaar) in hunne befcherming niet alleen genomen, maar de *Stad* hadt, wederkerig, hun beloofd, dat, als het Bisdom

open

(b) 7e. B. V. 238 en volgg.

(c) *l. c. p.* 120. ook CLERC der Lage Landen. bl. 188.

(d) VELTHEM *Spieg. Hiflor.* 4e. B. C. 50. bl. 277.

(e) VELTHEM *l. c.* bl. 273 en 274. LAMBACH. *l. c.* §.

30—34.

(f) STROKE, 7e. B. V. 1045.

(g) BUCHEL ad BEKAM f. 105. (f).

opén viel, zy dien persoon stemmen zouden, op welken de keuze van den Graaf, zyn Broeder, of hunne nakomelingen zou vallen (*h*). Dit zal thans GUY zeer te stade gekomen zyn. Tot voortgelyke beloften verpligte de Stad Utrecht zig, meermaals, onder volgende Graaven (*i*).

Bl. 154. „Lente des Jaars 1302.” Leez 1303 (*k*).

Bl. 154. „*Het beleid van den togt werdt vertrouwd aan zynen* (des Vlaamschen Graave) *Zoon, GUY.*” Deeze was met Zeeland bewester-Schelde verlyd, en schreef zig thans *Graave van Zeeland*; om 't welk te bekomen, de inval in dat Gewest voornamelyk geschiedde (*l*).

Bl. 158. r. 6. „Gantsch Zeeland tot aan de Maze toe *werdt aan GUY van Vlaanderen afgestaan.*” Men heeft het oorspronglyk Verdrag en Bestand zelve, myns weetens, nog niet gevonden; 't geen te beklagen is. 't Is my, weleer, (*m*) toegescheenen, dat die afstand zo ruim niet geweest en *Walcheren* aan Graave JAN II. gebleven zy; nadien hy nog in een Charter, getekend Dingsdag na S. Lambregts, (24 van Herfsmaand) 1303, die van Walcheren *zyne goede luiden* noemt, en dezelve, op lyf en goed, verbiedt Koorn aan zyne Vyanden, buiten Zeeland, te zenden. Ook wordt de Heer VAN PUTTEN, die JAN's zyde hieldt, door BEKA en zyne over-

(*h*) MIER. I. c. bl. 24.

(*i*) MIERIS I. c. by voorb., bl. 625-635.

(*k*) HUYDEC. op STOKK. 3 D. bl. 83.

(*l*) Zie deeze *Aanmerk.* op WAG. [3 D. bl. 40. r. 4. v. o. et *Procurat* T. 4. p. 138. edit in 8°.

(*m*) *Levenssch.* des Heeren van Putten, I. c. bl. 22 en 23.

Overzeters, verhaalende 't gebeurde in 't voorjaar van 1304, *Regter in Walcheren (Praefectus Walachriae)* gezegd. Deeze zaaken houde ik nog niet buiten bedenking; ten zy men agte, dat BEKA hier zien kan op eene bediening, door PUTTEN in den oorlog met de Vlamingen bekleed, en dat, veellicht, de jaarteekening van dit Charter, (het welke my in 's Lands Registers nog niet ontmoet is,) uit 1302, in 1303, by 't affchryven, is bedorven. Indien men, egter, de leezing, zo als zy nu is, behouden moet (n), zou Graaf JAN ook in 't bezit van 't Eiland *Schouwen*, en niet van Zierikzee alleen, zo als men meest denkt, schynen te zyn gebleven; want het Charter is te *Haamstede* gegeven, (o) en dit zou dus nog verder van de Schryvers, die van den afstand van *geheel Zeeland* spreken (p), afwyken. Dit blykt, ondertuschen, dat het Verdrag met de Vlamingen, geheel tegen den zin der Gemeente in Holland, die zulks schandelyk agtte, wierdt gesloten, en dat, hier op, zo JAN de II., als zyn Zoon, WILLEM, zig al spoedig gereed maakten, om, met nieuwe kragten, 't verlorene te rug te krygen; waar toe, reeds in Oogstmaand 1303, eenige Edelen hun hulpe toe zeiden, en wel, gelyk zy spreken, „ so wanneer, „ en

(n) MIER. I. c. bl. 34.

(o) MIER. I. c.

(p) STOKK 8e. B. 454-458. VELTH. I. c. bl. 299.

„ daar na

„ So gise al Zelant, als tot versta,

„ Myn her Gi doe in hant."

zo is de lezing van het Leidsch MS.; by LE LONG staat, verkeerdelyk, *dis*, voor *doe*, d. i. *toon*.

„ en waer , dat hem ” (hun) „ tyt dunket
 „ hare oirloge te beginnen , en fyt ons
 „ ontbieden.” (q) Dan, daar onder deeze
 toebereidzelen , de Graaf in een ziekte
 verviel , die hem weg nam , zal GUY , op zyn
 gery vischende , hem zyn voorgekomen , en
 den oorlog , reeds op 9 Nov. van 't meergemelde
 jaar 1303 , hebben aangezegd ; van welke aan-
 zegging STOKK duidlyk gewaagd , (r) schoon
 'er een laater oud Schryver van zwygt (s).

Bl. 161. r. 6—8. *Alzo GUY zig — met
 de hoop vleidde van Holland te overweldigen,
 zeilde hy , op den vierden dag , derwaarts.*
 De Vlamingen zeilden , volgens den , hier
 aangehaalden , STOKK „ s'Woensdaghes in
 „ Paeschdagen (t).” Als men 't woordje *in*
 hier neemt voor *binnen* , gelyk WAG.
 schynt gedaan te hebben , is de *Woensdag* van
 dit merkwaardig tydftip , de 4e. dag *na* den
 Palmzondag of Zondag voor Paasche , en dus
 de 25 Maart 1304 ; wyl Paasche , in dat jaar ,
 op 29^{en} van die maand viel. Maar daar men ,
 by den zelve Schryver , vermeld vindt , dat
 de Vlamingen , op *witten Donderdag* (d: i:
 Donderdag voor Palmzondag) , en dus den
 26 Maart , nog voor Zierikzee lagen ,
 zoude , indien deeze dezelfde Vlamingen ge-
 weest zyn , (gelyk het daar schynt) hier
 uit volgen , dat zy eerst van daar vertrokken *in*
die week , in welke de beide Paeschdagen
 vielen ; (u) en dan was de *Woensdag* , op
 wel-

(q) MIER. I. c. bl. 34.

(r) I. c. V. 497—550. alwaar HUYDEC.

(s) *Procurat.* I. c. p. 139.

(t) I. c. V. 830 en 880.

(u) STOKK I. c. V. 840.

welke GUY naar den *Widel*, (STOKE. l. c. v. 893.) tusfchen Voorne en Putten, en verder naar Noordholland zeilde, om de Ingezeten-
nen in zyn bedwang te brengen, gelyk ik 't elders begrepen heb (v), de 1^e April; dat is, die zonderlinge dag, op welken, in laater tyden, de kluisters der Spaansche dwinglandy, ook juist in 't land van Voorne, 't eerst verbroken wierden.

Bl. 162. r. 11—14. „*Hy trekt — tot voor Geertruydenberg, zonder merkelyke tegenstand te ontmoeten.*” Deeze Stad zette zig, wel degelyk, ter wêer, en wierdt vegtender hand gewonnen; drie Burgers wierden 'er, op s'Hertogen last, onthalt (w).

Bl. 167. „WITTE VAN HAAMSTEDÉ, die den meesten yver tegen de uitheemsche overheersching getoond hadt.” Men is, zonder twyffel, een' eeuwigen dank, aan deezen Heere VAN HAAMSTEDÉ, schuldig; doch zyne bedryven waren alleen betreklyk tot Noordholland, dat is, het land van de Maaze af tot Kennemerland toe. Dat de verlossing van Zuidholland alleen te danken geweest zy aan NIKOLAAS, Heere van Putten en Stryen, die zig het gunstig tydftip van WITTE'S komst ten nutte maakte, en, zonder eenige hulp van buiten, de Vlamingen en Brabanders, van daar, naar hun

(v) *Levensch. van Putten l. c. bl. 46.* Zo begrypen het ook Anderen, doch ieder hebbe zyne keuze. Zie HUYDEC. op STOKE 3e. D. p. 141. op V. 831. vergel. V. 825. die, met dit alles, de regels by STOKE, van 832—879, verwerpt; waar over kundiger mogen oordeelen.

(w) STOKE l. c. V, 929—978. en MIER. l. c. bl. 59 en 60.

hun land dreef, heb ik, opzetlyk, in de Levens-Schetze van dien dapperen Nederlander, (x) tragten aan te toonen; en wyl ik, aldaar, my heb kunnen inlaaten in verscheiden aanmerkingen en byzonderheden, voor welken hier geen plaats is, hoop ik mynen Lezer derwaarts te mogen wyzen; na alleen opgemerkt te hebben, dat, door het verstandig beleid en de onvertzaagde uitvoering van deeze twee onsterflike Mannen, HAAMSTEDE, meen ik, en PUTTEN, geheel Zuid- en, byna, geheel Noordholland, in ééne enkele week, te rekenen van Zondag den 26 April 1304, tot Vrydag, of Zaterdag, daar aan volgende, zynde den 1^{en} of 2^{en} Mey, van zyne Buitenlandsche Dwingelanden is schoon gevaagd (y).

Bl. 173. r. 13. „*Men zag Grimaldi — de Maaze in loopen tot voor Schiedam.*” STOKÉ zegt eigenlyk, dat *Grimaldi* in de Maaze gevaaren kwam, en dat de Graaf, te Schiedam zynde, dit zag, en alle zeilen byzette om over de Maze te geraaken; dat het zeer stormde op de Maaze; dat verscheide Schepen (zeker met een westlyken wind) te rug dreeven en een Haarlemsche Kogge verging; dat de Admiraal in de *Bornisfe* kwam, en daar 't gety overbleef; dat de Graaf *Geer- vliet* bereikte, en hier om blyde was; geen wonder, want dan was hy aan den *Widel*, (z) en kon zig met de Fransche Vloot vereeni-

(x) In de Verhandel. der Maatsch. der Nederl. Letterk. 2. D. bl. 33.

(y) l. c. bl. 46 en 47.

(z) Zie deze Aanmerk. op WAG. 2 D. bl. 86.

nigen; zo als; zy ook, te famen, den volgenden dag, over *Scarden*, & *Haringvliet*, enz., naar Zierikzee voeren (a). Met dat vooruitzigt, zal Graaf JAN zig gehaast hebben, om over *de Maze* te komen, dat is, zo als ik STROKE's woorden vatte, uit de Maze de Bornisse, of Widel, in te loopen; want den Dorpel van de Maaaz te willen overzeilen en naar Zee, kwam hier, immers, niet te passe. 't Is, voor 't overige, te beklagen, dat het werk van GUILLEAUME GUIARD, die men meent den Admiraal *Grimaldi* verzeld te hebben, nooit in 't licht is gegeven (b).

Bl. 185. r. 19. „Niemand van — gemeene lasten vry, — dan — van adelyke afkomst.” Dit is een bevestiging van den algemeensten regel, door WAG. hier, en door my, op hem, bl. 47. r. 5. en 8., gesteld (c).

Bl. 188. r. 18. „Briel, en andere Steden.” Men zondt naar Engeland Afgevaardigden van den *Briele* en *Maarland*. Dit *Maarland* was, toen, een afzonderlyke Parochie, waar men sterk in Haring handelde. Sedert is het met den *Briel* vereenigd, welkers voornaamste Gragt, nog heden, *het Maarland* gezegd wordt. By de inneeming van den *Briele*, ten jaare 1572, zal ik nog een woord van deeze plaats moeten zeggen.

Bl.

(a) STROKE 3 D. V. 586 en volgg.

(b) Het, alhier, door my aangehaald Handschrift, houdt in de geschiedenisfen, sedert *Philippe Auguste*, tot den jaare 1306; is getiteld *Branche aux Roisans Lignages*, en berust in de Boekery zyner Koninglyke Majesteit van Frankryk. Zie, byzonder, LE GRAND, *Tableaux es Coules*, T. 2. bl. 65. en vergel. HUYDEC, op STROKE 3 D. bl. 331.

(c) Zie breder over deze Stof HENEMAN, in *Dissert. inaugur. de Praecartis Comitum Holland.*

Bl. 195. r. 10. „Zy — slaan — 't beleg — voor Vollenhove.” Dat de Stellingwerveren, nu, ten *tweeden* reize, opstonden, en, reeds in 1309, over 't belegeren van Slot en Kerk te Vollenhove, in den Bisshoplyken ban gedaan waren, vertrouwt ik, elders bewezen te hebben (d).

Bl. 200. r. 12. „Hy (Graaf WILLEM 3e.) *verzamelde een aanzienlyk leger.*” Volgens zyn Verbond met Koning LODEWYK X, moest het *vyftig duizend* man bedraagen; voor welken hy, des maands, *honderd veertig duizend* ponden, kleine Parysche munt, zou genjeten (e). Men kan hier uit de magt van onzen Graave opmaaken; die ook gewoon was, aan verscheide uitlandsche Grooten, jaargelden uit te keeren, voor welken deezen hem, in tyd van nood, Volk leverden (f). Een Ooggetuigen roemt, ten hoogsten, de manschap, die WILLEM de 3e. thans by een bragt, en die, uitmuntend gewapend, onder trommelen, pypen, Reethoornen- (een, my onbekend, blaastuig) en Trompetten-geschal, in niet minder dan elf honderd Schepen, veelal Galeien, de Schelde op en naar Vlaanderen voer. Doch dit schoone Leger rigte weinig uit, dan 't verbranden van *Kieldregt*, en *Kalo*; in welke laatste plaats men den *Scat*, dat is, zoo ik meene, de *Krygskas*, van den Graave, hadt opgeligt (g).
Bl.

(d) *Verbaandl: over Nic. van PUTTEN.* l. c. bl. 53. vergel. Focke s'JOERDS *Frisch. Jaarb.* 3 D. bl. 242. (5)

(e) *Hiflor. Crits. Holl. T.* 2. P. 2 p. 1095.

(f) Dit blijkt my byzonder uit E. L. 40, *van de Leenkanter, Tys. Alemangien.*

(g) VALTHERM *Spiegel Hist.* 6 B. Cap. 17—21. bl. 384—388.

Bl. 203. r. 16. r. 13. v. o. „Rynland.”
 Leez, zo als in 't oorspronglyke staat, *Rilland*.
 't Is een dorp in Zuidbeveland (*h*).

Bl. 204. r. 10. „De Vrede, *tusfchen*
 Holland en Vlaanderen, *werdt*, federt, on-
 gefchonden, *bewaard*.” Voeg 'er by, dat zy,
 op den 3ⁿ van Lentemaand 1324, door
 Keizer LODEWYK, wierdt bevestigd (*i*); waar
 na ook Zeeland *Bewester*-, even als voorheen
Beooster-, *Schelde*, door onze Graaven, on-
 midlyk, van den Ryke verheven wierdt:
 Dit is zo gebleven, tot dat, in den jaare 1548,
 die Leenband, door Keizer KAREL den V.,
 wierdt gebroken.

Bl. 223. r. 5. „Drie duizend *ponden*.”
 Elders leez ik zes duizend (*k*).

Bl. 224. r. 12. „*De Graaf hadt het*
Utregtsche Bisdrom genoegzaam geheel *in*
bedwang.” Hoe zeer alles, onder 't zwak
 bestuur van JAN VAN BRONKHORST, naar
 s'Graaven oogen draaide, kan men uit, federt,
 gedrukte Stukken nader ontwaaren (*l*). Dit
 gezag groeide aan, naar maate die Kerk-
 voogd, meerder en meerder, by hem in
 fchuld (*m*) geraakte. Dien zelfden invloed
 heeft ook Graaf WILLEM de 4^e, meest al,
 gehad: doch, onder WILLEM den 5^{en}, her-
 fteelde Bifchop JAN VAN ARKEL de ver-
 vallen Zaaken van het Sticht. Men lette,
 on-

(*h*) GRYPSKERKE l. c. C. 5. bl. 170. *Hifl. Crit. Holl. T. 2.*
P. 2. p. 1052.

(*i*) MIER. l. c. 2 D. bl. 33.

(*k*) MIER. l. c. 2 D. bl. 425.

(*l*) MIER. l. c. bl. 317. 320. 341. 352. 392. 423.

(*m*) l. c. bl. 509.

öndertusfchen , dat het gezag der Hollandfche Graaven zig alleenlyk uitftekte over het *Nederftigt*. In *r'Overftigt*, thans *Over-Tsfel* gezegd, hielden de Gelderfche Vorften de Stigtfchen aan gelyken band, en deelden, met de onzen, het gebied onder zig (u).

Bl. 225. r. 15. „ *Ook verhaalen laater Schryvers, dat vyftien honderd Hollanders — in 't jaar 1309, om welke reden weet men niet, een Landing in Friesland gedaan — hebben.*” Ik agte, dat deeze Togat ter hulpe van Bifchop GUY (p) gefchied zy. Men kan 'er byvoegen, dat Graaf WILLEM, reeds in 't volgend jaar 1310, door die van Westergo, voor Heer wierdt erkend, met beding, dat men, over en weder, tol vry vaaren zoude, en elkanders erfeniften mogen beuren; ook beloofde de Graaf *alle* de Privilegien, door *Koning KAREL* aan die van WESTERGO gegeven, en *door Koning WILLEM bevestigd*, mede te zullen goedkeuren en bevestigen (q). Dit laafte kan ten bewyze ftrekken, dat, thans, WILLEMS bevestiging van den bewusten open brief, die op naam van KAREL den Grooten ging, een bekende zaak was; en dient dus ter verfterking myner gedagten, dat, waarlyk, die
Brief,

(u) MIER. l. c. 2 D. bl. 518. 561. 564. 565. 571. 576. 580. 594. ten tyde van WILLEM den III.

(p) l. c. bl. 678. 691—693. 694. 695. 696. nopens WILLEM den IV. Zie ook *Chron. Tfiel.* p. 329 en 330.

(q) Zie hier *Note op bl. 195.* van WAG., *Rag. 10.*

(r) E. L. 12. p. Vfo. *van de Leenk.* welk Register, juist, ten tyde van WILLEM den III., gefchreven is, en dus, hier, byzonder geloof verdient. Zie ook SCHWARTZENB. *Gr. Charterb. van Friefl.* 1 D. bl. 149, uit een oud Handschrift aan my behoorende.

Bief, voor den tyd van laatstgemelden Vorst, is in de Waereld geweest (r).

Bl. 227. r. 5. „Een oud Geschrift.” Hoe zeer met eenig verschil in woorden, blykt het egter klaar genoeg, dat dit Geschrift, in den grond, het zelfde is, 't geen den Hollandschen Graaven, en Utrechtsche Bischoppen, sedert den jaare 1165, (s) en, byzonder, sedert 1225, tot een Rigtsnoer, by hunne komst in Friesland, verstrekte.

Bl. 235. r. 17. „Graaf Willem de III heeft — den bynaam van den Goeden gedraagen: — 't zy dat dezelve goedertieren, vroom, of godvrugtig betekene.” Veel Vorsten droegen, van ouds, den naam van Goeden: by voorbeeld, HENRIK, Hertog van Lankaster (t), die in 1361 overleedt, en PHILIPS VAN BOURGONDIE, Graaf van Holland. Goed, agt ik, hier, uitmuntend; en men schynt dit betreklyk naamwoord toegepast te hebben, op allen, wien men uitsteekende hoedanigheden, schoon van verschillenden aart, toekende. Als een Schryver van de 14e. eeuw verhaalt, hoe JOANNA DE VALOIS, Weduwe van dezen WILLEM den 3^{en}, de vrede, in 1342, tuschen verscheide Mogenheden wist te bewerken, noemt hy haar (u)
„Ene Vrouwe goet ende getrouwe.”
en JAN VAN HELU duidt, dikwerf, een dapper

(r) Zie myne Aanmerk. bl. 107. op le. D. *Vad. Hist.* bl. 445.

(s) Zie WAG. *Vad. Hist.* 2 D. bl. 244. en *Hist. Crit. Holl.* T. 1. p. 2. B. 410—412. MIER. l. c. T. 1. p. 194. en 2 D. bl. 470. 603.

(t) RAPIN THOIR. *Hist. d'Anglet.* T. 3. p. 224.

(u) BRAB. YEEST, M^S. bl. 385 en 386.

per Man aan, door de woorden *een goed man*. *Een goed Huis*, is by hem een *sterk Slot*; en hier toe ook kan men de oude benaamingen van *goede steden*, *goede luiden*, de *goede week* enz. betreklyk maaken. Als ik dan overweeg, dat Graaf WILLEM, als een man *van grooten naam* (y) by in- en uitlandsche tydgenooten, voorkomt; die (w) hem ook *doorzigtig* noemen; *wyz*, *vroom* ('t geen *deugdzaam* en *dapper* kan aanduiden,) enz. meen ik den zin der bewoording *goed*, in dit alles, te moeten zoeken en te vinden. En, waarlyk, zyn aanzien by; en invloed op, den Keizer, de Koningen van Frankryk, Engeland, Bohemen en der kleinere nabuurige Vorsten, zyne dapperheid, en, somtyds, zyne zucht tot bevrediging van twistende partyen, verdiende hem dezen titel. Ten aanzien van dit laafte, zal ik alleen het volgende, als, voor zo ver ik weet, by onze Schryveren niet aangetekend, bybrengen. Toen, ten jaare 1332, verscheiden Vorsten zig, tegen den Hertoge van Braband, vereenigden, en deez een vinger slegts van zyn verderf schein, ontzag Graaf WILLEM geen moeite, om 't vuur der twist te blusfchen. Hy liet zig, op een rosbaar, (welk rytuig men, ten dien tyde, toen 'er geen Koetsen bekend waren, veel gebruikte, en aan hem, veelmaals met het voet-euvel geplaagd, gemaklykst zal geweest zyn,) op en neêr, naar de wederzydsche Legers voeren;

(w) HEDA *de Episcop Utrasj.* p. 230.

(w) SANUTI *Epist.* 17. p. 110. *et Epist* I. p. 112. „SAGAX
 „ *et Sapiens, prout sua fama publica, praefat.*” p. 114. l. 6.
 „ *Sapiens et probus, ut est publica vox et fama.*”

ren, en bewerkte, eindelyk, by de vereenigde Vorsten, een wapenstilstand. Zyn yver, egter, koste hem, byna, het leeven. In persoon die blyde tyding den Hertoge willende boodschappen, kwam hy, in het donkere van den nacht, voor 't Brabands Leger, by *Helissem*. Dan, daar niemand hem wagtte, riepen, straks, die van Antwerpen, die den voorpost hadden en vermeenden dat hen de Vyand op 't lyf viel, *te wapen!* Toen schiet het leger op, met boogen en staaven; men raakte handgemeen, kwetfte sommigen van 's Graaven gezelschap, en 't zou met WILLEM den 3ⁿ gedaan geweest zyn, zo niet de Schout van Antwerpen hem gekend en gered hadt (x).

't Is opmerkelyk, dat WILLEM de 3e, in het jaar 1312, in tegenwoordigheid van veele Edelen; zyn groot en klein Zegel, zynde één^e Leeuw, verbrak, en, zynen Zegelbewaarder, twee andere zegelen in plaatze gaf, houdende elk vier Leeuwen (y); 't geen, sedert, in zwang is gebleven by 't Henegouwer huiz.

Bl. 241. r. 3. van ond. „REINOUT de II., — Hertog van Gelder — *krygt regt om geld te munten, van 't zelfde gewigt en dezelfde waarde, als dat des* — Graaven van Henegouwen en Holland.” In de uitgave van dit Stuk, heeft men twee leezingen. (z) In de eene, zegt de Keizer slegts; den Hertoge te vergunnen *gouden* munt te slaan; 't geen somtyds

(x) *Brab. Yeest. MS. Cap. 17. bl. 336-339.*

(y) *Regist. E. L. 41. van de Leenk. fol. 48. N°. 1.*

(z) *MIR. l. c. 2 D. bl. 616. PONTANUS, Hist. Gelo. L. 7. f. 228.*

tyds door de Duitfche Keizeren, als het hoogfte Regaal der munt, afzonderlyk, werdt toegestaan; (a) in de andere, spreekt hy ook van *zilyeren*. My is, tot nog toe, geen oud affchrift onder 't oog gekomen, 't welk hier befliffend zoude zyn. Dan, 't zy, hoe 't wil, daar den Utrechtsche Bifchoppen, onzen Graaven, en veel kleiner Landsheeren, zints lange (b) het munten was toegestaan, twyfel ik niet, of de Graaven VAN GELDER, zullen, bereids te voren, *zilvere*, en *koperen* Penningen geflagen hebben; ja mooglyk *gouden*, maar, ligtelyk, van een andere waarde en gewigt, dan waar toe hun hier regt gegeven wierdt, te weten, niet alleen als die der Graaven van *Henegouwen* en *Holland*, (als WAG. zegt) maar ook (c) als die van den *Bifchop van Keulen* en *Hertog van Braband*. Men vindt, dat JAN, Hertog van dat Gewest, en onze WILLEM, beiden de derden van dien naam, kort te voren, (d) waren overeengekomen, eene munt te doen vervaardigen, die gemeenen loop in hunne Landen zoude hebben. Iets diergelyks hadt, mooglyk, met Keulen plaats. Een gelyk gehalte van penningen moest aan den Koophandel zeer voordelyk zyn, in een tyd, op welken men geen, of weinig, gebruik van Wifelbrieven maakte, en, in de Graaflyke Wifelhuizen, de vreemde Specien, niet zonder verliez, gewoon was te ruilen (e).

WAS

(a) DU CANGE. voce MONETA.

(b) *Charterb. van Gelderl.* 1 D. bl. 83, 84, 116.

(c) l. c. MIER p. 616.

(d) *Opgeen. van Louwmaand 1536.* MIER. l. c. 2 D. bl. 575.(e) WAGEN. *Befchryv. van Amfterd.* 9c. St. bl. 426. en BONDAM, *Charterb. van Geld.* bl. 83. 84. 116.

Bl. 247. r. 5. van ond. „*Het beleg van Doornik werdt vast voortgezet.*” Graaf WILLEM was hier mede aanwezig. (f)

Bl. 248. r. 3. v. „Hy (WILLEM IVe) *kan geenen tyd gehad hebben, om in 't jaar van 1338, den togt naar Spanje, en naar Jerusalem te doen.*” Dit is zeker, niet waarschylyk, en, uit zyne Charters, schynt hy, ook in de jaaren 1342, 1343, en 1344, niet lang afwezig te kunnen geweest zyn. In 1344, gebeurde wel de belegering en het inneemen van *Algeziras*, ('t geen van Leiden, by WAG. bl. 249 (7) aangehaald, zeker bedoelt, onder den naam van *Civitas Aziriensis*, en alwaar veel vreemde Vorsten ALPHONSO, Koning van Kastilien, te hulp kwamen) (g) maar ik vind 'er onzen Graave niet. Met dat al, zegt zyne Zuster MARGAREET, in een nog ongedrukt Charter van den 24 Juny 1346, dat haar Broeder, op zyn' *Overzeefchen* togt, gelofte gedaan hadt, van zekere Kapel in Noordholland te stigten (h). Dit zou aan de reiz naar *Spanje*, en 't *heilig land* kunnen doen denken; maar, veelligt, zag men op zynen laatsten togt, naar de Friesen, over de *Zuiderzee*. BEKA, die deezen tyd beleefde spreekt 'er niet van, en ik beken geen volkomen licht in deeze zaak te hebben.

Bl. 259. r. 12. „De Graaf gunde zig geenen tyd, *om zyn Leger behoorlyk te schaa-*
ren.”

(f) *Brab. Test. MS. bl. 384. cap. 45.*

„*Oec quæ von Henegouwen Wille,*

„*Hollant en Seelant met hem.*

„*Gelre en Gulke quamō made.*”

(g) *Voyez la P. S. d'Orleans, Hist. des Rois de France.*

T. 2. p. 167.

(h) *Regist. van de Leenk. E. L. fol. II Vfo. No. 2.*

ren" Te groote drift veroorzaakte zyn dood. Een gelyktydig Schryver zegt (i) 'er van.

„ *Dat die Graue hem selue dede,*

„ *Ende al met fynre haestichede.*

Bl. 268. r. 6. van ond. „ *Zy hadt haaren Egtgenoot reeds drie Zoonen gebaard.*" Leez vier; zynde hier OTTO, den jongsten, niet genoemd (k).

Bl. 270. r. 10. „ *Sommigen haarer Tydgenooten hebben aangemerkt, dat zy (MARGAREET) veele Vryheden heeft verleend, welken, naderhand, weder ingetrokken werden.*" De waarheid van dit gevoelen is, uit de Charteren zelve, na WAG., volkomen bewezen (l).

Bl. 275. r. 2. van ond. „ *Terstond hier na, nam Hy (WILLEM de 5^e) den naam aan van Graaf van Holland.*" Nadien WILLEM, nog in *Wintermaand* des jaars 1348, *Verbeider* deezer Landen hier, heeft men, somtyds, vermeent (m), dat hy dien titel heeft blyven voeren, ook *na* zyne Moeder hem, in *Louwen Lentemaand* 1348, het Graaffschap hadt afgestaan. Doch de laatstgemelde maanden, vielen reeds in 't jaar 1349: want MARGAREET was gewoon den Hof- of Paaschstyl te volgen. In een Charter van 14 van Lentemaand 1345, noemt zy zig reeds *Gravin* van Holland (n); schoon WILLEM IV nog leefde tot 27 van September 1345. Het Paaschjaar van 1345 liep tot den 16 van Lentemaand 1346, naar den

(i) *Brab. Yeest. MS. Cap. 46. bl. 388-*

(k) OLENSCHLAGER. *Staats-geschiede des Rom: Keyserri:* bl. 376.

(l) VAN DE WALL. *Privil. van Dord.* bl. 200—206. ook 227 en 228.

(m) *Vaderl. Kron.* bl. 169.

(n) MIER. l. c. 2 D. bl. 707.

den gewoonen styl; zoo als dat van 1348 eerst eindigde, met den 12 April 1349.

Bl. 280. r. 3. „*Hy sloot, op 23 van Bloeimaand een Verbond.*” Hoe zeer dit Verbond overal, en byzonder by BALEN, hier door onzen WAGEN. aangehaald, met het jaar 1351 geteekend is, heeft de kundige VAN MIERIS (o), zeer wel, aangetoond, dat het tot 1350 behoore; wyl de 23 der Meimaand 'er in gezegd wordt geweest te zyn *Zondag van beloken Pinkster*, 't geen alleen op den jaare 1250 past; daar die *Zondag*, in het jaar 1351, op den 2 van Juny inviel.

Dit tydpoint is van te meerder opmerking, om dat hier uit volgt, dat dit vermaard Verbond van WILLEM den V., gemaakt is *voor*, en geenzints *na*, den 27ⁿ van Herfstmaand 1350, tyde van zynen afstand van onze Landen aan zyne Moeder; als mede *voor* den Zeeslag, omtrend Veere, ten jaare 1351; zo dat het Verhaal van onzen treflyken WAGEN., van *bl.* 276 tot *bl.* 280 alhier, in eene andere tydsorde moet worden voorgedraagen. De zaak komt hier op neder. Toen VROUW MARGARETA deeze Landen, in Louw- en Lentemaand van den jaare 1349, naar onzen styl, aan Hertog WILLEM, hadt afgestaan, en deeze de, aan haar toegezegde, jaarlyksche uitkeering inhieldt, joeg dit, al ras, partyen in de wapenen. De aanhang van WILLEM verbrandde, byzonder in het voorjaar van 1350, veele Sloten, die hem tegen waren, en die van MARGARETA hadt de

(o) MIER. I. c. bl.

de stad Naarden, voor 17 Mey, in den asch gelegd (p). WILLEM, zig toen beklagende, dat men hem ten Lande wilde uitjaagen, sloot, zes dagen hier na, den 23 Mey 1350, 't Verbond van 't welk hier WAGEN. gewaagt, tegens zyne Moeder, en deeze wederriep, den 27 van die zelfde maand, (q) haaren afstand, en gedroeg zig (r), weder als Graavin. Nog op den 27 van Herfstmaand des zelfden jaars 1350, erkende WILLEM, openlyk, dat hy, *by rade sommiger Luden* (waarschynlyk der genen, die, in 't meergemeld Verbond, aan zyne zyde voorkoomen) de belofte en voorwaarden, zyner Moeder gedaan, niet was na gekomen, nog de brieven, daar nopens gemaakt, hadt doen zegelen; waarom hy Ridderen, Knapen en Steden uit zynen eed ontsloeg, en 't Land, wederom, zyner Moeder, (s) als geregte Landsvrouw, opdroeg.

't Is waarſchynlyk, dat WILLEM niet, dan door 't geluk der wapenen van MARGARETE, tot deeze laagte zal gebragt zyn. EDUARD de 3^e, Koning van Engeland, in Wynmaand 1350, het bestuur, hem, midlerwyl, door MARGAREET opgedraagen, hebbende aangenomen, maakte reeds aanſtalte tot de plegtige overneeming deezer Landen (t); doch men ſchynt het, nog in Wintermaand 1350, over de gelden, die de Koning eischte, niet eens

(p) MIER. I. c. 779.

(q) MIER. I. c. bl. 780.

(r) I. c. bl. 781.

(s) MIER. I. c. bl. 785.

(t) MIER. I. c. bl. 786 en 787.

eens te hebben kunnen worden (u). Ook hadt WILLEM rasch berouw van zynen afftand gehadt, en den naam van *Verbeider*, dien hy nu, na dezen afftand, op nieuws hadt aanvaardt, met dien van *Graaf* wederom verwisfeld (v): MARGAREET, bevroedende, dat de Engelſche hulp te traag was tegen den onrustigen aart van haaren Zoon en zynen aanhang, zocht, met de overgave van het Graaffchap *Zeeland*, op den 20 van Louwmaand 1351, hem te stillen. Hy nam dit aan, en verbondt zig, tot eenige jaarlyksche uitkeering aan zyne Moeder, op de plegtigſte wyze (w). Doch hy ſpeelde met woord en pligt. MARGAREET zag zig, reeds in Lentemaand van 't laatzte gemelde jaar, genoodzaakt, haaren oudſten Zoon, LODEWYK, Markgraaf van Brandenburg, tot haren Stadhouder, over Henegouwen, Holland, Zeeland en Friesland aan te ſtellen. Deez maakte teffens aanspraak op deeze Landen, wanneer zyne Moeder zou geſtorven zyn (x). Toen raakte de pyl verder uit den kooker, en 't land, weder, in vollen oorlog. Koning EDUARD poogde, den 22 van Bloeiimaand, de nieuwe geſchillen by te leggen (y), maar te vergeeffſch; men vloog te wapen. Er vielen, op den 24 van Wiede- en den 4 van Hoolmaand 1351, twee bloedige Zeeſlagen voor, van welken ook onze WAG. gewaagd, (bl. 279 en 282,) zynde de eerſte,
die

(u) l. c. bl. 788. Op 16 Decemb. van het jaar 1350.

(v) l. c. bl. 766.

(w) l. c. bl. 768 en 771.

(x) l. c. bl. 791.

(y) l. c. bl. 795.

die gunstig was voor MARGARETE, tusfchen *Arnemuiden* en *Veere* gefchied (z), en de laafte, in welken WILLEM Overwinnaar bleef, op de *Maze*, tusfchen *Noortholland* (in den zin van dien tyd) en 't Land van *Voorne* (a), *by den zwarten Wale*; (b) waar van de naam nog overig is in het Dorp *Zwartewaal*, een uur omtrend bewesten den Briele.

Bl. 232. r. 17. „KOSTYN, VAN RENESSE — en andere — sneuvelen.” Dit en veel andere gevallen onder voorgaande Graaven, toonen duidlyk aan, dat 's Lands Edelen, zo wel *ter Zee* als *te Lande*, dienden; hoe zeer kundige Schryvers dit anders denken (c).

Bl. 283. r. 14. „Hertog WILLEM moest zyne Moeder om vergifnis bidden.” Dat hy, hier aan voldaan hebbe, getuigen, op den 2^{en} van Louwmaand 1355, de Heeren van *Beaumont*, en *Ligny* (d). MARGARETA, ftondt aan WILLEM deeze Landen af, naar gewoonte van die tyden, en als erfelyk goed, by overgifte van eenen Stroohalm.

Bl. 284. r. 1. „Zy ftierf op den derdigften van Herfstmaand, des jaars 1355.” Volgens haar Graffchrift, op 23 Juny 1356 (e).

Bl. 289. r. 5. van ond. „'t *Gefchil over Heusden, werdt*, in 't jaar 1319, — *afgedaan*.” Men hadt, toen, den Heere VAN SAFFENBERG, die regt op 't Land van Heusden meende te heb-

(z) *MIRIS* 1. c. bl. 797 en 798.

(a) *BEKA de Eptac Utraj.* f. 119.

(b) *MIRIS* 1. c. bl. 801.

(c) *Rieboife de la Holl.* T. 1. p.

(d) VAN DE WALL. 1. c. 2 D. bl. 230. (10)

(e) *Regift. van de Loenkam.* E. L. 42. *fol.* 38.

hebben, het Verly in Braband ontzegd, waar op hy zyne aanspraak onzen Graave verkogt. Deez belegerde, nog in dat zelfde jaar, de Stad en 't Slot, maar moest met veel verlies wyken. Een tydgenoot leert ons, dat de gekwetsten, daaglyks, van daar, naar Dordregt vervoerd wierden (f).

Bl. 291. „Hy is, van zyne Tydgenooten, voor Krankzinnig gehouden.” 't Blykt, uit de aangehaalde plaatze van PHILIPS VAN LEIDEN, (die hem zeer was toegedaan, en dus niet *krankzinnig* zou genoemd hebben, indien de party van Albrecht dit versierd hadt) dat Graaf WILLEM, niet alleen naar den *geest*, maar ook naar het *ligchaam* krank was. 't Blyft; ondertusfchen, een raadzels, waar uit zyne ziekte ontstaan zy? Het verdient, aangeteekend te worden, dat, sedert den jaare 1318 tot 1355, en dus in een loop van nog geen veertig jaaren, drie Vorsten, op eene onregtvaardige wyze, door hunne Naastbestaanden, uit den zetel gestooten waren. REINOUD de I., Hertog van Gelder, die, gelyk wy gezien hebben (g), in den Slag van Woeringen, aan 't hoofd gekwetst wierdt, van waar men zegt dat hem, nu en dan, vlaagen van onzinnigheid toekwamen, wierdt, door zyn' Zoon, REINOUD den II., ten jaare 1318, te Montfoord gevangen gezet, alwaar de ongelukkige Vorst, in 1326, overleedt (h). ISABELLE VAN VALOIS, ontroonde, (als ook WAGEN. geleerd heeft, bl.

(f) *Brab. Yeest.* bl. 303 en 306. Vergel. *Mier.* l. c. bl. 431 en 562.

(g) Deze *Aanmerk.* op 3 D. *Vaderl. Hist.* bl. 21.

(h) *Chron. Nid.* p. 308. (1) en p. 316.

bl. 212) in 1327, haaren Gemaal, EDUARD den Heⁿ, Koning van Engeland; (f) en Hertog WILLEM VAN BEYEREN, de V van dien naam, ontzette zyne Moeder, met geweld, van haate wettige Erflanden. Welke waren de gevolgen? REINOUD viel van zyn' Stoel, en brak den hals (k); ISABELLE wierdt, voor haar leeven, gevangen gezet, (l) en 't lot van Hertog WILLEM hebben wy gezien. Ontzaglyk bewyz; hoe de wraak van het Opperwezen, schoon haar de eeuwigheid, tot uitvoering van straffe, ten dienste staat, wel eens, reeds in dit leeven, haare yzere roede, op den kop der boosdoenderen, doet nedervallen.

Wat, voor 't overige, den tyd van 's Hertogen opsluiting, te Quesnoi, betrefte, zy is, zeker, als onze WAG. zegt, na den 20ⁿ van *Slagtmaand* des jaars 1357 voorgevallen. Schoon men op 7ⁿ, 12ⁿ, en 13ⁿ van *Wiedemaand*, en op 8ⁿ en 20ⁿ van *Hooimaand* des jaars 1357 (m), nog wel brieven, op zyn' naam, vindt, agte ik, dat hy nu reeds sterke vlaagen van onzinnigheid getoond hadt. Immers ALBERT VAN BEIJEREN was, reeds in 't voorjaar van 1357, alhier uit Duitschland aangekomen, en hadt kort na Paaschen van dat jaar, de Edelen en Steden te Geertruidenberg beschreeven, om hem 't Landbestuur in handen te stellen; waar op, niet WILLEM maar zyne Gemalin, MAGTELD VAN LANCASTER, aldaar was verschenen, en nu reeds met ALBRECHT over 't Gebied twist-

te

(f) HUME *Hiflor. of Engl. Vol. 2. Sect. 14.*

(k) Chron. Tiel p. 840.

(l) HUME. *Hiflor. of Engl. Vol. 2. Sect. 15.*

(m) MIER *J. c. 3 D. bl. 23, 24, 25.*

te (n). Met dat al, móet hy weder iets bygekomen zyn; want, in July 1357 nog in Zeeland zynde (o), begaf hy zig, niet lang daar na, naar Engeland, (veelligt, wilde men hem eens van lught doen veranderen,) daar hy, egter, kort bleef, nadien de Koning hem, reeds op den 12 van Oogstmaand daar aan volgende (p), vrygeleide gaf, om weder herwaarts te keeren. Van daar kwam hy, blykens de brieven, door hem, of op zynen naam, gegeven, naar Holland, en byzonder naar Dordrecht en den Haage (q); doch, op den 25 van Louwmaand des volgenden jaars 1358, naar onzen styl, vinde ik hem te Quesnoi, in Henegouwen; alwaar nog een brief gegeven is, op zynen naam, den 27 van dezelve maand (r), die 't laatste bewys is, 't geen my van zyne Regeering is voorgekomen. Na deezen tyd, zo niet reeds eenige dagen tevoren, schynt hy, vóór zyn leeven, te zyn opgeslooten.

Bl. 297. l. 5. v. o. „Hertog ALBRECHT — sloeg het beleg voor Delft.“ Een gelyktydig Schryver noemt die plaats, „een voornaame en bezette Grens-Stad (s).“ Hoe zeer dit thans vreemd klinken zoude, paste die naam haar, ten dien tyde, zeer wel, daar Holland aan de Maaze eindigde; welke Rivier dit Graaffchap van 't Land van Voor-

(n) MIER. I. c. bl. 22.

(o) MIER. I. c. bl. 25.

(p) I. c. p. 27. Ook zegt Koning EDUARD aldaar, dat de Graaf, kort te voren (nuper), in Engeland was gekomen.

(q) I. c. bl. 27-37.

(r) MIER. I. c. bl. 15 en 17.

(s) PHIL. A LEID. de Cura Reipubl. Caf. 61. p. 209.

Voorne scheidde. De wyze, waar op die Schryver het doen van den Hertoge berispt, verdient, in 't werk zelve, te worden nagezien, en toont, met welk een' vryheid de Kabeljaauwschen, (tot welken Hy behoort) van 's Lands Hoekschen Ruwaard, dien hy zyne partydigheid verwyf, en om de herstelling van den kranken WILLEM wenscht, ten-deezen tyde nog durfden schryven.

Bl. 301. f. 4. " Voor het ontstaan van dezen Broedertwist, hadden de Hollanders zig weinig met de Geldersche zaaken bemoeid." Men verstaat dit egter niet te onbeaald. Toen, na doode van Hertog REINOLDEN II^{en}, DIRK, Heer van Valkenburg en Voorne, tot Voogd over de twee nagelatene Geldersche Prinzen gekooren was, doch, eerlang, in twist met de Hertogin Weduwe, ELEONORA, geraakte, kwam Graaf WILLEM de 4e. tusschen beiden, en stelde, door zyn gezag, den Heere van Valkenburg uit de Voogdy, en een minder Heer, JAN VAN GROESBEEK gemaamd, in zyn' plaats. (f)

In den twist, die, sedert, tusschen de hovingem. twee Broederen, en derl aanhang der Heekeren en Bronkhorsten, (u) uitbrak, trok ELEONORA de party van haaren jongsten Zoon, EDUARD: doch zy slooten beiden, ten jaare 1353. een bestand, met Hertoge WILLEM den V^{en}, waar uit dus blykt, dat deeze voor dien tyd, met hun, en de, hun toegehoorende, Bronkhorsten, in Oorlog geweest was (v).

Bl

(f) MIER. l. c. a D. bl. 689 en 690.

(u) Men vindt den oorsprong van die partyfchap, by oude Schryvers, op 't jaar 1346 gebragt. *Nid. Chron. Tijl.* p. 344.

(v) MIER. l. c. p. 819.

Bl. 304. r. 4. v. o. „'t Is opmerkelyk, dat ALBRECHT, schoon door den Keizer, reeds omtrent den jaare 1371, tot Graave aangeveld, egter, nog tot in 't jaar 1389, — den naam van Ruwaard gevoerd heeft.” Schoon men, na WAG., vermeend heeft, dat ALBRECHT, na den jaare 1377 (w), den naam van Ruwaard en van Graaf door een gebruikt heeft, en men dit, in eenige charteren, zo leest, agte ik het een feit der oude Afschryveren. Immers hy is my nimmer, in een oorspronglyk stuk der 14e. of 15e. eeuw, met den naam van Graaf, voor den jaare 1389, toen WILLEM in Grasmaand zal gestorven zyn (x), ontmoet. In de huwlykische Voorwaarden van JAN, Hertog van Bourgondie, met ALBRECHTS dogter, MARGARETE, wordt hy slegts Ruwaard genoemd, schoon hy met alle zyne titels in dat stuk voorkomt (y).

Zo ik my niet bedriege, bedoelde ook ALBRECHT, door 't bekoomen van de Graaflyke waardigheid ten Keizerlyken Hove, niet zo zeer, om, terstond, onder den naam van Graaf

(w) *Federl. Chron.* bl. 215 en 259 (g).

(x) Vergel. WAG. alhier bl. 320. *MIR.* l. c. pl. 250. *Arnepekhus Chron. Besoor*, apud Pezium *Thesour. Anecd.* Tom. 3. p. 254. c. 51. En VAN DE WALL. l. c. bl. 242.

(y) *MIRA.* l. c. bl. 422; alwaar 't woord Ruwaard doof *Bail* en *Gouverneur* wordt uitgedrukt. Hy heet dus, in de Fransche taal, om dat hy hadt *le bail & le Gouvernement du Pays*. (Voogdy en Bestuur van den Lande.) Floris de Voogd, Oom van Floris den Voo, werdt reeds *Bans* gezegd (*Hist. Cris. Holl.* T. 2. p. 943.) Van hier 't woord *Bailu*, dat, voorheen, een *Opvoerschauder* in Burger- en Krygszaken beteekende. 't Zou belagchlyk luiden, zoo men thans GIBRON, een der Joodische Regteren, den naam gaf van *Bailu*; en, egter, voert hy dien by MARLANT, *Spieg. Hiffer.* I. D. bl. 109. V. 32. Zo verloopt de beteekenis der woorden. Maar, dit in 't voorbygaan.

Graaf te gebieden, maar wel om, nu door den Keizer gewettigd, voor zig de gelegenheid open te houden van dit te kunnen doen, wanneer hy 't raadzaam zou oordeelen. Dit denkbeeld, dunkt my, wordt bekragtigd, doordien men, in de Keizerlyke Gunstbrief, vermeld vindt, dat ALBRECHT verzogt, en verkreeg, om *niet alleen* als Ruwaard, *maar ook* als Graaf, verlyd en erkend te worden (z).

Wat, voor 't overige, de Regeering van Hertoge ALBRECHT, als *Ruwaard* en als *Graaf*, aangaa, kan ik my te meêr omtrend dezelve bekorten, nadien het voornaamst' daar in gebeurde, in een ander Werk, voor my, zeer breedvoerig is aangetekend; werwaarts het my geoorloofd zy den Leezer (a) te wyzen; en waar uit hy, onder anderen, zal kunnen ontwaaren, dat de verzoening van ALBRECHTS Zoon, WILLEM, sedert den *Vien* van dien naam, toen Graave van Oostervant, reeds voor 1394 getroffen is (b); dat de togt van ALBRECHT en van deezen WILLEM, naar Friesland, eerst in 1398 voorviel (c); dat de oorlog met ARKEL niet wel aan een *tienjarige* weigering van reekening door deezen, als Thesaurier van Holland, te doen, kan toegeschreeven worden (d); en dat Hertog ALBRECHT niet alleen het 67^e, maar, den-

(z) MIER. I. c. 3 D. p. 263.

(a) *Vaderl. Chron. ae. Hoofdß.* bl. 165—911.

(b) *Vaderl. Chron.* bl. 346 volg.

(c) *Vid. & Chron. Nid.* p. 427. p. 427. (1) & *ibi allegata.* en WAG. XI. B. bl. 330.

(d) *Vaderl. Chron. I. c. bl.* 254. 344. 346. 275. 276. 540. 544. WAG. I. c. bl. 344.

denkelyk, het 74^e zynet levensjaaren bereikt hebbe (e).

Wat den dag van ALBRECHTS dood betrefte, waar omtrend men het oneens is, en die onze ervaren Schryver op den *twaalfden* van Wintermaand 1404 stelt; een gelyktydige Aanteekening, in 't *eerste Verhuu:boek der Stad Gouda*, doet my denken, dat dezelve, eerst op den *zestienden* van die maand, is voorgevallen (f).

Bl. 356. r. 13 v. o. „Onze Vorsten waren aan 's Lands wetten onderworpen.” Ik vertrouw dit reeds te hebben aangetoond omtrend de Frankische Koningen. Men vindt 'er ook een treffend bewyz van, in Hertog ALBRECHT zelve, die, nevens andere Edelen, zig onderwierp aan een Regtsgeding van gyzeling, ten behoeve van den Heere van Arkel (g), indien hy niet, ten bepaalden tyde, zekere verschuldigde penningen den voorn. Heere van Arkel oplag. Van hier ook, dat de Graaven, in byzondere geschillen, voor de hoo:ge Vierfchaar van Zeeland, te regt stonden (h).

Bl. 357. „Sedert het afsterven van Vrouw
„ MAR-

(e) *Vad. Chron. l. c. bl. 840—842.*

(f) In dit Handschrift, loopende tot den jaare 1417, vinde ik, bl. 17, met dezelfde oude hand, die, omtrend dien tyde, 't geheele Boek schreef, deeze woorden. „In 't jaar ons herre m iiii en vier. XVI dagen in Decemb., op een dingsdag, voer noen, in die dagheraet, doe stierf hertoge Aelbrecht van hollt in den Hage, en wert beguen In de Capelle. bidt voer sijn ziel.” Zo breedvoerige opgave is my, nimmer, elders ontmoet. De 16e. Decem:ber viel, in den jaare 1404, ook waarlyk op een Dingsdag. *V. L'art de Verif. les dat. fol. 29. & f. 115.*

(g) MIER. l. c. 3 D. bl. 608. en deeze Aanmerk. op 2 D. bl. 17. r. 9.

(h) VAN DE SPIEG. *over de boge Vierfch van Zeel.*, in *Verband. der Maatsch. van Vliss.*, 2e D. bl. 98.

„ MARGAREET, — is 'er maar één Raad over
 „ (Henegouwen, Holland en Zeeland) ge-
 „ weest.” Ik zou liefst denken, dat 'er in,
 en reeds voor dien tijd, één Raad, bestaan-
 de uit drie Departementen (zo als men nu
 spreekt) of liever drie Raads-Kollegien ge-
 weest zyn, die den naam voerden der Lan-
 den, welken tot hun bestuur behoorden. Men
 vindt, onder de *Henegouwsche* Regeering, reeds
 gewag van den *Raet van Holland*, ten jaa-
 re 1305 en 1331 (i); aan welken *Hol-*
landschen Raad men egter niet kan den-
 ken, dat *Henegouwen*, de eerste in rang van
 's Graaven Landen, zal ondergeschikt zyn
 geweest, maar veeléer door een byzonderen
 Raad bestuurd. Onder het *Beiersche* huiz
 blijkt dit duidlyker; want men vindt 'er niet
 slegts een *Raet van Holland*; *Raden* (Con-
 filiarii) van *Holland*; *eersamen Liedén*, *Rae-*
den tot Holland; *gemeenen Rade van on-*
zen Lande van Holland, (welke laatsten
 daar gesteld worden tegen den *gemeenen*
Heemraet van Rynland) maar WILLEM
 de V^e spreekt, in 1347, onderscheidenlyk,
 eerst van een *Raet van Zeeland*, en,
 daar op, van een *Raet van Holland*; zo
 als ook ALBRECHT spreekt van zyn *Raet*
van Zeelant, met welken hy, over de voor
 zie-

(i) WAG p. 172. alwaar 'er de *Edelen en Steden* door ver-
 staan worden, die ik egter, nimmer, afzonderlyk, dien naam
 gegeven vinde, schoon 't wel zyn kan, dat, als met deezen
 de *eigelyk gezegde Raad* vergaderd was, die *gelycke Vergade-*
ring mede *Raad* gezegd wierdt; wyl de *Steden* dan ook
Raden (*Consules*) heeten. Conf. by MIER. I. c. ac D. bl. 513.
 en 3e. D. bl. 114.

zieningen omtrend den hoogen vloed, in dat Landschap gezeten hadt: ook hadt die Graaf, by goeddunken van den Raet en Steden van Holland, op een' dagvaard, te Geertruidenberg, ontboden „onzen lieven ende getrouwen Raetsluyden (zegt hy) *uyt Henegouwen, uyt Hollant, uyt Zeelant;*” (k) welke laatste bewoordingen, duidelyk genoeg, schynen te leeren, dat, in ieder der drie Gewesten, zodanig een Raad zlg, gewoonlyk, ophieldt, doch die, door den Landheer, ten ryde en plaatse, welken hy noodig oordeelde, wel eens te samen geroepen wierdt, en, als dan, *de gemeene Raet der drie Landen* gezegd kon worden uit te maaken. 't Is verder te bekend, dan om hier breeder aan te toonen, dat, dikwerf, de Steden, door den Graave, tot het bywoonen van den Raad, voornaamlyk der byzondere Gewesten, genoodigd wierden; in welk geval men mogt oordeelen de hooge Landsvergadering, by den Souverain, tegenwoordig te weezen. ALBRECHT hadt ook beloofd, het land, *by zynen Raede en de goede Steden*, te zullen regeeren (l), en reeds hadt WILLEM de IVe. gelast voot een vaste wet te houden, dat geen, het welk, by zynen *gemeenen Raed, de Steden en het gemeene Land* (waar onder ik agte dat, aldaar, ook bedoeld worden die Edelen, welken, schoon niet tot den Raad of de Steden behoorende, egter, ter

Ver-

(k) Zie MIER. I. c. 3e D. bl. 56, 121, 155, 156. en 4e. D. bl. 133, 178, 244. 318. enz.

(l) MIER. I. c. 3 D. bl. 39.

Vergadering, als hooge mannen, verscheenen waren) beslooten was (m).

Toen, onder 't Hollandsch Huiz, met naame in den tyd van FLORIS den Vⁿ, de Holland-sche en Zeeuwfche Steden het gezag der Edelen begonden op te weegen, of over te haalen, de grootste Landzaaken met haar verrigt, de Verbonden met haar geslooten wierden, kan men niet twyffelen, of zy zullen, te meermaalen, met den Graave en zynen Raad, veelligt onder den, toen gewoonen, naam van *Parlement*, by den anderen geweest zyn; zo als men, nopens de Zeeuwfche Steden, duidlyk gewaagd vindt, dat zy, ten jaare 1290, met dien Raad, ter hooger Vierschaar van Zeeland verscheenen (o). Die Raad, schoon toen, zeker, op geen vaste plaats zitting houdende, veel al zig ten Hove bevindende, en den Vorst, werwaarts hy wilde, volgende, maakte egter een ligchaam op zig zelve uit, 't geen uit de grootste en vermogenste Heeren bestondt, (p) welkers Leden eed deden in handen van den Graave (q) en, onder eenen Voorzitter, vergaderden, die *overste Raad*, of *Hoofd van den Raade*, gezegd wierdt (r); woorden, die, tot in de laatste Graaflyke tyden, schoon 't werk veel al veranderd was, in zwang gebleven zyn.

Daar

(m) *I. c. bl. 682. 747. en XIV. D. bl.*

(o) VAN DE SPIEG. *I. c. bl. 86.*

(p) STOKK *I. c. 2 D. 5c. B. V. 955.*

(q) MIER. *I. c. Ic. D. bl. 510.*

(r) STOKK 2 D. 4e B. V. 1160 en 1179; alwaar HUYDEG. bl. 327 en 328. Zie ook 5c. B. V. 1368.

Dat, voor 't overige, een Raad van den Graave vaste zitting in den Haage gehad hebbe, voor den jaare 1428 (van het welk, zo aanstonds onze WAG., en ik, op bl. 489. van dat Boek zal spreken,) blykt, onder anderen, uit een Charter van den 9ⁿ van Louwmaand 1425 (1426), alwaar men gewaagd vindt van *ghemeyne Raeden van Holland, houdende Camer in den Haghe* (s). Men vindt dezelfde woorden, op 9 Jan. 1424 (t).

Bl. 362. r. 2. „*Van Burgemeesters — voor den jaare 1340, in Holland, geene duidlyke melding.*” 't Eerste gewag van dezelfde vinde ik te Dordregt, op 't jaar 1285 en 1286 (u). In Zeeland vindt men ze reeds op 't jaar van 1253. In sommige andere Landen, b. v. in Hoog-Duitsland, waren zy reeds op dien tyd, of vroeger, onder den naam van *Civium Magistri*, d: i: *Burgermeesteren*, bekend, en deeze spelling schynt de oudste. Men leest, dat het Volk van Luik, ten jaare 1254, in een oproet, twee *Meesters*, aanstelde, om de *Vryheid der Burgeren* te beschermen (v). In Brabant en Vlaanderen waren ze ook zeer oud, onder den naam van *Commun-Meesteren*.

Een

(s) MIER. l. c. 4e. D. bl. 746 en 747.

(t) Zie wyders over 's Graaven Raad, ROXY. *Bedenking over de oudheid van den Hove van Holland*. En van SPAAN, *Verhandel. over het Burgerl. Rechtsged. onder de Graaven*, bl. 26 en volg.

(u) VAN DE WALL, l. c. bl. 97.

(v) HOCSEMIUS de Gess. *Episcop. Ledd.* T. 2. p. 286. „*Papa, jus duos constituere Magistros, qui libertatem Civium suo, ventur.*” *vid. et l. c.* p. 287. 288. 289. In 't *Recueil des Bourguemaitres de Liège*, telt men ze reeds op, sedert den jaare 1200; dog ik weet niet, of hier genoegzaamen staat op te maaken zy.

Een ervaren oudheidkundige heeft aange- teekend, dat men, in Dordregt, eerder ge- wag vindt van den Burgemeester *der Gemeente*, (die, eigenlyk, voor 's volks belangen tegen de te groote eischen van den Heer moest waaken) dan van s' Heeren Burgemees- ter (w).

Ik zou niet vreemd zyn te denken, dat, omtrend de 13^e. eeuw, de oorspronglyke in- stelling deezer Overheden, aan de *Gemeente*, op veele plaatzen, te danken zy, en dat dezelve sedert, door 's Lands Graaven, zyn bevestigd; zo egter, dat de laatste het Burgermeesterlyk gezag, 't geen wel eens zeer hoog steeg, door het invoeren van een Burgemeester van 's Hee- ren wegen, op sommige plaatzen, eenigzints bepaald hebben. In stukken van de 14^e. en 15^e. eeuw (x), vindt men, der Burgemeesteren bediening meest bestaande in den Stedelyken *ontvang* en *uitgave*; doch, het blykt dat zy, vroeger, ook wel eens niet slegts *Ontvangers* waren, maar stedelyke *Overheden*, met welken de Schepenen en de Schout gyzelen konden: men bemerkte dit, by voorbeeld, uit het Hand- vest, aan die van Middelburg, ten jaare 1253, verleend (y).

Bl. 362. r. 7. „ Te Dordrecht vindt men — (van vaste Raaden in de Vroedschap) de eerste melding op het jaar 1345. Te Haar- lem — in 't jaar 1403.” Uit laater

ONT-

(w) VAN DE WALL, l. c. bl. 393 en 395.

(x) VAN DE WALL, l. c.

(y) MIER. l. c. i D. p. 275. zie ook 3 D. p. 280. van'taan- zien der Burgemeesteren te Utrecht, in de 15^e. eeuw, heb ik reeds gesproken, in vorige Aanmerkingen op dit 3^e D.

ontdekte stukken, weet men thans, dat, te Dordregt, zodanige *Raedsmannen*, niet alleen in den jaare 1281, aanwezig waren, maar reeds ten tyde van Koning WILLEM (z); terwijl men ze, te Haarlem, in 1315 ontmoet (a): weshalven haar instelling tot de 13^e. en 14^e. eeuw, in plaats van tot de 14^e. en 15^e., voortaan, gebragt kan worden, in Holland.

Wat verder betrefte, dat zy, van welken men, in de vroegste tyden, onder den algemeenen naam van *Vroedschappen*, *Wysheid* of *Rykdom* gewaagd vindt, „ een onbe- „ paald getal van perfoonen uitmaakten; die, by „ gewigtige geleegenheden, uit de aanzienlyk- „ sten der Gemeente wierden by een geroe- „ pen, om derzelve raad in te neemen, „ dit gevoelen van WAGENAAR is, op een uitmuntende wyze, onlangs verdedigd. (b) Ook bragt de geest der oude tyden mede, dat, in zaaken van aanbelang, de vermoogenste en kundigste luiden, veelmaals, in de Vergaderingen van Land en Steden geroepen wierden; en deeze regel hadt plaats van den Vorst af, tot den Boeren-regtbank toe. Van 't laatste zal ik, als hier minder noodig, geen bewyz, bybrengen. Wat het eerste belange, om tot de vroegste tyden niet weder op te klimmen, zal 't genoeg zyn, hier aan te stippen, dat reeds Keizer HENRIK de V^e., ten jaare 1122, te Utregt, met zyne Vorsten, te regt zittende, en willende oordeelen over de tolregten dier Stad, by die

ge-

(z) VAN DE WALL, l. c. bl. 95 en 96. Vergel. bl. 25.

(a) VAN OOSTEN DE BRUIN, *Beschr. v. Haarl.* 1e D. bl. 116.

(b) VAN DE WALL, l. c. bl. 422 en 423 (b)?

gelegenheid, ook de kundigsten uit den Burgerstand (*Prudentiores*) tot zig riep (c) : en, om van laater dagen een woord te zeggen, toen Hertog ALBRECHT, ten jaare 1364, de Edelen en Steden by zig geroepen hadt, op een dagvaard te Geertruidenberg, om hem te onderrigten, nopens het regt der Koningen van Engeland, Zuster van wylen Graave WILLEM den IVⁿ op deeze Landen, zeiden de, aldaar verscheenen, Gevolmagtigden, dat zy, alvorens Vonnis te wyzen, „ zig „ beraaden en besproken hadden metten *Oud-* „ *sten* en metten *Vroedsten*, die zy vinden „ konden, een yegelyk in den hoeke, aldaar „ hy gefeten is.” (d).

Bl. 366. r. 7. v. o. „ Te Amsterdam „ *ontfond gelyke* beroerte,” zie hier nopens breeder de, hier onder, aangehaalde plaatsen (e).

Bl. 372. r. 4. „ *Hy* (WILLEM de VIe) „ *bezwaarde een gedeelte zyner heerlyke goe-* „ *deren, op welke de* Hollandsche Steden hem „ geld schooten.” Sterker is het, dat hy, reeds op den tienden van Sprokkelmaand des jaars 1405, zynen Rentmeesteren van Oost- en Westerschelde gebodt, alle renten, pensioenen en goederen, die, tot nu toe, uit die Rentmeesterschappen, den Luiden uitgereikt en betaald waren, voortaan, in te houden, en te verhuuren, ten zynen behoefte. Dit schynt hy, 't geheel Land door, gedaan te hebben; ten minste ik vinde, dat

(c) MIER. L. c. 1e. D. bl. 87.

(d) MIER. L. c. 3 D. bl. 160. Zie ook v. SPAAN. L. c. bl.

(e) WAG. *Beschrjv. van Amstord.* 2 D. bl. 198, en *Vaderl. Chron.* bl. 787.

dat hy, omtrend April 1405, aan allen (f) zodanigen, welken, tot dien dag toe, eenig goed van zyn' Vader mogten verkreegen hebben, gelegen in 't Rentmeesterschap van Noord-Holland, gelastte, daar van, zonder uitsfel, de handen te trekken, en 'er zynen Rentmeester; ten zynen behoefte, mede te laten geworden; op straffe van tegen hen te handelen, als tegen de geenen, die zyne heerlykheid zouden verminderen (g).

Bl. 373. r. 2. „ Ridderlyk teeken, aan den hals gedraagen, bestaande in eene ronde gouden hegge, of tuin, met een hek afgesloten.” De Hertog schonk niet alleen deeze teekenen, toen, *Tunen*, of *Twnen*; gezegd, aan veelen zynen Edelen en Bevelhebberen, maar *nam*, (dat is *ontleende*) ze ook wel eens van eenigen derzelve, (voor wien hy dan nieuwen deedt maaken) met naame van den *Burggrave van Leiden*, van *FLORIS VAN DER BOEKHORST*, van *FLORIS VAN TOL*, van *WILLEM DEN BASTAARD* enz.; om 'er aanzienlyke *Vreemdelingen*, als de *Pollanders*, (Poolche Edelluiden, die hier met den Hertoge van Brieg gekomen waren) den *Grooten Priors neue van Frankryk*, den *Grave van Mege*, en *GLOESTER den Engelsman* (h); mede te voorzien. Elke *wink* kwam by den *Goudsmit*; *mits zilver en maaken*, op 24 of 25 schellingen. Ik twyfel dus, of zy allen van goud

(f) *Memor. B. H. fol. 16. Vfo. van de Leenham.*

(g) *Memor. B. H. fol. 18.*

(h) *Reken. van Phil. van Dorp. MS, bl. 77 en 77 vfo. Capit. Juweelen.*

goud geweest zyn. VAN TOL hadt 'er wel twee.

Dat, wyders, dit teeken, 't geen my voorkomt als een *Medaillon* gedraagen te zyn, door WILLEM den VIe. ook op zyn' zegels gebruikt is, kan, behalven 't aangehaalde van WAG., ook blyken uit het aange-teekende van den kundigen van MIERIS, op een oorspronglyken brief van dien Graave (i).

Bl. 372. r. 6. v. o. In Hooimaand, *werden deze plaatsen eerst beschooten*. „Men heeft nog een Lyst van 't getal der *Soudenieren*, die, in 't bezik van Hagestein, dienden (k). 'Er blykt uit, dat, schoon Baanridsen, Ridderen, Knaepen en Steden, reeds, tegen Woensdag in de Pauschdagen van den jaare 1405, gelast waren zig te *Vianen* te bevinden (l), men, eger, zig eerst voor *Hagestein* nederfloeg, op den 16 van Hooimaand, in dat jaar; dat de *Soudenieren* tot omtrend zes honderd sterk waren, en, veel al, van zes tot zes weken dienden, onder verschillende *Hoofdmannen*, of *Capteinen*, (zo heeten zy reeds) die, ieder, onder zig hadden van elf tot agtentwintig mannen, of, zo als men toen zeide, *Gefellen* (van waar de gansche bende *Geselschap*, by ons, *Compagnie*, genaamd wierdt); dat ieder Hooftman één Engelsehe *Nobel*, of twaalf *Wisten*, of ook een Franfche Kroon en vier Witten; de gemeene *Soudenier*, fomryds, acht Witten, of zes grooten, naar men met hun over een kwam,

(i) *Mira.* l. c. 4c. D. bl. 107.

(k) *Reken. Phil. v. Derp.* MS. fol. 12.

(l) *Bloef. van Oerlog. op de Arkelsen.* Cas R, voor aan; van de Leenkam.

kwam, dagelyks trok; dat de onkosten der geheele *Soudie*, sedert den gezegden 16ⁿ van Hooimaand, tot den 23ⁿ van Wintermaand, van 't jaari 1405, beliep een som van ruim vier *duizend* ƒ; en dat, eindelyk, op dien 23ⁿ, Hagestein, aan onze Graave, overging (*m*).

Voorts blykt het, dat men, nu en dan, eenige soldy, waar van weekelyks een Lyst gemaakt wierdt, ten agteren was; en dat, sehoon de Graaf den Steden en zyne Amptluiden hadt aangefchreven, een deel Soude- nieren te houden in zyne Slooten, en, het geld te bezorgen, aan den Thesaurier van Holland, PHILIPS VAN DORP, *van maande te maande*, zyn last, somwylen niet opgevolgd wierdt. Men vindt, ten deezen opzigte, nog een opstel, in 's Lands Charteren, voor een rond te zenden' Brief. De Schryver zegt hoofdzaaklyk; „ dat „ hy, tot nu toe, *goetslyk*, de wanbetaaling „ geleden hadt, maar nu niet meer konde, „ nadien de Graaf, met geenengelympe (*glimp*), „ zo als hy gehoopt hadde, van deezen oor- „ log konde komen, maar 'er zig eind'lyk „ toe moest zetten.” Hier op volgen dee- ze, aanmerkelyke, woorden: „ *So bid ic V,* „ *zeer vriendelike, dat ghi mi dat voers.* „ *gelt, sonder eenich langer vertreo, besen-* „ *den wilt in den Haghe, also dattet al-* „ *daer si, tusfchen dit ende Manendag* „ *naistcom*, want dat gelt doch betaelt moet „ wesen, en V des niet verdraagen kan wor- „ den; *dair om wilt hier tbeste in proeven,* „ up dat myn genad: Heere geene herdicheit „ hier-

(m) *Reken. Phil. v. Dorp. MS. Copst. Soudye, bl 95 eni.*

„ hierom op V en bewise, dat hi doch sal
 „ moeten doen, ist dat ghi dit gelt niet en
 „ sendt, als voerf. is; *dat ic ymmer al te*
 „ *node sage, dat kenne onse heere God,*
 „ *die V. altoes bewaaren moet.*” Indien,
 zulke brieven (n), door den Thesaurier
 VAN DORP, afgezonden wierden, zou men 'er
 zyn zagt character uit kunnen opmaken;
 terwyl 'er, teffens, de strengheid uit blykt,
 die, den Steden, by wanbetaaling, wegens den
 Vorst, over 't hoofd hong.

Bl. 385. r. 12. „ WILLEM moest de ag-
 „ terfallen der overleden' Hertoginne, met
 „ zeventigduizend *oude Schilden*, eens af,
 „ *betaalen.*” 't Is, veelligt, hier toe geweest,
 dat den Steden en het platte Land van Hol-
 land op den 14ⁿ van Oogstmaand, gelast
 wierdt den *honderdsten penning* hunner goe-
 deren, in twee termynen, op te brengen; zo
 zy boven honderd Kroonen gegoed waren;
 waar toe een ieder, by eede, opgave zyner
 eigendommen, aan de Geregten, doen moest.
 De Steden hadden dien last egter, altoorens, in-
 gewilligd (o).

Bl. 388. Weinig meer, *werdt 'er van de*
Hollandsche zyde, in 't jaar 1411, uit-
rigt: De reden was een uitschenkend
 bestand, 't geen, met Paaschen van 1412, uit-
 ging. Maar, tegens dien tyd, verbondt Hertog
 WILLEM zig, op 20 Oct. 1411, met ADOLF, Graa-
 ve van Kleef, om met den Gelderschen Graa-

(n) Los papier, liggende in den *Blaffaers*, H. 8. bl. 1.

(o) *Memoriale* B. C. 1408—1410. fol. 65. *Yfs. No. 4* en 5.
 Nr. 70. No. 2. en fol. 75. No. 3.

Graave te breeken (p), zo als ook, na dien tyd, de oorlog weder ſchynt voortgezet. Met de Schotten en Portugeezen was, thans, ook eenige oneenigheid (q).

Bl. 398. r. 9. „ In 't jaar 1415, *werdt het huwelyk voltrokken tusſchen JACOBA, en JAN, Hertog van Touraine.*” Zy wierdt, eger, in 1408, reeds hier te Lande *myne Vrouwe van Touraine* (r) gezegd. Doch dit raadzel ontknoopt zig rasch, als men op de volgende woorden van onzen WAG. let, te weeten, dat het huwelyk, reeds in 1406, was gefloten. Van dien tyd af, beſchouwde men haar reeds *Dogter van Vrankryk*, en de Koning zelve noemde haar dus (s).

Bl. 400. r. 19. „ *De weidsche titel van geweldig Heer.*” Men moet, dit woord, *geweldig*, uitleggen in den zin van dien tyd, d: i: *vermogend; die 't gezag in handen heeft.* (t) De zin is dus, dat Hertog WILLEM, zo lang hy leefde, geene deezer landen zoude afstaan.

Bl. 400. „ Erkentenis, *dat alle Hollandſche Graaven deeze landen, als leenroerig, ongetwyffeld, aan het Keizerryk — hebben aangemerkt.*” Dat Holland en Zeeland Keizerlyke Ryksleenen waren, is door anderen uitgemaakt (u), en het ſmert my, dat het be-

(p) MIER. l. c. 4 D. bl. 183.

(q) l. c. bl. 198 en 203.

(r) VAN DORP *Reek.* Ms. bl. 92.

(s) MIER. l. c. bl. 115 en 228.

(t) Zie breder over 't woord *geweldig*, *Hist. Crit. Holl. T. I. p. 76 et 77* (18). Ik meen zeer wel onthouden te hebben, maar de plaats is my onſchooten, dat, by oude Schryveren, het Opperwezen zelve, ſomtyds, onder den naam van *geweldig Heer*, voorkomt.

(u) Vid. MEERMAN *de solus. vincul. inter Imper. et feud. Belg.* per totum.

bestryden van deeze, ontegenzeggelyke, stelling de, anderzints fraaie, uitgave van STOKK, door dan Heere HUYDECOPER, zeer onduisterd, en dien kundigen man in veele feilen heeft doen storten. Doch WILLEM VI. hield ook landen van *andere* Vorsten dan van den Keizer te leen; by voorb., *Oosteryant*, van Vrankryk. Dit agt ik de reeden der algemeene uitdrukking van Leen-erkenntenis, op welke hier WAG. ziet.

Bl. 402. r. 13. „ Hertog WILLEM liet zig gebruiken, om een Verdrag tuschen Hertog JAN, en het Fransche Hof te bemiddelen. — 't Gelukte hem ook.” Hy begaf zig, ten dien einde, naar Chartres, alwaar ook de Koning, nevens veele Vorsten, Edelen, en Overheden van den derden- of Burgerstand, vergaderd waren. Graaf WILLEM was hier de belangrykste persoon, en vier honderd Mannen van wapenen, die hy met zig gebragt hadt, gaven geen' geringen klem aan zyne handelingen (v).

Bl. 410. ond. r. „ De Graaf, 't gewichtig stuk der opvolging, zo hy waande, op eenen vasten voet *hebbende gebragt*.” 's Hertogen meening kon te meêr gegrond zyn, wyl ook de Poorters der Steden het doen der stedelyke Gevolmagtigden, sedert, schynen bevestigd te hebben; waar van men een formulier vindt in de Privilegien van Leiden (w).

Bl. 411. r. 16. „ Hy (WILLEM de IV) *werdt te Valenchyn begraven*.” Zyne Dogter, JACOBBA, getuigt, op den 6 van Sprokkelmaand des

11 (v) Men zeide daarom, ten dien tyde, „ *qu'il fut Conservateur de cette journée, tenant en main sa bannière.*” VELLÉ. *Hist. de Fr. Tom. 13. p. 73 et 74.*
(w) MIRA. l. c. 4 D. bl. 383.

des jaars 1418, dat men genoodzaakt was geweest, 's Graaven ingewanden te *Bouchain* by te zetten, wyl men, anders, het ligchaam niet hadt kunnen vervoeren naar zulk een afgelegen plaats; als den Haage, „alwaar hy, (vervolgt ze) „ by uitersten wil, gelast hadt begraven te worden (x).” Ik zou, hier uit, denken, dat men aan dien uitersten wif zal voldaan, en hem in *den Haage*, niet te *Valenchyn*, ter aarde besteld hebben. 't Komt my waarschynlyk voor, dat het dit lyk, of anders dat van Graave WILLEM den IV. is, 't geen, ten jaare 1770, in de Hof-Kapel, of Fransche Kerk, in 's Haage, in een der vakken van den Graaflyken kelder, is ontdekt. De bezorging van het zelve in grof linnen, omwoeld met dun touw, als ware het een pak en het maakzel van den looden kist, met eene rondte, waar in het hoofd sloot, schynen aan te toonen, dat het, van verre, verzonden is geworden; (y) 't geen, en op WILLEM den VI, en op WILLEM den IV, passen kan.

Bl. 412. r. 4. „Drie *natuurlyke Kinderen.*” LODEWYK, van wien onze WAGEN. zegt niets aangeteekend gevonden te hebben, was Heer van Vlisfingen enz.; doch;

(*) MIRR. l. c. bl. 459.

(y) Zie myne *Scheiz van 't Graf van Nic. v. PUTTEN*, bl. 69 (r) en *Verzamel. van Gedenkst. in Nederl.* 2 D. bl. 225. Dat ook WILLEM, in de *Hof-Kapel* is bygezet, is my nader gebleken uit oude Aantekeningen, onder den Advocaat VISSER, in s'Haage; houdende dat, aldaar, nog in 't begin der 16. eeuw, s'Graaven Zerk, en daar op, deeze woorden van zyn Grafschrift, te vinden waren, „*Hic requiescunt ossa* „ *Wilhelmi quarti. Comitiss Hanonia. interfecti apud Staveram* „ *in festo Cosmas & Damiiani*, d. i den 27en van Lente-maand. (1345.)

doch, daar na, door JAN VAN BEIEREN, Balling verklaard, doordien hy der party van JACOB A was toegedaan, gaf deez die Heerlykheid aan zynen oudsten Bastaardzoon, WILLEM. (z). Van de natuurlyke Kinderen onzer Graaven zyn, sedert de vroegste tyden, zeer aanzienlyke Familien gesprooten. Onder de oudsten, nog aanwezigen, behoort het Geslacht van ALEMAN, gewonnen, door WILLEM den III, by zekere Brabandsche Jongvrouwe, gezegd DE MOOR. Hunne Stamvader, Heer JAN ALEMAN, wordt, door Keizerin MARGARETE, WILLEM's Dogter, haar *Bastaard-oom* genaamd. (a) Het is, sedert, in middelen en aanzien, vervallen, doch, nog heden, by 't Jagtgerigt van Holland als Edel erkend, en overgebleven op't *Oude Dor*, in 't Land van *Goedereede*. Een der Zoonen van deezen Stam, dient, sedert eenige jaaren, den Lande als Vaandrig.

Bl. 418. r. 6. „*Beslooten hebbende, — zig van de Regeering deezzer Landen, — of als Graaf, of ten minsten als Voogd of Ruwaard, meester te maaken.*” Men weet thans, dat JACOB A, in den aanvang van haar bewind, de zaaken bestuurde, onder anderen, „*Bi voorzienigen rade onser liever Vrouwen, en Moeder, (zegt zy) en ons liefs Oems van Ludick (b).*” Na zo ver gevorderd geweest te zyn, zal JAN VAN BEIEREN (niet te onregt, gebynaamd de *God-*

(z) *Memor. Duc. Joh. 1429—1423. Kas N. fol 117.*

(a) *VAN RHYN Oudb. van Utr. 1 D. bl. 457—459.*

(b) *MUSEUS l. c. bl. 399 en 400.*

Godlooze (c)) dies te meer spyt gehad hebben over het aanstaande huwelyk der Graavin, 't geen al zyn voorneemens scheen te kunnen dwarsboomen. Hy was egter loos genoeg, om dit eerst te ontveinzen, teekende, (als ook onze WAG. aanmerkt,) het Huwelyks-Verdrag; bleef nog eenigen tyd der Gravinne op zyde hangen (*d*), en liet zig niet, voor den 10^u van Slagtmaand van dit jaar 1417, te Dordregt, tot *Ruwaard* verklaaren (*e*).

Bl. 423. r. 15. van ond „JAN VAN BEIEREN vaardigt — eenige perfoonen naar Constans af.” JACOBA zat ook niet stil. Zy sloot een Verbond van onderlinge bescherming, met ADOLF, Hertog van Kleeve, en met haare Moeder, MARGARETB (*f*); die haare belangen bleef toegedaan.

Bl. 424. r. 8 v. o. „Dertiende.” Elders lees ik *dertigste (g)*.

Bl. 425. r. 9 v. o. „Twintigsten van Zomermaand.” Reeds op den *agttienden* van *Lentemaand*, noemt JAN VAN BEIEREN zig *Graave (h)* en, den 23^u van *Zomermaand*, daar aan, wierdt hy te Dordregt, als zodanig, gehuldigd (*i*).

Bl. 428. r. 15. „De Dordfche Poorters toogen voor Zierikzee, doch wat zy daar uitrigten, vind ik nergens gemeld.” enz. In Zeeland wierdt thans een Vloot voor JACOBA

ge-

(c) MEJERUS. *Annal Flandr.*, Cap. 16. p. 270. et Vfo.

(d) MIER. l. c. bl. 409.

(e) l. c. bl. 431.

(f) MIER. l. c. bl. 451 en 462.

(g) MIER. l. c. bl. 477.

(h) MIER. l. c. bl. 488.

(i) VAN DE WALL. l. c. bl. 459.

gereed gemaakt, waar van zy de kusten op haare herfstbede zou laten vallen, die, te Zierikzee, by een moest komen, en welke zy, op den 3 Mey dezes jaars 1418, haren Rentmeesteren beval te wapen-schouwen. Ligt hebben de Dordsche Poorters, daar dit geene onverschillige zaak was, hier op geloerd. Ik zie, in oorspronglyke stukken van deezen tyd, dat men, in Wynmaand, zo bevreesd was voor eene landing der *Hollandsche* Vloote, omtrent den Lande van *Voorne* en *Putten*, ('t zy 'er de bovengemelde, of een andere, door bedoeld worde), dat JAN VAN BEIEREN, om den aanval te keeren, op den 11ⁿ dier maand, in persoon, zig begaf in den *Wiel voor Geeryliet*, (*k*): Hy was niet alleen verzeld van de Graaven van Verrenburg, den Jonkgraave van Nassau (wiens Vader, ENGELBERT, Heer van de Lek en Breda, met JACOBA verbonden was,) (*l*) en andere Heeren, maar, byzonder ook, van een groote meenigte Brielsche Poorteren, onder 't bevel van hunnen Burgemeester, *Jacob Franck Yzaakssoon*, die hier te water dienden (*m*); even als zy, kort hier na, onder Burgemeester *Bartelmees Aelbrechtsoon*, den Hertoge bystonden voor *Rotterdam*, hem teffens toezendende *twee metaele busfen*, en *vyf pont donre cruyts* (*n*).

Bl. 432. r. 3. „ *De onderhandelingen werden begonnen*, omtrend den aanvang des jaars 1419.”

(*k*) Zie *myne Aanteek* op het 2 D. *der Vaderl. Hist* bl. 252. r. 21.

(*l*) *Mier.* p. 411. 475. 476.

(*m*) *Thesaur. Raken. der Stad Brielle, van Bamis 1418 tot Bamis 1419.* bl. 55 Vfo.

(*n*) *l. c.* bl. 56 Vfo. en 98 Vfo.

1419." Reeds op den 27ⁿ van Wynmaand 1418, was, door de twee partyen, een stilstand van wapenen, op voorflag van PHILIPS, Graave van Charolois, aangenomen; die, aan de zyde van JAN VAN BEIEREN, slegt gehouden, doch, tot de sluiting toe; meest van agt tot agt dagen, verlengd wierdt (o).

Bl. 447. r. 10. v. o. „Verdrag — den een-en-twintigsten van Grasmaand (1420), tusfchen de twee Hertogen, te *St. Maartensdyk*, geslooten." In den ophef van dit stuk, koomen de Hertog van Brabant, en zyne Gemaalin JACOBA, aan de eene, JAN VAN BEIEREN, aan de andere zyde, als handelende partyen, voor, en men leest, op het einde, dat zy, *samentlyk*, hunne zegelen aan den brief gehangen hadden; waar uit men zou kunnen vermoeden, dat ook JACOBA hier in gestemd heeft. Dan, andere stukken kunnen doen twyffelen, of die Vorstin aan deeze handelingen van haaren laffen Gemaal, JAN VAN BRABAND, (die my toefchynt, veelal, naar de opruiingen van zynen eerften Raad, JACOB, Heere van Gaasbeek, die, om deezen tyd, zig aan JAN VAN BEIEREN verbonden hadt (p), geluisterd te hebben) waarlyk, deel gehad heeft: te méer, daar dit Verdrag, niet slegts alleen op naam van JAN VAN BRABAND wierdt afgekondigd (q), maar ook, by het Bestand, op den 28ⁿ van Sprokkelmaand des volgenden jaars 1421, tusfchen JACOBA en den Graave van *St. Pol*, op de eene, en JAN VAN BEIEREN, aan de

an-

(o) MIER. I. c. bl. 53. 506. 519. 518.

(p) MIER. I. c. p. 539.

(q) I. c. p. 548 en 549.

andere zyde, beraamd, gezegd wordt, dat hetzelfde zou doorgaan, al keurde het JACOBA niet goed. 't Is waar, JAN VAN BEIEREN zegt, in zekere aanschryving, aan zyne Onderzaten, van den 9 Maart des jaars 1421, dat het voorn. Bestand *van beyder syden ny besegels ende volvaeren es*; maar de zin kan, zeer wel, dulden, deeze woorden alleenlyk toe te pasfen op S. Pol, en JAN VAN BEIEREN; zo als ook, in 't affchrift van 't Stuk zelve; ter Leenkamer van Holland, de naam van JACOBA tusfchen twee haakskens gesteld wordt (r).

Bl. 450. r. 12 van ond. „ *Zy nam oorlof van Vrouwe Margareet, voorgeevende zig te Bouchain te zullen gaan ophouden.*” In dit geval, zou zy haare Moeder bedroogen hebben, die ik egter, t'allen tyde, in haar belangen vinde, zo voor, als na haar komst uit Engeland, toen deeze de Henegouwsche Steden, onder de hand, aanmaande haar te ontvangen (s). 't Komt my dan eerder voor, dat MARGARETE van haar vertrek zal geweeten, en 't zelve begunftigd hebben; ja, alle twyffel fchynt te worden weggenomen, als men oplet, dat het koninglyke vrygeleide naar Engeland, waar van ook onze WAG. zo aanstonds fpreken zal, zo wel aan MARGARETE, als aan JACOBA, wierdt toegestaan (t). My is egter niet gebleken, dat MARGARETE haar derwaarts verzelde.

Bl. 454. r. 12. „ *Twee-en-tzeventig Dorpen verdronken.*” Dat 'er zo veel kunnen onder

(r) *Memor. B. L. fol. 56—61.*

(s) *Anon. Brab. p. 173. Conf. et po 174.*

(t) *MIRA. l. c. bl. 57a.*

der gevloeid zyn, maar 't getal der *verdronkene*, in de Zuid-Hollandfche Waard, niet meêr dan *zestien* zal bedraagen hebben, is, voor eenige jaaren, uit egte Stukken, duidlyk genoeg aangetoond (u).

't Is aanmerklyk, dat de Poorters van Dordrecht, in den brief aan JAN VAN BEIEREN, by welken zy klaagen over de agterlykheid der Steden ter hunner hulpe, in opzigt van deezen watervloed (v), na verklaard te hebben van niet ter dagvaard te willen komen, voor men haar byftonde, 'er byvoegen: „aansien-
 „ de, lieue Here, — dat wi doch tot uwer
 „ genaden, ende toter Steden vorfz., niet vor-
 „ der verbonden en fyn, dan, lieve Here,
 „ uwe genade, ende die Steden, tot ons ver-
 „ bonden fyn.” Die van den Briel zeilden zoo breed niet, toen zy, ten jaare 1435, in haar Rekening aantekenden deeze woorden:
 „ Item XXX dagen in Januario gesent *Geryt*
 „ *Copal* an heren Willem van Egmonde, In
 „ den Hage, om dat hy de Stede onfchuldigen
 „ foudé voer den Raet, dat fy in den Hage
 „ by den anderen Hollandfche Steden, roerende
 „ den Oesterfen Steden, niet ter dachvaert en
 „ quā, *aengesien dat die Steden sonder consent*
 „ *van onsen genadige Here hier inne niet te*
 „ *doen en ftonde* (w).” Die *genadige* Heer, (wien zy ook, daar toe, *finen fin* (x) verzogten,) was FRANK VAN BORSELEN; toen aan Voorne verlyftogt (y).

Bl.

(u) VAN DE WALL. l. c. bl. 468—473.

(v) MIER. 4 D. bl. 642. en V. DE WAL. l. c., bl. 468.

(w) l. c. *Rek. Bom.* 1434—1435. p. 13.

(x) p. 11. l. c.

(y) *Reken. Briels, Bams* 1432—1434. b. 31.

Bl. 460. r. 6. „GLOCESTER — *flak*,
verzeld van — JACOBA, in Wynmaand des
 jaars 1423, *over naar Calais*.” Onze kundige
 Schryver zegt elders (z) „dat hy, sedert het
 „jaar 1423 tot 1427, verscheiden' gevallen
 „verhaalt, die, van anderen, wierden
 „geoordeeld, een jaar laater gebeurd te zyn;
 „en dat, voor beiderlei stelling redenen
 „zynde, hy het liefst onzeker liet.”

Zyne rondheid moedigt de myne aan, om
 te bekennen, dat ik, behoudens beter oordeel,
 vermeenen zoude dat GLOCHESTER en JACOBA,
 niet in het jaar 1423, maar in 1424, naar Calais
 zyn overgestoken; en dat al het geen, van hier
 tot op bl. 464, volgt, betreklyk de, een jaar hier
 na, voorgevallen' gevangenisfe in en ontvlug-
 ting van JACOBA uit Gend, haar komst hier
 te lande, en 't beleg van Schoonhoven, niet
 by 't leeven van JAN VAN BEIEREN, maar eenigen
 tyd na zyn overlyden, gebeurd is.

Myne gronden zyn, eenvoudiglyk, deeze.

Niet alleen getuigen de Engelsche en Fran-
 sche Schryvers, dat GLOCHESTER en JACOBA,
 in Wynmaand des jaars 1424, over Calais in
 Henegouwen vielen (a); niet alleen worden
 zy, daar in, door de oude Kronykfchryvers van
 Braband, Vlaanderen en deeze Landen, ook die
 digst aan die ryden leefden, gevolgd; (b)
 maar, in de *Tresorier Reekeningen der Stad*
Brielle, met name in die van Bâmis 1423 tot
 Bâmis 1424, binnen welk tydvak de meesten
 dee-

(z) *Vaderl. Hist.* 3 D. bl. 480.

(a) RAPIN THOYR. *Hist. d'Angles*. Tom. 4. p. 38. VELLY.
Hist. de Fr. Tom. 14. p. 295.

(b) *Anonym. Brabant.* p. 169. ZANDF. *Cbron.* fol. 416,
Exell. van Vlaanderen. fol. 81 Vfo. MEJER. *Annal. Fland.* p. 267.

dezer zaaken, volgens 't verhaal van onzen treflyken Schryver, zouden gebeurd zyn, wordt niets van dezelve gemeld, niettegenstaande die Rekeningen (welken ik, voor een goed gedeelte, geduurende myn voormaalg verblyf in den Briele, heb uitgetrokken) zeer uitgebreid zyn, en de gelden, welken die, toen zeer aanzienlyke, Stad, in alle twisten met JACOBA, ten dienste van haaren Heer, onophoudelyk opbragt, ten nauwkeurigste aantekenen: ook hadt, immers, die Heer, dat is JAN VAN BEIEREN, indien hy, waarlyk, by JACOBA's komst hier te lande, nog aanwezig geweest ware, niet kunnen nalaaten zig deeze zaak ter harte te trekken, heirvaart te beschryven enz.; waar van dan weder de onkosten, in Stads Rekening, niet konden verzwegen worden.

De loop der zaaken, daarom, komt by my, naar leiding der Charteren en der beste Schryveren, hoofdzaaklyk, hier op neder.

Omstreeks July van den jaare, niet 1423, maar 1424, zonden die van den Briele eenen man uit, „dat hi metder Steden brie-
 „ve liep aen minen genadigen Heer, in-
 „houdende van den tydinge van de Engel-
 „sen.” (c) En JAN VAN BEIEREN, wyl hem, daaglyks, alrehande tydingen en
 „maeren quamen van den Hertoge van Glö-
 „chester, om Ons (zegt hy) en onsen Lande te
 „verfoeken met cragte.” gelaste, (traks, eenen iegelyk' zyner onderzaten, hem, zo 't nood ware, op klokkenslag, te volgen. (d) Dit gebod
 wierdt

(c) *Thefor. Rek. Bam.* 1423, tot *Bamis* 1424, p. 20.

(d) *Musek. l. c.* bl. 728.

wierdt gegeven den 4^{en} van Hooimaand des jaars 1424, en bewyst genoeg, dat, voor dien tyd, GLOCESTER niet geland was.

In Wynmaand hier aan geschiedde egter, volgens de reeds aangehaalde Schryveren, by welken men meerderen zou kunnen voegen, de togt, over *Calais*, en, onmidlyk daar op, de inval in Henegouwen. De Hertog van Brabant, straks, een leger, onder den Graave van S. POL, op GLOCESTER en JACOBA afzende, verzocht, tefens, aan PHILIPS VAN BOURGONDIE, en aan JAN VAN BEIEREN om hulp, en de laatste deedt hem weten, dat hy, „indien Hy gezond ware,” (e) met genoegzame magt, op dertien-dag, by den Brabandschen Hertoge, zig zoude bevinden. Dan hy volbragt dit voorneemen niet. Op denzelfen dertien-dag, (f) zynde Saturdag, den 6ⁿ van Louwmaand des jaars 1425, des morgens, in den dageraad (g), kreeg hy een toeval, in den Haage; 't geen hem, ylings, uit het leeven rukte.

't Is,

(e) *Duitsche Kron.* bl. 269. Deze woorden kunnen, zeer gevoeglyk, zien op de langzame werking van het Venyn, waar aan hy kwynde. (*Zandfl. Chron. Leed: f. 417.*) en 't geen Heer JAN VAN VLIET, (zeker door anderen aangezet, maar die men nooit genoeg gekend heeft) hem, volgens deszelfs belydenis (*Mier. l. c. bl. 729.*) hadt toegediend, door het aan zyn *Beek* (zo leest men in het *Affschrift* ter Leenkam. van Holland, in 't *Copulaarb.* der Univerfit. Boekery van Utrecht, en *ZANDFLIET l. c.* heeft *libellus*) te stryken. Een daad, welke hy sedert, met het leven, moest boeten; wordende, by Vonnis van Edelen en Steden, (*Mier. l. c. 4 D. bl. 729.*) onthaist, in den Haage; zyn hoofd op één der torens van de Hofpoorten, en een stuk van 't gevierendeeld ligchaam, op een toorn van elke der vier Hoofdsteden van Holland, ten toon gesteld.

(f) *Duits. Kron. l. c.* Andere meenen hy des avonds te voren stierf. Vid. *Zandfl. l. c.* Goudsch *Kron.* bl. 126.

(g) De Zondagsleuter was G. *L'Art de V. L. D. fol. 98.*

't Is, uit dit alles, genoeg te zien, dat JAN VAN BEIEREN, maar eenige maanden, na den inval van JACOBA in Henegouwen, geleefd heeft, en dat dus die Vorstin, voor zyn overlyden, en wel in Herfstmaand des jaars 1424, niet in Holland kan gekomen zyn, nog het Slot van Schoonhoven deedt beleeggen. Al de brieven ook, door JAN VAN BEIEREN, in die maand, gegeven, zwijgen van eenen oorlog hier te Lande; en, op den 19^{en} van Wynmaand 1424, hadt hy WILLEM VANDEN COUSTER (*h*) nog in de Slotvoogdy der laatstgezegde plaats bevestigd, en deszelfs Zoon dit ambt, na den Vader, toegezegd. Ook was hy, omtrend Wynmaand 1424, met MARGAREET, Moeder van JACOBA en aan Schoonhoven verlyftogt, overeengekomen, dat deeze Stad onzydig zoude blyven, in de veete (*i*) die, toen, in Henegouwen, maar niet hier te Lande, ontvlamd was.

Na JAN VAN BEIERENS dood dan, zal JACOBA eerst FLORIS VAN KYFHOEK herwaarts gezonden hebben, om voor haare zaken te zorgen en (Velden: *Chron.* bl. 124) hier op deez, zig, ten haren dienste, meester van Schoonhoven hebben gemaakt.

PHILIPS VAN BOURGONDIE, midlerwyl, een sterk leger op de been gebragt, en, in Louwen Lentemaand 1425 (*k*), brieven van uitdaa-

(*h*) *Mier. J. c. 4 D. bl. 739.*

(*i*) *J. c. p. 740 en 741.*

(*k*) *Charterb. 4 D. bl. 748. 763. 768.* De Brief van Louw-
maand heeft geen Jaartal; de twee volgende zyn op 13^{en}
en

daaging met GLOCHESTER, waar van ook WAG. spreekt, gewisfeld hebbende, vermeesterden de Brabanders *Braine le Comte*. JAN VAN BRABAND zelve, gebruik maakende van 't opgevolgd afwezen van GLOCHESTER, trok, in Mey daar aan (1), en dus van den jaare 1425, voor Bergen in Henegouwen. Hier bevondt zig JACOBA, en, op den 1 Juny van 't zelve jaar, ('t geet weder, duidelyk, in de Chartres hier uitgedrukt wordt,) wierdt eerst het Verdrag tuschen de Hertogen van Braband en Bourgondie aangegaan, door 't welk die Vorstin, ondanks haare traanen, in handen van PHILIPS gesteld (m), en, straks naar Gend wierdt gevoerd; van waar zy, sedert, ontsnapt naar Holland, in Gouda, Schoonhoven en Ouwater, als Landsvrouw, ontvangen wierdt en, voorts, met PHILIPS in dier voege oorloogde, als, hoofdzaakelyk, door WAGEN., nu verder, wordt verhaald.

Bl. 469. r. 8 van ond. „Brouwershaven.” 't Gevegt is voorgevallen, *benoorden de Nolle, by Brouwershaven*; een plaats, toen, aan Heer FLORIS VAN KYFHOEK, een' der grootste Voorstanders van JACOBA, behorende. FLORIS, Heer van Haamstede, wierdt 'er gevangen, en naar den Briel
ge

en 16en Maart 1424 gesteld; doch zy moeten, naar den aart dier tyden, tot den Franschen styl, in welke taal zy ook geschreeven zyn, worden gebragt, dat is, tot den jaare 1425.

(1) *Ann. Brab. 1 c. p. 172 et 173.*

(m) Dat JACOBA's Moeder geen deel had; (als Wag. meent bl. 462.) aan dit Verdrag, en dus ook niet in deeze overgave van haar persoon aan PHILIPS, getuigt JACOBA zelve, in haaren klaaglyken Brief aan GLOCHESTER. *MIRA. 1. c. bl. 783.*

gevoerd (n); FRANK VAN BORSELEN, toen *Generaal en Overste Capitein van Zeeland*, daar na Egtgenoot van JACOBA, met een pyl gekwetst (o).

Bl. 479. reg. 5. „De Graaven hadden nog nimmer ondernomen, de Steden, met opgeworpen Sterkten onder bedwang te houden.” Deze Regel, egter, lydt uitzondering. FLORIS de V., b: v:, schynt, met geen ander oogmerk, de Slooten *Nieuwburg* en *Middelburg*, die de Alkmaarders nu weder moesten opbouwen, voormaals gestigt te hebben (p).

Bl. 484. r. 13. „JACOBA steet een' banger winter in Gouda.” Met dat alles, zaten de Goudsche Stedelingen niet stil. Zy hielpen de Landsvrouwe, te water zo wel als te lande; stelden de Maaze in rep en roer, en noodzaakten, byzonder, die van Voorne en Putten, telkens tegens hen te waaken (q).

Bl. 491. „Deeze Raad, die gewisfelyk, dezelfde is, welke men, sedert, het Hof genaamd heeft.” Dat de Raad van *Negenen*, hier bedoeld, sedert weder is afgeschaff, en niet

(n) *Thesaur. Rok. Briel. Bomp.* 1425-26. bl. 20. Vfo.

(o) *Divise Kren. l. c. bl. 271.* MIER. l. c. bl. 833. 860.

(p) WAG. alhier bl. 44 en 476.

(q) Hier toe behoort het aangeteekende in de Rekeningen der Stad Briele, van Bamis 1426 tot Bamis 1427; alwaar PHILIPS gezegd wordt, den Brielenaaren, in 't laatst van 1427, te hebben doen weten „dat die van der Goude ene reis opbadden;” waar op men uit den Briel naar die van Geervliet zondt; „om die Schepen die aldaar legen te waarschuwven, datse niet sbogen voor *Corsdagb in Watere.*” Onlangs daar na, kwamen die van ter Goude voor Geervliet, en men deedt ze, niet dan met veel moeite, van daar vertrekken. In de Archiven van Gouda zelve, zyn my, wel ver ook die Stad dienende, geen ophelderende Stukken van deezen tyd voorgekomen. Een zwaare brand, die haar, in den jaare 1438, byna verwoeste, kan één der oorzaaken zyn van 't verliez dier eerwaardige Gedenkteenen.

niet kan gehouden worden voor de eerste op-
rigting van het tegenwoordig *Hof van Hol-
land*, kan men, uit schriften, na onzen *WAG.*
in 't licht gebragt, duidlyk ontwaaren (r).

Bl. 500. r. 6. enz. „Koopsteden — *Anfa
of Hanse* genaamd.” D'oorfprong der *Han-
fe-Steden* wordt tot het einde der 12^e eeuw
gebragt (s). 't Woord zelve zoude ik liefst
door *broederschap* verklaaren (t). Zo vindt
men, onder die benaaming, reeds een Broe-
derschap, (*Confraternitas*) der aanzienlykste
Kooplieden van Middelburg in Zeeland, op den
jaare 1271.

Bl. 504. reg. 6. „'t *Is 't gemeen gevoelen
hier te Lande* — dat de Drukkunst te *Haar-
lem*, door LAURENS KOSTER, gevonden is.” De
waarheid dier stelling agt ik volkomen uitge-
maakt, in 't uitmuntend Werk, 't geen wylen
de Heer GERARD MEERMAN, over deeze stof,
geschreeven heeft. 't Zy genoeg, uit hetzel-
ve, hier aan te merken, dat de uitvinding, tus-
schen den jaare 1428 en 1430, schynt te moe-
ten gesteld worden; dat de diefstal der lette-
ren, waar van hier wordt gewaagd, niet aan
FAUST, maar aan GUTTENBERG, gezegd *den ou-
den*, Knecht van KOSTER, moet geweten wor-
den; dat deeze, te Mentz, in het jaar 1440, of
1442, en wel met Haarlemsche letteren, heeft
ge-

(r) VAN DE WALL. *l. c.* bl. 567. (17) en KLUIT *Prim. Lin.*
p. 110 § 711 et 712.

(s) ROBERTSON *Hist. of Charl. the V.* Vol. 2. *Sec.* 1. Not. 29.

(t) MIER. *l. c.* 1 D. bl. 356. In de byzondere plaatsen
heetten die Broederschappen *Gildens*; over welke oorsprong
ik hier niet kan uitweiden; doch van welken, in de Nederlanden,
al in den jaare 1112 gewaagd wordt. (Mier. 1 c. bl. 82.
Conf. VERHOEVEN. *Hiflor. Aantek.* in de *Memoires, qui ont rem-
porté le prix a Bruxelles; l'an 1777.* p. 168 et seqq.

dien titel op 22 Mei, 1425 (v), toen zynde *in den bezitte voir Schoenhoven*. Onder Hertog PHILIPS, zagen wy hem (bl. 95. alhier) *Generaal en overste Capitein van' Zeeland*. Dat die Vorst hem, in 1428, (WAG. bl. 491.) tot Stadhouderschap aanstelde, blykt my, tot nog toe, niet. Ik vinde eerst die aanstelling (te samen met die van Heer PHILIPS en FLORIS VAN BORSELEN,) op het jaar 1430 (w), en *Roeland van Uitkerken*, in dat gewichtig ambt, op 21 April 1429 (x). Op den 22 April 1432, vindt men een Charter, getekend: „bi minre „Vrouwe der Hertoginne, daer bi waren van „hoiren Rade, Heer Frank van Borselen, „Gouverneur van Hollant ende van Zeelant, „teser tyt (y):” door welken Raad men *de Negenen* niet verstaan kan, als die over geen giften van Domeinen zitten mogten (z), waar over, egter, die brief loopt; maar, veel eer, zo ik meene, dien Raad, welke geheel, of meest, op benoeming van PHILIPS, als Regent, der Graavinne was toegevoegd, en, als van ouds, uit de treflykste Edelen bestondt. Men vindt Heer FRANK, onder 't getal dier *Raaden*, reeds sedert den 5ⁿ van Slagtmaand des jaars 1429 (a); en ook deeze bediening in den Haage gaf hem dus, al voor het bekleeden van het Stadhouderschap, gelegenheid,

(v) MIER. 1. s. bl. 779. vergel. 783. 785.

(w) *Handscrift* onder my, uit *Memor. R. A.* fol. 72 en 81 vfo.

(x) MIER. 4 D. 1. s. bl. 947.

(y) MIER. 4 D. 1. s. bl. 1002.

(z) MIER. 4 D. bl. 932.

(a) MIER. 1. s. bl. 959. 976. 981. 984. 987. 993. 997. 1002.

heid, om, daaglyks, met die Vorstin om te gaan, en haaren rampspoed van naby te aanschouwen.

Bl. 511. r. 6. „Heimelyk — huwelyk — *geschiedde in Hooimaand* des jaars 1433.” Ik agte, dat het *heimelyk huwelyk*, tusfchen FRANK en JACOBA, reeds in den jaare 1432, en dus een jaar vroeger, geslooten zy, nadien JACOBA's aiftand, die een gevolg was van deeze Verbintenis, reeds plaats greep, op Paaschdag van den jaare 1433 (*b*). 't Verdient ook opmerking, dat de laafte, immers my bekende, brief van JACOBA gegeven is, op den 28ⁿ van Wynmaand des jaars 1432, en dat PHILIPS, anders thans buiten 's Lands, nu, federt eenige dagen, zig in 's Hage bevondt (*c*). Ik zoude zeer waarschynlyk agten, dat de kennis, welke hem reeds, nopens den heimelyken Egt van JACOBA, zal zyn overgebragt, de reden zyner komst was. Heer FRANK, egter, moet, nog op den 6ⁿ van Slagtmaand des jaars 1432, op vrye voeten geweest zyn; alzo de Hertog hem (die teffens *Ruwaard van Voorne* was) gebodt, der Vrouwe van Voorne, Weduwe van JAN VAN BEIEREN, dit Land te ontnemen, en in zyne handen te stellen (*d*). Ik twyffel, of hy aan dien last voldaan hebbe; doch, dit zy, hoe 't wil, daar men, reeds op den 16ⁿ van Louwmaand des volgenden
jaars

(*b*) MIER. bl. 1012.

(*c*) *l. c.* bl. 1006. *conf. l. c.* p. 1007. en bl. 939. 991. 1001. en 1016.

(*d*) BORSELEN *Diversa. Kas L. fol. 75. van de Leenkam.*

jaars 1433, WILLEM VAN NAALTWYK (e) tot *Ruwaard* van dat Landschap vindt aangesteld, en de Hertog, tusfchen den 9 van Slagdmaand 1432 en den 11 van Lentemaand 1433 (f), my niet meer in Holland ontmoet, zou ik liefst gelooven, dat Heer FRANK, in dien tusfchentyd, zal opgeligt zyn.

Bl. 513. r. 17. (FILIPS) „*zou het geflooten huwelyk bevestigen.*” Ik meene, dat PHILIPS eerst zyne toestemming ter bevestiging van dat huwelyk gegeven hebbe; *na* dat JACOBA haare Landen aan hem hadt afgestaan. In 't Verdrag van dien afstand zelve wordt van geen huwelyk gewaagd; maar, uit een stuk van den 9 van Wintermaand 1433, blykt, duidelyk, dat de Hertog, by een *laater Verdrag*, te Middelburg aangegaan, haar hadt toegestaan, „naar haar goedvinden te trouwen, „mits niet aan iemand, die hem vyandig was, „of geweest was (g); en dat zy, in gevolge „van *die* toestemming, voornemens zynde „*zig te verbinden met een Heer uit hare* „*nabuurige Landen*, (h) maar dien Egt, „zonder s'Hertogen raad niet willende voltrekken, hy haar *nu* toestondt, zodanig een „Gemaal te neemen, als Heer ANTONI VAN „CROY, en RENTY, zyn Kamerheer, en „GUY GUILBANT, zyn Treforier Gene- „raal,

(e) ALKEM. *Besefbryv. van den Brtele* I. D. bl. 118. en MIER. I. c. bl. 1009.

(f) MIER. I. c. bl. 1007 en 1008.

(g) MIER. I. c. p. 1028.

(h) „*Avec ung Seigneur des marches a elle prouchaines.*” I. c. dat ziet zeker op Zeeland, paalende aan *Voorne*, waar van zy nu Vrouwe geworden was.

„ raal, haar zouden aanraaden; met verzekering,
 „ dat hy dit huwelyk, en den persoon, dien
 „ zy tot Gemaal kiezen zoude, voor aange-
 „ naam zoude houden.” Hier op raadden,
 keurden goed en stemden de twee bovengen.
 Heeren haar toe, op den 27 van Louwmaand
 des jaars 1434, (naar onzen styl) „ te huu-
 „ wen met *den Edelen en mogenden Ridder,*
 „ *Heer FRANK VAN BORSELEN, Heere van*
 „ *Zuylen, St. Maartensdyk en Kortgeene, en*
 „ *met niemand anders;* zonder dat, of Zy,
 „ of Hy, hier door, in eenige veragting,
 „ blaam of verwyt van den Hertoge zouden
 „ vallen (*i*);” ’t geen ook wierdt nagekomen,
 doordien PHILIPS, aan FRANK, voor deszelfs
 leven, den titel van Graave van *Oostervant*
 toestondt; een titel, die de oudste Zoonen uit
 het huiz van Henegouwen, voorheen; droegen,
 en waar door hy den rang kreeg van een Prins
 van den bloede (*k*).

Bl. 515. r. 9. „ In de huwelyksche Voor-
 waarden van Vrouw JACOBA, vindt men ver-
 scheiden uitdrukkingen, die haar tedere gene-
 genheid tot FRANK VAN BORSELEN duidelyk te
 kennen geeven.” Men kan niet twyffelen, of
 JACOBA beminde haaren Gemaal teder en, zo
 ’er ooit een huwelyk van ’t hart was, ’t was
 dit:

(*i*) MIER. L. c. bl. 1029.

(*k*) Wanneer Heer FRANK, wierdt ontslagen, is my niet
 gebleken; maar wel, dat hy zulks reeds was, op den 19 van
 Wynmaand des jaars 1433. (*Tresor. Reken. Briel. van Dam.*
 1433—1434. bl. 18.) ’t Huwelyk zelfs, waar van men de Voor-
 waarden viddt op den 1en. van Lentemaand des jaars 1434.
 (MIER. bl. 1032.) zal, kort na dien tyd, zyn voltrokken.
 Op den 14en. van Zomermaand 1434, heet hy reeds Graaf
 VAN OOSTERVANT. *Tresor. Reken. l. c.*

dit: doch men moet, des niet te min, aanmerken, dat de uitdrukkingen, hier aangehaald, in deeze tyden niet ongewoon waren. WILLEM de VI, JACOBA'S Vader, hadt juist dezelfde gebruikt, by 't geeven eener lyftogte, aan haare Moeder, MARGARETE (l).

Bl. 516. r. 7. „By zyn (JAN VAN BEIERENS) *afsterven*, liet FILIPS haar niet toe, bezit van (*de Heerlykheid van Voorne*) te nemen.” By gebrek aan Stukken, moest WAG. zo spreken: doch ELISABETH, zo my uit gelyktydige bewyzen gebleeken is, bezat waarlyk, tot op 't eind des jaars 1433, deeze Heerlykheid; schoon FILIPS, met haar, over 't invoeren van zwaare belastingen, (waar in FRANK haare zyde koos) oneens geworden zynde, lang bedagt was, haar van dit Landschap te ontzetten (m). FRANK wierdt, in haare plaatz, tot Heer van Voorne gehuldigd, op St. Michiels avond, dat is, den 29 van Herfstmaand 1434 (n).

Bl.

(l) MIFR. l. c. bl. 393. JACOBA was zelfs verplicht, by den afstand van haare Staaten aan PHILIPS, te gewaagen van *der gunstiger liefden, en natuurlyker minnen*, die zy deezen, *baren lieven Broeder, wasrachtig erfgename, ende naeste bloet, soed-roog*.” MIFR. l. c. bl. 1012.

(m) *Tresor. Rek. der Stad Brielle van Bam. 1428—1429; bl 57*, *Item geseynt Jan van der Sluys mit brieuen an mine genadiger Vrouwen te Lutsemburgh. Inhoudende van dat bere Roelant (van Uitkerke) haer genade weewarff gescreuen hadde, dat si te lande comen soude, ende der Steden gescreuen hadde, haer genade dorde warnen te scriuen, dat se comen woude, off wae si niet en wane, myn Here soude haer lant nemen, alsoe ber Roelant zide.*”

(n) *Reken. U. S. van 1433—1434. bl. 36 en 37. JACOBA is zeker ingehuldigd voor Wynmaand van 1433; maar de Rekeningen over dat jaar ontbrecken. De onkosten der huldiging, waaronder een stuk wyns ('er staat niet welke, maar men gebruikte 'er veel *malevez'e*. *mass*, en *ypocras*.) van 17 *vierende*, en 't geen verter op ter Stede huiz gedronken wierdt, belikpen 9 $\frac{1}{2}$ $\frac{1}{2}$ x den. gr.*

Bl. 517. r. 5. „Zy bragt het overige van haar rampspoedig leeven, grootendeels, door op het Slot Teilingen.” Ik vinde haar, in dit tydvak, niet alleen op *Teilingen*, maar veelmaals in *Reimerswaal*, *St. Maartensdyk*, *Oostvoorn*, *den Briel*, *Maasland* (o) enz.; verzeld van een zeer aanzienlyken Hofftoet, waar onder de *Raaden* (haarer Domeinen,) die uit treflyke Edeelen bestonden, haare *Kamerlingen* en anderen, opgenoemd worden (p). Van de *Kruikjes*, die ook onze WAG. aanstipt, zal ik hier niets zeggen, dan dat dezelve ook, op verscheiden plaatzen, waar JACOBA zig nimmer ophielt, gevonden zyn, buiten en in deeze Landen, dikmaals zeer diep in den grond; dat ook hun maakzel tot vroeger tyden schynt te behooren, en dat niemand haarer tydgenooten, myns weetens, 't verhaal van deeze kannetjes op haare reekening stelt (q). Zy stierf op St. Victors avond, en dus op den 9ⁿ. van Wynmaand des jaars 1436 (r).

Bl.

(o) *Tresor. Reken. Bam. 1433—34. p. 10. Vfo. 14; 15 Vfo; 37 en 37 Vfo. en van Bam. 1434—35. p. 8. Zie ook MER. t. c. bl. 1049.*

(p) *Tresor. Reken. 1433—1434. bl. 9. Vfo.* worden ook tot het *Huizezinde onzer genadiger Vrouwe* opgeteld de *Peirtyers*, *Pentyers*, *Bottelliers*, *Koecs*, *Passeybakkers*, *Tortydragere*, *Conins van der Zaal* en *Zaalwaarders*, *Thomlooper*, *Pypers*, *Beden*, die van de *Waarderib* (garde-robe) enz. 't geen ik, (die, in 't leeven der Heeren van Voorne, deeze Stof eens nader hoop te verhandelen,) alleenlyk aanhaale, om te doen zien, dat JACOBA zo eenvoudig niet leefde, als men zig somtyds verbeeld heeft.

(q) Zie verder van HASELT over de *Jacoba's Kannetjes*, byzonder bl. 15. 16. 22. 32 enz.

(r) *Rak. Bam. Vfo. 1436—1437. bl. 16 Vfo.* „Sinte Vic-
toersdach, en myns Vrouwen genade's daechs daer te vorren,
osiulich geworden was.”

Bl. 532. r. 10. „De Oosterlingen *be-*
kommerden de Hollandsche en Zeeuwsche
Schepen.” De Engelschen, welken met de
 Hanse - Steden en den Grootmeester van
 Pruissen verbonden waren, beschaadigden
 thans ook, „*een beider zieden, 't kant*
„Hollant Zeelant ende van Voorne.” Ook
 vertoonden zig de Hamburgers, in 1438, voor
 de Maaze, ten tyde van den Haringteeld (s).

(s) *Res. Bam.* 1436-37. bl. 12. Vfo. en *Bam.* 1487-1488.
 bl. 19. *Rymer Act. Publ. Angl.* T. 10, p. 666.

B Y L A A G E.

Men vindt, op de Leenkamer van Holland, een, zeer wel bewaard, Handschrift, zynde een zwaar Boekdeel, in groot *folio*, gebonden in houten berderen en koperen Sloten; getiteld, in het slegt Latyn van dien tyd, *Remissorium sive Reportatorium*, en houdende, in twee Boeken, een *Register of Inventaris* van alle de, toen bekende, Privilegien, Handvesten enz.; meest betreklyk tot deeze Landen (a). Dit Stuk is, tusfchen de jaaren 1433 en 1449, in ordre gebragt, (b) door Mr. PIETER BE-OOSTEN-ZWEEEN van RENISSE; zig noemende Meester in de vrye Kunsten, Leeraar in de geestelyke Regten, Raad en Registermeester der Leenen van Holland, Zeeland en Friesland; in welke Ambten hem

Her-

(a) In dit Handschrift, 1 B. bl. 2. Vfo., leest men deeze woorden, die, tot nader verstand van myn zeggen, alhier dienen kunnen. „Hier begynnen van den oudsten Registeren „ alle die Puilegien ende Handueften der Steden van Hollandt „ Zeelandt ende Vrieslandt. En sic alle briene die den graue „ en der Graefficheit va anderē Heeren verleent sijn. Het sy „ van verbanden. puilegie en zoenen en sic die anderen Heeren „ gahene sijn nederwaerts. Ter tydt toe des myn genadighe Here „ van Bourgoingnien en van Brabant enz. ? Graeffcip van „ Hollandt aennam.”

(b) *Remissor. l. c.* 1ste B. bl. 2. Pfo. en 2de B. bl. 2. in *Prohemio*; zynde een soort van Voorreden, die onder de Teekening staat, doch zonder dezelve te verklaren.

Hertog PHILIPS VAN BOURGONDIE, ten jaare 1433, gesteld hadt (c).

In dit Stuk, blykens papier, letter en andere teekenen, onder de regeering van PHILIPS geschreven, ontmoet men vyf verschillende, naar den smaak dier tyden, op Pergament, zeer sierlyk gemaakte, teekeningen; van welken, byzonderlyk, drie den Hertoge, en een gedeelte van zynen-Hofftoet, vertoonen.

Daar deeze Vorst, onvermindert zyne, te heerschezigtige, handelwyze nopens de ongelukkige JACOBA, voor 't overige, een der beroemsten van zyne eeuw en, teffens, Heer der meeste Nederland'sche Gewesten geweest is, maar zyne gedaante, nimmer, naar een, ontgeenzeggelyk, gelyktydig Stuk, in de *Nederlanden* (d) gemaakt, myns wetens, is uitgegeven, vertrouwt ik den Minnaaren van zulke zeldzaamheden geene on-

dienst

(c) *I. e.* In zeker ander Register der Leenkamer, Kas P. 1358—1400. leest men, in 't begin, „ *Desonage/cronē briēre waren dat vridages voir pinxten in t jaer XIIIIC XLII. in die Tresorie van Hollā in de luge. en de meester Pieter van Beosten-Zween va Renisse. doctoir in de geesteliken rechtē. die doe van minē genedige heē va Bourgōn Graue va Hollā, enz. van dē dienst van dē registeren van Hollā verlatē was. in presentie broed' Jan Nock, vicarius ordi' P'dicatorū. raot. en heē Jan Florys Secretarius. overleuēde meyster Jacob Potter van d'Loe vic doctoir in den saluē geestelike rechtē. dē welke die voetscr dyonst van dē Ragist' van minen voirsce. heē beweldē was en leuēde dat ouer, cum Inventario generali.* ” KENNISSE dan, die gezegd wordt in 1449 zyn eerste opstel te hebben voleindigt (*liber. ex prothocollo. finitus*; in *Remissor. L. e. 1ste B. bl. p Vfo*) heeft, na 't verlez van zyn Ambt in 1441, de hand nog aan dit werk gehad.

(d) Dat my de Haarlemsche Afbeeldingen onzer Graaven van laater tyd schynen, heb ik getragt aan te toonen. in *Verbond: der Maatsch. van Nederl. Letterk. 4 D. bl 11 en 12.* Buiten de *Nederlanden* vindt men méer afbeeldingen van PHILIPS. Zie MONTFAUCON *Monum. de la Monarch. Frans. T. 1. Pl. 123. T. 2 Pl. 167. 175. 176.*

dienst te doen , met een deezer drie teekeningen hier nevens te doen plaatzen ; zo als het , door de bekwaame hand van den Plaatsnyder *Jan Kobell*, onder myn oog, naar 't oorspronglyke, (dan 't welk met goud (e) en andere coleuren, is opgelegd) afgeteekend en , sedert, in Koper gebragt is.

Het Stuk zelve zou eenige uitweiding verdienen, maar deeze plaats eischt korthed.

FILIPPS dan, in de regte hand, zyn uitgetoogen zwaard houdende, wordt hier, ik weet niet op welk een plaats, maar, om het ryzen van den grond, zeker genoeg buiten een der zeven, vereenigde Gewesten, vertoont, in een open Tent, van buiten versierd met de wapenschilden van, aan hem toebehoorende, Landschappen; beginnende, aan zyne regtehand, met *Bourgogne* en *Lotharingen*. Gelyk de Tent my van binnen met vlammen, teekenen der Orde van het gulden Vlies, beschilderd schynt, is ook de Hertog in de kleeding dier, door hem, ten jaare 1430, ingestelde, en, sedert, door Europa, zo beroemd geworden Orde, afgebeeld; draagende den rooden scharlaken Caproen, vastgemaakt met een rol, of

COR-

(e) Na dat de voortreflyke wyze, om het goud, so verheven en glansryk op Pergament of Papier te leggen, als men het nog, in de oude handschriften, bewondert, omtrend 't begin der 16e. eeuw, buiten zwang en, daar op, verlooren geraakte, hebben Kunstminnaars, in deeze en de voorgaande eeuw, te meermaalen, getragt dit geheim te ontdekken. Ik twyffel, egter, of iemand hier in gelukkiger vorderingen, en nader koomende aan de bewerking der Ouden, gemaakt heeft, dan de bovengenoemde Graveur KOBELL. Trouwens, wat zouden Holland'sche handen niet vermogen, als yver en smaak slegs wierden aangemoedigd. Men vergeve my deezen uitdap. De Kunsten hooren tot s'Lands eer en Historie.

cornette, (f) den Mantel van dezelfde verwe, en, daar over, den gouden halsband.

Voor den Hertoge ligt, geknield, een geestelyk Perfoon, hem aanbiedende, het volkomen afbeeldzel van, juist, dat zelve Boek, waar in deeze Teekening wordt gevonden: en 't kan dus zyn, hoe zeer ik hier niet voor instaa, dat RENISSE, in perfoon, by zekere plegtige gelegenheid, zodanig ecne aanbieding den Vorst gedaan hebbe, naar de gewoonte dier tyden (g). Immers, dat hier *Renisfe* (zo als 't Handschrift leest, en 't zelfde is als *Renese*) wordt aangewezen, blykt uit twee vierendeelen (quartieren) van het, nevens hem, staande wapen, tot dat geslagt behoorende; zynde een gouden leeuw op een rood veld, met gouden blokken of, zogezegde, turven. (h) De roode en gouden gecren der twee overige vierendeelen zullen *Be-oosten-Zween* vertoonen; 't welk veel overeenkomst met het geslagt *Duiveland* heeft, waar toe het schynt te behooren (i).

Aan de regte zyde van PHILIPS, staan twee Ridders van het gulden Vlies, mede in hunne rood scharlaken Mantels, met goud omboord, en, voor dezelve, in een blaauw kleed, uitgemonsterd met hermynen, een
Bis-

(f) Zo noemde men het Windzel, waar mede de Kaproen wierdt vastgezet, zo, dat de punten op het hoofd als twee hoornjes maakten, waar van 't zyn naam kreeg. *Voyez. BOREL. Tresor. des Richesbes, et MESSAGE, Origin. de la Lang. Frans. sur Cornette.*

(g) Men kan hier meerder Voorbeelden van zien in *MONTFAUCON l. o. T. I. p. 95. 126. 130. et Tom. 2. p. 164.*

(h) Zie *TE WATER, Hoog Adsl. Zeej. bl. 18-22.*

(i) *l. c. bl. 163.*

J. Schell, sculp.

MF PIET PHILIPS
VAN Egien.

108

B.

H.

I.

L.

M.

N.

O.

P.

Q.

R.

S.

T.

U.

V.

W.

X.

Y.

Z.

Bischof of Abt, blykens het, op den rand staande, bovenste wapen, waar uit men een' kromme Staf ziet ryzen. Ik betuig dit wapen, zynde een goud veld, met een' blaauwen keper, waar op een wit, (dat is zilver) kruiz staat, tot nog toe, niet te hebben kunnen ontdekken (*k*).

De Vlies-Ridder, die, aan deeze zelve zyde, naast aan den Hertoge staat, houde ik voor Heer ANTONI (*l*), Heer van Croy en Renty. Hy voert een gevierdendeeld schild, zynde het 1^e en 4^e deel wit, met drie roode banden, het 2^e en 3^e wit, met drie roode bylen. Men telt hem onder de eerste mannen van Staat en Oorlog zynes tyds. Hy was dezelfde, die, naamens den Hertoge, aan Vrouwe JACOB A, haar huwelyk, met FRANK VAN BORSELEN, hadt toegestaan (*m*).

Iets laager dan hy, staat Heer HUE DE LANNOY, Heer van Santes; voerende wit met drie groene leeuwen; zynde de rand

(*k*) Vid. *Memoir. pour servir a l'Hist. Bourgogne.* p. 177—186. alwaar men, onder de hooge Ambtenaaren en Raaden van Hertog PHILIPS, verscheide Geestelyken vindt, als de Bischoppen van *Belechem*, van *Amiens*, van *Langres*, van *Nevers*, (sedert van *Chalons*,) en van *Doornik*; de Abten van *S. Seins*, *Boze*, *St. Benigne*, de Aartsdiaken van *Autun* enz.; tot een van welken, hy, denklyk, zal behooren.

(*l*) Vid. *CHIFFLET Insign. Gentilis. Ord. Aur. Vall.* p. 11. en de Wapenborden der Ridderen van 't gulden Vlies, by de RIKMER, *Beschr. van s'Gravenhage.* I D. tuschen *bladz.* 286 en 287. Pl. 2. N°. 3. JEAN DE CROY, Heer van *Tour sur Marno*, was nu ook wel Ridder der Orde, maar hy voerde een *surcoat* op den Schild. Zie *l. c.* Pl. 2. N°. 5. en *CHIFFLET. l. c.* p. 14. Conf. *CHRISTYN Sortipr. Heroic. p.* I. p. 483.

(*m*) Zie myne Aanmerk. *bl.* 100 en 101.

rand van het schild uitgetant met rood (n). Men zal hem, in 't volgend deel van WAG., als *Stadhouder van Holland*, leeren kennen.

Aan s'Hertogen flinke zyde, staan, weder, twee Ridders, en voor hen, meêr naar den voorgrond, een aanzienlyk man, in een rood kleed, met goud bewerkt, en uitgemonsterd met hermynen; hebbende een zwartten, met gouden knoppen versierden, gordel om 't lyf. Ik zoude hem liefst rangschikken onder de waereldlyke Raaden van den Hertoge (o), doch moet weder aan kundiger overlaaten wie hy zy. Zo immers de wapens hier, in de zelve schikking, als aan de overzyde, geteekend zyn, voert hy het blauwe schild met witte Sleutels, 't geen ik, wel by de Abdy van St. Pieter te Gend vinde, maar op deezen niet kan toepassen. Duidlyker toont het volgend, weder gevierdendeeld, wapenschild, dat de naast PHILIPS staande Vlies-Ridder, niemand anders, dan de beroemde FRANK VAN BORSELEN, Graave van *Oosteryant*, Heer van *Zuylen* en *St. Maartensdyk*, zyn kan. Hy, in den jaare 1445 tot medelid der Orde gekoo-ren, voerde alleen dit wapen, in dier voege, als het hier gezien wordt; te weten, in 't 1^e en 4^e deel, zwart met een witten band;

(n) Deeze tand is een *brank* in 't wapen, 't geen HUE onderscheidt van zyn tyd- en geslaggenooten, mede Ridders van het Vlies; t: w: GUILLEBERT; BAUDOUIN, en JERAN DE LANNOY. *Vld. CHIFFLET. l. c. p. 7. 10. 13 et 50.* En de RIEMER *l. c., Plaat 2 N°. 2.* vergel. met *Pl. 1. N°. 5 en 7., en Pl. 8. N°. 4.*

(o) Zie *Mémoir. pour servir a l'Hist. de Bourg. l. c.*

band, in het 2e en 3e deel, rood met drie witte zuylen (p).

Eindelyk ziet men, een Ridder van *St. Antoni* gekleed, in een zwarten, met goud gebloemden, en met hermynen uitgemonsterden, korten rok, roode kousen, en zwarte puntige schoenen; draagende, om den hals, het gouden koord zynor Orde, 't welk eindigt op een staafje ('t geen men agt het bovenste deel van letter T (Teunis) te zyn) waar onder een belletje van gelyk metaal (q). Hy behoort, blykens zyn wapen, tot het huiz van *Lannoy*. De groene Staf, dien hy draagt, kan doen denken, dat hy eenige bediening van gezag, ten Hove, bekleedde.

Het Onderschrift, 't geen men beneden de Plaat leest, is van my; de Teekening zelve heeft 'er geen.

(p) Kwaalyk maakt de geleerde CHIFFLET 1. c. bl. 25. hier drie dubbele Snaphaanen (*igniaris, fusils*) van. Men zie dit wapen ook dus by de RISMUR 1. c. Plaat 1. N°. 14. Heer HENRIK VAN BORSELEN, Heer van *ter Veere*, thans mede Vlies-Ridder, voerde eenvoudig het wapen van Borselen. 1. c. N°. 6.

(q) ALBREGT VAN BEIKEN, schoon, even als zyn Zoon, WILLEM de VI., Ridder van den Koufband, (*Mier. Charterb.* bl. 915), stelde die orde in, ten jaare 1382. Zie myne *Verbandel. in de Werk. Maatsch der Nederl. Letterk* 4 D. bl. 19 en 41. als mede de Schryvergen, aangehaald in de *Vaderl. Kron.* bl. 233.

NB. De drukfeilen, welken in het tweede Stukjen der *Byvoegfels* en *Aanmerkingen* gesloopen zyn, zullen, in het vierde, verbeterd worden.

NB. De Plaat te plaatsen tegenöver bladz. 108.

BYVOEGSELS

EN

AANMERKINGEN

VOOR HET VIERDE DEEL.

СЛЕДОВАТЕЛ

№ 1

СЛЕДОВАТЕЛ

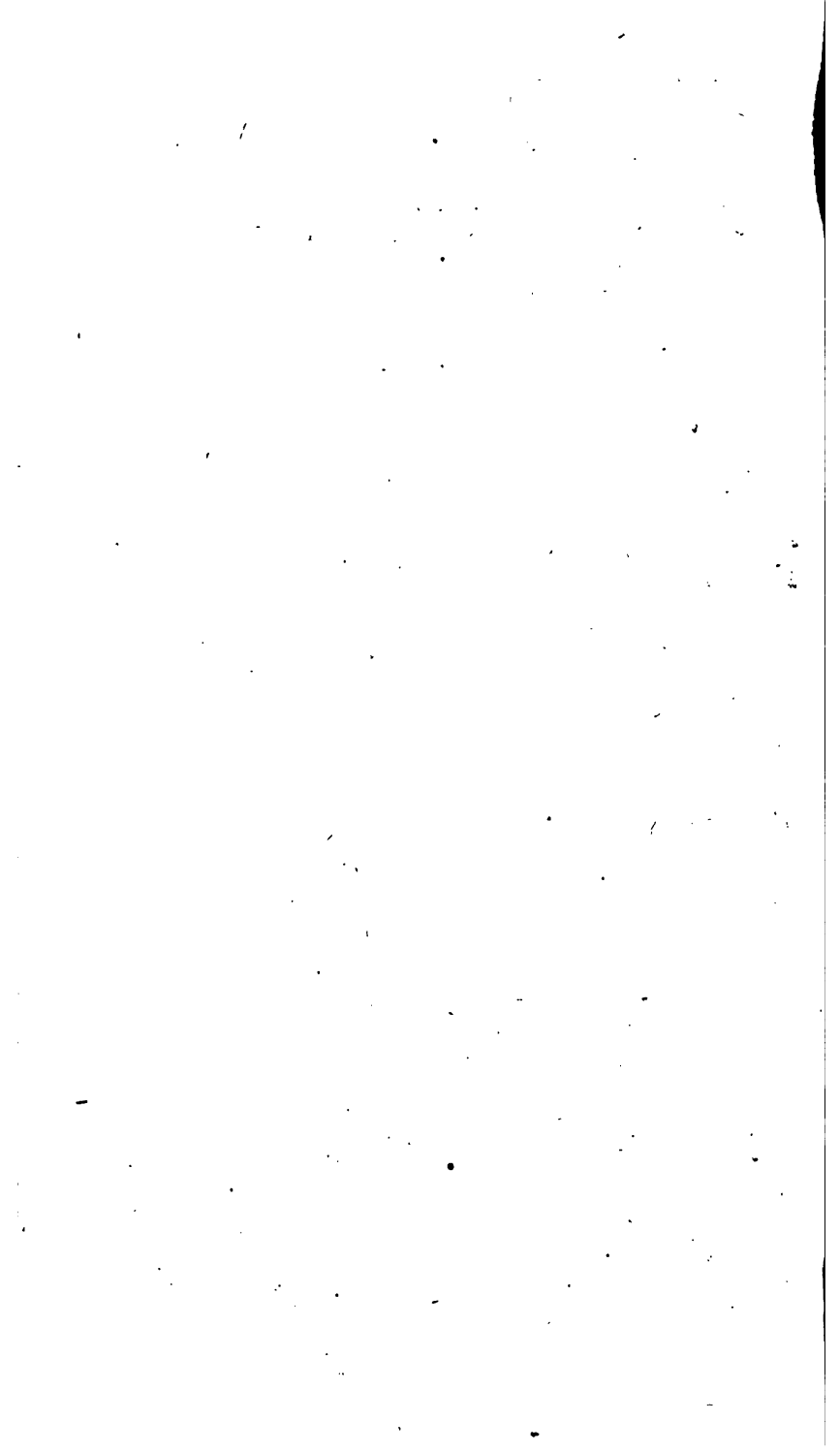
№ 2

BYVOEGSELS
EN
AANMERKINGEN
VOOR HET
VIERDE DEEL
DER
VADERLANDSCHE
HISTORIE
VAN
JAN WAGENAAR:
DOOR
M^r. H. VAN WYN, M^r. N. C. LAMBRECHTSEN,
M^r. ANT. MARTINI, E. M. ENGELBERTS
EN ANDEREN.

TE AMSTERDAM, BY
JOHANNES ALLART,
MDCCXCI.

BYVOEGSELS

E N

AANMERKINGEN

OP HET VIERDE DEEL.

Bl. 3. r. 4 en 5. v. 6. „HUGO VAN LANNOY.” Men kan zyne afbeelding vinden in de Plaat, by deeze Aanmerkingen gevoegd, op het 3^e. D. der *Vaderl. Histor.*, over bl. 108.

Bl. 5. r. 8. „Zy (de Gemagtigden der Steden) — *wisten geenen anderen raad, om den Hertoge te voldoen, dan hem, of den Stadhouder, aan te bieden, dat zy,* „ elc in hoir perfoon, *mit hoeren vrienden,* „ — — *mijnen genadigen Heere, wt hoeren* „ boedel, leenen *wilden.*” Hier uit schynt men, midlerwyl, niet duister te kunnen opmaaken het aanwasfend vermogen der aanzienlykste Stedelingen, uit welken, van ouds, de Regenten pleegen verkooren te worden, en die hier, elk in perfoon, hunnen Graave denzelfden dienst deden, welken sommige Edelen, voorheen, bewezen hadden aan zyne Voor-

zaaten (a). Voor 't overige, schoon onze WAGEN: in 't vervolg, zeer wel leert, dat de Kabbeljaauwsche Vroedschappen de schuld der zwaare belastingen, die thans stand greepen, op de Hoekschen alleen schooven vindt men egter, dat de eerste party, zo wel als de laatste, in dezelveu gestemd hadt (b).

Bl. 7. r. 12. v. o. „FILIPS hadt (aan) zyne Gemaal in IZABELLE — 't hoog bewind over Holland opgedraagen.“ Deze Vorstin, welker afbeeldzel, uit een, ten haaren tyde gemaakte, teekening, ter Leenkamer van Holland berustende, ik, in Bylaage B, hier agter voegen zal, was reeds een geruimen tyd, by 's Hertogen afwezen, door hem aangesteld tot Landvoogdes, Stadhouderes, of Gouvernante van alle de Nederlanden, en byzonder van Holland, Zeeland en Friesland. In een Stuk, sedert door onzen WAGEN: uitgegeeven, geschreeven te S. Quintin, in Vermandois, en zynde van den 9. Maart 1441, noemt zy zig reeds, „'t Gouvernement hebbende van mynen lieuen Hr., en, in syn „absentie, van allen sinen Landen ende Heer- „lichijden van hairwairde over (c).“ Met opzigt tot onze Landen, in 't byzonder, schreef zy zig, „het Regement hebbende over Hollant, Zeelant ende Vrieslant (d).“ Onder deeze algemeene Overheden,

(a) Zie, bi v: MIER. Gr. Ch. b. 3. D. bl. 608.

(b) Groote Chron. Diets. XXIX. Cap. 10. bl. 289 Vjs.

(c) WAG. Amst. 2 D. bl. 311. alwaar men ook, bl. 247—248, breeder opening, nopens het gebeurde te Amsterdam, zal ontmoeten.

(d) VAN OOSTEN DE ERVEN. Beschryv. van Haarl. 1 D. bl. 289.

den, stonden, als men ligt gevoelt, en uit 't vervolg blykt, de Stadhouders of Gouverneurs (gelyk zy toen reeds heetten (e)) der *byzondere* Landschappen.

Bl. 7. r. 2. v. ond. „LALAING — werdt gewaarschuwd, dat de *Haarlemmers* hem de dood gedreigd hadden, zo hy in de Stad kwam.” Deeze waarschuwing hadt allen grond. Hoe fel de Kabbeljaauwischen op hem gebeten waren, blykt uit de woeste behandeling, met welke zy de Hertogin zelve; by haaren inkomst, bejeegenden, ondanks de kennis, die zy, zonder twyffel, droegen, dat PHILIPS, en dus ook deszelfs Vertegenwoordigster, meest naar hunne zyde helde. „Op *St. Willeboirts avond* (zegt een oud Schryver, (f) en die avond valt op den 6. van Slagtmaand) *quam die Hertoghinne — mit een eerlike Staet binnen Haerlem; en int incomengesiede hoir en hair familie* (Hofgezin) *grote lasteringen ende confusen; want also heer Willem van Lalein, Stedehouder, een hoeft en opperste was van der Hoecxs partye, en doer wien die Cabbeliaus ondertreden worden, so meenden die Poorters, dat hi mitter Hertoechinnen mede in gecomen ware, en sochten oneerliken en scandeliken onder der Hertogbinnen clederen, en bore Jonfferen, oft hi daer geweest hadde, ende souden (d: i: zouden hem) sonder twifel doot geslagen hebben; waerom die Princesse in groten vrese en anxste was. En als si*

(e) Zie myne Aanmerk. 3 St. bl. 98.

(f) Grootte Chron. *Delft*. 29. bl. 290.

sagen, dat hi daer niet en was, so ontfingen si die Hertoghinne mit groter eren, en baden oetmoedeliken genade van hore misdaet, en oneren, die si tegen haer bedreuen en misdaen hadden." Ik haal te liever deeze woorden aan, om dat ik zie, dat dezelve, eenigzints, verschillend opgevat worden (*g*). Misschien gaven de uitneemend lange sleeten, die de voornaamste Vrouwen toen, en lang voorheen, aan de kleederen droegen, en onder welken zig iemand verbergen konde (*h*), aanleiding tot dit zoeken der Haarlemmers. De Hertogin, ondertuschen, gestoord over deeze onvoeglykheid, en verdere *overhoirigheden*, *wederzeggen* en *breuken*, ook na haar vertrek uit bovengemelde Stad, aldaar, tegens *mynen Heer, ende ons*, als zy zeide, gepleegd, was naauwlyks in den Haage te rug gekeerd, of zy gelaste die van Haarlem, haar eenige Gemagtigden toetezenden, zo ter overgave der Stads sleutelen ('t zy deezen, waar omtrend men het niet eens is, by haare inkomst, haar waren aangeboden of niet) als ter bewyzyng van *volcomen onderdanigheyt*, en betering van 't misdreevene: waar aan egter niet schynt gehoorzaamd te zyn, nog de onrust gefust, voor 's Hertogom komst hier te lande (*i*).

Bl. 9. r. 9. „ *Hoe deeze twist*, (met die van

(*g*) Besch. van Haarl. *l. e. bl.* 282. en CERRIER, *Tableau de l'Hist. des Provinces-Unies. Tom. 2. p.* 144.

(*h*) Toen, in den jare 1398, brand ontstondt, op een gemasqueerd Bal te Parys, en Koning KARL de VI, die mede verkleed was, gevaar liep van om te koomen, wierdt hy van dat onheil behoed, door de tegenwoordigheid van geesder Hertogin van Berry, die hem onder den sleet van haaren mantel verborg. *Voyez VILLARET. l. e. T. 12. p.* 146.

(*i*) Besch. van Haarl. *l. e. bl.* 283 en 248.

van Dordrecht) *ten deezen tyde, afsliep*, is my niet klaar-genoeg gebleeken." Na ISABELLE, door JAN WITTE, Bailiu van Rotterdam, in die Stad, als een der naast gelegenen, de derde dagvaarding tegens de Dortenaaren, by klokkenslag, en om dat „*nyemant, van anxe syus lyfs, t'Dordrecht trekken derff, om meer daich brieuen aldair te brengen*”, hadt doen afkondigen, wierden zy, niet ver schynende, op den 20 van Wintermaand 1444, by *contumacie*, in 't ongelyk gesteld, nopens alle de, tegens hen ingebragte, klagten; die zig niet slegts bepaalden tot het Stapelregt, maar zig ook uitsrekten tot andere zaaken, byzonder tot het weigeren der volleedige betaaling van breuken, boeten, erfrenten, en zelfs der tien jaarige beden, welken zy ge-agt wierden den Graave verschuldigd te zyn (k).

Die van Dordrecht, ondertusfchen, vermeenende, ten deeze, voor niemand anders, dan voor den Hertoge zelve, te regt te moeten staan (l), kreunden zig niet aan het bovengenoemde Vonnis, door ISABELLE, ten bywezen van den Stadhouder van Holland, eenige Raaden en anderen, geslaagen. PHILIPS, zig, ten jaare 1446, in Holland bevindende, deedt, wegens de verschillen over het Stapelregt, tusfchen Dordrecht en eenige Noordhollandsche en Friesche Steden, wel zekeren uitspraak, naar welken men zig, in zyne uitlandigheid, den tyd

(k) Z. O. Kas K. fol. 131 en volg. (Copy) van de Leenkamer; by VAN DE WALL, *Privileg. van Dordrecht*, bl. 555-574.

(l) VAN DE WALL. 1. c. bl. 556, 560 *Note*.

tyd van vyf Jaaren, zoude hebben te gedraagen; maar ook hier aan schynt slegts maatiglyk gehoorfaamd aan de zyde der Dortenaaren, die, byzonder na verloop van dien tyd, op den ouden voet voortgingen, en een deel gewapende lieden, 't einden den Yssel zonden, om de Schepen, die op- en neder vaaren wilden, aan te haalen, en te Dordrecht ter stapel te brengen. Op de heevige klagten, hier over by den Hertoge ingekomen, voorzag Hy, door, op den 22. van Lente- maand 1453, voor twee Jaaren de bovengemelde uitpraak van den Stapel te vernieuwen (m). Dan daar, midlerwyl, zo die van Dordrecht als van Zuidholland beschuldigd wierden, sommige zyner rechten, demeynen, heerlicheden, schot, beden ende proffytten, sedert eenigen tyd te hebben ingehouden, ende ge-appliceert tot hueren proffyte, en de Vorst, buiten dien, „moogelyk niet geheel ten onregte,” (zegt, een zeer kundig Man) (n), gestoord was, dat de Stad, op den 5 July 1455, buiten zyne toestemming, beschikking hadt gemaakt over de Leden der Regeering en der Wet, die in zynen eed stonden, en, uit zynen naam, gewoon waren regt te doen, maakte hy, eindelyk, ten jaare 1456, zig gereed, hun 't een en ander, gewapend, betaald te zetten. De Stad en die van Zuid-Holland, toen geen kans ziende s'Herro- gen vermogen op te weegen, vermeenden zyne wraak te moeten voorkoomen. Zy verklaarden berouwy te hebben, deden hem bidden om

(m) VAN DE WALL. I. c. bl. 578, 579, 584 en 588.

(n) VAN DE WALL. I. c. bl. 595.

gracy en genade, en booden hem aan zig te verootmoedigen. Dit was, 't geen PHILIPS zocht, en waar van onze WAGEN. (bl. 56) kortelyk spreekt. Hy vergaf hun, op den 23. van Zomer-Maand van het laast gezegde jaar, al het misdrevene, maar niet, dan op voorwaarde van *heerlycke* (eerlyke) en *proffyselicke* beteringe: *Heerlycke*, in dier voege, dat, op den 28 daer aan volgende, die van Dordrecht, by hem, op 't Hof, binnen den Hage, zouden komen, "in den getale van hondert notablen perfoenen," en die van Zuid-Holland, "in den getale van vyftich perfoenen;" allen "mit blozen hoofden ende onsgorden, ende vp huone knieden wofende;" alwaar zy, in zekere, opgegevene en zeer nederige, bewoordingingen, te breed om hier in te voegen, hem vergifmis zouden vraagen, onder anderen met belofte, van zig voortaan van *misdreene* te zullen wagten: *proffytelicks*, zo, dat men den Hertoge, binnen anderhalf jaar, betaalen zoude twintig duizend Klinkaarts, van dertig grooten Vlaamsch, en verders aanneemen hem, in zyne, toen plaatz hebbende, Utrechtsche en, voorts, in alle andere Oorlogen, by te staan, „gelyk zy voorheen hebben geplogen en gehouden zyn te doen;" tegen al 't welk zy herstelling kreegen van eer, goeden naam en van de Graaflyke Privilegien, die PHILIPS, by zyne inhuldiging, bevestigd, of hun, sedert, gegeven hadt (o).

Bl. 9. r. 3. v. o. „Hy (DE WILDE,) kwam, in de lente des jaars 1445, herwaarts over."

Hy

(o) VAN DE WALL 1. o. bl. 595—599.

Hy schynt, omtrend Mei, in bediening getreden te zyn; immers, den 5. dier maand, gaf LALAING het graaflyk Zegel, 't geen 't Hof van Holland was gewoon te gebruiken, en de Stadhouder bewaarde, aan Hem en den Raad over (p).

Bl. 11. r. 2. v. o. „FRANK VAN BORSELEN verwierf hun 't leeven". De waarheid van dit gezegde, door oude Schryvers gestaafd (q), toont niet alleen den grooten invloed, die FRANK, na JACOBA'S overlyden, ten Hove behieldt, maar ook, byzonderlyk, het goed gebruik, 't geen hy 'er van maakte. Schoon in de gevoelens der Kabbeljaauwschen opgevoeden, eerst in dienst van JAN VAN BEIEREN, daar na van PHILIPS, getreden zynde, stondt hy, volgens zynen eed en pligt, de zaak zyns Meesters, zo het 'er op aan kwaame, wel voor, ook ten koste van zyn bloed (r), doch zink nimmer tot de laagte, van eenen persoonlyken haat tegen zyne partyen te voeden, en deedt, veel eer, zyne vermogens dienen, om het lot van ongelukkige Hoekschen, daar hy konde, te verzagten. Zyn verstand, zyn trouw, zyne niet laffe, maar zagte, aart en eerlyke menschlievenheid maakten deezen, belangryken en uitmuntenden, Man, van wien ik 't eenigen ryde, in een ander werk, breeder hoop te gewaagen, tot een geduurig voorwerp van agting en liefde, by 't Hof en de Landzaaten der wederzydsche, toen heerschende, gevoelens. Hy hadt zig, onlangs, om der Hertoginne, met raad en daad, by te staan,

ne-

(p) Zie hier agter *Bylage A. N°. 1.*

(q) *Groote Chron. bl. 191.*

(r) Zie myne Aanmerk. op *WAG. 3 D. bl. 469. r. 8. v. e.*

nevens eenige andere Edelen, zo dra zy in Holland gekoomen was, by haar vervoegd (f); anders hieldt hy zig, den meesten tyd, in den Brielle op; een Stad, die hy zeer minde, en, alwaar ook, na hy, op den 19. van Slagtmaand des jaars 1470, was overleden, zyn hart, in de Maarlandsche Kerke, ten grave besteld wierdt en zyne uitvaart plegtig gevierd (t). Sommigen hebben vermeend, dat FRANK, na doode van JACOBA, hertrouwd is geweest aan eene Jonkvrouwe, uit den huize van WASSENAAR (u). Dan, hieromtrent, is my niets, in egte Stukken, gebleeken. Hy liet een Bastaard na, met naame FLORIS, een dapper man; die, sedert Ridder geworden, met eene Dogter van dat aanzienlyk Geslagt was gehuwd (v); 't geen aanleiding tot den mislag der Schryveren kan gegeven hebben.

Bl. 13. reg. 15, „*De Rederykers, eene soort van Digtters en Toneelspelers te gelyk, schynen, onder het blaaken der Hoeksche en Kabbeljaauwsche oneenigheden, hier aller-eerst opgekomen.*” De oorsprong deezer Broederschappen, hier te lande, is, gelyk een kundige pen (w), na WAGEN., heeft aangemerkt, nog duister. Als men egter nagaat, hoe, reeds in de elfde en twaalfde eeuw, zee-ke-

(f) Groote Chron. bl. 189.

(t) TERLING MS. Chron. van Voorne bl. 60. „*Ende bes hardt en ingewand syns lichaems words begraven binnen der Stede van den Briel, in ste Pieters Proebij Kerk van Maerlant, in sbeyllic cruyce Choor voir bes Outaer.*” Thef. Rek. Brielle Bam. 1470—1471. Capitteil „Wigheuen by beuele van Gerechte.”

(u) MATR. Anal. T. 1. p. 747.

(v) TE WATER, Hoog Adel. Zeel. bl. 80. Gr. Chron. bl. 327.

(w) KOPS over de Rederykers, in Verhand. der Maatsch der Nederl. Letterk. 2 D. bl. 215.

keré Digtters, bekend onder den naam van *Troubadours*, zig, uit het zuiden van Vrankryk, byna overal verspreid hadden; als men 'er by voegt, dat ook, in Duitschland, zeer vroeg, van de, zogezegde, *Meister-Zangers* gewaagd wordt, en dat reeds, by alle deezen, het rymen in *Coupletten*, party's gewyze (*Tensons*, *Jeux partis*, zeggen de Franschen (x)) plaats greep, even als het uitlooven van prysvraagen, en andere omstandigheden, die men, gedeeltelyk, by onze vroegere Digtters en latere Rederykers ontmoet, meen ik niet langer te moogen twyffelen aan de oorspronglyke overeenkomst, welke, ondtyds, schoon met verschillende benamingen, in veelen opzigte; tusschen alle deeze Lieden en Gezelschappen, heeft plaats gegreepen; en het verdient eenige oplettenheid, dat, gelyk het woord *Troubadour*, in den tongval van *Provence*, en het woord *Trouverre*, in den gewoonen Franschen tongval, eigenlyk, *Vinder* beteekent, om dat zy de gedigten maakten, en uitvonden, die de *Jongleurs* (y) speelden, zoo ook één der personagen, onder de Rederykers, *Vinder* genaamd wierdt (z): waar by men voegen kan 't naauw ver-

(x) *Hist. des Troubadours*, T. 1. *Prefac.* p. 66 et 67 et T. 1. p. 11. *Conf. TENZELIUS Supplement. Hist. Gotha.* p. 519 *seqq.* In zoodanige Samenpraaken, alwaar een opgegeven verschil punt van wederzyde verdedigd wierdt, heeft men nog een Stukje van den beroemden Digter, JACOB VAN MAERLAND; die, met zekeren MARTYN, zintwist, waarom het den Kwaaden en Vlyers wel, den Goeden kwaalyk, op aarde gaa. Dit Stukje is gedrukt ten jaare 1496, en men heeft 'er een afschrift van in de Akademie-Boekery van Leiden. Zie ook LE LONG. *Boekz. des Bybels* bl. 220 en 221. en Voorred. op MAERL. *Spleg. Hist.* bl. 49.

(y) *Hist. des Troub.* T. 3. p. 359.

(z) *Kors l. c.* bl. 220.

verband, 't geen, oorspronglyk, onze zeden met die der Duitschers en Franschen hadden, als mede dat die *Troubadours*, en andere Fransche Digtters, aan sommige Nederland-sche Hoven, met naame aan 't Vlaamsche (a), Brabandsche en Henegouwsche, denkelyk ook wel aan 't Hollandsche, daar de Fransche taal al yroeg in gebruik was, onderhouden wierden; (b) ja, dat sommige Nederlandsche Vorsten, in den Franschen en Hoogduitschen tongval, als Medebroeders, de Digt-kunst oeffenden; waar van nog overblyfselen gevonden worden (c), en waar uit, mischien, de bekende gewoonte, dat zig verscheide groote Heeren, b. v. Prins WILLEM de eerste van Orange, in vervolg van tyd, zig als Leden der Rederykkameren lieten inschryven, gesprooten is.

Men heeft te regt aangemerkt, dat, overeenkomstig den aart onzer taal, het woord *Rederyker* geen Hollandsch is. *Rhetor* wordt reeds JACOB VAN MAERLAND, in deszelfs, zeer oud, graffchrift (d), genaamd. 't Kan zeer wel zyn, dat, gelyk eenige *Troubadours* van Toulouse zig, in 't begin der 14. eeuw, tot een Gezelschap vereenigden, onder den naam van *Jeux d'amour*, en, in 1356, bepaaldelyk, van *Collège de Rhetorique*; zoo ook sommige Nederlanders, die, van over lang, (e) veel uit

het

(a) FAUCHET *des anc. Poëtes*. pag. 559; 579.

(b) l. c. p. 570; 573. Vfo; 579. 587. PASQUIER, *Recherch.* f. 603. en *myne Danmark. op* WAG. 3 D. bl. 6. r. 7. v. p.

(c) FAUCHET. l. c. p. 570. *Proben der Alten Schwabische Poësie*; *Vorr.* p. 25. et GOLDAST in Tyrol, p. 7. *et in* Winsbek. p. 22. f. 10. *apud* SCHILTER. *Thesaur. Antiqq. Theator.* T. 2.

(d) *Spiegel Hist.* bl. 34.

(e) MAERL. *Spiegel Hist.*; *Voorred.* bl. 41 en 42.

het Fransch vertaalden, niet lange daar na mede den naam van *Retrosynen* (*f*), of *Rhetorykers*, aannamen. PIERRE MICHAULT, Geheimschryver en bekend Digter ten Hove van PHILIPS den Goeden, wordt, door deszelfs Tydgenoot, OLIVIER DE LA MARCHE, gezegd *Rhetoricien* (*g*). Die Schryver gebruikt gelyke bewoording omtrent KAREL, Hertoge van Orleans, een groot Minnaar der Digt- en Letterkunde (*h*). Onze Vorsten onderhielden, één of meer Nederduitsche Poëten, die men, eenvoudig, *Digters* noemde. Zo gaf Graaf WILLEM de IV. aan WILLEM VAN DELFT, *den Digter*, alle jaaren, een paar gevoederde kleederen, en vyf pond Hollands in geld (*i*), en ik twyffele niet, of dit zal ook, byzonder onder 't Hollandsche huiz, plaats gehad hebben. 'T is, misfchien, aan deeze bescherming, die de Nederduitsche Digtkunde, zo hier, als elders in de Nederlanden, met naame in Braband en Vlaanderen, bejeegende, te danken, dat men Digtstukken der dertiende en veertiende eeuw, en dus in den tyd van STOKK, VELTHEM, enz., vindt, welken, in geest, kragt en trant van Vaersen, die der vyftiende verre te boven gaan. Hoe vreemd dit klinken moge, wanneer men alleen onze, rampzalig berymde, Kronyken heeft ingezien, moet men 'er, meen ik, van overtuigd worden, zo dra men sommige, schoon in weinig handen zynde, doch den druk verdienende,

Stuk-

(f) Kops. I. c. bl. 217.

(g) *Mémoires* I. c. p. 254. et 274.

(h) GUASCO. *Dissert. Hist.* T. 2. p. 6. et p. 186.

(i) Zie, hier agter, Bylage A. N°. 2.

Stukjes van JACOB VAN MAERLANT, b. v. zynen *Wapen-Martyn; verkeerden Martyn; van der Drievoudigheid*, enz.; vergelykt met die opgeblaazene, en, in taal en zaaken, dikwyls onverstaanbaare, *refereinen*, die men, onder de Bourgondische Regeering, ontmoet (*k*); hoe zeer toen andere kunsten en wetenschappen het hoofd opbeurden. Ik geloove zeer graag, dat 'er, in de 13^e en 14^e eeuw, niet veel MAERLANDEN gevonden worden, maar hy zelve, egter, pryst (*Spiegel, Hist. I D. bl. 176.*) eene Overzetting van ESOPUS, door zekere CALSTAF en NOYDEKYN gedigt, van welken men dus goede gedagten mag hebben.

Bl. 13. r. 4. van ond. en Bl. 14. r. 2. „*Het Placaat — verbiedt — het maaken van nieuwe Schutteryen;*” Versta hier door zulke gewapende Gezelschappen, welke, buiten de gewoone Schuttery, zonder last der Regeering, opgeregt wierden. De woorden van den Tekst leeren dit; „*Ontbieden (staat 'er) en beueelen, dat nyemant voertaen — Scutterien en maken*, anders dan die Scutterie, ge-ordineert by den Gerechten *van onsen Steden off Dorpen. (l).*”

Bl. 22. r. 8. „*'t Geval (van den President DE WILDE, met BANJAART SCEI,) wordt, kort en bewimpeld, by onze Schryvers, te boek gesteld:*” — en r. 21. „*Zo ver ging de wrok,*

(*k*) Zie, korthedshalven, by *Kops I. o. bl. 231*; vergeleken met *Bylage A. N°. 8.*, hier agter. In de 16^e eeuw, verstonden de Hollanders de Digtkunst beter dan de Vlamingen. Zie *HUISINGA BAKKER, Beschouw. van den Trant der Nederd. Vaarf. bl. 98.* in *Verb. Maasch. Ned. Letterk.* 5 D. bl. 100.

(*l*) *Memoriale T. 1445—1453. Kas. N. fol. 2.*

wrok, *dat de President BANJAART openlyk van manslag of moord beschuldigde, enz.*" Dat deze twee elkanderen beschuldigden, schynt geen twyffel te lyden; daar het, by oude Schryveren, eenparig verhaald wordt; maar *waar over, wanneer, en uit wat grond*, is minder klaar. De President was, volgens alle Schryveren (m), meen ik, beschuldigd van *Sodomie*; maar BANJAART, volgens sommigen (n), over die zelve misdaad; volgens anderen, over "*dat hy een man sou vermoerd hebben* (o)."

't Blykt, uit s'Lands *Memoriaalen* van deezen tyd, dat, reeds voor 't uiteinde van den jaare 1447, niet de President, maar de *Maagen* en *Vrienden* van zekeren GERYT JANSZ., *eenen dootflach, onlanx leden, binnen der Stede van Medenblic, gefciet; by Geryt van Mekeren en de Herman Havercamp, an den persoon van denzelven GERYT JANZOEN, geleyt; (hadden,) op den Castellein van Medenblic BENJAERT ZEY;*" dat ook voorn. ZEY (zeker dezelve, die hier bedoeld wordt) dien doodslag niet heeft willen bekennen; doch dat, "*om te scuwen vorder onluste, die daer wt spruyten mochte,*" de Beschuldigers aan de eene, en BENJAERT ZEY, *als Gemachtigde, ende met hem Henrick Gysbrecht van Hattem, Maagen van Geryt van Meekeren ende Herman Havercamp, handadigen,*" aan de andere zyde, "*by tuschen-spreken van eenige van den Rade myns genadichs heere van Hollant,*"
deze

(m) Groote Chron. *Diets.* 29. bl. 291. *Vfo.* SNOI Lib. X. p. 150. Goudsche Chron. bl. 132.

(n) SNOI l. c. Goudsch. Chron. l. c.

(o) Groote Chron. l. c.

deze zaak, op den 15. van Wintermaand 1447, aan de uitspraak van vier Raden van den Hove, als *Zegsluiden*, en eenen vyfden Raad, als *Ouerman*, op een *peyne van duyzent ryders*, hadden onderworpen, en wel, „ in tegenwoordicheyt van heren GOESWYN DIE „ WILDE, President, en andere van den „ Rade van Holland.” 't Gevolg hier van was, dat de *Zegsluiden*, nog op den 21. van dezelve maand, eene uitspraak deden, waar by „ *Partien ende allen hoiren Vrunden, Magen, Hulper ende Hulperen en alle de genen, die, in eingerwys in den voirs dootslach berichtiget, ofte bedacht mogen wesen*” volkomen *verzoend* wierden; mits de *Handadigen* betaalen zouden *vyf honderd Klinkaerts, eenige zielmissen, kloosterwinningen, en bedevaerden*, zouden doen, en, daar na, een jaar lang, zouden blyven *buten der Oisterbailiuscip van Westvrieslant*; terwyl, wyders, nopens BANJAERT in 't byzonder, wierdt gezegd „ *want, in tachterste van den Compromis, — mede geroert staet, dat, niet tegenstaende dat Compromis, en tgeent dat, wt crachte van dien, verclaert soude worden, BENYAERT SEY voorsz. nochtans voirs ons, Segsluyden ende Ouerman voirsz, doen sal tguent, dat die Scepenen van Medenblic kennen sullen by hoiren eeden, dat hy soude hebben moeten doen na den rechte van der Stede van Medenblic, int estuk van den dootslage voirsz, indien dat Compromis niet gesciet en wair, en hy dair of te rechte gecomen hadde, soe verclaren wy, Segsluyden ende Ouerman, daer af,*

samenlic, ende seggen, dat wy niet gevoelen en kunnen, dat ons yet buert daer toe te verstaen; ende mach, daerom, die selue BENYAERT dat alsoe doen, up dattet hem gelieft, voir den Rade myns voirsz genadichs heeren van Hollant, of voir anderen daer him dies dunct te behoeven, die dat voirt daer in wael doen mogen, tgeent dat die behoirlic duncken ende gelieven sal, want wy daer of vorder niet seggen en willen (o)." Uit welk een en ander ik zoude besluiten, 1; dat BANJAART, éer hem de President beschuldigde, reeds door anderen, voor den geregte van Medenblik, over een' *doodslag*, beschuldigd was; 2; dat BANJAART hier over, in *tegenwoordigheid van den President*, het voorsz. Compromis, in Wintermaand 1447, aangaande, zy dierhalven, als toen, nog in geen openbare partytschap tegen den anderen stonden, endat, of die wrok sedert moet zyn los gebroken, of geen wrok, voorheen, plaats gehad hebben. 3; Dat, in allen gevalle, de beschuldiging van den President en van BANJAART tegens hem, niet wel kan begonnen zyn dan omtrend het begin van den jaare 1448; onzeker of, indien des Presidents beschuldiging eenen *doodslag* of *moord* raakte, zy uit het bovengemelde geval, al of niet, haren oorsprong genoomen hebbe; 't geen evenwel zou kunnen zyn, als men oplet, dat, schoon de Zegsluiden uitspraak gedaan hadden, egter Schepenen van Medenblik nog moesten keuren op haren eed, wat BANJAART, naar 't regt van die Stad, op 't Stuk van den *doodslag*, al of niet, hadt moeten doen; en omtrend het welke een

(o) *Memoriale T. 1445—1459. Kas N. 61. 140. 770. 145.*

een vry zeldzaam gewysde van de Zegsmannen, ten behoeve van BANJAART, wierd uitgebragt.

Bl. 34. r. 12. „*Te Haarlem, predikte hy tegen de Bedevaarten naar Wilfenach.*” Dit *Wilfenach*, zegt een oud Schryver (q), was gelegen „*in den lande van Sassen, daer men theilige bloet versoect* (besoekt).” Anders deedt men van dit heilige bloed ook vertooning te Bergen, in Kennemerland. In den zo even aangehaalden zoen, nopens den doodslag, begaan aan GERYT JANSZ., wierden de Bedevaarden, die men den handdadigen oplag, beschreven „*die een tot den heiligen blaede tot Bergen in Kenemerlant, d'ander tot onser Vrouwen tEyteren, ende die derde tot onser Vrouwen s' Gravesande* (r).”

Bl. 45. r. 9. „*In of omtrend Hooymaand des jaars 1454, hielt hy de hooge Graaflyke Vierschaar te Zierikzee.*” Omtrend dezen tyd heeft de Graaf van Charolois ook gehouden de hooge Vierschaar te *Middelburg*; blykens twaalf geschreeven Vonnissen van Mannen van de Graaflykheid van Zeeland, ten jare 1454, gewezen in de Vierschaar, ten byweezen van den gemelden Graave; als. 1. *Van Vonnissen te houdene.* 2. *Van ouwe brieven.* 3. *Van ambocht te deelen.* 4. *Van bylen, ofte lange messen te dragen.* 5. *Van leveryen te dragen.* 6. *Van doringe te voeren.* 7. *Van meede te droogene.* 8. *Van pantbrieven.* 9. *Van berye*
te

(q) Groote Chron. Diel. 29. bl 281. vfo.

(r) Memoriële T. 1. c. bl. 143. MS. van de Leenk.

te doen. 10. Van Ronsmeesters Cedullen. 11. Van vruchten te qeresteeren. 12. Van goede te verbiene te bruken oft bannen. Alle welken berusten onder de papieten van den Heer VAN DE SPIEGEL, blykens deszelfs Verhandeling over de hooge Vierschaar bl. 96. en 97. (in de Verhandelingen van 't Zeeuwsch Genootschap der Wetenschappen van Vlissingen 2. D.): maakende zyn Ed. ook nog gewag, van een aanmerklyk Vonnis, ter hooge Vierschaar van Zeeland geweest, ten overstaan van PHILIPS van Bourgondien, A^o. 1457; houdende, dat de Graven geen meerder voorrechten kunnen schenken, dan in hun is, en dat zy niet mogen geven, 't geen zy te voren weggegeven hebben.

Bl. 46. r. 6. v. o. „ISABELLE — baarde hem — eene Dogter, MARIA genaamd.” Dit gebeurde te Brusel. ALIËNOR DE POITOU, federt Burggravinne van Furnes, en aan 't Hof van PHEIPS opgevoed, heeft in zeker werk (s), 't geen eerst voor weinige jaaren in 't licht is gegeven, en, zo ver my bekend is, door onze Schryveren, niet gebruikt, een omstandig verhaal nagelaaten van de plegtigheden, welken, ten dien tyde, plaats greepen, en waar uit ik, om een schetz te geeven van den smaak en gewoonten dier tyden, het volgende zal aantekenen.

In één der Vertrekken, voor de Kraamvrouwe en het Kind afgezonderd, stond een zeer groot Ledekant (t), met karmo-

zyn

(s) Les Honneurs de la Cour. Voyez LA CORNE de S. PALAYE. Mémoir. sur l'Acc. Châvâler. T. 2. p. 216—234.

(t) In Franssch staat alleen *Leds*. Ik gebruik hier 't woord *Le-*

zyn faryn behangen, en verfierd met een zeer ryk Tapyt, waar op een groote zon van fyn gouddraad gefikt was, (*brode de fin. or.*) en, naar het welke, die Zaal de *Utrechtsche Kamer* (*la Chambre d'Utrecht*) genoemd wierdt, om dat, zo de Schryfter meende, die van Utrecht dit Tapyt den Hertoge PHILIPS gefchonken hadden." Men weet, dat die Vorst, in 't voorgaande jaar, zynen Bastaard-Zoon DAVID in den Bifchoplyken zetel hadt... weeten te dringen (u); en dit kan een blyk opleeveren, hoe zeer thans sommigen, in die Stad, hem beliefdn; ja misfchien ook van den bloei des Tapyt-handels aldaar (v).

Maar, boven al, muntte uit het Kraamvertrek zelve. De Bedden waren gedekt met hermelyne Dekens en deezen gevoederd met fyn; paers, laken. Men zag 'er, onder anderen, een zeer ruim *Buffet* (*Dressoir*) met goud laken (*drap d'or. Cramoisy*) omhangen, op 't welk een groote menigte, niet alleen van goud- en zilver- Vaatwerk, maar ook van Kriftal, met goud en edele gefteenten verfierd, wierdt gevonden. Van drie Confituur-Schaalen (*Dragoires*), welke men hier onder telde, wierdt één op dertig, en een ander op veertig duizend Franfche Schilden (*Escus*), een aanzienlyke fom, byzonder ten dien tyde, gefchat.

Nauwlyks was de geboorte van MARIA,

iii

Ledikant, in den algemeenen zin, dien wy 'er thans aan hegten; hoe zeer het eigenlyk *Veldbed* (*Lit de Champ*) beteekene.

(u) Mémoire, de l'Academ. de Bruxell. Prix de 1777. p. 44.

(v) WAGN. bl. 61. alhier.

in s'Hertogen Landen bekend; of men stookte vuuren, luidde klokken en bedreef, overal, alle teekenen van vreugde.

Zy wierdt te Brusfel; in de Kerk van Coudenberge, gedoopt; werwaarts men uit het Paleis van *Charolois* trok en keerde, te voet, tuschen twee ryen der Brusfelsche Schuttery, op eenerleie wyze gekleed en met toortsen in de hand. Honderd Hofjonkeren (*gentils Hommes de l'Hotel*) gingen voor de Jonggeboorne uit, terwyl de slip van het Doopkleed gedraagen wierdt door BEATRIX van Portugal, gehuwd aan ADOLF van Cleve, Heer van Ravestein. JAN van Bourgogne, Graaf van Estampes, droeg de Waskaars; de Heer VAN RAVESTEIN zelve het Zout, in een overdekte Schaal, en ADOLF, hier gezegd *Monsieur de Gueldres*, Zoon van Hertoge ARNOUD VAN GELDER, (die dus, toen reeds, de vriendschap van PHILIPS zocht, met wien zyn Vader oneenig was, (w)) de overdekte Bekkens; zo als men, by doopplegtigheden, in die tyden, gewoon was (x).

In de Kerk zelve, daar honderd Hofbedienden, (*Officiers de la Cour*) elk mede met een toors in de hand, den trein afwagteden, en

(w) Zie, WAG. bl. 49 en 136 en 137. ahier.

(x) Het draagen van de Waskaars, en van het Zout, wierdt de meeste eer gerekend. De Schryfster teekent aan, dat aan ADOLF hier de rang, naar mening van sommigen, boven zynen Oom VAN RAVESTEIN, hadt dienen gegeven te worden. 'Er was geen hof anders, daar de Ceremonie, tot in de kleinste zaken toe, aan zulke slipse regelen verbonden, was, dan dat van Bourgondien; sedert is die staatelykheid, na 't huwelyk van MAXIMILIAAN met MARIA, in 't huiz van Oostenryk overgegaan, en langst by den Spaanschen tak gebleven. Zie TÖZEN *geschiede der Nederlanden*. I D. bl. 78.

en die geheel met Tapytén verfiert was, hadt men, by het Choor, een foort van Beddinge, (*Lict de careau de drap d'or*) opgerigt, die niet alleen met goud-Laken, Hermynen en andere kostbaare Stoffen was opgepronkt, maar gedekt met een schoon, fyn, Laaken van Hollandsch Lynwaad; (*beau fin drap de roilette de Hollande (y)*). De doopvont, stondt mede onder een Pavillioen van goud Laken; en hier wierdt der toenmaalige rykste Erfgenaame van Europa, door den Aartsbischop van Cambrai, het Bondzegel toegediend: wordende ten Doop geheven door ISABELLE, Gemalin van PHILIPS, Grootmoeder van het Kind, begeleid door den Dauphin van Vrankryk, sedert LODEWYK de XI; die, zynen Vader onrvlugt, zig thans aan het Hof van Bourgondie ophieldt.

Bl. 54. r. 3. van ond. „De meesten, sommigen wat vroeger, anderen wat laater, zagen zig, in Bloei maand des volgende jaars, in de oude Voorregten, hersteld.” Men heeft, voor eenige jaaren, aangemerkt, dat WAGEN. het gebruik van den Franschen Schryfftyl, ten onregte, zou toegepast hebben op 't ver-

(y) Ik teeken dit te méer aan, om dat men 'er uitziet, tot welk een trap van aanzien dit Handwerk, hier te Lande, reeds was gekomen. Trouwens, reeds in 1396, schikte men in Vrankryk, ter verlossing van JAN VAN BOURGONDIE, Vader van onzen PHILIPS, en toen in den slag van NICOPOLI gevangen, den Turkischen Sultan BAJAZET, eenige Geschenken toe, en, onder deezen, zeer dunne en kostbaare, *Hollandsche* en *Kameryksche, Lynwaaten (Linet panno Hollandici et Cameracensis, valdi tenuis et pretiosi)* volgens MEJER. *Annal. Flandr. f. m. 214.* Ik moet egter bekennen, by FROISSART, dien by aanhaalt, het woord *Hollandsch* niet gevonden te hebben, maar alleen *finis blanches soilles de REXIMS.* Immers zo lees ik in de franse uitgaave van 1518, welke ik gebruikte, en aldaar 4 vol. f. 56 Vj.

't verschil: „ of de herstelling der Privilegiën,
 „ door Hertog PHILIPS den Goeden, aan de
 „ Kennemers, in 1455 of 1456 zy geschied?
 „ om dat (zegt men) die herstelling behoort
 „ tot *Mey* of *Bloeimaand*, en dus buiten die
 „ maanden, in welken dat verschil invloed
 „ heeft;” 't welk is van den 22. van
Lentemaand, tot den 25. van *Grasmaand* (z).

Dan men schynt onzen WAGEN. niet wel begreepen te hebben. Hy zegt niet, dat de herstelling in *Bloeimaand geschiedde*, dat is, dat, *op dien tyd*, de Handvesten *gegeeven* *wierden*; maar alleen, dat de *meesten*, (*Kennemers*, namenlyk, en *West-Friezen*) sommigen *wat vroeger*, anderen *wat laater*, zig — in *Bloeimaand* — *hersteld* zagen; en de zin is dus, dat, omtrend die maand, dit geheele werk der herstelling *voltrokken* was. Om zig, verders, te overtuigen, dat de byzondere Handvesten wel degelyk vielen binnen de maanden, in welken het verschil van den styl invloed heeft, lette men slegts op de dagteekeningen, by WAGEN., bl. 56 en 57, aangehaald; alwaar het Handvest van *Kennemerland* geplaatst wordt op den twaalfden van *Lentemaand*; of, zo als in het Stuk zelve staat, „ *op ten twaelfden dagh van Maerte*, „ *in t jaer ons heeren duysent vier hondert* „ *vyf en vyftigh, na den loope van onsen* „ *Hove* (a).” Paaschen viel, in 1456, eerst op den 28. derzelve maand.

Bl.

(z) Zie 's GRAUWZANDE, over de Franschen Schryfftyl, in het 4 D. der *Verhandeling van 't Zoonisch Genootschap der Wetensch.* te Vliet. bl. 606. §. 55.

(a) LAMS *Handv. van Kennemeri.* bl. 64.

Bl. 56. r. 11. „*Die van Dordrecht en Zuidholland — verzoenden zig.*” Zie de aanmerking alhier op Bl. 9. r. 9.

Bl. 64. r. 8. v. o. „*De Volmagt* deezer „(Friesche) *Afgevaardigden*, is nog voor *handen.*” ’t Kan zyn dat *die* Volmagt, die **WAGEN.** hier bedoelt, nog in den jaare 1456, zo als hy meent, immers onder de Regeering van **PHILIPS**, gegeven zy; want, zo in de aangehaalde plaats by *Boxhorn* op *Veldenaar*, als elders, (*b*) en wel in een volleediger Stuk, wordt ’s Hertogen naam, zonder jaartal, gespeld; ook beslooten de Friesen nog, op den 15. van Oogstmaand van dat zelve jaar, elk den anderen *fry-èn Freesk myt lyf ende myt goet* te beschermen (*c*). Doch dat het voorstel van Stadhouder en Raaden, waar van onze treflyke Schryver, zo aanstonds, spreekten zal, mede te *deezem* tyde zoude gedaan zyn, is, sedert, met grond wedersproken (*d*), en behoort zeker tot den 2. van Wynmaand des jaars 1469 en de Regeering van **KAREL** den I.; blykens de, na **WAGEN.** dood, gedaane uitgaave van het Stuk zelve en van een, daar toe behoorende, nader volmagt, berustende in de Rekenkamer van Rysfel (*e*).

Wat ’er verder van den dagvaard te Haarlem geworden zy, weet ik niet; maar wel, dat sommige Oost-Friezen, tusfchen de Lauwers en Staveren, ten jaare 1460, zyne zy-

(*b*) SCHWARTZENB. *Charterb. van Friesl.* 1 D. bl. 589.

(*c*) SCHWARTZENB. 1. c. bl. 590.

(*d*) *Edingh Schatstr. der Persoon. Nederl.* 1 D. bl. 378.

(*e*) SCHWARTZENB. 1. c. bl. 625 en 626.

zyde hielden; aan wien hy, op den 27. van Herfstmaand, toestondt, met hunne Schepen en Goederen, hier te Lande, mits den gewoonen tol betaalende, te mogen markten (f).

Bl. 69. r. 17. „Hy magtigde zes voorname Heeren om — zulken, die zy schuldig zouden vinden, van hunne Ampten te ontzerten.” Men kan wel niet ontkennen, dat het ontzerten der Amptenaaren, buiten forme van Regtsgeding, met de Vryheid der Ingezetenen en de regten van den Lande streed, te meer daar men, ten dien tyde, reeds gewoon was sommige Ampten te verpagten of op Lyfrente uit te geeven, of ook wel, voor een groote som eens gevens geld, erfelyk af te staan: (g) nothans mag men het daar voor houden, dat de ontslagen Amptenaars zig merkelyk schuldig gemaakt hadden, vermits hun herstel by 't Groot Privilegie van Vrouw MARIA niet beloofd wierd, gelyk dat van andere Amptenaaren, die, door haaren Grootvader PHILIPS aangesteld en, geduurende zyn leven in 't bestuur gebleven, naderhand, door haaren Vader, Hertog KAREL, van 't bewind ontslaagen waren. Trouwens, by het 30 Art. van gemelde Privilegie, beloofd MARIA, die van het ongelyk overtuigd schein, en genege hetzelve, zoo veel mogelyk, te vergoeden, dat alle de Amptenaren, die door PHILIPS aangesteld en tot zyn dood toe in bediening gebleven waren, dog naderhand door ha-

(f) SCHWARTZENE. l. c. 51. 605 en 606.

(g) Vid. PHIL. A LEIDIS de cura rei publ. p. 51, en KINSCROT, Besch. van Oudewater, pag. 341.

haren Vader KAREL ontslagen, by zo verre zy nog in leeven waren, zouden hersteld worden, of anders hunne Erfgenamen, agtervolgens den inhoud der Commissien; immers dat, ten minsten, aan deeze zouden worden wedergegeven de penningen, die voor het verkryg der Ampten aan den Hertog betaald waren, of waar voor zoodanige Ampten waren verbonden. — Dit Articul was, zoowel als de overigen, door de Heeren Staaten van Holland en Zeeland aan de Lands Gravin voorgesteld, om tot een Grondwet van den Lande te dienen, en het is dus niet te verwonderen, wanneer men ook nog in dezen tyd, ter gelegenheid van buitengewoone Regeeringsveranderingen, dit Articul hoort inroepen.

Bl. 70. r. 16. „De oude Hertog was dikwyls op zynen Zoon gestoord.” De omstandigheden, welken, by het uitbarsten deezer oneenigheid, tuschen Vader en Zoon plaats greepen, kenschetzen te zeer de, daar in voorkoomende, perfoonen, dan dat zy niet zouden verdienen, in deeze Byvoegfels wat nader te worden opgeteekend.

By 't openvallen der bediening van derden Kamerheer des Graaven van Charolois, wilde deez ANTOINE RAÖLIN, de Hertog, integendeel, PHILIPPE DE CROÛI, daar toe bevorderd hebben. De Hertog, bemerkende dat zyn Zoon niet buigen wilde, ontboodt hem, des morgens, den 17. van Herfstmaand 1456, by zig, in zyn Bidvertrek, met last om de Lyst van deszelfs Hofbedienden mede te brengen. De Graaf gehoorzaamde; doch

PHILIPS, de Lyst aangrypende, wierp ze op 't vuur, beet KAREL toe, *gaa nu nieuwe Lysten haalen, want ge hebt ze noodig (h)*, en deedt, woedende van gramschap, hem het vertrek ruimen. De Hertogin ISABELLE, hier tegenwoordig, volgde, verschrikt, haaren Zoon, die, straks, met zyn geheele huiz, naar Dendermonde, s'Vaders gramschap ontvloot. Toen stortte PHILIPS in eene mymering. Onverzeld, en buiten kennis van iemand, verliet hy 't Hof, en, als een zinloos mensch, (sommige zeggen te paarde) de velden omzwervende, geraakte hy, door de koude geperst, by een' Koolenbrander, warme aldaar zyne verkleumde leden en liet zig naar Zevenbergen vervoeren, daar hy een zyner Jagers aantrof, die hem hartiglyk onthaalde, en in wiens gezelschap hy een' nacht doorbragt.

Ten Hove was, midlerwyl, de verbaastheid over zyn afweezen gelyk aan de spoed, om hem, overal, te doen opzoeken. Naauwlyks hadt men zyn verblyf te Zevenbergen ontdekt, of zyn voornaamste Dienaaren begaven zig derwaarts; eenigen berispten den Vorst, anderen beurden hem op, en alle deden hun best, om hem ter te rug-keering te overreedden. De Hertog beklaagde zig byzonder, dat zyne Gemaalin hem hadt verlaaten, en haaren Zoon was gevolgd. „Ik was 'er by, (zeft LA MARCHE, uit wien ik dit schryve, en die toen, als eerste Spysbezorger (*Panetier*)

van

(b) LA MARCHE *Mémoires*. Liv. I. p. 461. „Or allez guerre vos Ordonnances, car il vous en faut de Nouvelles.” HEUTERUS in *Phil. Bone* p. 144. verklaart het woord, *Ordonnances*, door „Chartula, in qua sanctorum nomina descripta „constituntur,” en ik heb gemeend hem te mogen volgen.

van den Graave van Charolois, zig met deezen te Dendermonde bevondt) „ toen de Maarschalk (van Bourgogne) s'Hertogen spyt, hier nopens, aan de Hertoginne bekend maakte; waar op zy antwoordde, dat zy, mynen voornoemden Heere, haaren Gemaal, voor een gedugt' Ridder kende en getwyffeld hadt, of hy, in zyne woede, op zyn' Zoon niet zou zyn aangevallen; waarom zy deezen buiten de Bidkamer hadt gezet (i) en zelve gevolgd was; biddende mynen gezegde Heere, dat hy het haar vergeeven wilde, dat zy eene Vreemdelinge in 's Hertogen Landen (*Estrangère par deça*) was, en geen ondersteuning hadt dan van haaren Zoon."

Ondertuschen gingen, byzonder wegens den Dauphin van Vrankryk, die zig thans ten Hove van PHILIPS bevondt, verscheide aanzienlyke Luiden over en weder, en KAREL verklaarende, zig voor PHILIPS te willen verootmoedigen, wierdt den zoen tuschen Vader en Zoon getroffen; mits de laatste twee zyner Hovelingen, welken PHILIPS voor aanstookers van den twist hieldt, uit zynen dienst zondt, waar aan voldaan wierdt (k).

Die zoen was egter niet opregt, de oneenigheden, hoe zeer nu en dan gefust, spatteden, zo als onze WAG., in 't vervolg, zal doen zien, telkens weder uit, en KAREL deedt zyne wrok nog aan PHILIPPE DE CROUÏ gevoelen, toen hy, der zaaken meester, deez-

zen,

(i) Kort te voren zeide ik, dat PHILIPS zynen Zoon het vertrek deedt ruimen, en dat ISABELLE volgde. Doch, ik volge LA MARCHE, zo hier, als boven.

(k) LA MARCHE. l. c. p. 461—463. HEUTERUS l. c. bl. 141.

zen, ten jaare 1465, 't Hof deedt ruimen; en, op leevens straf, verboodt, den ouden Hertoge, wiens eerste Kamerheer hy toen was, vaarwel te mogen zeggen (l).

Bl. 76. r. 1-4. „ Pius de II. — deedt 'er hem, *naar sommiger verhaal*, om in den Ban.” AMAND van Zierikzee, hier aangehaald, verzekert dit niet stellig; (m) ook steunt zyn zeggen, mynsweetens, op geen voldoende bewyzen. Zekerdèr is het, dat PHILIPS, na, den Mentzischen Keurvorst, ADOLF van Nassau, op 't verzoek van PIUS, te hebben bygestaan, wyders, op s'Pausen verlangen, ten jaare 1464, onder zyne Bastaard-Zoonen ANTONI en BOUDEWYN, eenige Schepen en Manschappen, waar onder Edelen en Burgers van sommige Nederlanden, tegen den Turk zondt; die Ceuta, op de kust van Africa, hielpen inneemen, doch, op de tyding van s'Pausen schielyk overlyden, te rug wierden ontbooden, en niet, dan met verliez van veele', op Zee gestorvene, Edelen, in 1465 te rug kwamen (n).

Bl. 80. „ Mr. ANTHONIS MICHIELSZON, Raad van Holland, in hegtenis te neemen.” Zyn volle naam was *Anthonis Michiels van Eversdyk*. Hy was reeds, sedert 11 Mei 1459, ook in byzonderen dienst van den Graave van

(l) COMMENZ. *Mémoires* T. 1. p. 10 en 11.

(m) *Chron. compendiosiff.* p. m. 93. Vfo. „ PIUS — (PHILIP-
PUM) *maledixissè dicitur, quia voluit dirigere militiam Chris-
tianam contra Turcas.*”

(n) HEUTER. *l. c. f.* 146 en 147. LA MARCHÉ *l. c. p.* 58. VILLARET. *Hist. de Fr.* T. 16. p. 479. Alwaar ook blykt, dat PHILIPS tot dezen togt veel gelds gegeven hadt; en dus de inkomsten der gedaane bede niet alleen voor zig zelve hadt gebruikt, zo als onze WAGEN. dagt, bl. 75 en 96. alhier.

van CHAROLOIS getreden, als deszelfs *Gemagtigde ter ontfang en verly der Manschepen van Loenen* in den Lande van Arkel, Putten en Stryen, en, sedert 3 Mei 1462, ook van deszelfs verdere Domeinen (o). Hy komt my, in 't waarneemen van dit ambt, onafgebroken voor, tot op den 4 van Oogstmaand 1463; maar, op den 2. van Wynmaand daaraan, getuigt de Graaf, by opene brieven, gegeven te Gorichem, dat „Meester ANTHONIS, om sekere saken, ons „grotelic aengaende, hem absent houden „moet, buiten den Lande van Hollant, „Zeelant ende Vrieslant,” stellende daarom; en „by consente des voirsz Meyster Antho- „nis, geduurende den tyt, die die voirsz „Meester Anthonis absent wesen sal,” deszelfs behuurd Zoon, s'Graaven *Sciltknappe ende Eschanfon*, GERYT VAN ZULEN VAN NYEUULT, in deszelfs bediening (p); die ik bevinde door hem weder bekleed te zyn, op den 29. van Hooimaand 1465 (q). Dan, daar het laatste verly van Nyeveld geteekend is op den 16 van Louwmaand 1464 (d. i. 1465), (r) en ik, tusfchen dien tyd en gezegden 29. van Hooimaand 1465, geen andere verlyen in s'Graaven domein-Register aantrefte, kan het zyn, dat Mr. ANTHONIS eenigen tyd vroeger is te rug gekeerd, of wel dat 'er, in dien tusfchen tyd, groote ver-
war-

(o) Register Charolois. 1459-1467. *Kat. G.* bl. 1-2. en bl. 44. en 58. van de *Leenkamer van Holland.*

(p) *l. c.* bl. 46. *Vfo.*

(q) *l. c.* bl. 51. *Vfo.*

(r) *l. c.* bl. 49. *Vfo.*

warring, hier te lande, heeft plaats gegrepen. Ik gewaage hier te liever van, wyl het my opmerkelyk voorkomt, dat, in het bovengemelde Register, wel van zyne langdurige *afwezenheid*, maar geenzints van eene *gevangenneming* gesproken wordt, van welk laatste, egter, en van de daar op gevolgde spoedige verlossing, door den Graave van CHAROLOIS, de groote Chronyk, by onzen WAGEN, aangehaald, alleenlyk gewaagt; dan waar omtrend ik bemin niet te weeten, of zy volkomen geloof verdient.

Hoe hol het verder, in 1463, van welk jaar onze Schryver spreekt, toeging, kan ook daar uit blyken, dat, op den 1. van Oogstmaand, twee Luiden, oventuigd, zo men zeide, van den Graave van Charolois, door vergif, te hebben willen van kant maaken, te Rupelmonde, op last van dezen, het hoofd voor de voeten gelegd wierdt (s).

Bl. 80. r. 6. vers. „PHILIPS — onthief den Raad — van het hooren der Reekeningen.” By 't inzien van den brief van PHILIPS, hier op aangehaald, blykt duidlyk, dat die Vorst den Raad van Holland eigenlyk niet onthief van het hooren der Reekeningen, maar dat 'er, reeds toen, een byzondere Reekenkamer, in den Haage, aanwezig was, welke hy nu vernietigde: (s).

Die Kamer, naamlyk, was door hem, in den

(s) MEURER. 7. 2. p. 146.

(s) „Après, (zègr hy, na van 't Geregisthof gesproken te hebben) „avons abolli et abolissons notre Chambre de Compte, „a la Haye.” HOYNCK v. PAPENDR. *Anal. Belg.* T. 1. p. 2. p. 33.

den jaare 1446, opgericht, en nu, met de Brusfelfche vereenigd.

Voor de oprigting eener afzonderlyke Rekenkamer in den Haage, wierdt egter (en hier om heeft onze kundige Schryver, dien die oprigting niet onder 't oog zal gekomen zyn, denklyk gedacht) fomtyds ook voor den Hove gerekend; hoe zeer dit niet altyd gefchiedde: want, tusfchen den jaare 1431 tot 1446, deedt men zulks voor Gemagtigden van de Rekenkamer van Rysfel en Brusfel; zo als dit een en ander, in een treflyk werk, onlangs, op eene zeer voldoende wyze, is aangetoond (u).

Uit de aanftelling van den Thesaurier van Holland, BOUDEWYN VAN ZWIETEN, op den 23. van Wintermaand 1425, blykt, dat PHILIPS toen aan zig hieldt, voor wien hy de Rekening wilde laaten doen. „*Van allen*”, (zegt hy) „*dat onse Tresorier voorn. van onser wegen ontfangen ende uitgeuen fal, fo fal hy Ons, off ten genen, dien wyt bevelen sullen, goede rekening ende bewysinge doen* (v).”

Bl. 86. r. 12. v. o. „PHILIPS begiftigde HENRIK VAN BORSSELEN — *met West-Capelten, Domburg en Vlisfingen.*” Eigenlyk is HENRIK VAN BORSSELEN, Heer van Veere, wegens den geboden byftand in het beleg van Dinant, door Hertog PHILIPS, ten jaare 1466, niet *begiftigt* met de gemelde drie Erfleeneren. Ten jaare 1452, den 25 Maart, had PHILIPS reeds de Steden, Landen en Heerlykheden van

(u) VAN DE WALL. I. c. bl. 567—571.

(v) *Commissies Holl.* 1425—1427. B. R. van de Leenk.

van Vlisfingen, West-Cappellen en Domburg en de Duynen aldaar, met al haar toebehooren, voor eene somma 12000 Kroonen *verkocht* aan HENRIK VAN BORSSELEN, Heere van Veere, losbaar na den tyd van 17 eerstvolgende jaaren (w). Maar thans, in het jaar 1466. bevestigde PHILIPS den Heer van Veere en zyne Nakomelingen in den Koop der gemelde Heerlykheden, dezelve verheffende tot onversterffelyke leenen, met vryheid om de hooge en laage Vierschaar daarin te mogen bannen (x). Dan, hoe zeer de meergemelde Heerlykheden, als nu, by een plegrige gifte, onlosbaar en voor goede Leenen verkhaard wierden, wierd nogthans de Zoon en Opvolger van HENRIK VAN BORSSELEN, ten jaare 1477, door Vrouw MARIA verpligt, om, voor het rustig bezit zynen Leenen nog 5000 Kroonen te betalen (y). Ten blyke, naar de aanmerking van den Heer ERMERINS in zyne *Zeeuwsche Oudheden, aangaande de Heeren van Veere, uit den huize van Borselen* bl. 74; hoe duur, meestal, de gunst der Vorsten te koopen is, en hoe, niet zelden, de grootste knevelaryen met de heerlykste Couleuren kunnen gevernist worden; daar zy, oppervlakkig, den Stempel van regtvaardigheid en erkentenis met zig draagen.

Bl. 95. r. 1. „Terstond na de Uitvaart.”
Voeg 'er by, dat het Lyk van PHILIPS in de Kerk van S. Donaas, te Brugge, wierdt bygezet, tot het, van daar, ten jaare 1473;
be-

(w) Zie Вокн. *op Reizgenb.* 2 D. bl. 228.

(x) *l. e.* bl. 239.

(y) Zie Вокн. *op Reizgenb.* 2 D. bl. 287.

benevens dat zynet Gemalinne ISABELLE, die in den jaare 1471 overleedt, naar Dyon wierdt vervoerd, en, in de Karthuyskerke, by zyne Voorvaderen, ter aarde besteld (x). 't hart van den Hertoge wierdt, volgens zyne begeerte, door den Bisfchop van Doornik, naar Jerufalem gezonden, en in 't Klooster van den Berg Sion begraaven (a).

Bl. 95. r. 5. v. o. „ PHILIPS — heeft den bynaam van den Goeden gedraagen: mooglyk nog meer ten onregte, dan WILLEM de III.” Wanneer men het Charaſter van PHILIPS, over 't welk zo zeer getwift (b), en onze WAGEN. fomtyds berispt wordt, op eene onzydige wyze naargaat, zal men, zo ik meene, overtuigd worden, dat, zeker, een onbegrensde Heerschezugt 'er den hoofdrol in speelde, en dat, wanneer die hartstocht by hem ontwaakte en om voedzel riep, hy schier niets ontzag om haar te verzadigen. Zy voerde hem, langs onbetaamlyke wegen, op den erflyken Stoelder, altyd, beschreienwaardige JACOBA; zy ftak zigbaar uit, in zyne, daar op gevolgde, Vredebreuk met de Engelschen, en in de verzaaking van hunne, door hem, voorheen, bezwoorene party, by de vrede van Arras, ten jaare 1435, die hem zo veele heerschappyn aanbragt; zy, eindelyk, om niet alles op te haalen, spoorde hem aan om zynet Moeie, der Hertoginne Weduwe van JAN. VAN

(x) LA MARCHE. l. 6. p. 495.

(a) Chron. Ducum Brab. p. 199.

(b) BoEIJ. Bedenk. over d'Oudh. van 't Hof van Holl. 1 D. bl. 69-77. LUSINGA. l. 6. 2 D. bl. 391.

VAN BEIEREN, (een slegt' Vorst, maar zynen weldoender), het Land van Voorne, aan 't welk zy, door haaren Gemaal, verlystogt was, te ontnemen (c). Voeg hier by, dat zyne Eigen-liefde, (die hem ook gevoeliger maakte voor de trotsche en, op zig zelve, gansch ongeoorloofde handelwyz van zynen Zoon, KAREL,) zo groot was, dat zy, eene on-aangenaame prikkeling ontwaar wordende, tot daaden van geweld kon overslaan: waar toe byzonder behoort, dat hy, ten jaare 1461, krank zynde, en zig, op raad zyn-ner Geneesmeesteren, het hoofd hebbende doen kaal scheeren, niet alleen, openbaarlyk, beval, dat alle Edelluiden op gelyke wyze zouden hebben te doen, maar zekeren PIERRE VACQUEMBAC en anderen gelastte, van, zo dra zy een Edelman zagen, hem het hoofd-hair, willens of onwillens, weg te nemen. Veel onberispelyker handelde PETER, gezegd de Groote, toen hy, in een veel onafhanglyker Regeering, de lange baarden zyn-er Onderdaanen, door een geld boete, en de, te lange, Kleederen, door den schaar, affschafte. De Rusfische Vorst beoogde de uitroeiing eener onnuttige gewoonte, by zyne Landzaten; PHILIPS niets anders, dan zig zelve voor bespotting te dekken, door anderen, op eene wyze, waar van hier te lande geene voorbeelden zyn, in zyne gewaande schande te doen deelen (d).

Dit alles, waar by men, onder anderen, zou kunnen

(c) Zie myne Aanmerk. op WAGEN. 3 D. N. III. r. 6. en op bl. 516. r. 7.

(d) LA MARCHE. I. c. Liv. I. Chap. 34. p. 464.

nen voegen, zyne te weelderige Hofhouding, (dan die, in evenredigheid, ook by andere Hoven van dien tyd plaats greep) en zyne te groote drift voor Vrouwen, kon hem, zeker, den naam van *goed*, in den zin van *goedertieren*, of *deugdzaam*, niet waardig maaken: maar, daar ik hier niet herhaalen zal, 't geen ik, op bladz. 235 van WAGEN. 3. Deel, over dit woord *goed* reeds aangeteekend hebbe, en my geenzints vermeete te bepaalen, om welke byzondere reden hem deezen eernaam gegeeven zy, gaat het egter vast, dat, ondanks alle die gebreken, in hem verscheide andere hoedanigheden gevonden wierden, die *goed*, en nuttig waren voor 't algemeen, en hem, boven zyne Tydgenooten, deden uitmunten; waar omtrend het niet onverschillig kan geoordeeld worden, een oogenblik, stil te staan.

De Heerschzugt van PHILIPS was met Dapperheid en Verstand gepaard. Zo heldhaftig, dat hy, voor zyn proefftuk, en om, gelyk men toen sprak, *zyne Ridderfchap en goude Spooren te winnen*, in den slag van *Saint Riquier*, eigenhandig, drie gevangenen maakte, waar onder POTON DE SAINTREILLES, een der beroemfte Kapiteinen van zynen tyd (e), hoog, boven dien, jegens zyne meerderen (f), beleeft, als 't hem te stade kwam, jegens zyne minderen (g), kende de Hertog de kunst van regeeren, in vrede en oorlog, zeer grondig, en wist 'er zig, zo met opzigt tot

(e) LA MARCHE Memoir. liv. 1. p. 50:

(f) VILLARET. Hist. de Fr. Tom. 16. p. 45 et 46.

(g) LA MARCHE l. c. p. 234.

tot zyne erf- als verder verkreegene landen; meesterlyk, van te bedienen. De vermeerdering van eigene grootheid was, zo ik agte, 'er, veelyds, 't eerste beweegrad van, maar ook dit kon niet verhinderen, dat zyne Onderzaten 'er gewenschte vrugten van trokken. De staat der Nederlanden wordt, door een' treffelyken Schryver, en die lang in s'Hertogen dienst geweest was, by 't *Land van Belofte* vergeleken. Door zynen invloed bloeidden s'Lands Koophandel en Zeevaart, voor welker aanzienlykfte takken, met naame ook voor de groote Visfchery of Haringvaart, (*h*) die in groot verval gekomen was, hy nuttige instellingen maakte, en, door zyn aanzien buiten s'Lands, 'er de nodige klem aan kost byzetten. Gebooren Minnaar en Voorftander van Kunsten en Wetenschappen, spaarde hy niets, om dezelve aan te moedigen (*i*), en sommigen denken zelfs, dat hem dit den naam van *goed* verkreeg (*k*). Hy verbeterde de hooge School te Leuven (*l*), trok de kundigfte Leeraaren derwaarts en stigte, voor zig, met oneindige moeite en kosten, de schoonste, veelal geschreevene, Boekery, die toen in Europa bekend was en welkers uitmuntende overblyfzelen nog te Brusfel gezien worden (*m*). Zyne Regten, 't is waar, wist hy strengelyk te handhaaven, maar,

ZO

(*h*) *Memoriale* T. 1445—1453. f. 6 en 7.

(*i*) *GUASCO Mémoir.* T. 1. p. 8.

(*k*) *GUASCO l. s. p.* 7. 73. 197. 200. 238. 251. 254. Hy maakte JAN VAN EYK, dien men houdt voor den Uitvinder van 't schilderen met Olliverw, tot zynen Raad. *l. s. p.* 241.

(*l*) *GUASCO l. c. p.* 14. 36 et 37.

(*m*) *GUASCO. l. c. p.* 26. 248. *Mémoir. de l'Acad. de Brussel.* T. 1. *Disc. Prelimin.* p. 5.

zo hy zig bedroog, schaamde hy zig niet zulks te erkennen, en te beteren (*n*); ook wist men voorbeelden, dat hy, om aan 't regt te voldoen, zyne Gunstgenooten gestraft hadt (*o*). De Schattingen, welken hy opleidde, waren, somtyds, zwaar, maar de Winsten waren meer dan voorheen, en, als het de zaak eischte, hadt hy de lasten wel eens verminderd (*p*). Ik vinde, dat hy, ten jaare 1447, het Hof van Holland gelast hebbe, om de goederen der, te sterk, aangegroeide Geestelyken hier te lande, indien zy voor den Hove niet behoorlyk wilden te regt staan, in zyne handen te stellen, (*q*) en schoon hier van niets schynt gekomen, moest egter het verminderen der Geestelykheid en van hunnen invloed op waereldsche zaken, der Gemeente tot nut strekken. Zyne Miltheid, van welke alle Schryvers zo zeer schreeuwen, heeft zig, mischien, meest tot andere Grooten, tot zyne Hofgenooten en eenige Geleerden uitgestrekt; maar, behalven dat het laatste byzonder pryzenswaardig was, vinde ik, dat de Burger mede in zyne gunsten deelde, immers dat hy, aan de Erven van zekeren *Colart van Barastre*, de kruiden betaald heeft, die Hertog ALBERT van Beieren, en zyn Zoon WILLEM, schuldig gebleven waren; schoon, na ALBERTS overlyden, de sleutels op de

(*n*) Vaderl. Hist. 4 D. bl. 39. Conf. GUICHERIT, de eo, quod juris fuerit in Privilegiis, Sub-et obreptivis obiontis. pag. 37. seqq.

(*o*) LA MARCHE l. c. p. 234.

(*p*) Vaderl. Hist. 4 D. bl. 55. MIER. Gr. Charterb. 4 D. fol. 892.

(*q*) *Mémoriale* T. 1445—1453. Kas N. fol. 127 en Pfo. 128.

de Kist gelegd waren (r). Deze staaltjes, by welken men meerderen zou kunnen optellen, doen my denken, dat PHILIPS, zo in andere, als ook in deeze Gewesten, daar men méer gewoon was de daaden der Landsheeren, van de beste zyde, te beschouwen (s), ondanks zyne gebreken, den naam van *goed*, niet geheel onverdiend, gedraagen hebbe, voor zo ver zyn bestuur, over 't algemeen genomen, *goed*, dat is *vorderlyk*, voor zyne Landen bevonden wierdt. Hoe het zy, reeds by zyn leeven, droeg hy deezen eernaam (t) en zy klemde, byzonder, in tegenstelling der strengere Regeering van den Graave van Charolois, die zig, toen reeds, begon aan te kondigen.

Bl. 97. r. 4. v. o. „*De korte mannenkleeding, enz.*” Zie over die Kleeding, hier agter, Bylaage B.

Bl. 107. r. 2. „*Den Frieschen Afgevaardigden.*” Zie myne Aanteekening alhier op bl. 64. r. 8. v. o.

Bl. 107. r. 13. „*De Hertog oordeelde, dat 'er voor hem kans was, om zig, in Friesland te doen erkennen.*” Men mag denken, dat hy zig, by voorraad, ten kryg ge-

(r) *Mémer. l. c., fol. 130. Pfo. en Vaderl. Hist. l. c. 3 D. bl. 354.*

(s) Verroog van het recht der Edelen *enz.*, in 1587. §. 2.

(t) MICHAULT, in zyn Lykdigt op ISABELLE, Gemaalin van den Graave van Charolois, van hem, ten jaare 1465, sprekende, zegt

„*Que le bon Due de Bourgogne fera !
Quand du beau corps, dont il fut nourriif,*

Encontre cuer l'infestien fera.

Voyez. *Poësies du xv Siècle, Extraits de la Biblioth. de Bourgogne.* pag. 122. ISABELLE was aan zyn Hof opgevoed.

gereed maakte. Althans HENDRIK VAN BORSSELEN, Heer van Veere, hadt, op last, waarfchynlyk, van Hertog KAREL, verscheiden Zeeuwfche Edelen aangefchreven, om zig gereed te maaken; blykens derzelve Brieven, in antwoord aan den Heere van Veere gefchreven (u).

Bl. 111. r. 6. v. o. „*De Hertog befloot, eene Vloot hier te Lande uit te rusten.*” Die Vloot zal, immers gedeeltelyk, reeds vroeger uitgerust geweest zyn. Men vindt een’ Brief van Hertog KAREL, aan den Heere van Veere, zyn’ Admiraal ter Zee, van den 20. April 1469, waar in hy hem beveelt om de agt Oorlogfchepen, welken hy te Veere hadt doen uitrusten; in gereedheid te houden, tot nader order, en het Gefchut, daar toe benoodigd, te doen haalen uit het Kasteel van Sluis. Zie Bylaage D., by ERMERINS, ter aangehaalde plaats.

Bl. 113. ond. r. „*Alkmaar, anderen fchryven op de reede van Texel.*” Van Texel fpreken de meeste Hiftoriefchryvers (v); om ’t welk te vereffenen sommigen vermeend hebben, dat de Vorst zig, van daar, in de Haven van Alkmaar liet brengen. De juiste plaats, waar hy aankwam, fchynt nog vry onzeker (w).

Bl. 119. r. 13. „*KAREL — was, federt eenigen tyd, gewoon manfchap in Soldy, of, gelyk men ’t noemde, in Waardgeld, te*
Heb-

(u) Zie onder de *Bylaagen*, by ERMERINS. l. c.

(v) Goudsch. Chron. bl. 140. Groote Chron. *Ditf.* 30. l. 51. bl.

(w) Goudsch. Chron. bl. 491. Col. 2., en ENGLB. Hift. der Batav. I D. bl. 112 en *volgg.* ook bl. 130.

hebben, welke, zonder daadelyk te dienen, zig, om een gering loon, gereed hielt, om, op de eerste aanmaaning, te velde te trekken." Ik meene *Waardgelders* zo veel te zyn, als *Wagtgelders*, of, gelyk zig een groot man uitdrukte, *gehuurde Wagten* (x), d: i: Lieden, die geld trekken, om land of plaatz te *wagten*, of *bewaaren*. COMMINES, hier aangehaald, noemt ze slegts *Lieden, die gering loon trekken* (y).

Maar, daar ik, eigenlyk, zyn wilde, de verandering in het Krygswezen, door Hertog KAREL, hier te lande ingevoerd, was zo aanmerkelyk, dat zy eenige uitweiding verdient.

Tot nu toe, hadt de Graaflyke Krygsmagt, gewoonlyk, bestaan uit 'sVorsten Edele Leenmannen, die, zwaar gewapend, met hunne onderhoorigen, te paarde dienden, als mede uit de Poorteren der Steden en vrye Opgezetenen ten platte Lande, welken een bepaald getal van manschappen, meest te voet, by gewoone heervaarten, moesten leveren, (z) hoe zeer

dat

(x) DE GROOT 't Verantw. der Wettel. Regeer. van Holl. Kapitt. 10. bl. 104. Van hier *Waarnisfen*, voor *Guarnisfen*, by Kiliaan, en *Waards, Custodia*. by BURMAN, Utr. Jaarb. 2 Deel bl. 7. *Wagten* en *bewaaren* is een. Zie HUYDEC. op STOKK I D. bl. 16. v. 105. Zo leez ik in de *Reeken. van PHIL. VAN DORP.*, van 1406—1407. bl. 76. *Vfo.* „ betaikt „ den XVIII hooftmans, die den voirsz tiit van v dagen „ redjent hebben — also sy des nachts, als men „ sdages, omtrent liij vren ouer middagh, hoir *soudie* opgefseit „ hadde, *gewaars* hadden, elc hooftman mit sinen *Soudenstroen* „ ij Vranciche cronen.”

(y) *Liv.* 3. *Cb.* 1. p. 143. (by WAGEN. staat, verkeerdelyk, p. 147.) „ *Gens, payez a gages ménagors, ainfi l'appelloit on*”

(z) Ik gewaage hier niet van die Krygsluiden, die, somtyds, in de Legers der Nederlandsche Vorsten, met den naam van *Maisfide*, of *Meynide* voorkomen, en waar van onze laatere Schryvers weinig spreekon. Die Bende schynt my, tot nog toe, onder de algemeene bewoording van *Vorstelyke Legmannen*, te kunnen betrokken worden, en die Edel-

lui-

dat getal, tot eene dubbele, drie-ja vierdubbele, levering kon vermeerderd worden, en, by nood van den Lande, of ter *landf-weere*, elk een zig gereed houden moest (a).

Buiten deeze gewoonlyke Benden van Landzaten, maakte men, fomtyds, gebruik van *Soudenieren*, *Soudenaeren*, *Soldoyeren* (b), enzynde Krygsknegten, die, onder byzondere Oversten, geduurende eenen oorlog, voor mēer of mindere *Soldy* of *Soudij*, (by de Franschen *Soldée* of *Soudée*, aftammende, myns meenings, van het Fransche *Sol*, en dit van *Solidus*, een oorspronglyke Romeinsche munt) (c) in onze vroege taal *Solt* (d), *Sout* (e), *Huure* (f) en *Schat* (g) gezegd, den Graave dienden. Een gewoonte, die, in 't geheele Noorden, zeer oud zynde en, in Vrankryk, tot aan de tyden van KAREL MARTEL reikende (h), denkelyk zeer vroeg, ook in dee-

luiden, of *Huiztroepen*, met hun gevolg, aan te duiden, welken zig, van ouds, ten Hove ophielden en, onder de Bourgondische Regeering, ieder een *Man van wapenen* onder zig hadden. Gelyk, onderruschen, deeze zaak, welke ik breeder, in myne Aanteekeningen op HELU, hoop aan te roeren, nog vry duister is, moet ik 't zelfde bekennen nopens de naamsbeteekenis. Ik agt zē, liefst, oorspronglyk van *masnis*, d. i. *buiz*. Zie DU CANGE Glofzar: in *vocs* Maisnadarii of Mesnadē; KILIAAN op *Blaynide*; BURMAN. Aanmerk. over de Nederl. Taal. T. p. 313. HUYDEC. l. c. bl. 354, 355, 606. et *Mémoir. de l'Academ. de Bruxell. T. 4. p. 510.*

(a) Zie by VAN LOON. Al. Holl. Reg. 4 D. bl. 327 (1) en bl. 331. (1) (2) en (3) Vaderl. Chron. bl. 514.

(b) Zie myne Aanmerk. op WAGEN. 3 D. bl. 372. r. 6. van ond.; en VAN DE WALL. l. c. bl. 851 en 252.

(c) LE BLANC, *Traité Hist. des Monnoyes de France. Chap. 1. p. 3 et 39. Vid. DU CANGE in vocibus Solidata, Solidarii, Sojdati Cat. WACHTER Glofzar. German. vocs Sold.*

(d) REYN. die Vosz. gedr. te Leiden 1470. p. 33.

(e) STOKES. 3 B. v. 1006. en 5 B. v. 669.

(f) VAN VELTHEM. Chron. 4 B. Cap. 35. bl. 258.

(g) VAN VELTHEM. l. c. 2 B. Cap. 11. bl. 92 en 93.

(h) DU CANGE, l. c.

deezc Landen, zal hebben stand gegreepen. Immers men leest, by een Schryver van de twaalfde ceuw, dat DIRK VAN BATENBURG, nevens verscheiden *befoldigde* (i) Ridderen en Knaapen, omtrend den jaare 1164, de Stad Utrecht, tegens Graave FLORIS den III. van Holland, hielp verdedigen. En dat die *Graaf* ook vreemde Knegten in *Soldy* hadt, blykt daar uit, dat hy, eenige regels te vooren, gezegd wordt, het Slot van Woerden te hebben bezeten met *Vlaamsche* Boogschutters; die hem, immers, voor niets niet zullen gediend hebben. Trouwens, sints lange was het, by verscheiden stoute gasten, van meer of minder deugd en geboorte, die men *Seldarii*, en, somtyds, wyl zy veel uit Brabanders bestonden, *Brabantiones* noemde, een kostwinning geworden, van lande te lande te zwerven, om, voor goede *Soldy*, den Vorsten, 't zy op de Kruistogten, 't zy elders, geduurende eenen oorlog, te dienen; na verloop van welken zy weder vertrokken (k).

Dat de volgende Graaven, uit het *Hollandsch* huiz, inlandsche en vreemde manschappen befoldigden, of dezelve, onder 't genot van zeker jaargeld, aan andere Vorsten leverden, blykt duidlyk genoeg, uit de Verbonden, tusfchen hen en andere Mogenheden geslooten (l), en nog voorhanden.

Onder de *Henegouwer* Regeering, hielt dit ge-

(i) *Solidorum passionis convocati*. Chron. Egmund. p. 107. Edis. KLUITII.

(k) DANIEL *de la Mill. Franc.* T. 1. L. 3. Ch. 8. p. 103.

(l) WAGEN. *Vaderl. Hist.* 3 D. bl. 334. KLUIT *Hist. Gtt. Holl.* T. 2. p. 2. p. 986. 989. MERRIS *Gr. Charterb.* 1 D. bl. 563.

gebruik niet alleen stand, maar ik heb (m) voorheen, doen zien, dat WILLEM de IV. aan veele, byzonder Hoogduitsche, Heeren, een jaarwedde of *Solde* uitreikte (n), waar voor deezen zekere goederen aan hem ter leen opdroegen, en zig verbonden, hem, geduurende den oorlog, by te staan.

Onder het *Beyersch* Bestuur, geraakte het geeven van Soldy, zo aan Inlanders als Vreemdelingen, meerder en meerder, en op verschillende wyzen, in zwang. Dan eens wierven de Vorsten zelve, uit de Beden, Soldy-gelden, (o) of Afkooppeningen, hun, door de welgeborene Lieden, Steden of Dorpen toegestaan; dan eens gelastten zy, den Steden of Plaatzten, *Soudenieren*, zo wel als Poorters, te bezorgen (p); dan eens, byzonder ook onder het *Bourgondische* Bewind, wierdt, aan het platte Land, aflag in de Bede vergund, mits zy een soort van Landmilitie, ter afkeering van vyandlyk geweld, onder den Schout, of andere, door den Graave aangestelde, personen, by zig onderhielden en befoldigden (q). Dan

(m) Zie WAGEN. 1. c. 3 D. bl. 137. en myne Aanmerk. op 3 D. bl. 200. r. 12.

(n) Zo genoot GOESWYN VAN ZIURL. „*cc gulden met Solde*,” van deezen Graave; volgens een Brief van 6 Maart 1345. E. L. 32. fol. 87. N. 2. van de *Leenkamer*. Men noemde zulke leenen ook wel *Floft de Bourse*. *Mémoir. de l'Acad. de Brussell. Tom. 4. p. 519.*

(o) VAN DE WALL. 1. c. bl. 851. Zie ook VAN LOON 1. c. 4 D. bl. 357. (1) en (2), 't geen ik ook dus, in de *MIS. Reken. van VAN DOORP*, onder my, bevinde.

(p) *Blaaffers van den Arkalschen Oorlog*. Cas K. fol. 3. Pfo. IV. 2. alwaar den Steden, wegens WILLEM VI., wordt aangeschreven, te kiezen en te zenden eenige *Wapentuers* „*die son helft van den kloexften uwer Medepoorteren, wel ghe- wapent, en die ander helft van den kloexften Soldanaren, wel ghewapent, die ghi verorighen kende.*”

(q) *MIRRELS* Gr. Charterb. 4 D. bl. 868 en 898.

Dan, alle deeze Soldy-trekkende Benden (onder welken dus ook, die men *Waardgelders* noemt, behoorden) (r), wierden zelfs nog ten tyde van Hertoge PHILIPS, alleenlyk voor een *bepaalden* tyd aangenoomen. En *dit* is het, waar omtrend KAREL een' anderen weg infloeg. Zyn Naamgenoot, KAREL de VII., Koning van Frankryk, was, voor zo ver men weet, de eerste der Christen-Vorsten, die, in den jaare 1444, een jaarlykschen taks van zyne Onderzaten hadt weeten te verkrygen, ter oprigting van geregeld Krygsvolk, in aanhoudenden dienst (s). Onze Hertog, met deezes Zoon, Koning LODEWYK den XI., in oorlog geraakt, en een gedeelte van Bourgondie, door het Fransche Leger, plat gebrand zynde, waar tegen hy niet veel méer dan *Pequigny* hadt kunnen bemagtigen, nam hier uit oorzaak, om de Staaten zyner Landen, in Hooimaand 1471, te *Abbeville*, in Picardien, by een te roepen. Hier droeg hy hun voor, dat de Franschen nimmer de vrede zouden hebben durven schenden, indien slegts, met weinig, maar vast en geregeld, Krygsvolk, de grenzen bewaard geweest waren, en drong nu, met alle kragt, op de inwilliging eener genoegzame som-

(r) Zie 't begin deezzer Aanmerk. bl. 40. (y).

(s) *Voyez. LA MARCHE Mémoire. p. 240. VILLARET Hist. de France Tom. xv. p. 388. seqq., et ROBERTSON Hist. of Charl. V. Tom. 1. Sect. 2.* Doch ik zeg, opzettelk, *Christen-Vorsten*; want dat andere, ja reeds de Jooden, lang te voren, vaste Manschap in dienst hadden, kan, uit een aandachtige leezing hunner Geschiedenisfen, blyken. Men zie maar eens 1 *Chron. Cap. 27. vs. 1-16*; en vergelyke 1 *Chron. 18. vs. 6. en 12.* Dan, 't is hier de plaats niet, nogens deeze of andere Volkeren, méer te zeggen.

fomme , tot *bestendig onderhoud* van *agt honderd* , aan te wervene , *Mannen van wapenen* , die men ook *Speeren* , of *Lanzen* , noemde ; woorden , welken , oud op zig zelven (*t*) , ook van dezelfde beduidenis zyn ; om dat alleen de *Man van wapenen* , die , nevens zyn paard , geheel in 't harnas was , een' *Speer* voerde . De Staaten , twyffelmoedig , of de Hertog , door 't gebruik van deeze Benden , hen niet in gelyke onderwerping , als daar de Franschen in geraakt waren , zoude brengen , beslooten , na lang beraad , hem eene buitengewoone onderstand van honderd en twintig duizend Kroonen toe te leggen ; en , „ in waarheid , ” zegt een agtbaar Schryver van deezen tyd , die 't gebruik en misbruik van vaste Benden zeer wel wist te weegen , „ hunne twyffel was niet „ ongegrond ; want , toen hy flegts vyf of „ zes honderd Mannen van wapenen hadt , „ begeerde hy 'er meêr te hebben en meêr „ tegen zyne Nabuuren te onderneemen . „ Hy bragt het , van honderd en twintig , tot „ vyfmaal honderd duizend Kroonen , en „ zynen Onderdaanen moesten 'er veel door „ lyden (*u*) . ” 't Blykt ook , van elders , dat hy , nog in dit zelve jaar en , zelfs reeds voor 't houden der bovengemelde Staatsvergadering , 1250 Speeren , zo voor Bourgondie , als voor zyne andere Landen , hadt doen oprigten (*y*) en , ten jaare 1475 , wel 2200 zulke Speeren in dienst hadt , behalven een

(*t*) Zie WAGEN. *Vaderl. Hist.* 3 D. bl. 234. (*3*)

(*u*) COMMINES. *l. c. Liv. 3. Ch. 3. p. 158. Voyez aussi LA MARCHE, Mémoir. p. 76.*

(*y*) *Mémoires pour l'histoire de Bourgogne. p. 285 et 286.*

een aanzienlyk getal van *Engelsche* Boogschutters (*archiers*), die toen voor de beste gehouden wierden (w); om van zyne Lyfwagt niet te spreken (x).

Ten tyde, dan, van Hertoge KAREL, en wel in den jaare 1471, heeft men, zo ver my bekend is, voor het eerst, vast befoldigd Krygsvolk, hier te Lande, opgerigt. Het wierdt, als voorheen, in Benden, of *Gezelschappen* (y) verdeeld, en *Compagnien* van *Ordonnantie* (welke bewoording in 't vervolg, by WAGEN., te meermaal zal voorkomen) gezegd, nadien het onder zekere *Ordonantien*, of Krygsreglementen, stondt, die, door KAREL, zelve waren opgesteld, en van welken hy gewoon was, den Bevelhebberen van elke Compagnie, een pragtig, in groen Fluweel gebonden, en met zyn groot Zegel, in groenen wasfe, bezegeld affchrift ter hand te stellen.

Voorts bestondt een zodanige *Compagnie* uit *honderd Speeren*, de Speer meest uit *agt Vegters*, onder welken men Boogschutters te paarde, te voet, Kolfroer- of Haakbusfchieters, en Pikeniers telde; in dier voege, dat elke Compagnie grooter was dan tegenwoordig een Regiment; nadien de honderd Speeren agt honderd Koppen bedroegen, en men de twee- en- twintig Compagnien, met de daar by zynde meerdere en mindere bevelhebbers, enz., begrootte op agtien duizend Mannen.

Dec-

(w) COMMENES. *Mémoires* Liv. 1. Ch. 3. p. 22.

(x) LA MARCHÉ. *L'Etat du Duc Charles le Hardy*. p. 700.
706—710.

(y) Zie myne Aanmerk. op 3 D. bl. 372. r. 6. van end.

Deeze plaats dult niet in meerder byzonderheden uit te weiden; alleenlyk zal ik 'er byvoegen, dat de Hertog, in persoon, Kapitein van elk der Compagnien was, doch dezelve bestuuren liet door eenen Geleider, *Conducteur*, of *Conductier* gezegd; zynde een voornaam Edelman, die de Ordonantie moest bezweeren, en dien hy een' Staf, (*Baston de Capitaine*), omwonden met blauwe en witte zyde, zynde de coleuren van het huiz van Bourgogne (z), ten teken van bevel, van zynent wege, deedt voeren en, zo hy 't goetvondt, alle jaaren veranderde.

De *Mannen van wapenen* voerden, op hun harnasch, een rood Fluweelen Kruis van S. Andries; 't geen, ook in die couleur, op de korte, half blauw half wit geverwde, Manteltjes (*Paletots*) der Boogschutters te Paarde (*Archiers*), gezien wierdt. Waar zy kwamen moest men hen huisvesten, en, tegen geregelde betaaling, van levensmiddelen geriesen; maar, zo zy misdedden, wierden ze gestraft, door de Regters der plaatze, alwaar de misdaad begaan was (a). Uit welk laatste blykt, dat, hoe zeer, met het opregten van vaste Krygsbenden, door den tyd, de dienst der Burgeren verminderde, evenwel de Regenten nu noch niet wierden afgesneden van alle betrekking, die de voorige

(a) Toen, in 't jaar van 1418, eenige Steden in Frankryk sig voor de Bourgondische party verklaarden, tegen dien des Konings, droegen zy, ten teeken hier van, roode Escharpen en het Kruis van St. Andries. VILLARET. l. c. T. 14. bl. 1 en 2.

(a) LA MARCHE. l. c. p. 706—710. *Mémoire pour l'Hist. de Bourg.* p. 288. 289.

ge Graaven, met naamen ook PHILIPS, KARELS Vader, hun; omtrend het Krygswezen, hadden toegestaan; in zo verre, dat, schoon het oorlogen den Graave, als Souverain van den Lande, toekwam, egter ook de wapenschouwing of monst'ring, mede voor hún geschiedde (b). 't Geen mede, te water, onder KAREL, plaats hadt (c).

Bl. 120. r. 12. „*Sommige Steden verhuurden of verpagtten deeze belastingen of Excynsen;*” en, in de Aanteekening. „*Ten minsten vinde ik dit,* omtrend zeventig jaaren na „*dien tyd.*” Dat het invoeren van *Excynsen*, ook op eetwaaren, ten minsten in 't begin van de veertiende eeuw, aan de Nederlandsche Steden vergund was, is sedert aangetoond (d); moogelyk hadden zy 'er vroeger plaats. In 't nabuurig Luik, was de wyn *excyns*, reeds ten jaare 1254, bekend (e).

Bl. 138. r. „ADOLF luisterde naar geen Voorwaarde.” Hertog KAREL hadt hem aangeboden het Stadhouderschap van Bourgondie, mits hy slegts de Stad *Graave*, en zes duizend gulden inkomst, met den titel van Hertoge, aan zynen Vader liet. Hy antwoordde, zegt een Ooggeruige „*dat hy liever zyn' Vader, met het hoofd voorover, in een put zou geworpen hebben, en zig zelve 'er by, dan hier toe te koomen* (f).” De Natuur gruuwt van zulke Monsters.

Uit

(b) Zie Bylaage A. N°. 4.

(c) Zie WAGEN. Vaderl. Hist. 4. D. bl. 155. r. 6. van ond.

(d) PAULUS. Verklar. der Unie van Utrecht. 1 D. bl. 107. HEENEMAN *de Precariis Comitum* §. 12. p. 92 et 93.

(e) HOCSEM. *de Gest. Episc. Leod. T. 2. p. 286.*

(f) COMMINES. 1. 6. Liv. 4. Ch. 1. p. 206. *Conf. T. 3. p. 476.*

Uit een, onlangs, in 't licht gegeeven Stuk, blykt, dat PAUS SIXTUS de IV, de Nymegische Burgeren, sedert, onthefte van den eed, aan ADOLF, als Hertoge van Gelder, gedaan; met bevel, op straffe van den ban, Hertoge ARNOUD weder aan te nemen. KAREL van Bourgondie hadt hier de hand in (g).

Bl. 149. l. 8. v. o. „Hy (Hertog KAREL) gaf bevel aan alle Geestelyken, om de Goederen, welke zy festig jaaren bezeten hadden, in geschrift te stellen.” Hier uit schynt genoeg te blyken, dat de last van PHILIPS, om der Geestelyken Goederen aan te slaan, van welke ik voorheen sprak (h), niet werkstellig zal gemaakt zyn; ook ziet men 'er uit, dat KARELS bevel, om van die Goederen gebruik voor 's Lands Schatkist te maaken, ten deezen tyde geen vreemd denkbeeld was.

Bl. 152. r. 16. „Men vindt, dat Gelderland, — in dit jaar — 13883 ponden tournois heeft moeten opbrengen.” De Geldersche Steden waren, buiten dien, van 't leeveren van Manschap niet vry geraakt. (i) Die van Aarnhem zonden hem eenige Schepen, ter hulpe, den Rhyn op, gelyk mede de zes groote Steden van Holland doen moesten. De Hertog scheen 'er zig van te willen bedienen tot het vervoeren van Manschap, of Voorraad, naar 't leeger voor Nuis (k).

De

(g) Handvesten van Nymeg. bl. 231.

(h) Zie deeze Aanmerk. bl. 37.

(i) PONTAN. Hist. Geln. Lib. 9. fol. 554.

(k) WAGEN. Amsterd. Geschied. a D. bl. 268 en 269.

De Schepenen van Aarnhem toogen, met eenig Volk, naar dat Beleg, op een wagen, voor aan met Stads wapen beschilderd en getrokken door zes paarden, op welke haamen, zo als ook op de vlaggen hunner schepenen, het zelfde wapen gezien wierdt. (l)

Bl. 155. r. 9. v. o. „*Veelligt hebben de vier eerste gemelde Admiraaals, alleenlyk den rang van Vice-Admiraaals; en de vier anderen dien van Schouten by Nagt gehad.*” Sedert, en, zo ik agte, beter, heeft onze WAGEN. de vier *Admiraaals* voor *Kapiteinen*, en de vier *Onder-Admiraaals* voor *Lieutenants* aangezien. (m)

Bl. 161. r. 10. „*KAREL liet — eene ledige Schatkist agter.*” Een gelyktydig Schryver zegt, dat hy gelds genoeg over hadt, en op 't Kasteel van Luxemburg nog wel honderd vyftig duizend Kroonen (n).

Bl. 161. r. 19. „*Hy was knisch en maatig.*” Hy was ook, uitneemend arbeidzaam; van waar men hem den bynaam van den *Werkenden* of *Werker* (*le Travayllant*) gegeven heeft (o). „*Ik geloove, zegt COMMINES, (p) dat nooit een mensch*
 „*mêr arbeid op zig nam, dan hy, en ik*
 „*heb nooit iemand gekend, die stouter*
 „*was; ik heb hem nooit hooren zeggen*
 „*vermoed te zyn, nog hem ooit eenigen schyn*
 „*zien geeven van vreeze; en egter ben ik,*

„ zo-

(l) Chron. van Aarnhem. H. 51.

(m) Amsterd. Geschied. 2 D. bl. 275.

(n) COMMINES. l. c. Liv. 5. p. 306.

(o) LA MARCHE. Mémoir. p. 653.

(p) l. c. p. Voyez aussi. Tom. 3. p. 469.

„zeven jaar agter een, in den oorlog by
 „hem geweest, ten minsten des Zomers,
 „en, somtyds, in Winter en Zomer.”

Bl. 161. r. 12. van o. „De Grootshheid der Bourgondische Hofhouding, van welke nog eene omstandige Beschryving voor handen is.” Uit het eind deezer Beschryving blykt, dat de onkosten van 't Hof en het Leger, jaarlyks, omtrend twee Millioenen, een geweldige som, ten dien ryde, beliepen. Voor 't overige haalt onze WAGEN., hier, al wel te regt aan (q) de *Analekta* van den Heer MATTHEUS, doch het Nederduitsch Stuk, aldaar te vinden, is een zeer verminkt Afschrift en Overzetting van een Fransch Werk van OLIVIER DE LA MARCHE, getiteld *l'Etat de la Maison du Duc Charles de Bourgogne, dict le Hardij*, en gedrukt agter de derde Uitgave der *Mémoires* van dien Schryver, te Brusfel, in den jare 1616; 't geen ik, om die reden, hier en daar, heb aangehaald. Als men dit Stuk vergelykt met het reeds aangetogen Werkjen van ALIËNOR DE POITOU, en met de *Mémoires, pour l'Histoire de Bourgogne*, in 1729, te Parys uitgegeeven, zal men zig van de Bourgondische Hofhouding, die zeer tot opheldering strekt van s' Lands zeden en bestuur, een duidlyker denkbeeld kunnen maaken, dan, veelligt, van eenige andere in Europa.

Bl. 163. r. 15. „Meest was men voor LODEWYK den XI. bedugt.” Hy was en bleef, zonder twyffel, de gevaarlykste Vyand der
 Staa-

(q) Zie deeze Aanmerk. bl. 18.

Staaten van MARIA, en men mag agten, dat de Geschiedenissen, uit dien hoofde, de naamen der overige Vorsten, die 'er mede op vlamden, min naauwkeurig hebben aangeeteekend: onder deezen zullen, egter, de Hertogen van Beieren, met naame de Munchische Tak, welkers hoofd, thans, ALBERT de II., gezegd *de Wyze*, was, gehoord hebben. Dat deezen de Stad Dordregt, door Gezanten, op hunne zyde tragten te brengen, doch zonder goed gevolg, blykt uit een, voor eenige jaaren, uitgegeeven Charter (r).

Bl. 173. r. 10. v. o. „ Brief, *dien men Vrouwe MARIA zelve* onder d'oogen bragt.” De omstandigheden, die hier by plaats greepen, waren deezen. De Gemagtigden van Gend, by hunne te rug komst uit Frankryk, aan MARIA, in eene Raadsvergadering, verslag doende van hun wedervaaren ten Hove, verhaalden, onder anderen, hoe de Koning, op hunne verklaring, „ dat de Hertogin „ gezind was alles te doen, by raade der drie „ Staaten,” hadt geantwoord, „ wel zeker „ te zyn van het tegendeel, uit hoofde van „ haaren Brief, dien hy aanbodt te vertoo- „ nen.” MARIA, op dit zeggen, ontsteld, vergramd en niet denkende, dat men den Brief reeds gezien hadt, ontkende, terstond, die daad. Dan de Pensionaris van Gend of Brusfel (zegt COMMINES, en men moet, misschien, by hem, *Brugge* leezen) het woord voor zyne Meesters voerende, trok, daar op,

00-

(r) VAN DE WALL. *l. c. p.* 849 en 850.

voogenbliklyk, het oorspronglyk gefchrift zelve uit zynen boezem, en langde het, in 't gezigt van ieder een, der Jongvrouwe toe, die, gelyk men bevroeden kan, hier over, in de uiterfte verlegenheid geraakte (†).

't Is opmerkelyk dat, hoe zeer deeze Brief alleen sprak op naam der Hertoginne MARIA, hy, egter, om by den Koning te zekerder geloofd te worden, door drie handen gefchreven was; naamenlyk, van MARIA zelve, van MARGARETE van YORK, Weduwe van Hertoge KAREL, en van ADOLF van RAVESTEIN, Broeder van den Hertoge van Kleef; (†) die, blykens het aangehaalde by onzen WAGEN., de twee eerften waren, met welken zy haare zaaken wilde bestuuren.

Bl. 180. „'t Huwelyk werdt te Gend voltrokken.” MAXIMILIAAN, met 800 Paarden, binnen trekkende, wierdt, voor zyn' persoon, pragtig ingehaald; maar de Huwelyks-Plegtigheden waren, thans, zeer eenvoudig. LA MARCHE, toen s' Vorsten eerste Hofmeester, verhaalt, dat deez, na den avondmaaltyd, (die men, elders, vindt, dat door de Hertoginne Weduwe van KAREL van Bourgondie gegeven werdt,) een bezoek by Jongvrouwe MARIE aflag; dat men, straks daar na, over den tyd van 't Huwelyk, in een byzonder vertrek, sprak en, terstond, een Bisfchop liet haalen, die ze beiden ondertrouwde; dat, den volgenden dag, het huwelyk wierdt ingezegend; dat, op dien dag, des morgens, de Vorstin zig Kerkwaarts be-

(†) COMMINES. 1. c. Liv. 5. Chap. 17. p. 340 et 341.

(†) COMMINES. 1. c. Chap. 16. p. 337 et 338.

begaf, „ geleid door twee haarer Ridderen,
 „ zynde den Graave van Chimay en den
 „ Heere van Gruithuizen, (voorheen Stadhou-
 „ der van Holland) terwyl *myn Jonker van*
Gelre (verftaa ADOLF; Zoon van ARNOUD)
 „ en de *Jonkyrouwe van Gelre*, zyne
 „ Zuster, die toen twee fchoone Kinderen
 „ waren, de Waskaarsen droegen; en dit was”,
 vervolgt hy, „ al de pragt, welke men
 „ maakte, om den Zoon des Keizers aan
 „ de rykfte Erfgenaame der waereld uitte-
 „ trouwen (u).”

Van elders (v) weet men, dat de inzegening
 gefchiedde, door den Pauslyken Legaat, ten
 zes uren des morgens en, onder anderen,
 met deeze plegtigheid; „ *die Legaat nam*
 „ *des Hertogen hant, de Hertoge in synre*
 „ *hant hebbende enen costeliken Ring, ende*
 „ *ftac die an der Princesfen voerften Vin-*
 „ *ger, feggende; met defen ring geve ik u*
 „ *mine manlike trouwe; ende, ten anderde,*
 „ *ftac hi die an die middelste Vinger, seg-*
 „ *gende, ende beloue u myn trouwe te*
 „ *onderhouden; ende doen ftac hi se an die*
 „ *Hertvinger, feggende, ende beloue di (U) te*
 „ *onderhouden alle dat ghene, dat, tusfchen*
 „ *minen Vader ende urwen Vader, ende onse*
 „ *Londen ende Provinchien, tractiert ende*
 „ *gheftoten is.*”

Bl. 191. r. II. v. o. „ *Doch zy droe-*
 gen

(u) LA MARCHÉ. *Mémoires*. p. 618. Voyez. aussi. COMMINES, *Mémoires* Liv. 6. Ch. 3. pag. 382.

(v) Groote Chron. *Divis.* 32. Cap. 13. bl. 372. Excell. Chron. van Vlaend. bl. 191. Vfo. en 192. *Hertvinger* is, volgens KILIAAN, de *agierste Vinger*.

gen zo weinig zorg voor het bewaren der onlangs verkreegen' voorregten, dat zy gedoogden, dat JOOST VAN LALAING, in zyne plaats, werdt aangesteld." By 't Groot Privilegie van MARIA, was, door de Graavin, ten verzoeke der Staaten, pas drie jaren geleden, beloofd, om geenerlei Ampten of Diensten te begeben, dan aan Inboorlingen, en de Hertogin had, kortst daarna, WOLFERD van Borsfelen, Heere van Veere, tot Stadhouder van Holland en Zeeland aangesteld in plaats van LODEWYK van Brugge, Heer van Gruithuizen, die een Vlaming was en, sederd den jaare 1465, die waardigheid bekleedde (w). De Kabbeljaauwschen, die den Heere van Veere vyandig waren en, door allerlei middelen, zelfs ten koste van 's Lands Schatkist, zig in de gunst van MAXIMILIAAN wisten in te dringen, hadden weinig moeite, om den Vorst te beweegen zynen voornaamsten Amptenaar en Gunsteling, die uitstekende diensten beweezen hadt aan zyn Vaderland (x), van zyn ampt te verlaten. JOOST VAN LALAING, een Henegouwer, en dus een Afhangeling van den Vorst en de Kabbeljaauwschen, wierdt, Ao. 1480, tot Stadhouder van Holland en Zeeland benoemd. — Een bewys, wederom, voor de waarheid der stelling, dat de party die men *Hoekschen* noemde, niet is geweest een *factie*, maar een deel der Ingezetenen van 't Land, die zig beyverden in de handhaving der

(w) Zie WAGEN. 4 D. bl. 114.

(x) Vergelyk de Beschryving van zyn Leeven, door den Heer ERMERINS.

der Privilegien en Usantien van het Land, die van de *Kabbeljaauwschen* veragt en overtreden wierden (y). Ondertusfchen was de aanhang der Hoekschen, hoezeer de regtvaardigste, doorgaans de zwakste. De toenemende heerschezugt der Vorsten, gestyfd door de Kabbeljaauwschen, deedt hen eindelyk bezwyken, en meerendeels het Land verlaten (z).

Bl. 191. ond. reg. „De Raadsheeren van 't Hof in den Haage, insgelyks veranderd zynde.” Dit sproot, veelligt, uit zekere belofte, door MAXIMILIAAN, aan de Hoeksche Steden Dordrecht, Gouda, Schoonhoven en den Briele gedaan, op 20. Juny 1480, en welke strekte, om de *Kamer van Holland*, (dat is 't Hof, Kamer houdende in den Haage, (a)) voortaan; uit een gelyk getal van Hoeksche en Kabbeljaauwsche, gewoone en buitengewoone, Raaden te doen bestaan. De Stukken, hier toe dienende, zyn, voor eenige jaaren, uitgegeeven, als mede de Zoen, die de drie eerstgemelde Steden, ten zelveu tyde, met MAXIMILIAAN en MARIA troffen. Men leert uit dezelveu, dat, aan de drie eerstgemelde Steden, mits toestemmende in eene *subventie* van 8000 Klinkaarts, voor agt jaaren, wierdt kwytgescholden en vergeeven *de grote fortsen, violencie, crachten, geweld, huisbrekinge, excessen ende quade feiten*, door hun, op den togt naar 's Haage, bedreeven, toen

(y) H. DE GROOT, in de Holl. Consult. 3 D. Consult. 126, §. 84—88. Nieuwe Druk.

(z) Zie WAGNER, 4 D., bl. 289—292.

(a) Vergelyk VAN DE WALL. 1. c. p. 727.

toen zy derwaarts, om oproer te stillen, in Hooimaand des jaars 1479, door den Stadhouder ontboden waren (b), en die, federt, ook tot de beroerte in Rotterdam oorzaak gegeven hadden. De Hertog, schoon, in den grond, Kabbeljaauwsch (c), oordeelde thans, zo 't my voorkomt, den schyn te moeten aanneemen van Partyen te willen vereenigen; immers, hy stelde vast, dat, by een Beschryving der Edelen, beide partyen, als de Heeren van *Nasfau*, van *Hoorn*, van *Bredenrode*, van *Gruithuizen*, van *Montfoort*, en de overigen, die, gewoonlyk, beschreeven waren, voortaan zouden beschreeven worden; dat Dordrecht, 't geen, voor den Zoen, eenigen tyd niet moet beschreeven geweest zyn, weder 't eerst ter Vergadering zou geroepen en, zonder haar, niets besloten worden; dat Dordrecht, Gouda en Schoonhoven haare Uitgeweekenen weder zouden inneemen, gelyk te Leiden geschied was. Voorts wierdt aan die van Gouda, in 't byzonder, kwytscholden de misdaad van s' Graaven Slot, voor haaren Kastelein, den Graave van Nasfau, niet geopend te hebben; mits die opening, voortaan, geschieden zou, en de Graaf een ander Slotvoogd aanstellen van de *heerschende* (d: i: Hoeksche) zyde; die egter, met gewapende manschap, niets tegen de Stad zoude moogen onderneemen (d).

Bl. 237. „ Zy (Vrouwe MARIA) had
zig

(b) Zie ook hier WAGEN. Vaderl. Hist. 4 D. bl. 189.

(c) WAGEN. alhier, bl. 196. en Beschryv. van Amsterd. 2 D. bl. 352.

(d) VAN DE WALL. l. c. bl. 688-694.

zig, door een val van 't paard, *dermaate bezeerd* enz." Men verschilt eenigzints, omtrend de omstandigheden, die oorzaak tot den dood van MARIA gaven. 't Volgende dunkt my 't waarfchynlykst. Een Minnaaresse van ligchaams-oeffeningen, byzonder van fchaats- en paard-ryden, (e) begaf zy zig, omtrend vasten-avond, of den 11. van Sprokkelmaand, tusfchen Brugge en Damme, ter jacht, op een driftig Vrouwen-paard of Telle, wiens cingels, onder het snel ryden, van een sprongen, waar door de Zadel los, en MARIA agter over fchoot, neerkoomende, zo sommigen willen, op een zwaar stuk houts of boomftruk. Zy, aan de Lendenen zeer gekwetst, ontveinsde egter voor MAXIMILIAAN de fmert, doch, na drie weeken, moest zy reeds, 't bedde houden. De wond zette zig tot verzwearing en 'er kwam een aanhoudende koorts by, die haar, op den 27. van Lente-maand, in den ouderdom van maar 25 jaaren, uit het leeven rukte. 't Ligchaam wierdt te Brugge, 't hart, volgens haare begeerte, te Antwerpen, begraven. (f).

Bl. 232. In 't jaar 1484, maakte hy zig eerst van Dendermonde en, wat laater, van Oudenaarden meester.

MAXIMILIAAN is, in dit jaar, ook te Middelburg geweest, om Hooge Vierschaar te houden; blykens de Inleiding der Keure van Zeeland Ao. 1495. Dan hy wierd genoodzaakt

(e) Nieuwe Chron. van Vlaand. 2 D. N. 608.

(f) Chron. Des Brab. p. 224. Excell. Chron. van Vlaand. bl. 225. COMMINES. 1. 1. Liv. 6. p. 285. et p. 405. HEURNIUS. Rer. Austrac. Lib. 1. C. 10.

zaakt dezelve uitteftellen , vermits hem de Prelaat en Edelen van Zeeland vertoonden , dat zulks niet mogelyk ware , alvorens de Keuren van den Lande van Zeeland , die , in veele opzigten , duister en tegenftrydig waren , overzien en vernieuwd wierden . Ter wederzyden wierden Gemagtigden benoemd (g) , die een nieuw ontwerp van Keuren maakten , deels , uit de oude Keuren van FLORIS den Momboir , (h) na den dood van zynen Broeder Koning WILLEM , en dus , tusfchen de jaren 1256 en 1258 , gegeven , en , naderhand , ten jare 1290 , door FLORIS den V. vermeerderd en verbeterd (i) , deels , uit de Keuren van Hertog WILLEM van Beieren , deels , uit die van PHILIPS van Bourgondien (k) , deels , eindelijk , uit het geen de oude Costumiers (l) van den Lande van Zeeland , als Wetten en Usantien , hadden opgegeven . Dit Ontwerp was het , 't geen , ter gelegenheid der inhuldiging van PHILIPS , te Reimerswaal , ten jare 1494 , aan de Afgevaardigden van Zeeland wierdt ter hand gesteld , en , als doen , by voorraad en in afwagting van verbetering , bezwooren .

Bl. 235. Byzonderheden , aangaande de overrom-

(g) Vid. APPELIUS , in *Spectamine Inaug. ad Statuta Zeelandiae anni 1496. Edita Lugd. Batav. a 1786.*

(h) Zie deeze by MIERIS. *Chartorb. 1 D. bl. 302—316.*

(i) Zie deeze by MIERIS *l. c. 1 D. bl. 511—523. en VAN DE SPIEGEL*, over de Hooge Vierfch. §. 7. en 8.

(k) Waarfchynelyk worden hier onderscheiden Keuren van WILLEM en PHILIPS bedoeld , welken , hoe zeer ieder op zig zelve geen algemeen Landregt vastfellende , nogthans , onderscheiden gedeelten daar van bepaalden .

(l) Deeze worden , in 't Groot Privilegie van MARIA. §. 5. *Notabile Clerken* genoemd ; dezelfde mogelyk , die , C. 1. §. 2. van de Keure , *Gegradueerde Clerken* worden geheten .

'rompeling van Vlisfingen, door die van Sluys', behalven 't geen by Reigersberg en Boxhorn staat aangeteekend, heb ik niet ontdekt. 'T is ook niet wel te bepaalen, wie WOUTER VAN DOMBURG, de omhals gebragte Schout van Vlisfingen, geweest zy. Waarschynelyk, egter, heeft men hem te houden voor denzelven, die, in 't najaar van den jare 1484, en in February 1485, met eenige manschappen te Veere in bezetting gelegen hadt, toen men bevreesd was voor een inval der Hoekschen uit Sluis, (m) en die, mogelyk, ook dezelve is, als Heer WOUTER VAN DOMBURG, voorkoomende op den Lyst der Zeeuwsche Edelen, die gevonden is in de Abdy van Middelburg (n).

Daar Vlisfingen, ten ryde van deszelfs verwoesting door de Sluifenaars, den 16 Mey 1485, behoorde tot de Heerlyke Goederen van WOLPHERT VAN BORSSELE, Heer van Veere, en deeze de party der Hoekschen, die Sluys inhielden, was toegedaan, (om welke reden hy zelfs, A^o. 1480, van zyn Ampt, als Stadhouder van Holland en Zeeland, verlaten was (o) en, twee jaren daarna, door de Vlamingen, die met de Hoekschen een gemeene zaak maakten, tot Voogd van den Jongen PHILIPS benoemd (p)) zou het vreemd kunnen voorkoomen, dat Vlisfingen de woede der Sluifenaars, op zulk een gedugte wys, moest ondervinden. — Dan, het zy zy

mis-

(m) Zie Bylage K, by ERBERINS, in 't leeven der Heeren van Veere, uit den Huize van Borssele.

(n) TE WATER, *Hoog Adelyk Zeeland*. bl. 12. Zie ook denzelven Schryver, over 't Geallag van VAN DOMBURG. bl. 143-147.

(o) WAGEN. 4 D. bl. 191.

(p) WAGEN. 4 D. bl. 221.

misnoegd waren op den Heer van Veere, die, mogelyk, ongenegen was, om hunne wanhoopige pogingen te ondersteunen, het zy uitgelokt wierden door het vooruitzigt van den buit, daar Vlisfingen thans, hoe zeer, nog een onbemuurd vlek, door het verloop der Kooplieden van Brugge en Sluys, zoo wel als de andere Walchersche Steden, in welvaart aanmerkelyk toenam, de Sluifenaars waren, ten uitersten, misnoegd op PHILIPS van Bourgonje, den Heer van Beveren, die, reeds in 1481, ondertrouwd met ANNA, de Erfdogter van WOLPHAART VAN BORSSELE, Heer van Veere, dus de vermoedelyke erfgenaam was zyner heerlyke goederen, waar van Vlisfingen geen gering gedeelte uitmaakte. Hy schynt, voormaals, de Vlamingen begunstigd te hebben, en was door hun, A^o. 1482, tot Mede-Voogd benoemd van den Aartsheerzog PHILIPS (q); zelfs was hy, by opene Brieven, gegeven op naam van den Aartsheerzog, A^o. 1484, ter dier tyd te Gend nog gevangen, tot *Gouverneur en Capitein Generaal van Vlaanderen* aangesteld, op een tractement van twaalf honderd Guldens (r), en was, in dat zelfde jaar, een der Bevelhebbers, onder welke de Vlamingen een inval in Brabant deden (s). Maar, niet lang daarna, verliet hy de zaak der Vlamingen, en omhelsde, zoo wel als zyn Schoonvader WOLPHAART,

(q) WAGEN. 4 D. bl. 221.

(r) L'ESPINOY. *Recherches des Antiq. et de la Noblesse de Flandres*. p. 78.

(s) Zie Goudh. *Chron.* bl. 559.

PHAART, de gevoelens van het Hof, (t) zoodat hy zelf, omtrend dien tyd, de stad Sluys belegerde. Waarschynelyk, (u) daar hy Admiraal was, zal hy, met een vloot Schepen, in Walcheren uitgerust, het Zwin bezet hebben, om het uitloopen der Hoeksche Kapers te beletten. Het is dus geen wonder, dat die van Sluys hunne moed koelden op Vlisfingen.

Bl. 239. „ *Alles werdt beslooten met deze Koninglyke spreekwyze, aan welke men, hier te Lande, nog gansch niet gewend was, Car ainsi nous plaist il estre fait: Dat is; Want alzo belieft het ons, dat gedaan worde.*”

Offchoon wy de doorwrogte Kundigheid in de Geschiedenisfen onzes Vaderlands van den Grooten WAGENAAR bewonderen, zy hee ons egter vergunt, in deze stelling, van zyn Edele te verschillen, en van de gedagten, waar in hy stondt, dat men aan deeze Koninglyke spreekwyze, hier te Lande, toen ter tyd, nog gansch niet gewend was, aftewyken; daar wy zullen tragten te doen zien, dat, wel verre men hier aan ongewoon zoude zijn, integendeel, al van veel vroeger tyden, deeze spreekwyze gebezigd is.

Car ainsi nous plaist il, & voulons estre fait. Deeze taal, als het hoogst en Souverain Oppergezag aanduidende, hebben de Koningen van Frankryk, in haare Wetten en Statuten, volgens de meening der Geleerden

(t) ERMERINS, in 't leeven van de Veersche Heeren uit den Huize van Bourg. pag. 7.

(u) REIGEREL. Chron. van Zeel. 2 D. bl. 312.

den (y), alreeds in de 14. Eeuw gevoerd; en het is, kort daar op, van verscheide gekroonde hoofden nagevolgd, voornamentlyk van die geen, welken uit Franschen Bloede gesproten, naderhand, als Hertogen en Princen regeerden.

De Schryver spreekt, hier ter plaatse, van een Edict van Keizer MAXIMILIAAN (Keizer KARELS Grootvader), 't welk strekken moest ter oprigting van een Admiraliteits Collegie, om al, wat het Zee-wezen betrof, daar door te bevorderen; dit Edict nu, ten jaare 1487. gegeven, wierdt met deze Koninglyke spreekwyze beslooten.

Al van veel vroeger tyd was men, hier te Lande, gewoon, de Keizerlyke Statuten en Edicten, aan welker stricte nakooming den Wetgever veel gelegen was, met dit teken van Souverain gezag te bekragtigen; ook hebben de Graaven van Holland, in welker boezem het Souverain gezag berustede, van de vroegste tyden af, reeds deezen spreektrant aangenomen.

Offchoon sommige Schryvers, voor al ten opzichte van PHILIPS van Bourgonjen, bygenaamd de Goede, het zeer euvel neemen, dat hy deeze spreekwyze, in navolging zyner Voorzaten, gebruikt heeft, die hem, daarom, van trotsch- en opgeblazendheid jegens zyne Onderzaten, beschuldigen.

Dan, wat hier ook van zyn mooge, zeker is het, dat men, al van veel vroeger tyden, dan van PHILIPS den Goeden, gewoon was de

Ko-

Koninglyke Edicten, met die spreekwyze, te bekrachtigen. Men vindt (w) van Hertog JAN van Brabant, JACOBA van Beyeren, Graavinne van Holland, in huuwelyk hebbende, vermeld, dat hy, op den 25. Febr. ten jare 1424, HENDRIK VAN EYK tot zyn Jagermeester aanstelde, en deszelfs Commisfie-brief, met deze woorden, bekrachtigde: „Zonder yet dair jegens te seggen of te doen, in eenigerwys, of meer bevels van ons dair af te verbeyden; want ons dat alzoohelieft, ende gedaen willen hebben.”

Wat anders betekenen de woorden van WILLEM den V., Graaf van Holland, ten jare van 1347. (x), als hy zegt. „Want dit onze wille is”? Zo heeft ook de Vrouw van Graaf WILLEM, toen zy, door de krankzinnigheid van haar Man, te raade was geworden Graaf WILLEMS Broeder, Hertog AELBRECHT, uit het Keizerryk te ontbieden, alle Edelen, Steden, en Onderzaten van Holland geboden, des Hertogs regeering voor wettig te erkennen, en hem den Eed van hulde en trouw te zweeren. (y). „Wy versoeken (zegt zy,) en uiterlyk begeeren, onzen lieven Broeder — te ontfangen over haren Ruwaarde; — want sulx onse wille en meyninghe is.”

Ja, zelfs in zaaken van het alleruiterst gewigt, — in zaaken daar de Regeering en het bestier der Landen mede gepaard ging, was men gewoon, zig van deze spreekwyze te

(w) MIER. Groot Charterb. 4 D. p. 759.

(x) MIER. 1. c. 2 D. p. 750.

(y) MIER. 1. c. 4 D. p. 43.

te bedienen. Wanneer Hertog JAN van Brabant en deszelfs VROUW JACOBA, het geheele Graaffchap Holland, met deszelfs Oppergezag, by wyze van overeenkomst, aan JAN van Beieren overdroeg, en deszelfs Onderzaten hem hulde en eerbied beval te bewyzen, bekrachtigd by die overdragt met deze woorden, „*Want dat onze wille is (z).*”

En daalen wy af tot die tyden, waar in men, langer weigerig den hals onder het Spaansche juk te krommen, de wapenen tegens den bloeddorstigen ALBA had opgevat, dan zullen de Registers van Staat ons leeren, dat de Grondlegger der Bataafsche Vryheid, WILLEM de I., met onderling overleg der Staaten, in een Placaat, op den 29. November ten jaare 1579 vastgesteld, 't welk alle gemeenschap met den Hertog van ALBA ten sterksten verboodt, dezelve koninglyke Spreekwyze gebezigt heeft, „*Want ons alzoo belieft (a).*”

En waar in verschilt doch die wyze van spreken met de vorige, welke WILLEM I., Stadhouders, den 3. Maart, ten jaare 1573, gebruikte, en welke in de Registers van Holland gevonden wordt. „*Dat alle Leenmannen der Graeflykheyt hem, als Gouverneur Generaal, den Staeten 's Lands van Holland ende het Gemeene beste den behoort. Eedt van getrou-*

(z) MARR. T. 4. p. 548.

(a) Extract uit 't Register der Resolutien van Holland, ten jaare 1572. 1574. fol. „*En ten eynde niemant daar van ignoransie hebbe, — Soo lassem, en ordonneren Wy u den inhoud van desen te publiceren, alomme binnen de Steden, en de Plecken van den Lande en Graeffschappen van Holland, ons toegedaan zynde; — bevelende voorts alle Officieren, ende Magistralen, dat sy het inhouden van desen volkomen en agtervolgen, voor soo veel hun aangaan magh, zonder daar inne te gebrewyken eenigh favor, gunste, ofte dissimulatie. Want ons alzoo belieft.*”

trouwigheyt doen tegen de Tiranneye van den Hartogh van Alba kunne Leenen van nieuws verheffen, — — op verbeurte der Leenen. —

„Want onse intentie ende begeerte sulcks is,” en, ten jaare 1579 (b), „Want zuloks is onse ernstighe Wille ende begeerte.”

Deze Spreekwyze, voor zo verre 't de eigentlyke woorden betreft, heeft, naderhand, toen de Staaten, na de affweering van PHILIPS de II., op haar lieder eige Souverain Gezag de Placaaten uitgaven, wel eenige veranderingig ondergaan, dog de zin der woorden is daarom dezelve gebleeven. In den jaare 1580, vindt men een zagter Spreekwyze door de Staaten gebrúkt, (c) by SIMON VAN LEEUWEN. „Want de Staten dunckt zulck.”

Deeze zagtere, of liever min harde, benaming verandert egter den wil en de meening der Hoge Wetgevers niet; want die zelve Staaten hebben, naderhand, die koninglyke Spreekwyze, die KAREL de V. en PHILIPS de II. eigen waren, meest altyd, en met alle nadruk, gevoerd. „Uyt onser rechter Wetenschap, volkomen macht, ende Souveraine Authoriteyt.” Tegenwoordig is deze Spreekwyze de generaalste, „Want de Staaten zulks ten diensten van den Lande (d) hebben geoordeeld nodig te zyn” of „te behooren,” of „hebben goed gevonden en verstaan,” en gelykfoortige bewoordingen.

Bl. 240. r. 5. v. o. „Die van Brugge naamen

MA-

(b) VAN DE WALL. *Handv. van Dord.* p. 1401.

(c) VAN ALLER. *Maniër van Procèdeeren*, met de Notèn. p. 112.

(d) Men heeft de volgende woorden; in deeze Aanmerking, (die, door een kundige, maar onbekende hand, den Uitgever deezer, een jaar geleden, is toegezonden) moeten aanvullen, alzo het einde van 't oorspronglyke, by toeval, in 't ongercede is geraakt.

MAXIMILIAAN in hegtenis." Zy bewaarden hem, eerst, in zekere huizinge, genaamd *Kraanen-
burg*, sedert in eene andere, die men geschikter
oordeelde voor de kleine Hofhouding, welke
men hem overliet. De omstandigheden, die
deze gevangenneeming en ontslag verzeeld
hebben, zyn zeer merkwaardig, maar, zo
om haare onslagtigheid, als wyl zy veelal
Vlaanderen raaken, niet geschikt voor deze
Aanrekeningen; zy verdienen, egter, met
haare gevolgen, in de, hier onder aangehaalde,
gelyktydige, en, deels, tegenwoordig geweest
zynde, Schryveren te worden nagezien (e).

Bl. 249. r. 8. „MAXIMILIAAN kreeg zo dra
geene kennis van de nadering des Keizerlyken
Legers, of hy waande langer niet, aan het pas
gesloten Verdrag, verbonden te zyn." Anderen
getuigen, dat MAXIMILIAAN, na hy reeds
op vrye voeten was, zynen Vader gebeden
heeft de Vlaamingen te spaaren, en te denken
aan den, door hem gezworenen, eed; maar
dat de Keizer, het beneden zyne waardigheid
reekende dezen oorlog niet te vervolgen, en
MAXIMILIAAN, in den Vergadering, te Mechelen
gehouden, van dien eed deedt ontslaan (f).
Hoe het zy, dat de Roomschkoning zeer
gebelgd was, over de opfoerige Vlaamingen,
blykt duidlyk, doordien hy, sedert, de renten,
enz. die Gend, Brugge en Iperen op de Hol-
land-

(e) LA MARCHE, *Mémoires*. p. 636—639. ROLLIUS (immers
zo agt men den naam van dien Schryver te zyn) *apud* DUELL.
in Miscell. L. 1. N. 18. et *apud* PERRON, *in Scriptor. Rev.*
Austrlac. T. 2. fol. 551 et 552. Excell. Chron. van Vlaandi.
Cap. 68. bl. 130. Vfo 154. Zie ook andere, aangetoogen
by STRUV. *Corp. Histor. German.* p. 777. et 778.

(f) STRUV. *l. c.* p. 778. Et *ibi* alleg. *Austri.* Zie ook
LUNGA. *Staatsr. d. D.* bl. 422 en 423.

landsche Steden, met naame Dordrecht hadden, aanfloeg, en zulks, „ouermits heurlieder rebellicheyt, ongehoirsaemheyt ende crime van lese Maiesteyt, die zy tegens onsen persoën geperpeetreert hadden.” (g) Oock zegt LA MARCHE, dat PHILIPS van Kleef, die borge, voor den Koning, gebleven was by de Vlaamingen, den Vorst, toen nog te Brugge zynde, verzogt hadt, geen' oorlog te beginnen, voor hy, (PHILIPS,) van de borgtogt ontslagen zyn zoude (h). Uit welke laatste woorden ligtelyk is op te maaken, hoe weinig staat men, toen reeds, maakte op de bezworen, maar, in de daad, afgeperste, belofte van MAXIMILIAAN.

Bl. 250. r. 2. „MARTEN VAN POLHAIN.” Hy was Opperstalmeester van MAXIMILIAAN en, thans, Kapitein van Holland (i), schoon 'er EGMOND Stadhouder Generaal was; (k) welke twee bedieningen, zints lange, door verschillende persoënen, bekleed wierden (l).

Bl. 256. r. 9. „By Moordrecht.” Zo zegt ook een oud Schryver, hier niet aangehaald (m). De Stadsrekeningen van Gouda bepaalen het nader, wanneer zy zeggen, te Corten-oort (n); een half uur gaans van Moordrecht.

Bl. 296. r. 10. „In Zeeland geschiedde, de inhuldiging kort hierna.” Dit geschiedde, in Hooimaand des jaars 1494, te Reimerswaal, een

(g) VAN DE WALL. I. c. p. 728.

(h) Mémoir. I. c. Cap. 12. p. 640.

(i) Groote Chron. Diets. 31. Cap. 62. bl. 402. Vjs. Men zelde ook Overste Captain, of Captain Generaal van Holland Commiss. Hell. 1425—1427; B. R. Kar N. f. 3.

(k) JONKER. Fransche Oorl. bl. 331.

(l) VAN DE WALL. I. c. bl. 839. (1).

(m) Groote Chron. Diets. 31. Cap. 66. bl. 451.

(n) Zie JONKER. Fransche Oorl. bl. 221—228.

een aanzienelyke Stad in die tyd, met veel luister en vreugde. PHILIPS wierdt door de Staaten en Afgevaardigden der Steden van Zeeland, ontfangen en gehuldigd, *met groote eere en reverencie*, na het getuigenis van REIGERSB. op BOXH. II. D. bl. 337; 'er byvoegende, dat, *ten zelyen tyde* en plaatze, de Nieuwe Keure van Zeeland, in tegenwoordigheid van den Prince en alle de Staten van den Lande, door de Onderzaten van Zeeland *bezworen* wierd. — Woorden, die tot zeer veel misverftand aanleiding zouden kunnen geven, indien men daar uit wilde afleiden, dat de Nieuwe Keure, ter dier tyd, te Reimerswaal haar vol beslag kreeg; daar het ontwerp slegts, ter dier tyd, by voorraad en behoudens nadere veranderingen, by den Hertoge, zoo wel als de Zeeuwfche Afgevaardigden, is bezworen; gelyk ten klaarften blykt uit het slot der Keure. — Trouwens, wanneer, gelyk wy hier voren (*ad bl. 232. van WAG.*) aanmerkten, het ontwerp der Nieuwe Keure van Zeeland aan de Afgevaardigden van dat Gewest, door de Gemagtigden van den Aarts Hertoge, ter gelegenheid zyner inhuldiging te Reimerswaal, was ter hand gesteld, beklagden zig de Zeeuwfche Heeren, dat zy, als nog, het Nieuwe Ontwerp niet gezien hadden, verzoekende, mitsdien, een afschrift daar van te mogen ontfangen, om in overweging te nemen, en der Staten antwoord daar op nader te doen weten. De Hertog stond, dit verzoek wel toe, doch alleen onder voorwaarde, dat de Staaten, door hunne Afgevaardigden, binnen drie maanden, hunne beden-

kingen op het Nieuwe Ontwerp zouden doen inbrengen by den Grooten Raad te Mechelen, onder beding, dat, by aldien zy, deswegens, in gebreken bleeven, de *geconcipteerde Keure* zoude worden gehouden voor *gecordeerd*: van welke onderhandeling een behoorlyke Acte gemaakt is. De Zeeuwische Afgevaardigden, (waar onder mogelyk ook wel de Edelen, die, reeds ten jare 1448, tot het Ontwerp eener Nieuwe Keure gevolmagtigd waren, zullen tegenwoordig geweest zyn, als namelyk GUY DE BAENST, ADRIAAN VAN BORSSELE VAN DER HOOGHE, REINIER VAN DER BUTTINGE, EN NICOLAAS VAN DEN ABBEELE,) vertrokken wederom, na het eindigen der plegtigheden en vreugdebedryven, by der Vorsten inhuldiging doorgaans plaats hebbende, van Reimerswaal naar Middelburg, om aan den Prelaat, de Edelen en de Afgevaardigden der vyf goede Steden, kennis te geven van het voorgevallene, en het ontwerp der Nieuwe Keure, waarop zy, reeds elf jaren geleden, zoo ernstig hadden aangedrongen. Zekerlyk zullen zy, thans, de noodzakelykheid eener nieuwe Landswet nog veel meer gevoeld hebben, na dat de Aarts-Hertog PHILIPS geweigerd had het Groot Privilegie van zyne Moeder, VROUW MARIA, by zyne inhuldiging te bekrachtigen; gelyk ten duidelyksten blykt, uit een Brief van PHILIPS van den 18 November 1497. (a), waar by hy verlyd

PHI-

(a) Zie dezelve Brief, onder de Bylagen alhier, Lett. A. N° 6. Deeze Brief is ook aangehaald by VANDE SPIEGEL l. 4. §. 32: EN ERMEBINS, *over de Heeren van Veere, uit den Huis van Bourgondiën* p. 24.

PHILIPS van Bourgonjen, Heere van Bevere, Veere enz., om, in zyne Steden Veere, Vlissingen, Brouwershaven, West-Capelle en Domburg, mitsgaders zyne andere Heerlykheden in Zeeland, het hooge regtsgebied te oeffenen, en wel ter zake van *Doodslag, Vredesbreuk, kragt van goede en Strasseneeringe*.

MARIA immers, aan welke men reeds vertoond had, dat de Keuren van Graaf FLORIS de V. van den jaare 1290, door ouderdom, vergaan en onverstaaenbaar geworden waren, had niet alleen beloofd dezelve, door twee Raaden van den Hove, te doen overzien en verbeteren; maar had de goede Steden van Zeeland reeds magt gegeven, om, binnen hare Vryheid, regt te doen van *doodslag, vredesbreuk, kragt van goede en Strasseneeringe*, en ook gezorgt voor de uitoefening der Justitie ten platten Lande. Maar dit alles hield op, zoodra haar Zoon zig, by zyne blyde inkomste, niet verder verbinden wilde dan tot handhaving der Privilegien en Handvesten van PHILIPS en KAREL van Bourgondien, weigerende die te bevestigen, welken, na den dood van Hertog KAREL, gegeven waren. De hooge Vierschaar zeldzaam zittende, bleeven de misdaden ongestraft, en deze straffeloosheid vermenigvuldigde dezelve, het geen niet dan nadeelig voor den Koophandel en Zeevaart, die thans in Zeeland in aanmerkelyke bloei was, wezen kon. Intuschen zullen de Staaten, byzonder de Edelen en Steden, hoezeer zy ernstig een nieuwe Land-wet begeerden, op de nieuwe Keure verscheiden bedenkingen gehad heb-

ben; althans, zy zonden eenige Gemagtigden naar Mechelen, die, aldaar, zoo met den Kancelier en de Leden van den Grooten Raad, als met Mr. RICHARD VAN DER CAPELLEN, (p) 's Vorsten Geheimraad en Requestmeester, mitsgaders *Cantor* van St. Donaas, en met Mr. JAN VAN CAUWENBERGHE, Deken van Abbenbroek, *Pastor* van Reimerswaale en Geheimschryver van PHILIPS, beiden daar toe speciaal gemagtigd, verscheiden byeenkomsten hielden en over het wèrk der Keure handelden; met dat gevolg, dat het Ontwerp eenige verandering onderging. Dan, het was 'er zoo ver af, dat hier mede het geheele werk zyn beslag kreeg, dat de Zeeuwfche Heeren, ten slotte der Onderhandelingen, verklaarden, dat zy dezelve niet finaal sluiten mogten, alvorens het verbeterd Ontwerp gebragt te hebben ter kennis van het Gemeene Land van Zeeland, verzoekende, mitsdien, een afschrift daar van, en dat 's Vorsten Gemagtigden, daar mede, naar Zeeland gezonden wierden. Dit geschiedde dan ook; 'er wierden, in Zeeland, nieuwe Onderhandelingen tusfchen 's Lands Staten en de Gemagtigden van den Aartshertog gehouden. Het verbeterd Ontwerp der Keure schynt niet algemeen voldaan te hebben. Althans de Zeeuwfche Edelen hadden 'er veele bedenkingen op, die zy, door eenigen hunner, aan PHILIPS deden overbrengen, verzoekende, dat daar in

mogt

(p) Mogelyk was deeze R. VAN DER CAPELLEN, by den Aartshertog, aangesteld in plaats van den Heer van BERGEN, jongst overleden, aan wien zyn Vader, ten jaare 1484, reeds dezen Last had opgedragen, te gelyk met JAN VAN CAUWENBERGHE, en twee anderen.

niogt worden voorzien, alles nogthans overlattende aan 's Vorsten goeddunken. Onder de Edelen zal zig, waarfchynelyk, bevonden hebben, PHILIPS van Bourgondien, Heer van Beveren, die, door zyn huuwelyk met ANNA VAN BORSSELEN, in Zeeland bezat de Heerlykheden van Veere, Vlisfingen, Brouwershaven, West-Capelle, Domburg, den Agger, enz. Deze zal, buiten twyfel, verzogt hebben, dat West-Capelle en Domburg, als reeds ten jaare 1223 met Keuren voorzien, niet onder de nieuwe Landwet mogten begrepen worden. — Die van Middelburg, Zierikzee en Reimerswaal zeiden niet onder de Nieuwe Keure te behooren, terwyl zy zelf hadden byzondere Keuren en Privilegien, sommigen van welke mede bragten, dat hunne Poorteren voor niemand anders behooren te regt te staan, dan voor den Grave, of, by zyne afwezigheid, voor zynen Stedehouder, ter Hooger Vierschaar, ofte voor Schepenen hunner Woonplaats; dat zy ook, alleen ter overstaan van Schepenen, hunne onroerende goederen mogten overdragen; dat de Poorters der gemelde Statuten ook de keus hadden om hunne Schuldenaren te betrekken, het zy voor Schepenen, het zy voor Proviforen, Dekens enz. Alle welke Articulen, by de nieuwe Keure, ten hunnen opzigte, niet waren in het oog gehouden.

In hoe ver de jonge Landvorst van de grondheid dezer eifchen, zoo van de Edelen als drie gemelde Steden, overtuigd geraakt zy, is niet wel te bepaalen. Om, echter, in dezen niet mistetasten, vond hy goed, die

van Middelburg, Ziericzee en Reimerswaale te bevelen, om de byzondere Keuren en Privilegien, waar op zy zig beriepen, in handen van zyne Gemagtigden; VAN DER CAPELLEN en VAN CAUWENBERGHE, en mogelyk ook die van den Grooten Rade, over te brengen; ten einde dezelve, inampers uittreksels daar van, aan hem zelf ter hand te stellen.

Hier aan wierd voldaan. Die van Middelburg zullen, waarschynelyk, thuis gekomen, affchriften hebben doen maken van de Oude Keuren van den jare 1217., bezworen by JOANNA, Gravin van Vlaanderen, en WILLEM van Beieren (g); van de Keuren van Koning WILLEM van den 11. Maart 1253 (r); van die van MAXIMILIAAN van den jare 1489 (s) en andere dergelyke. — Die van Ziericzee bedienden zig, buiten twyfel, van de Keure van Graaf WILLEM van Henegouwen van den jaare 1327 (t), en andere Voorregtsbrieven, die hen, door Vrouw MARIA, ten jaare 1477, weder zyn te rug gegeven (u): — terwyl die van Reimerswaal zig zullen hebben beroepen op de Privilegien van WILLEM DE V. van Beieren, van den jaare 1355; op de Keure van Hertog ALBRECHT van 1. April 1380; op de Brieven van Hertog WILLEM van den 23 January 1414; (v) van PHILIPS van 24 Augustus 1447; van KAREL van den

20.

(g) MIRRIS. Groot Charterb. 1 D. bl. 170.

(r) *Ibid.* p. 271.

(s) BOHN. OP REIGERS. 1 D. bl. 141.

(t) BOHN. OP REIGERS. 2de. bl. 73.(u) *Idem.* bl. 287.

(v) MIRRIS 4 D. bl. 271.

20. January 1472. en van zyne dogter MARIA van Bourgondien (w).

Mogelyk zal de Heer van Beveren en Veere ook Affchriften hebben laten maken van de Keuren, zynen Steden van Westcapelle en Domburg, door Graaf FLORIS den IV., ten jaare 1223, gegeven (x).

Hoe het zy, de Affchriften der stedelyke Keuren aan den Aarts-Hertog overhandigd zynde, nam Hy, hier op, het gevoelen zyner Gemagtigden in, en besloot aan de eischen der Steden Middelburg, Ziericzee en Reimerswaal te voldoen, en zekerlyk ook aan sommigen der Edelen. Althans, de drie gemelde Steden wierden niet alleen van de Keure, geëximeerd, maar ook *West-Cappelle, Domburg en Bezoute Landen* (y). Men maakte een nader Affchrift van de aldus veranderde Landwet, in vyf Hoofdstukken verdeeld; 't geen, aldus, goedgekeurd en vastgesteld wierd, te Brussel, in Oogstmaand 1495, om, zoo in 't stuk van Policie en 't bestuur van den Lande, als in 't beleid der Justitie, van punt tot punt, onverbrekelyk, ten eeuwigen dage, te worden nagekomen, behoudens den Graven en Gravinnen de kennis en interpretatie daar van, zoo dikwerf zulks noodig wezen zou.

Het stuk wierd gezegeld, met het zegel van MAXIMILIAAN en van PHILIPS, en onderreekend, door verscheiden Zeeuwische Edelen en sommigen van den Grooten Raade.

Ver.

(w) ERMERINS *Beschr. van Remerfw. bl. 70. en volg.*

(x) MIERIS I *D. bl. 182. 188.* BOXH. op REIGERSB. 2 *D. bl. 55-64.*

(y) *Vergel. Cap. 4. der Keure. Art. 23.*

Vervolgens deed PHILIPS, den 1. van Grasmaand 1496, (z) een openen Brief afgaan, waar by hy last gaf aan den Heer van Cruiningen, Burggraaf en Rentmeester van Zeeland, en de meergeeelde Heeren van der Capellen en van Cauwenberghe, om zig te begeven naar Zeeland, en aldaar, daar zulks van noode zoude wezen, de Nieuwe Keure te doen afkondigen, en op nieuws te doen bezweeren door de Wethouders, die nieuwlings mogten zyn aangesteld, en zelfs, des noods, door de oude.

Den 24. derzelve Maand, verschenen de Gemagtigden van PHILIPS te Middelburg, ter plaats, daar men gewoon was de Hooge Vierschaar te houden; alwaar zy, in tegenwoordigheid van verscheide Zeeuwsche Edelen of hunne Gemagtigden, en de Gemagtigden der Steden van Zeeland, expresfelyk daar toe beschreven, de Nieuwe Keure hebben afgekondigd, welke de Staten, met allen eerbied, erkenden; reeds te Reimerswaal, door den Aarts-hertog bezworen te zyn, en aannamen, in 't bestuur van den Lande, en der Justitie, stiptelyk te zullen nakomen.

Den volgenden dag, geschiedde de Publicatie der Keure, op het Stadhuis te Middelburg, met herhaling der vorige bevelen, om dezelve stiptelyk na te komen.

Drie dagen later, te Ziericzee, en, einde-lyk, den 29. van Grasmaand, te Reimerswaal; alles met zulke plegtigheden en met byeenroeping van zulke Gemeenschappen en aan-

zien-

(z) Zie, nopens de Dagteekeningen der Keure, de Note, agter den jongsten Druk van A^o. 1748.

zienlyke Amptenaren, als men, in dergelyke zaken, gewoon was.

Te Goes en Tholen schynt geen afkondiging der Keure gedaan te zyn. Die Steden waren, nogthans, niet minder daar onder begrepen. De Stad van Goes, althans, kreeg, nog binnen het jaar na de afkondiging der Keure, een Privilegie, waar by de Burgers van die Stad wierden uitgezonderd, even als die van Middelburg, Ziericzee en Reimerswaal (a).

Zie daar, in 't kort, de Geschiedenis der Keure van Zeeland, uit de Inleiding en het slot daar van, hoofdzakelyk opgemaakt, en welke ik niet onwaardig oordeelde hier een plaats te bekleeden; te meer, daar zy by de Heeren Staten van Zeeland, meermalen, als een *Grondwet der Regeering*, is aangehaald en ingeroepen.

Een origineel Exemplaar der meergemelde Keure word onder de Archiven van Middelburg bewaard; terwijl een Authentique Copy daar van ter Rekenkamer van Zeeland nog voorhanden is (b).

Meêr van de Keure van Zeeland mag men verwagten, by de beantwoording der Prys-vraag, door het Zeeuwsch Genootschap der Wetenschappen te Vlisfingen, ten jaare 1788 uitgeschreven.

Bl. 293. r. 5. „Hy (Koning LODEWYK) yondt goed deeze verbintenis te schenden.”

Die trouwloosheid deedt het bloed van 's Lands
Ip-

(a) Zie *Gedagte over 's Samenstel onzer Burg. Regtsgel. bl. 10. te Goes ged. A°. 1777.*

(b) KLUIT. *Hist. Crit. Holl. et Zeel. Tom. 1. P. 11. p. 102 en 103, in Nota.*

Ingezeeten en koken. 'Er zyn nog zeer scherpe gedigten overig, in welken, onder anderen, de *gedugte Zeeuwen* en *dappere Hollanders* (gelyk men ze noemt) tot wraak worden aangezet. Men dreigt 'er den Koning in, dat de Elementen hem, voor den Regterstoel van Jesus, zouden dagvaarden; dat de Arenden en Leeuwen, (versta de Oostenrykers en Nederlanders) zyn Ryk zouden plat loopen; dat de bloemen des velds hem zouden beschaadigen, nadien hy *het bloemken MARGARETE, door natuur en reden gevormd*, verraaen hadt, en dat, eindelyk, in den jaare 1503. een Komeet verschynen zoude, die, 't saamenspannende met de Planeeten Mars en Saturnus, zyn Ryk, ter ligter lange, zou in brand steeken (c).

Dan, gelyk 't vervolg leerde, de zelve Staatkunde, die 't onregt eerst gebrouwd hadt, bragt; kort hier na, MAXIMILIAAN en LODEWYK weder by een. MARGARETE werdt t'huiz gezonden, 't gestarnte trof Vrankryk niet en de Prophetie verdween:

Bl. 308 r. 2 „ *Hy zondt het Kaas- en Brood-Volk in Holland eenige Knegten ter hulpe.*” Men zie een', vry hertigen, Brief van die van Dordrecht; om zig thans, tegen een inval der Gelderschen te verdedigen, in de, hier onder aangehaalde, plaats (d).

Bl. 310. r. 19,, De Hollandfche Graaven *hadde*

(c) *Poësies du xv Siecle. 2. partie. pag. 109—204.* In 't voorby gaan, is 't aanmerklyk, dat men hier alleen den naam van JESUS, niet van MARIA, gespeld vindt, 't geen van de denkbeelden der vroegere tyden begint te wyken en, mischien, aan den, allengskens, meer en meer, opreizenden geest van hervorming, is toetefchryven.

(d) Chron. van Aarnh. bl. 61—64.

den altoos voorgevend een gegronsd regt op Friesland te hebben." Dat dit geen los voorwendzel was, kan, ook uit onzen WAGEN., blyken (e).

Bl. 310. r. 5. v. o. „ Sedert hadt men, in Holland, weinig om de Friezen gedagt." Op den 1. April 1479., hadt, niet alleen, Keizer FREDERIK de oude Privilegien. der Friezen, waar onder 't zogenaamde van KARELEN Grooten, bevestigd, maar zelfs hadt MAKIMILIAAN, op 's Keizers verzoek, met toestemming zynet Gemalin MARIA hen, voor altyd, vry verklaard van allen aanspraak der Hollandfche Graaven, en bewilligt, dat zy, van niemand, dan van den Ryke, zouden afhangen (f).

Uit den, alhier by onzen Schryver vermelden, inval van EGMOND in Friesland, ten jaare 1488 en 1491, kan het egter schynen, dat MAKIMILIAAN, als *Graaf van Holland*, zig niet angstvallig aan dien afstand gehouden heeft.

In den jaare 1492. deedt hy, ondertusfchen, als *Roomsch Koning* (g) het regt van den ryke gelden, belteenende, by een Ryksvonnis van zes Keurvorsten, den Hertoge van Saxon, met het Erffstadhouderschap van Friesland. Dan, zyn zoon, de Aartshertog PHILIPS, sedert in 't bewind dezer Landen getreden, deedt, den 27. van Lentemaand 1498., verklaaren, dat de Roomsch Koning, zyn Vader, en de Keurvorsten, zekerlyk, geen kennis zouden gedraagen hebben van het goed erflyk regt,

(e) Vaderl. Hist. 2 D. bl. 244 en 280. Zie ook SCHWARTZENB. 1. c. Tom. 1. bl. 793.

(f) SCHWARTZENB. 1. c. bl. 682. en volgg.

(g) 1. c. bl. 785. en volgg.

't geen hem, als Graave van Holland en Heer van Friesland, op 't laatstgemelde Landschap toekwam; en 't was onder deezen glimp, dat hy, van dit regt, voor zig en zyne nakomelingen, niet afftondt, nog zig wilde *ontgoeden en ontseren van Friesland*, ten behoeve van den Saxifchen Hertoge, dan na deez, aan hem, eene fomme van 250648 gouden gulden en 4 stuivers, vooraf betaald hadt; voor de teruggaave van welke fomme, en 100000. gouden gulden daar boven, de Graaven van Holland, egter, ten allen tyde, Friesland weder zouden mogen losfen (*h*).

Dit een en ander fchynt oorzaak gegeven te hebben tot eene opgevolgde verklaring van Keizer MAXIMILIAAN, dat het verrigte, tusfchen hem en den Hertoge van Saxen, moest begreepen worden gefchied te zyn, onder behoud der regten van de Hollandfche Graaven, hunne Erven en Nakoomelingen (*i*).

Bl. 329. r. 14 „Aarnhem.” Eenige Steedelingen, aldaar, hadden, reeds bevoorens, met den Hertogen gehandeld; waar door, denkelijk, de overgaave gemaklyker was gemaakt (*k*).

B Y-

(*h*) *l. c. bl. 778-781. vergel. bl. 792.*

(*i*) Oud Handfchrift nopens Friesland, onder my; uitgegeven by SCHEWARTZENS. *l. c. bl. 792.*

(*k*) Chron. van Aarnh. *bl. 75-77.*

BYLAAGE A.

N^o. I.

Extract uit het *Memoriale T.*
1445-1453. Kas N. bl. 3.
van de Leenkam: van Holl:

„*Touchant le Seigneur
de Lallaing.*

„ Le Ve. jour de May mil quatre cens quarante Zie deeze
et chincq, a le Seigneur de Lallaing baillié et de- Byvoegz.
liuré es mains de Messires, les President et Conseil en Aan-
de Monseigneur le Duc de Bourgogne, President merk. bl.
fa chambre du Conseil a le Haye en Hollande, cy 7. (P).
apres nommez, le seël de mon dit Seigneur, dont
l'on a accoustume de vser en ses dit pays de Hol-
lande, ainsi que icellui Monseigneur par ses lettres
patentes le lui a commandé. Prefens Messire GOS-
SUIIN le SAUVAGE, Docteur en loys; Messire
GRARD de ZYL (a), cheualier; maistre HENRY
VTENHOUE, BAUDOUIN de ZWETEN; maitres
LOYS du CHESNE et GILLES de WISSENKERKE,
GRART POTTER et GUILLEAUME ENGBRECHTSZ;
Røceueur general de Hollande &c.

(a) Men hadt, thans, de gewoonte de Gessagtnaamen over te brengen in de taal, waar in men schreef. Zo vindt men straks LOYS DU CHESNE, en, egter, begint het Register, waar uit dit stuk getrokken is, aldus, „*Dit syn die Heren van den Raide, op dese rys geordincert ten saken der landen van Holland; Die Presidents, Meyster GOSWIIN DE WILDE; — — Meyster LODEWYC van den EYCKE, enz.*” T is zeker, dat in Vlaanderen zo wel de gessagten van *Sauvage* en *du Chesne*, als van *de Wilde*, en *van den Eycke*, bekend waren.

A. N°. 2.

Extract uit het *Register* E. L. 32. van de
Leenk. *bl.* 22.

„ Willem van Delf, den Dichter.”

Zie alhier
bl. 12.

„ WILLAEM.. Grave van Heynn: ombieden
V, heren Janne van Polanē, onsen bailiu
van Kenemland en van Vriest, iof soe wie onse
bailiu aldaer namaels wesen sal. Dat ghe, van on-
sen weggen, alle jare, vytreket en betaelt WILL. van
DELFF, den Dicht, die wi hem ghegheue hebbe,
toit onsen wed'egghen, een paer cled'e mitten
voeder, na sinē stane (a), daer die t'myn of wesen
sal alle jare, te kerfauonde, en vyf pond holl
tysaers, te paeschen, daernaest comende, sond'
and's enich ghebot van ons te hebben. En soe
wat die cled'e en voeder jaerlixte coste, mitten ghel-
de voerscr., soe neemt van hem enē brief van qui-
tancien, voir ons mede te rekenē. En met diere
quitancie fullē wi V, alle jare, van also vele quit'err
in uwer eerster Rekenighe, die ghi ons daer na doer
sult. In orconde ghegheue in Middelfb, tsmanēda-
ghes na Bamisse, int jaer ons heft' m^oc^occc^oxxxvii.

A. N°. 3.

Proef van de Digtkunde der dertiende eeuw; uit
het Boekjen, gezegt „Wapen MARTYN” (b).

Zie alhier,
bl. 13.

„ God en was nie (a) moede noch mat, (a) nooit.
Int wout en is noch loef noch blat
Buten ziere hoede;
Al dat is in elcke stat,
Dat besit hi ende besat,

Mct

(a) Zo staat 'er, maar, mischlen, moet men *fast* leezen.

(b) Men geeft het dien naam naar de eerste woorden,
met welken dit Werkje begint.

Met godliker goede; (b) (b) *goedheid.*
 Al gehengt hi dan dat,
 Dat die Quade ghewinnet feat,
 Ende men (c) heitet die Vroede, (c) *men ham.*
 Zo (d) hi hogher zit opt rat, (d) *hoe.*
 Zo hogher val, zo swaerder (e) plat, (e) *plettering.*
 In der helfcher gloeden,
 Onder der Duuelen roeden.

*Uit het Dichtstukjen, gezegd, „den ver-
 keerden MARTYN” (a).*

„Laat ons, Jacop! ouer een
 Hier af spreken, onder ons tweeen,
 In desen *prologe*,
 Hoe wi leren venfen (a) gemeen, (a) *veinfen.*
 Vor gout vercopen keselsteen,
 Om te climmen hoge.
 Waerheit en wint dinc en geen; (b) (b) *geen ding;
 niets.*
 Smekers (c) hebben die hogeste leen (d); (c) *Vleiers.*
 (d) *Ambten.*
 Waarfaghers (e) nappe (f) es droge. (e) *Waar-
 heidsprekers.* (f) *Beker.*
 Willen wi fcuwen armoë en ween,
 So laet ons wifselen *Ja*, om *Neen* (g); (g) *Ja in Neen
 veranderen; waerheit in onwaarheit.*
 Dat dinct mi dat ons doge (h); (h) *nuttig voor
 ons is.*
 Antwordet van dat ic toge!

Uit het Dichtstukjen, „van der Drieuoudichede.”

„Martyn! merc wel in dinen zinne,
 God is een weefen voer alle beghiane,
 Ende tedelste bouen sal.
 Zyn wesen is, alfe ict kinne

Die

(a) In den *Wapen Martyn*, waren deugd en Godsdienst ge-
 leerd en aangepreezen; doch, in dit stukjen, een Schimpdigt op
 de zeden van dien tyd, keert de Digter het blad om en prys
 ondeugd en ongodsdienstigheid aan, als de eenige weg, eer be-
 kooming van waereldsche eer en grootheid.

Die oeverfte God ende de hoechfte minne,
Die is of wesen fal.

Zine ghewerke, daer men (a) kent inne (a) *men hem*.
Is zo groet, dat zy zyn (b) dinne (b) *dun, weinig*.

Diet kennen ende smal.

Zine wysheit is Coninghinne

Bouen alrehande ghewinne,

Ende bouen al gheual,

Daer bouen, of hier int dal.

A. N°. 4.

Extract uit het *Register* gezegd *Commissien*.
Officior: Holl: &c. 1425—27. B. R., Cas. N.

*Aanstelling van LODEWYK VISEN tot Commissaris
van Monstering, over alle s'Hertogen Luiden
van wapenen, Soudenaren, en Schutten, in Hol-
land en Vriesland, in den jaare 1427.*

Zie alhier.
bl. 48.

„PHILIPS &c. doen cond allen Luden, dat wy be-
uolen ende gemachticht hebben, bevelen ende mach-
tigen met dezen brieve, LODEWYCK van *Visen*, die
monstre en *wapenscouwinge* te doen en te ontfaen
van *allen* onsen *Luden van wapen*, (a) *Soudena-
ren* en *Schutten*, die, in den lande van Hollant
ende Vrieslant, in onsen dienste syn sullen, en die
selve wapenschouwing te vernuwen en te overfien
tallen tiden, als des noid wesen en hem goet den-
ken fal, en PETER VAN VAUDRY, onse Diener
van den nappe, plach te doen, na goeder gewoende.
*Behoudelick, dat, so wanneer hi ergent monstre
doen sal, dat dan die Schoute off Borgermeister
van der Stede, daer mense doen sal, altois
daer by en ouer syn sal, om die mede te kennen
en te Segelen met LODEWYK voirn.; so dat
wy alle onsen Schouten en Burgermeesteren der
Stee-*

(a) Deezen zullen, veelligt, 's Vorsten Leenmannen hebben
uigemaakt; die, op eigen beurze en zwaar gewapend, te
paarde te velde trokken. De *Soudenaren*, die, alhier, van
hun onderschelden worden, schynen ligter Benden geweest
te zyn.

Steede, daer die voorsz. schouwinge of monstre geskien sal (gebieden) dat si, off die een van beide, daer bi en tegenwordich syn, om die scouwinge mede te ontfanen en, mit Lodewyk voern., die te kennen en te besegelen. Gebieden voirt en beuelen onsen Capitein van Oirloge, allen onsen Hoofmannen, *Luden van wapen, Soudenaren ende Scouten*, dat sy Lodewyk voern., onsen Diener, in desen zaaken, tallen tiden, gehorich ende onderdanich syn, gelyck ons seluen. En so wes, bi brieven des voirs. Lodewycx en ons Scouten off Burgermeesters voirs., van der voirs. wapenscouwinge, yemande betaalt wort, dat sullen wy onsen Tresor, tallen tiden, affcorten en hem dair off quiten in synen rekeningen, die hi ons daer off doen sal, off den genen, die die betalinge doen sullen; onernemende die brieve van der wapenscouwinge mit quitancien off andere bewysinge, daer toe dienende, als behoeric syn sal. Dit sal geduren tot onsen wederseggen, en hier mede verdragen wy Pieter voirn. den dienst van der monstre voirs., en sulke brieve, als hi van ons daer off hadde, wederseggen wy mit desen brieve, besegelt mit onsen heymeliken segel in *abs: etc: Gegeuen tho Leyden, opten sinte Pontiaens dach, anno xxvij sem situ etc:*

A. N. 5.

Copie van een Vidimus, ter Griffie van Vere berustende, wegens een Privilegie, aan dezelve Stad, zoo wel als aan de Steden van Vlisfingen, Brouwershaven, Westkapelle en Domburg, gegeeven, om alle crimineele misdaaden te mogen be-rechten, &c. dato 18. November 1497.

„ Wy Burgmeesters ende Scepenen der Stede van *Ziehbior*
der Vere, in Zeelandt, doen te wetene eenen yeg- bl. 71.

licken, dient angaen mach. Dat wy, op haden, gesien ende neerstelick gevisteeert hebben sekeren openen besegelden brief, gescreuen in Parkement ende besegelt met eenen segel van rooden wasse, in dubbelen Steerte, welcken brief wy gewonden hebben gans gaue ende geheel, zoe wel ingescrijft, signature, als sigillature, sonder eenige Suspicië off Rasure; daer of den teneur hier na volcht, van woorde te woorde.

„ PHILIPS, by der gracie Gods, Eertshertoge
 „ van Oostenryck; Hertoge van Bourgoingnen,
 „ van Lothrick, van Brabant, van Scier, van
 „ Karinten, van Crayn, van Lemburg, van
 „ Lutsemburch ende van Gelder; Graue van
 „ Habsborch, van Vlaenderen, van Thyrol, van
 „ Artois; van Bourgoignen Palsgraue ende van
 „ Henegouwen; Lantgraue van Elfatën; Marc-
 „ graue van Burchgauwe ende des heyligh
 „ Rycx; van Hollant, van Zeelant, van Phirt,
 „ van Kerburch, van Namen ende van Zutphen
 „ Graue; Heere van Vryeslant, op ter Windes-
 „ marc, van Portenau, van Salins ende van Me-
 „ chelen. Allen den genen, die desen onsen
 „ brief sullen zien, Saluyt. Van wegen ons liefs
 „ ende getrouwen Neuen, PHILIPS VAN BOURGOING-
 „ NEN, Heere van Beuere, van der Vere etc. es
 „ ons vertoocht geweest, hoe dat, ten ancommene
 „ van wylen onser harde lieuer Vrouwe ende
 „ Moeder, de Hertoginne van Oosttrycke ende van
 „ Bourgoingnen, zaliger gedachten, ter Heerlic-
 „ heys ons Lants van Zeelant, die Staten desselfs
 „ Lants van Zeelandt vercregen van haer diuersche
 „ Puncten ende Priuilegien, ende, onder anderen,
 „ te mogen kennesse nemen, Recht ende Justicie
 „ doen, in alle die Steden ons voorschreuen Lants
 „ van Zeelant, van dootslagen, vredebraken,
 „ cracht van goede ende van Strasseneringe,
 „ dewelcke viere punten, men, daer te vooren,
 „ mainteneerde gereserueert te zyne ter kennesse
 „ van der Hooger Vierfcharen ons voorz Lants
 „ van Zeelandt, dewelcke als niet gehouden ward,
 „ en bleuen, daer by, die mesdadige ongecorrigeert.
 „ En-

3, Ende al eest zoe, dat dat zeer oorboorlick ende
 3, grootelick tot proffyte was ons voorfz Landts
 3, ende Stede van Zeelandt, gemarct dat die faken
 3, voorfz daer dickwils gefchieden, ende dat die
 3, van ons voorfz Steden van Zeelandt, fichtent,
 3, van der voorfz viere Punten gebruyct ende de
 3, kenneffe daer af gehadt ende correctie gedaen
 3, hebben, als die faken daer gefchiet fyn geweest;
 3, *Nochtans, ouermits dat, lefwerff, tonfer ancom-*
 3, *meffe ter Heerlicheden in onsen voorfz. Lande*
 3, *van Zeelandt, wy ontfangen worden al gebyck*
 3, *ende in fulcker vorm ende manieren, als*
 3, *wylen onse oude Vadere ende Grootvadere, Her-*
 3, *toghen PHILIPS ende KAERLE, zaliger gedachten,*
 3, *ontfangen fyn geweest, declareerende voorts, by*
 3, *derfchuer onfer Receptie, dat, als van der*
 3, *Punten ende Articlen, ge-accordeert, ende ge-*
 3, *amplisert by onfer voorfz wylen Vrouwen ende*
 3, *Moedere, wy die fouden doen vifteeren, ende, zoe*
 3, *verre die goot ende oorboorlick beuonden werden,*
 3, *onfer voorfz. Landen ende Steden van Zeelandt*
 3, *fouden doen confirmeeren en approberen, by*
 3, *advife van den Luyden van onsen Rade ende*
 3, *van der Staeten ons voorfz Landts, daer al*
 3, *noch niet ingedaen es geweest Angefien welcke*
 3, *declaratie, befundere gemerct, dat die voorfz*
 3, *vier punten behouftelic ende notoorboor zyn*
 3, *in onsen voorfz Lande ende Steden van Zee-*
 3, *landt, niet verftaen behoort te zyne, dat die*
 3, *felue vier punten wederomme gereferueert sou-*
 3, *den zyn ter voorfz. Hooger Vierscharen, die*
 3, *felden off niet gehouden word, als voorfz es,*
 3, *niettemin eenige van der voorfz Steden, onder*
 3, *tdecxel van der voorfz onse Receptie, gefchiet*
 3, *in der vorme als voorfz es, maken zwaricheyt*
 3, *daer af meer kenneffe te nemene, ende nochtans*
 3, *en doen geen neerfticheyt de voorfz confirmatie*
 3, *te veruolgene, vut welcken, ende omme dat,*
 3, *in de Steden van der Vere, Vliffingen, Brou-*
 3, *wershauene ende andere in Zeelandt gelegen,*
 3, *den voorfz onsen Neue toebehoorende, groote*
 3, *hanteeringe ende frequentacie es van allerande*

„ Volck ende diuersche Natien, ende dat aldaer
 „ die voorz vier punten dagelix gebueren, ende
 „ noch meer fouden, es te beduchtene, indien
 „ defelue onse Neue, zyne Rechters ende Offi-
 „ ciers, in de voorz zyne Steden, de kennisse
 „ noch tberecht van dien niet hebben, noch
 „ daar van pugnitie ende correctie doen mochten,
 „ alzoe hy seght, versouckende hier op onse
 „ prouisie ende, zunderlinge, dat ons belieuen,
 „ hem, zynen Eruen ende Naecommelingen, te
 „ consenteren ende willekoeren, dat zy haere
 „ Rechters ende Officiers, in de voorz Steden van
 „ der Vere, Vliissingen, Brouwershavene ende an-
 „ dere zyne Steden ende Vryheden, binnen onse
 „ voorz Lande van Zeelandt, ende yegelicken
 „ van hem lieden besondere, fullen van nv voort-
 „ tan mogen kenneffe te nemen van allen doot-
 „ slagen, vredebraken, cracht van goede ende
 „ van straffeneringen, ende ouer die misdaden
 „ der voorz vier punten, ende elck van dien,
 „ recht, justicie, pugnitie ende correctie doen,
 „ zoe dicwils ende menichweruene zy die beui-
 „ den fullen gedaen wefende, naer gelegentheyt
 „ der misdaet, in allermanieren, alszy doen, ende
 „ vermogen te doene van allen anderen faitten
 „ ende misdaden, niet gereferueert ter voorz Hoo-
 „ ger Viercharen, ende hem hier op te doen ex-
 „ pedieren onse opene brieuen: **DOEN TE WETE-**
 „ **NE;** dat Wy, die saken voorz ouergemerct,
 „ ende hier op gehadt 't aduis van onsen lieven
 „ ende getrouwen Ridder, Raedt, Camerlinc ende
 „ opper-Tresorier van Zeelandt, die Heere
 „ van Cruiningen, by deliberatien van onse har-
 „ de lieven ende getrauwen, die Cancellier ende
 „ Luyden van onsen grooten Radé, hebben den
 „ voorz onsen Neue van Beueren geoctroieert,
 „ geconsenteert ende ge-accordeert, octroyeren,
 „ consenteren ende accorderen, hem gevende oor-
 „ lof, uit onser speciaelder gracien by desen,
 „ voor hem, zynen eruen ende nacommelingen,
 „ dat, van nv voortane, alsoe lange als touts belie-
 „ uen sal, ende buyten tyde, dat onse voorz Hoo-

„ ge Vierschaer gehouden sal worden. zy zullen
 „ moghen, off by hueren Jugen ende Officiers, in
 „ de voorfz steden van der Vere, Vlisfingen,
 „ Brouwershauene, Westcapple, Domburch en-
 „ de andere hem toebehoorende, ende die hy
 „ heeft in onze voorfz Lande van Zeelandt, heb-
 „ ben ende nemen die kennisse van alle *dooftla-*
 „ *gen, vredebraken, cracht van goeden ende van*
 „ *straffeneringe, die geuallen ende geschieden sul-*
 „ *len binnen den voorfz steden van der Vere,*
 „ Vlisfingen, Brouwershauene, Westcappele,
 „ Domburch, *ende andere voorfz. ende den Vryhe-*
 „ *den van dien.* Behoudelick, dat die voorfz on-
 „ ze Neue van Beueren, noch zyne Eruen ende
 „ Naçommelingen hebben noch gebruycken fullen
 „ de confiscatie van den goeden, toebehoorende den
 „ voorfz. Misdadegen, dan alleene in zyne voorfz
 „ Steden ende binnen der Vryheden van dien.
 „ Ende als van de goedinghe, toebehoorende den
 „ misdadigen, in eenich van den voorfz vier pun-
 „ ten, buyten den vryheden der voorfz Steden ge-
 „ legen, die fullen Ons blyven, ende by onsen
 „ voorfz Opper-Treforier van Zeelandt, off zynen
 „ Gecommitteerden, jegenwoordige ende toecom-
 „ mende, ontfangen ende gebuert worden 't onfer
 „ proffyte, op Rekeninghe ende Reliqua, die zy
 „ gehouden worden daer affte doene, metten ande-
 „ ren penningen van hueren ontfange. Ontbie-
 „ den, daer omme, ende bevelen den voorfz onsen
 „ Cancellier ende Luyden van onsen grooten Ra-
 „ de, den Stedehouder ende Luyden van onfer
 „ Camere van den Rade van Hollandt, Zeelandt
 „ ende Vrieslandt, onsen Opper-Treforier van
 „ Zeelandt, onsen Rentmeester van Bewester ende
 „ Be-oisterfchelt in Zeelandt, ende allen ande-
 „ ren, onsen Justicieren ende Officieren, dien dit
 „ angaen mach, jegenwoordige ende toecommen-
 „ de, ende elcken van henluyden befondere, dat
 „ zy van dese onse jegenwördige gracie, octroie,
 „ accorde ende consente, in der vormen ende manie-
 „ ren als voorfz es, doen, laten ende gedooogen den
 „ voorfz onsen Neue van Beuere, zynen Erven

„ ende Nacommelingen, ende hueren Justicieren,
 „ Rechteren ende Officieren, in de Steden ende
 „ Vryheden voorlz, volcommelic ende vrede-
 „ lick, genyeten ende gebruycken, sonder hem
 „ lieden te doene, noch gedoogen gedaen te zyn,
 „ nu, noch in toecommende tyde, eenich letsel,
 „ ongebruyck off moynesfe ter contrarien; want
 „ het ons alsoe gelieft.

„ In kennesse van desen, hebben wy onsen segel
 „ hier an doen hangen. Gegeven in onse stede
 „ van Bruysfele, den XVIII. dach van Novem-
 „ ber, in 't jaer ons heeren duyfent, vier hon-
 „ dert, feuen ende tnegentich.

(Op de ploye stondt.) „ *By mynen Heere den*
 „ *Eertshertoge, ter relacie van den Rade, en de*
 „ *is geteeckent Numan*”

In kennesse der waerheyt hebben wy, Burgh-
 meesters ende Scepenen voorn., den segel, ten saken
 dezer Stede, hier an doen hangen; op ten derden
 Decembris XV^c vier ende tseftich. (op de plyc-
 que geteekend) VAN WERCHTER. Door de plycque
 is, aan een dobbele steerte hangende het zegel
 ter saake der stad Vere, in groen was. (In dorso
 van desen brief staat.)

„ 1497.

Oitroy, om te mogen exerceren Hooge Justitia
in de Steden ende Vryheden van Zeelant, onder
den Heere van Beueren; namentlyk, buyten tyde
van de Hooge Vierschare, ende mits dat de Con-
fiscatie van goederen ouer de delicta, geperpetreert
by misdadige, wonende buyten de voorsz. Steden
en Vryheden, sullen commen ten prouffyte van
den Grave.

Vidimus. N. 14.”

Ex.

TA. N. 6.

Extract uit het *Groot Privilegieboek*
der Stad Goës, fol. XLVIJ Vfo.

„ Copic zonder den tytule.

„ PHILIPS, van Godts genaden Eertshartoge etc. *Zie alhier bl. 77.*
Allen de genen, die dezen onsen brief zullen zien
Saluyt. Onse wet geminden Burchmrs., Schepenen
en Raet onser Stadt *van der Goës*, in onsen Lande
van Zeelandt, hebben ons te kennén gegeven, hoe
dat zy, in de nieuwé Keure, onlanx, tot onser
blyder incompfte en huldinge in onsen Lande
van Zeelandt, by ons verleendt en veracordeert,
dien van onsen voorsz: Lande en Graeffschappe
van Zeelandt, die voorsz: Thoonderen begrepen
zyn geweest, midts welcken eenighe seggen willen,
dat de voorsz: Thoonderen heure Privilegien,
Hantvesten ende Vryheden affgegaen souden hebben,
meer dan die van onse anderen Steden van onsen
Landen van Zeelandt, 't welcke syn soude tot
heuren grooten schaden ende achterdeele, indien
hen, by ons, daer op niet voorszien en worde, zoo
sy seggen, ons daeromme oedmoedelyck bid-
dende: Doen te weten; dat wy, de zaecken voorsz:
overgemerckt, hebben den voorsz: Burchmrs.,
Schepenen ende Raedt van onser voorsz: Stede
van der Goës, Suppiten, genegen wesende tot
heuren voorsz: bede ende verzouck, geotroyeert,
geconsenteert ende gewillekeurt, oetroyeeren con-
senteeren ende willekeuren, vuyt zonderlinge
gratie, by dese onse brieuen, *dat zy mogen ge-
bruycken van heure voorsz: Privilegien, Hant-
vesten en Vryheden, daer af zy, haer voortyds,
deuchdelyck gebruyckt hebben, als doen die van
onse Steden van Middelburch, Zierikxzee, Rey-
merswale en andere Steden van onsen voorsz:
Lande van Zeelandt, niet jegensstaende 't ver-
nieuwen van der voorsz: Keure ende sonder
prejuditie van diere.* Geuende in bevelen onsen
zeer lieuen en getrouwen, de Cancelijer ende
luy-

luyden van onsen grooten Raede, Stedehouder ende luyden van onsen Raede in Holland, Rentmr. Generael van Zeelandt, Bailliu van der Goes ende allen onsen Justicieren, Officieren ende Onderzaeten, heuren Stedehouderen, dient angaen, ende elcken sonderlinge, alsoo hen toebehooren zal, dat zy van deeze onse gratie, octroye, confente ende verwillekeuringe doen laeten ende gedoogen de voorsz: van onser Stadt van der Goes, vryelyck, vredelyck en volcomelick, genieten ende gebruycken, sonder hen te doen of te laaten geschien eenich hinder, letsel of moyennisse ter contrarie, in eenigher manieren; want ons alsoo gelieft.

Des 't oirconde hebben wy den Zegel van mynen genadighen Heere ende Vader ende van Ons hier aan doen hangen. Gegeuen tot Berghen op den Zoom, den vierden Dach in Nouembre, int Jaer ons heeren duyft, vier honderd, zes ende tnegentig." — (Op de ploye stont geschreuen.) „By mynen heere den Eertshartoge, myn Heere van Buere, die heere van Maigun, president van den grooten Raede, in uwe (a) absentie die heere van Cruininghen, ende andere van den Raede, jegenwoordich, en onderteykent NUMAN." (onderstont noch), „Gecollationeert jegens 't principael bezegelde Octroy, in de Stede Kiste rustende, inde presentie van MARCUS ANTHONIS Z. met JOB WILLEMSSE GOEREE, Burchmrs, ende ANTHONIS JANSZ. met DANIEL ANTHONISSE, Schepenen deezer Stede van der Goes; ende bevonden accordeerende met dien, by my, als Notaris. geadmitteerd by den Houe van Hollandt, ende Secretaris der zelve Stede;" ende was onderteikend „J. VALKE Nots."

(a) Hier schynt een schryffell te zyn.

B Y L A A G E B.

Daar de oorspronglyke Teekeningen en Zie deze
Byvoegf.
en Aan-
merk. 1/2. Schilderstukken der vyftiende eeuw, (om van vroeger tyden niet te spreken) zo zeldzaam zyn; daar men zig op de uitgaave der nog overige, hier te lande, zo weinig heeft toegelegd, schoon zy dikwyls van geen minder belang voor onze historie, zeden en gebruiken, moeten gefchat worden, dan de Tafereelen en Beeltenisfen der Grieken en Romeinen voor de hunne; daar, eindelyk, de eerfte Proeve, door my gevoegd by het derde Stuk van deze *Byvoegzels en Aanmerkingen* op WAGENAAR, mynen Landgenooten, blykens het aanzienlyk vertier, niet onbevallig fchynt geweest te zyn, waag ik het, deeze tweede, en laatste, 'er op te doen volgen. Zy is, uit het zelfde, oorspronglyk, Handschrift der Leenkamer van Holland en door dezelfde hand, onder myn oog, ten naauwkeurigfte, met teekenfeilen, met al, getrokken, in 't koper gebragt en, met opzigt der daar in voorkomende Perfoonen, niet minder merkenswaardig, dan de eerfte.

In het Handschrift zelve wordt, onder deeze afbeelding, in slegt en winderig Latyn, wel eenige uitweiding; in een foort van Voorreden, gevonden, ter eere van Hertoge PHILIPS, met gewag van zyne Gemaalinnen, Geflagt en de opvoeding van eenige zyner Bloedver-

wan-

wanten (waarvan zo straks nader) aan zyn Hof; dan, daar dezelve geen genoegzame verklaring behelds van de hier in voorkomende Perfoonen, zal ik, zo nopens deezen, als nopens hunne Kleedy, het een en ander, kortelyk, dienen aan te merken.

Ik beschouwe deeze Teekening, als een foort van Familie-stuk van het huiz van *Bourgondie*, onder Hertoge PHILIPS, gezegd den Goeden.

Deeze Vorst wordt, door het, boven zyn Hoofd staande, volle Wapen van Bourgondie, op den voorgrond aangewezen. Zyne wizenstrekken koomen, vry wel, overeen met nog eene andere, in dit zelfde Handschrift zig bevindende, Teekening; maar niet met die, naar welke ik de eerste Plaat, in het derde Stukjen deezer *Byvoegzelen en Aanmerkingen*, heb uitgegeeven: de waarheid eischt dit te zeggen (a).

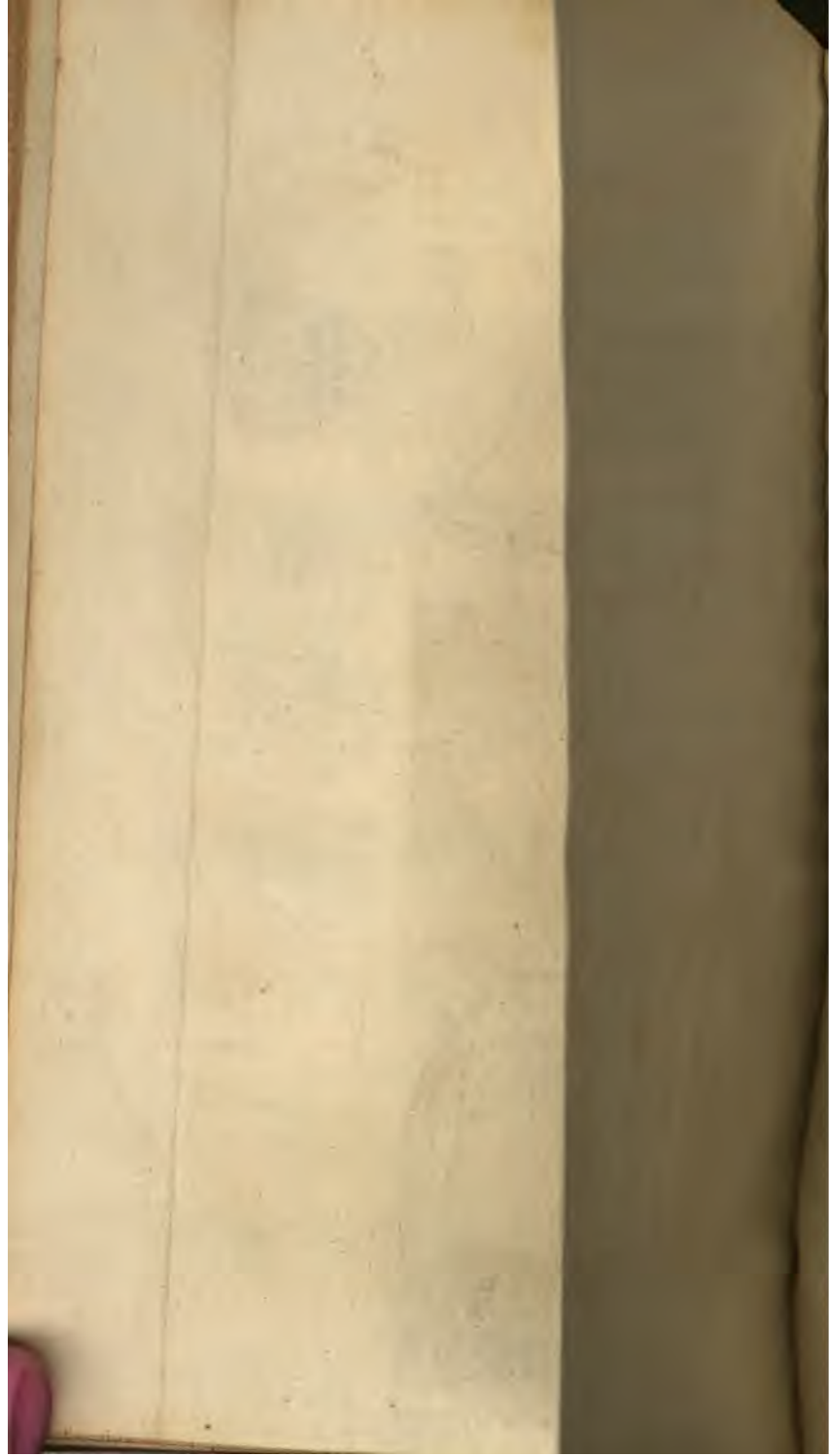
Hy wordt vertoont in eene aanzienlyke Kleeding; draagende, op het Hoofd, een' zwartten, afhangenden, Kaproen, met gouden starretjes en, naar het schynt, vonkjes, die ik niet weet, of op de Bourgondische vuurstaalen zinspeelen. Voor aan den Kaproen ziet men een versierfel van paarlen of edele gesteenten.

't Ligchaam is gedekt met een', tot omtrend de knien koomende, zwartten, met goud bewerkten en, aan den beneden rand en de opslagen der mouwen, met bond omboorden,
Rok,

(a) Over de gedaante van Hertoge PHILIPS, zie men de Groote Chron. van Holl. N. 313. 176.

innen, den Graave

Rok, die, aan de schouders, oppuult (*b*) en, door een' zwarten Gordel met gouden knoppen, (welken men, misfchien, ook *oogen* (*c*) noemde) geslooten wordt. De Vliesorde draagt hy om den halze.

De Hoozen, aan de beenen, zyn zwart en eindigen in lange (*d*), spitze, zoogezegde, *Foot-schoenen* van die verwe.

Men vindt foortgelyke kleeding by (*e*) meerder Vorsten van zynen tyd (*f*); doch moet den Rok niet verwarren met die korte kleeding, van welke onze WAGEN., in dit vierde Deel, gewaagt (*g*), waar van men ook elders voorbeelden vindt (*h*), en die, met alle de overige, aldaar vermelde, dragten, blykens de, door hem aangehaalde, plaats, eerst ten jaare 1467, en dus lang na het maaken deezer Teekening, (*i*) als straks blyken zal, in gebruik kwam.

Men leest, in een Geschrift, voor den jaare 1453 opgesteld, dat PHILIPS zig, toen reeds sints eenigen tyd, in 't zwart kleeedde; (*k*)
en

(*b*) Men noemde zulke, naar boven pullende, Armstukken, *des Mabeltres*. Zie VILLARET *Hist. de Fr.* T. 16. p. 368.

(*c*) Vid. *Not. ad Gerard Noviomag. in Mathæi Analect.* T. 1. p. 336.

(*d*) Zie, over deeze dragt, BURMAN's Aanmerk. over de Nederl. Taal 2 D. bl. 61. en VILLARET *l. c.* Tom. 13. p. 285.

(*e*) Zie VILLARET. *l. c.* Tom. 10. p. 110 et 111. en myne gezegdens over de *Ballen aan de Kloedoren*, en in 's Leeven van Heer Nikolaas van Pasten; in de Verhandel. der Maatsch. der Nederl. Letterk. 4 D. bl. 27 en 28. en 5 D. bl. 76.

(*f*) *Voyez* MONTFAUCON. *Monum. de la Monarchie Franc.* Pl. 148 et 173.

(*g*) Vaderl. *Hist.* 4 D. bl. 97.

(*h*) MONTFAUC. *l. c.* Pl. 164 et 167.

(*i*) *Extraits d'une anc. Chron., dans les Additions pour FINIS.* de Louis XI, aux *Mémoires de COMMINES.* T. 3. p. 347. en hier bl. 100.

(*k*) Vid. JOH. GERMAN. in *Vita PHILIPPI BONI*, apud LUDWIG in *Reliqq.* MS. Tom. XI. p. 20.

en dit is, mooglyk, zyne gewoonlykste kleding geweest, ook hieldt men het zwart, nog lange daar na, voor een' aanzienlyken dragt; (1) maar, met dit alles, is 't zeker genoeg, dat PHILIPS, by plechtige gelegenheden, in pragt van kleederen uitblonk. Toen hy Koning LODEWYK den XI, ten jaare 1461, by deszelfs intrede te Parys, verzelde, was zyn Gewaad en de Opschik van zyn Paard, zo zeer, met edele Gesteenten bezet, dat men dezelve op drie millioenen kroonen schatte-
de (m).

Aan de regtehand van PHILIPS, staan twee Vrouwen, in een, vry hoog, Kapsel van fyn doek; waar onder een ander, voorzien van een foort van Wrongen of Hoofdkusfens, met goud bewerkt.

De verst afstaande is omhangen met een' langen, op zwart bewerkten, goudlakenschen Mantel, met hermynen gevoederd en vast gemaakt door een' hermynen Gordel, versierd met gouden Kruisfen, op een zwarte Plaat. Onder den Mantel, draagt zy een zwart Kleed, vry wyd van Mouwen, met gouden Lelien
en,

(1) Groote Chron. Dtsch. 31. Cap. 13. bl. 372 en 372 Vfo.

(m) VILLARET. l. c. Tom. 16. p. 407. LA MARCHE. *Mémoires*. p. 465. Met den val der oude Ridderlyke oefeningen, die PHILIPS zeer voorstont, verviel, veel al, de pragt van vroegere tyden. Men zag'er, zegt de kundige LA CURNE de S. PALAYE (*Mémoires*. Tom. 1. p. 85.) nog een overblyfel van, aan 't Hof van LODEWYK den XIII., toen de Hertog van BETFORD, by de Koninginne ter gehoor geleid wordende, een Kleed droeg, styf van Paarlen, dan die, zeer los, aan een gereegen waren. Hy hadt, tot dit laatste, opzetyke last gegeven; zo, op dat de paerlen hem te eerder ontvallen zouden, als om, langs dien weg, een gevoeglyker voorwendzelte hebben om de gevallen niet weder te moeten aanneemen, van die geenen, die ze, van alle kanten, opraspten en hem aanboden.

en, daar onder, een foortgelyken blauwen Rok en blauwe Keurs.

Zo die Lelien, als het, boven haar hoofd staande, Wapen van Vrankryk, gedeeld met dat van Bourgondie, maaken haar kenbaar voor MICHELLE *de France*, dogter van Koning KAREL den VI, en eerste Gemaalinne van PHILIPS. Zy huuwde ten jaare 1409, maar, den 8. van Hooimaand 1422, op haar 28. jaar, overleedt zy, kinderloos (n).

Tusfchen haar en PHILIPS, vindt men, op byna gelyke wyze, maar minder, in de Teekening, uitkoomende, in een blauw, met goud bewerkt, Kleed, boven een zwarte Keurs met goud, en een Rok van gelyke verw, met gouden Starren, de tweede Gemaalin van dien Hertoge, BONNE *d'Artois*; welker Geslagtwapen, zynde Artois, gedeeld met Bourgondie, boven aan, buiten den rand der Teekening, te zien is. Zy was, wel eer, Weduwe van Philips den tweeden van Bourgondie, Graaf van *Neyers* en Oom van onzen Philips, die, tot dit huuwelyk, 't geen, in Slagtimaand van den jaare 1424, wierdt voltrokken, 's Pausen ontslag verkreeg. Hy won, by haar, geen' Kinderen; doch, in haar eerste huuwelyk, was zy Moeder geworden van KAREL, Graave van *Neyers*, en van JAN, zedert ook Graave van *Neyers*, *Eu*, *Estampes* enz. Zy stierf, binnen 't jaar na haar trouwen, in Wynmaand des jaars 1428. (o)

Aan de flinke hand van Philips, (welke hand

(n) LA MARCHE. *Mémoires*. pag. 54.

(o) LA MARCHE. I. c. PONT. HEUT. *Rer. Burgundic. fol.* 102 et 103.

hand, aan het Bourgondisch Hof, de plaats van eer was, als de naaste aan 't hof (*p*) gelegen), staat eene Vorstin, in soortgelyk Hufel, als de twee voorgaanden, maar wat hooger en breeder. De Vrouwen droegen, in XV eeuw, haar Kapsel, somtyds zo breed, dat 'er de deuren om meesten verwyd, daar na zo opgaande, dat ze 'er om moesten verhoogd worden. (*q*).

Zy is mede omhangen met een' zwart-goud-lakenfchen, met bond-gevcederden, Mantel, waar onder een roozen-kleurig Kleed, met gouden weerschyen en voorzien van wyde Vrouwen, op een hoog-roode Keurs en Rok, die mede met hont omboofd is. Om de Keurs, heeft het Onderkleed bonte Kleppen, van binnen, 't geen ik vergeeten heb, ook by de twee eerste Vrouwen, aan te tekenen; de middel wordt gesloten door soortgelyken Gordel.

Het, boven haar hoofd staande, Wapen, zynde *Portugal*, gedeeld met Bourgondie, doet genoeg zien, dat zy is ISABELLE, dogter van Jan den I, Koning van Portugal. Zy was geboren in het jaar 1397; huwde, aan Philips, op den 10. van Lentemaand des jaars 1430; stierf, op den 17. van Wintermaand 1472, en wierdt, eerst, by haaren Gemaal, te Brugge, bygezet, doch, sedert, met hem, te Dyon, plegtig begraven. (*r*).

De

(*p*) Honneurs de la Cour, chez LA CURNE de S. PALAYE, Tom. 2. pag. 189.

(*q*) VILLART. l. c. Tom. 16. pag. 367. et 386. Conf. l. c. Tom. 12. p. 225 et Tom. 15. p. 170.

(*r*) Zie myne Aanmerk op WAGEN, in dit Stukjen. N. 32 en 33. Meerder Afbeeldzelen van haar kan men zien by MONTFAUCON. l. c. Pl. 159. et 169.

De houten Band van het Handschrift, uit het welk deeze Teekening is ontleend, en drie, zeer denklyk, de zelve is, welke 'er, van meet af aan, om gelegen heeft, is voorzien van twee koperen sloten, op een van welken 't wapen van Bourgondie, op 't ander, dat van Portugal staat: duidlyk blyk van 't aanzien, 't geen ISABELLE, by 't leeven van Philips, in zaaken van Regeering hadt; zo als ook, door onzen Wagenaar, op meêr dan eene plaats van het 3 en 4. Deel zyner Vaderlandsche Historie, is aangetoond.

Hertog Philips hadt, by haar, drie Zoonen verwekt (s); ANTONI, JOOST en KAREL. De twee oudsten, jong gestorven zynde; worden, zo ik gisfe, afgebeeld door de twee, agter haar staande, Persoonen, in eenvoudig zwart Gewaad, met bond omboord; tot welken, als dan, betreklyk zullen zyn de twee volle wapenen van Bourgondie, elk met een barensteel of lambél gebrooken, zo als, oudtyds, de Zoonen gewoon waren, by 't leeven van hunnen Vader, te voeren. Men mag, midlerwyl, hier niet verbergen eene; zo het schynt, volstreckte dwaaling van den Teekeenaar, die, alhier, de Wapenen van Bourgondie in een' Ruit, in plaatze van in een' gewoont' Mannen-Schild verbeeld heeft en, wederom, het Wapen van ISABELLE, in een' Mannen-schild, in plaatze van in een Ruit. Soortgelyke feilen ontdekt men meêr in stukken der vroegere tyden; doch men zou zeer verkeerdelyk handelen, wanneer men, uit dien hoof-

(s) Groot Chron. 5h 281. f. 6.

hoofde, het goede, 't geen in dezelve voorkomt, zou willen veragten.

Meér kenbaar en meér op den voorgrond, is de derde Zoon van ISABELLE, te weten, Hertog KAREL, sedert gezegd de *Stoute*, toen Graave van *Charolois*, afgebeeld. Het gulden Vlies, hem op de borst hangende, en zyn, daar mede omgeeven en, met een barensteel, gebrooken, Wapenschild, naast dat zynere twee Broederen, laaten geen twyffel over omtrend zynen Persoon.

Hy is gedekt met een' roozenkleurigen, nederhangenden, Kaproen, met gouden vonken, of weérglansfen; die Kaproen is, voor aan, even als die van zynen Vader, met paarlen of edele Gestecntens versierd. Wyders heeft hy een' langen, rood-goudlaakenschen, Rok aan, die, door een' zwarten, met gouden Doppen versierden, Gordel, wordt vast gehouden en, zo om de handen, als van onderen, met bond, geboord is.

Hy schynt, in dit Tafereel, noch niet geheel volwasfchen; 't geen zeer wel zyn kan, als men aanmerkt, dat dit Stuk, denkelyk, omtrend den jaare 1449, zal gemaakt zyn, (t) en dat hy, die, in 1433, gebooren was, in de Voorreden, welke in 't Oorspronglyke gevonden wordt, hier als Weduwnaar voorkomt van zyne eerste ondertrouwe Gemaalin, KATHARINE, Dogter van KAREL den VII., Koning van Frankryk. (u) Die Prinses overleedt,
ten

(t) *Vld. Romijfer. 1 B. fol. 2. Vfs. et 2 B. fol. 2. in Probentio.*

(u) Men leest 'er, namentlyk, (*l. c. 2. B., fol. 2 Vfs.*) deeze woorden „*KAROLUS jam unicus (PHILIPPI) Filius*, habuit

ten jaare 1446; (v) waar naa hy, eerst in 1454, hertrouwde aan ISABELLE van *Bourbon*, Moeder van onze Graavin MARIA (w).

Agter de reeds genoemde drie jonge Prinzen, vindt men, in ons Tafereel, nog drie, naar het uiterlyke aanzien, jonge Vorstelyke Perfoonen. De eerste draagt een' blauwen Mutz of Hoed, met een' rooden Klep, waar aan eenige Paarlen of edele Steenen. Zyn Kleed is roozenkleurig, gebloemd en omhangen, naar het schynt, met de orde van St. Antoni.

De Tweede heeft een' zwarten Vilt-hoed op het hoofd, hebbende, om den rand, meede eenig edel Sieraad. Dé Halskraag, of soort van Onderkleed, (want dit is moeilyk te bepaalen) is rood, de Rok blaauw en, over denzelven, diergelyk Ridderteeken.

De Derde draagt een' groenen Kaproen, een geelen of orangen Kraag of soort van Onderkleeding, en een' zwarten Rok.

De, buiten den rand der Teekening staan de, Wapens moeten ons deeze Perfoonen leeren

in Contiboralam, forenamque nobilem (voor *forenam et nobleem*) *Filiam regis Francie, Karoli moderni, nomine Catharinam; quæ, sua prole, proli dolor! obliit.*” Op 't einde wenscht de Schryver PHILIPS welvaaren, doch alleen „*cum Contiborali sua, et Karolo Millo;*.. zonder te reppen van ISABELLE; die, als toen nog niet gehuud, ook daarom hier niet kon vertoond werden.

(v) Vaderl. Histor. 4 D. bl. 46. LA MARCHE *Mémoire*, p. 275.

(w) By MONTFAUCON., 1 c. Pl. 182. vindt men twee Afbeeldzelen van KAREL. In het een, gedaan naar eene egte Schildery, behoorende aan het huiz van TAXIS, schynt hy mede nog viy jong; in 't ander, gedaan naar zeker Gety-Boek van 's Versten tyd, heeft hy mcér jaaren en wordt, knielende, nevens zyne tweede Gemallinne ISABELLE, afgebeeld. KAREL komt, in dit laatste, in eene kleeding voor, niet zeer ongelyk aan die van ons tafereel. Men kan 'er de beeldtenis van onze MARIA mede vinden, Pl. 193. l. c. Zie verder over KARELS gedaante, MEYERUS *Annal. Fland.* fol. 378.

ren kennen. Naar leiding van dezelfen, zoude ik ze houden voor

JAN den I, Hertoge van Kleeve en Graaf van der Mark; wiens wapen nevens dat van den Graave van *Charolois* (x) staat. Hy was Zoon van ADOLF IV., Hertoge van Kleef, en van MARIA van Bourgondie, Zuster van PHILIPS; hy huuwde, ten jaare 1455, met ELISABETH of ISABELLE van Bourgondie, Dogter van JAN van Bourgondie, Graave van, *Nevers, Estampes, Eu* &c. Hy stierf op den 5 van Herfstmaand des jaars 1481 (y).

PHILIPPE de *Bourbon*, gezegd *Monfieur de Beaujeu*, Zoon van KAREL den I, Hertoge van Bourbon, en ANNE van Bourgogne, Zuster van PHILIPS. Hy stierf jong, en ongehuwd (z).

ADOLF van Kleeve, jonger Broeder van Hertoge JAN den I, en Heer van Ravestein, met wien wy gezien hebben, dat MARIA van Bourgondie, 't land bestuuren wilde (a); Hy was gehuwd met BEATRIX van Portugal, gezegd *Mademoiselle de Coimbre*, dogter van PIETER, Hertoge van dat Gewest, en stierf ten jaare 1493 (b).

Onder die geenen, die, in 't oorspronglyke, gezegd worden en, ook van elders (c) bly-

(x) STAM-BOCH der Hertzogen von Cleve. pag. 22.

(y) *Honneurs de la Cour*. l. c. p. 273 et 277. 279.

(z) l. c. p. 282 Ik meene hy het is, die, in 't oorspronglyk Handschrift, *Dominus de Beaujeu* gezegd wordt. Zie hier onder (d).

(a) Zie dit Deel der Vaderl. Hist. bl. 173.

(b) *Honneurs de la Cour*. l. c. p. 185—187. et 231.

(c) LA MARCHÉ *Mémoires*. p. 57.

blyken, door PHILIPS, te zyn *opgevoed*, worden deeze, zyne Bloedverwanten, geteld (d).

Alle de, reeds gemelde, Perſoonen worden, door een, geheel goud-lakensch, Tapyt, (e) gefcheiden van nog drie Anderen, die men, agter PHILIPS, en zyne, twee eerſte, Gemaalinnen, ſtaande vindt afgebeeld. Ik beken, niet genoeg te gevoelen, om welke reden, dit geſchied zy; ten zy, miſchien, ter aanwyzing, dat de laaſten *zulk'* eene naauwe betrekking als, de drie voorgaanden, op PHILIPS niet hadden, nog, in zyn huiſ, waren, of wierden opgevoed.

Hoe het zy, ik groet den Vlies-Ridder, die, voor aan het Tafereel, agter MICHELLE *de France*, ſtaat, voor FRANK van Borsſelen. Hy was, als bekend is, aan PHILIPS, door zyn Huuwlyk met Vrouwe JACOBA, vermaagtschap; ook na haaren dood, (f) zeer by den Vorst gezien en, door hem, in het jaar 1445, in de orde van den Vlieze aangenomen (g). Bo-

(d) Ik zal, hier, d'eigene woorden van 't Handschrift doen volgen; waar uit men ook zien zal, dat alle de, daar opgenoemde, Bloedverwanten, niet in de Teekening gebragt zyn.

„ *In Domo ſua excolſa onutrit atque roſtinuſ, et ad huc conti-*
 „ *nua, Principes varios, in nobilitate multum rutlanſ; uſ,*
 „ *primo, Filium Regis Portugalie; JOHANNEM; Ducem Cluuen-*
 „ *ſem, Filium ſororis ſue; Dominum de Beangy, Filium ducis*
 „ *Borbonie, cum Patre, et, cum hoc, Comitum de Stampez,*
 „ *Filium Avuncul ſui, ex utroque Parante de regno Francie,*
 „ *ut armoffendunt; etiam ADOLFUM Cluvenſem, Fratrem Ducis*
 „ *antedicti; cum multis aliis Comitibus et illuſtribus, etiam cum*
 „ *Epifcopis et aliis Magnificis, litteratis et non litteratis.*”

(e) 't Goudlaaken wierdt, na de Kruistogten en byzonder na den val van 't Griekſche Ryk, ook in de Nederlanden gemaakt en was thans zeer in zwang. Zie myne *Aanmerk.* alhier, bl. 94. By gelegenheid der Vrede van *Bratſgui*, ten jaare 1360, waren de Straaten van Parys 'er mede bekleed. Vergele. BURMAN. *Aanmerk.* 1 D. bl. 416.

(f) Zie hier myne *Aanmerk.* op bl. 11. r. 2. v. 6.

(g) CHIFFLET. *Inſign. Gentilit. Equit. aur. Villar.* pag. 24. N°. 41.

Boven zyn' Schild, ziet men 't Manswapen van *Artois* en, naast hem, een aanzienlyk Man, wiens roode Kaproen verfiert is, naar het schynt, met blaauwe en roode pluimen. Ik weet dit op niemand beter toe te passen, dan op *CHARLES d'Artois*, Graave van *Eu*, (*h*) broeder van *BONNE d'Artois*, tweede Gemaalin van Philips.

Van de dertien Wapenen en dertien Persoonen, welken hier afgeschetst worden, schiet 'er thans nog één Persoon, en één Wapen over, zynde dat van *Borsfelen* van *Grandprè*, zo als het ook, op de Wapenkaart van *Zeeland*, voorkomt, hoe zeer dit geslagt, te meermaalen, het Wapen van *Borsfelen* ongebroken voert. (*i*) Deeze, die een zwarten Mutz of Hoed, met een geelen Klep, waar in een gulden Star is, op 't hoofd heeft, en op wiens, blaauwe en roode, Kleeding, een, onduidlyk, Ridderteeken hangt, zie ik aan voor *HENRIK* van *Borsfelen*, Heere van *ter Veere*, en Graave van *Grandprè*, in *Champagne*; een zeer beroemd Krygsman, en Vader van *WOLFAARD* van *Borsfelen*, in 't vervolg *Stadhouder* van *Holland* (*k*).

De Grond van het Vertrek, in welke *PHILIPS* en de zynen vertoond worden, is gedekt met een Kleed, van, half geele, half roode, Ruiten. Veelligt behoort dit tot het geen men toen noemde *Carreau de veloux* (*l*).

(*h*) *Honneurs* *l. c.* p. 187 et p. 271.

(*i*) *TE WATER*, Hoog Adel. *Zeel. bl.* 33 en *volgg.* De *RIMMER*. Beschryv. van 's Gravenhaage. 1 D. tusſchen *bl.* 286 en 287. *ERMERINS*, Verhandel. over de Heeren van *Vere. bl.* 87 en 116.

(*k*) Zie *WAGEN*. *Vaderl. Hist.* 3 D. *bl.* en 4 D. *bl.* 37.

(*l*) *COMMINES. l. c. Tom.* 1. 9. 7.

VERBETERINGEN
VOOR DE
BYVOEGSELS

VAN HET

TWEEDE DEEL.

- Bl. 12. (g) R. 10. *adeste*, leez *adesse*.
Bl. 18. (w) R. 2. *die Slaaven*, leez *de Slaaven*.
Bl. 19. (h) *adde Poeta*, leez *add: Poëta*.
Bl. 23. (l) *Script. Gall. F.*, leez *Scriptt. Gall. T.*
Bl. 38. (d) R. 7. *Confosfus*, leez *confosfus*.
Bl. 48. R. 4. v. o. *dat hy zig hier*, leez *en dat hy zig hier*.
Bl. 59. R. 9. v. o. *Waerd*, leez *Waard*, *dat is, bedykten, eigentlyk, door een Dyk bewaarden, Polder.*
    en R. 6. v. o. *Waerd* leez *Waard*.
Bl. 89. (d) R. 12. p. 1287 leez p. 487. en R. 14. p. 1072, leez p. 1074.
Bl. 94. R. 11. *overeenkomig*, leez *overeenkomstig*.
Bl. 96. R. 7. *zonder-land*, leez *zonder land*.
Bl. 98. 1. R. *leening*, leez *leeniging*.
Bl. 102. (n) *l. c. p.*, leez *l. c. T. 2. p. 53 van de Fransche uitgaave*.
Bl. 105. R. 13. *Mofella*, leez *Mosella*.
    — (o) R. 2. *Flaudriam*, leez *Flandriam*.
Bl. 106. (f) R. 4. v. o. *dien BUTKENS ook reeds vermoed heeft*, leez *dien sommigen vermoeden*.
Bl. 115. (m) *magna charta Regi*, leez *magna charta Regis*.
    — (o) *Loosjes, Charterb:* leez *Loosjes Chara&erik:*

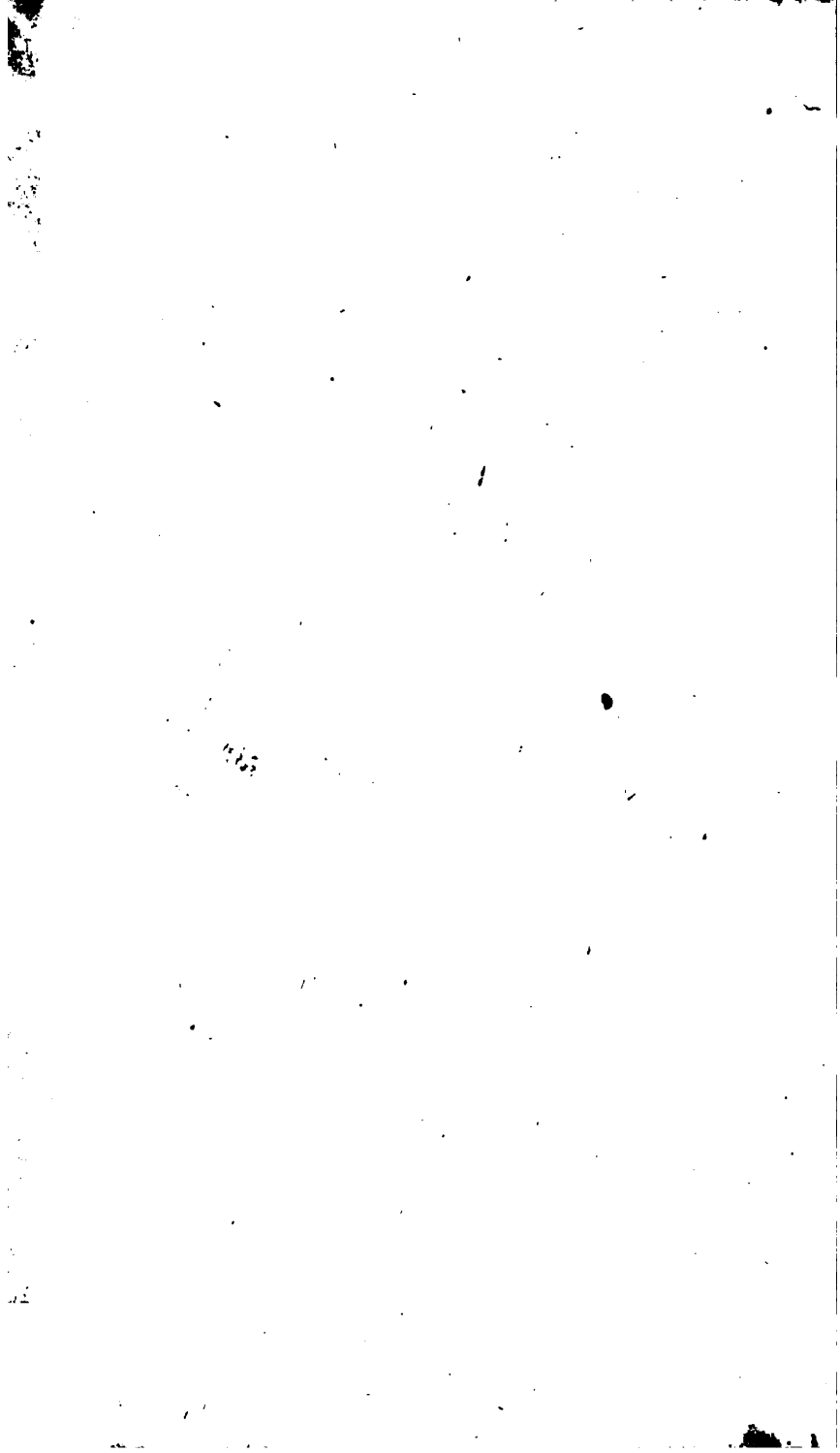
VERBETTERINGEN
VOOR DE
BYVOEGSEL.

VAN HET
DERDE DEEL.

- Bl. 33. R. 2. v. o. Willem de 4^c, lees Willem de Ie.
- Bl. 49. (b) R. 2. v. o. *Tableaux*, lees *Tablaux* en l. c. o. R. bl. 331, lees 338.
- Bl. 56. R. 11. *zilver*, lees *zilveren*.
- Bl. 62. R. 8. *den Briele*. voeg er by, „Men vindt dat, na laatstgemelde Stryd, de Stad Zierikzee nog aan de zyde van MARGARETE blyvende, door WILLEM, in Oogstmaand 1351 is beleegerd geworden en, daar zy, te vergeefs, op 't ontzet der Vorstin gehoopt hadt, eindelyk, na een tusschenkomend Bestand, aan den Hertoge is overgegaan, met het begin van Wynmaand deszelven jaars. Zie breder by DE JONGE *Specim: juridic. fist. Diplom: quæd: Zeland: huc usque inedita. pag. 1—27*.
- Bl. 62. (d) *Van de Wall* enz. en (e) *Regist.* enz. lees (d) *Register* enz. en (e) *Van de Wall* enz.
- Bl. 78. (k) *fol. 12.*, lees *fol. 59-88*.
- Bl. 79. R. 4. *ruim*, lees *byna*.
- Bl. 32. (v) R. 3. VELLIJ, lees VIJLARET.
- Bl. 84. R. 14. *Bastaard-oom*, lees *Bastaard-broeder*.
- Bl. 22. R. 19. *Saturdag*, lees *Saturdag (g)*, en doe de (g), drie regelen laager, uit
- (c) R. 8. *Holland in 't Copulaatb.* — *van Utrecht, en Zandfliet.* lees *Holland, en in 't Copulaatb.* — *van Utrecht. Zandfliet.*
- Bl. 95. (q) R. 2. v. o. *verwoeste*, lees *verwoestte*.
- Bl. 97. (r) R. 6. *uit zeker handschrift*, lees *uit een Copie van zeker Handschrift*.
- R. 11. *envoist*, lees *envoyet*.
- R. 14. *sendrius*, lees *sendrin*.
- Bl. 109. (l) R. 7. *serispr*: lees *Jurispru:*.
- Bl. 111. R. 2. v. o. *de Teekening zelve heeft er geen*, lees *de Teekening zelve heeft geen volkomen verklaaring in 't oorspronglyke, daar men alleen eene uitweiding vindt, ter eere van Philips*.
- (p) R. 2. *snaphaanen*, lees *vuurslagen*.
- R. 4. v. o. *in het tweede*, lees *in het tweede en dit aerde*

HDI
HW 2A00 0

WIDENER
AUG 21 1200Z
CANCELLED

